

Lastensuojelulain

kokonaisuudistustyöryhmän muistio

KUVAILELEHTI

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö		Julkaisun päivämäärä 16.5.2006	
Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Lastensuojelulain kokonaisuudistus -työryhmä Sirpa Taskinen, puheenjohtaja Eeva Kangasniemi, sihteeri		Julkaisun laji Selvitys	
		Toimeksiantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	
		HARE-numero ja toimielimen asettamispäivä STM081:00/2004, 5.1.2005	
Julkaisun nimi Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio			
Tiivistelmä <p>Työryhmä asetettiin valmistelemaan ehdotus lastensuojelulain kokonaisuudistukseksi. Lastensuojelulaki uudistetaan osana sosiaali- ja terveysministeriön vuosina 2004-2007 toteuttamaa Lastensuojelun kehittämissuunnitelmaa. Työryhmä päätyi ehdottamaan kokonaan uuden lastensuojelulain säätämistä. Työryhmän ehdotusten keskeisenä tavoitteena on turvata lapsen ja hänen perheensä tarvitsemat tukitoimet ja palvelut sekä lapsen edun huomioon ottaminen lastensuojelua toteutettaessa. Ehdotuksilla pyritään edistämään viranomaisten välistä yhteistyötä lasten kasvuolosuhteiden ja palvelujen kehittämisessä sekä yksittäistä lasta ja hänen perhettään koskevan lastensuojelun toteuttamisessa. Tavoitteena on myös ongelmiin puuttuminen entistä varhaisemmassa vaiheessa ja työskentelyn suunnitelmallisuuden sekä annetun tuen vaikuttavuuden parantaminen. Lisäksi tarkoituksena on parantaa lapsen ja vanhempien oikeusturvaa erityisesti lastensuojeluun liittyvässä päätöksenteossa. Ehdotetun uuden lastensuojelulain alussa säädettäisiin lastensuojelun yleisistä periaatteista sekä ennaltaehkäisevistä, kaikkia lapsia yleisesti koskevista toimista. Tämän jälkeen säädettäisiin kunnan velvoitteista lastensuojelun järjestämisessä. Yksittäistä lasta ja hänen perhettään koskevan lastensuojelun sääntely alkaisi säännöksillä lapsen osallisuudesta sekä kaikkea lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua koskevilla menettelysäännöksillä. Laissa säädettäisiin erillisissä luvuissa asiakkuuden alkamisesta, avoimuudesta, lapsen kiireellisestä sijoituksesta, huostaanotosta, sijaishuollosta, rajoitustoimenpiteistä ja jälkihuollosta. Lain lopussa sijaitsisivat valvontaa, oikeudenkäyntimenettelyä ja muutoksenhakua koskevat säännökset.</p> <p>Lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja heidän perheidensä yhdenvertaisuuden turvaamiseksi laissa ehdotetaan säädettäväksi nykyistä täsmällisemmin lastensuojelun palvelujen ja tukitoimien sisällöstä ja työskentelyssä noudatettavista menettelytavoista. Kokonaan uutena toimintamuotona lakiin ehdotetaan määräaikaan sidottua lastensuojelutarpeen selvitystä asiakkuuden alussa. Siihen liittyen säädettäisiin oikeuden luvasta lapsen tutkimiseen eräissä erityistilanteissa. Laissa veloitettaisiin kartoittamaan lapsen läheisverkosto ennen kodin ulkopuolista sijoitusta. Kiireellistä sijoitusta, huostaanottoa, sijaishuoltoa ja jälkihuoltoa koskevia säännöksiä täsmennettäisiin. Sijaishuoltomuotoja ja sijaishuoltopaikkojen nimikkeitä pyrittäisiin selkiyttämään ja niitä koskevia paikka- ja henkilöstömitoituksia täsmenämään. Lakiin otettaisiin myös sijaishuollon valvontaa koskevia säännöksiä. Rajoitustoimenpiteitä koskevat säännökset sisällytettäisiin uuteen lakiin eduskunnan keväällä 2006 hyväksymässä muodossa.</p> <p>Lastensuojelun päätöksentekojärjestelmä ehdotetaan uudistettavaksi. Lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa ensivaiheen päätöksenteko tapahtuisi sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen sijasta pääsääntöisesti viranhaltijatasolla ja erityisesti tahdonvastaisissa huostaanottoasioissa hallinto-oikeudessa. Päätöksentekoon liittyen lakiin ehdotetaan asioiden valmistelua, oikeudenkäyntiä ja muutoksenhakua koskevia erityissäännöksiä.</p>			
Asiasanat: Lastensuojelu, lapset, sosiaalipalvelut			
Muut tiedot www.stm.fi			
Sarjan nimi ja numero Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:25		ISSN 1236-2115	ISBN 952-00-2032-2 (nid.) 952-00-2033-0 (PDF)
Kokonaissivumäärä 201	Kieli Suomi	Hinta 17,28 €	Luottamuksellisuus Julkinen
Jakaja Helsingin Yliopistopaino 00014 HELSINGIN YLIOPISTO		Kustantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet, Finland		Utgivningsdatum 16.5.2006	
Författare (uppgifter om organet: namn, ordförande, sekreterare) Arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen Sirpa Taskinen, ordförande Eeva Kangasniemi, sekreterare		Typ av publikation Rapport	
		Uppdragsgivare Social- och hälsovårdsministeriet	
		Datum för tillsättande av organet SHM081:00/2004, 5.1.2005	
Publikation (även den finska titeln) Promemoria av arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen (Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio)			
Publikationens delar			
Referat Arbetsgruppens uppgift var att bereda ett förslag till en totalrevision av barnskyddslagen. Barnskyddslagen revideras som en del av Utvecklingsprogrammet för barnskyddet som social- och hälsovårdsministeriet genomför åren 2004–2007. Arbetsgruppen kom fram till att föreslå stiftandet av en helt ny barnskyddslag. Det centrala målet för arbetsgruppens förslag är att säkerställa de stödåtgärder och tjänster som barnet och dess familj behöver samt att beakta barnets bästa vid barnskyddets genomförande. Med förslagen strävar man även efter att främja samarbete mellan myndigheter vid utveckling av uppväxtförhållandena och tjänsterna för barnen samt vid barnskyddets genomförande i fråga om det enskilda barnet och familjen. Målet är också att ingripa i problem i ett ännu tidigare skede och förbättra arbetets planering och effektiviteten av det stöd som givits. Syftet är dessutom att förbättra barnets och föräldrarnas rättsskydd, särskilt vid beslutsfattande som gäller barnskyddet. I början av den föreslagna barnskyddslagen skall föreskrivas om allmänna principer för barnskyddet och förebyggande åtgärder som allmänt gäller alla barn. Därefter skall föreskrivas om kommunens skyldigheter vid ordnande av barnskydd. Regleringen av barnskyddet för det enskilda barnet och dess familj inleds med bestämmelser om barnets delaktighet och med procedurbestämmelser som gäller allt som hänför sig till barn- och familjespecifikt barnskydd. I lagen skall regleras i separata kapitel om inledande av klientskap, öppenvård, brådskande placering av barn, omhändertagande, vård utom hemmet, begränsningsåtgärder och eftervård. Det föreslås att bestämmelserna om övervakning, rättegångsförfarande och överklagande skall finnas i slutet av lagen. För att säkerställa likabehandling av de barn och familjer som är klienter inom barnskyddet föreslås att man i lagen föreskriver mer precist än tidigare om innehållet i tjänsterna och stödåtgärderna inom barnskyddet och de förfaringssätt som skall följas i arbetet. Som en helt ny verksamhetsform föreslås en utredning av tidsbestämt barnskyddsbehov i början av klientskapet. I samband med denna skall även regleras om rättens tillstånd att undersöka barnet vid särskilda situationer. I lagen skall föreskrivas om skyldigheten att kartlägga barnets anhörignätverk före placering utom hemmet. Bestämmelser om brådskande placering, omhändertagande, vård utom hemmet och eftervård skall preciseras. Man skall sträva efter att förtydliga formerna och benämningarna för platser för vård utom hemmet och precisera dimensioneringen av antalet platser och personalen med avseende på dessa. Även bestämmelser om övervakning av vård utom hemmet skall intas i lagen. Begränsningsåtgärder intas i den nya lagen i den form som riksdagen antagit våren 2006. Barnskyddets system för beslutsfattande föreslås bli reviderad. Inom barn- och familjespecifikt barnskydd skall det initiala beslutsfattandet i regel ske på tjänsteinnehavarnivå i stället för inom organ som har ansvaret för socialvården, och särskilt i ärenden som rör omhändertaganden mot personens egen vilja i en förvaltningsdomstol. I fråga om beslutsfattande föreslås i lagen specialbestämmelser om beredning av frågor, rättegång och överklagande.			
Nyckelord Barnskydd, barn, sociala tjänster			
Övriga uppgifter www.stm.fi/svenska			
Seriens namn och nummer Social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2006:25		ISSN 1236-2115	ISBN 952-00-2032-2 (inh.) 952-00-2033-0 (PDF)
Sidoantal 201	Språk Finska	Pris 17,28 €	Sekretessgrad Offentlig
Distribution/Försäljning Helsingfors Universitetsförlaget FI-00014 HELSINGFORS UNIVERSITET		Förlag Social- och hälsovårdsministeriet	

DOCUMENTATION PAGE

Publisher Ministry of Social Affairs and Health, Finland		Date 16 May 2006	
Authors Working Group preparing the total reform of the Child Welfare Act Sirpa Taskinen, Chairperson Eeva Kangasniemi, Secretary		Type of publication Report	
		Commissioned by Ministry of Social Affairs and Health	
		Date of appointing the organ 5 January 2005	
Title of publication Memorandum of the Working Group preparing the total reform of the Child Welfare Act			
Parts of publication			
Summary <p>The Working Group was assigned to prepare a proposal for the total reform of the Child Welfare Act. The Act will be reformed as a part of the Development Programme for Child Welfare that is being carried out by the Ministry of Social Affairs and Health from 2004 to 2007. The Working Group decided to propose issuing a completely new Child Welfare Act.</p> <p>A major objective of the Working Group's proposal is to secure the supportive measures and services needed by children and their families, as well as to take into account the child's best interests in undertaking child welfare measures. The proposal also aims to promote the co-operation of the relevant authorities in order to develop the conditions of growth and services for children, and in the provision of child welfare for a child and his/her family. An objective is also to intervene in problems at an earlier stage than before and to improve the systematic nature of the work and the effectiveness of the support provided. A further goal is to improve the legal protection of the child and parents in particular in the decision-making concerning child welfare.</p> <p>According to the proposal the new Child Welfare Act should begin with provisions on the general principles of child welfare and on preventive measures concerning all children. Provisions on the responsibility of the local authorities for providing child welfare would follow thereafter. The regulation of child welfare for individual children and their families would begin by provisions on the inclusion of the child and by procedural provisions applicable to all child- and family-specific child welfare. The act would lay down, in separate chapters, provisions on the start of a client relationship, non-residential care, urgent placement of a child, taking into care, substitute care, restriction measures, and after-care. Provisions on supervision, judicial proceedings and appeal should be placed at the end of the act.</p> <p>With a view to securing the equal treatment of children and their families as child welfare clients the Working Group proposes more detailed provisions on the content of child welfare services and supportive measures, and on the procedures to be observed in the work. As a completely new element is proposed a survey at the beginning of a client relationship of the need for child welfare for a specified period of time. Linked to that provisions should be laid down on a court permission to examine the child in certain situations. The act should lay down an obligation to map out the child's network of significant others before the child's placement out of his/her own home. The provisions on urgent placement, taking into care, substitute care and after-care should be specified. The forms of substitute care and the titles of substitute care places should be clarified and the dimensioning of the number of places and staff specified. Also provisions on the supervision of substitute care should be incorporated in the act. Provisions on restriction measures should be included in the new act in the form approved by Parliament in spring 2006.</p> <p>The decision-making system for child welfare is proposed to be revised. The decision-making in the first phase regarding child- and family-specific child welfare would take place, not at the body responsible for municipal social service, but as a rule at the level of officials and, in particular in matters related to involuntary taking into care, in an administrative court. It is also proposed that particular provisions should be included in the act on the preparation of matters, judicial proceedings and appeal.</p>			
Key words children, child welfare, social services			
Other information www.stm.fi/english			
Title and number of series Reports of the Ministry of Social Affairs and Health 2006:25		ISSN 1236-2115	ISBN 952-00-2032-2 print) 952-00-2033-0 (PDF)
Number of pages 201	Language Finnish	Price 17,28	Publicity Public
Distributor/Orders Helsinki University Press FI-00014 UNIVERSITY, FINLAND		Financier Ministry of Social Affairs and Health	

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 5 päivänä tammikuuta 2005 lastensuojelulain kokonaisuudistus –työryhmän, jonka tuli laatia ehdotus uudeksi lastensuojelulaiksi.

Työryhmän tavoitteeksi asetettiin selkiyttää ja uudistaa lastensuojelulakia siten että:

- 1) lastensuojelu toimii asiakaslähtöisesti
- 2) vältetään tilanteet, joissa lapsen etu jää huomioon ottamatta
- 3) lastensuojelulain toimeenpanossa esiintyy mahdollisimman vähän ristiriitoja ja tulkintaongelmia.

Työryhmän tehtäväksi annettiin laatia ehdotus lastensuojelulain kokonaisuudistukseksi hallituksen esityksen muotoon. Työryhmän tuli valmistella lastensuojelulakiin mahdollisesti tarvittavat periaatteelliset muutokset ja ratkaista ainakin seuraavat kysymykset:

- päätöksentekotahot lastensuojelua koskevissa asioissa
- lapsen edun huomioon ottaminen eri tilanteissa erityisesti suhteessa vanhempien oikeuksiin
- lastensuojeluprosessin kuvaaminen laissa
- kunnan järjestämisvelvollisuus suhteessa lapsen tai nuoren oikeuteen saada palveluja
- laitoshuollon ja avohuollon välinen rajapinta
- yksityisiä lastensuojelupalvelujen tarjoajia koskeva sääntely
- lastensuojelulaissa käytettävät käsitteet
- muut tarvittavat lainsäädännölliset muutokset.

Työryhmän puheenjohtajaksi nimettiin tulosaluejohtaja, sittemmin kehittämispäällikkö Sirpa Taskinen Stakesista ja varapuheenjohtajaksi neuvotteleva virkamies Kari Ilmonen sosiaali- ja terveysministeriöstä. Jäseniksi nimettiin hallitussihteeri Eeva Kangasniemi sosiaali- ja terveysministeriöstä, lainsäädäntöneuvos Markku Helin oikeusministeriöstä, hallinto-oikeuden ylituomari Heikki Jukarainen Oulun hallinto-oikeudesta, lääninsosiaalitarkastaja Marjatta Aittolahti Länsi-Suomen lääninhallituksesta, johtava lakimies Tapio Rätty Helsingin kaupungilta, lasten ja perheiden palvelujen johtaja Maarit Sulavuori Vantaan kaupungilta, toiminnanjohtaja Seppo Sauro SOS-lapsikylä ry:stä ja 8.2.2005 alkaen neuvotteleva lakimies Sami Uotinen Suomen Kuntaliitosta sekä 14.9.2005 alkaen lakimies Virpi Kølhi sosiaali- ja terveysministeriöstä. Pysyväksi asiantuntijaksi työryhmään nimettiin kehittämispäällikkö Kristiina Laiho sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelun kehittämisohjelmasta. Työryhmä valitsi sihteerikseen hallitussihteeri Eeva Kangasniemen.

Toimeksiantonsa mukaisesti työryhmä kuuli lukuisia asiantuntijoita. Työryhmän kuuluttavina olivat keväällä 2005 järjestetyissä kuulemistilaisuuksissa (kuulemisjärjestyksessä) varatuomari Leeni Ikonen Suomen Oikeusapulakimiehet ry:stä, Paavo Koivisto ja Juhani Santala Ammatillisten perhekotien liitosta, toimitusjohtaja Marita Ruohonen Ensi- ja turvakotien liitto ry:stä, toiminnanjohtaja Jari Ketola Perhehoitoliitto ry:stä, toimialajohtaja Juha Fränti ja apulaisjohtaja Matti Savolainen Nuorten Ystävät ry:stä, toiminnanjohtaja Mauri Upanne Lastensuojelun keskusliitosta, Martti Kempainen ja Sari Laaksonen Sijaishuollon neuvottelukunnasta, kehittämispäällikkö Tero Ristimäki Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:stä, Marjatta Vilander-Blomberg ja Elina Lehtinen Sukupuu ry:stä, assistentti Eeva Valjakka Turun yliopistosta, kaupunginvaltuutettu Sirpa Puhakka, eduskunnan oikeusasiamies Riitta-Leena Puumo, professori Kaarlo Tuori Helsingin yliopistosta, dosentti Liisa Nieminen Helsingin yliopistosta, hallinto-oikeustuomari Sirpa Aaltonen Turun hallinto-oikeudesta, puheenjohtaja Lilli Autti Sosiaaliasiamiehet ry:stä, asianajaja Anne Harsia Suomen asianajajaliitosta, asiantuntija Pia-Liisa Heiliö Pelastakaa Lapset ry:stä, hallintoneuvos Pirkko Ig-

natus korkeimmasta hallinto-oikeudesta, hovioikeudenneuvos Maija Nyysönen Helsingin hovioikeudesta, sosiaalihoitaja Sirpa Parkkila Kiukaisten kunnasta, professori Pentti Arajärvi Joensuun yliopistosta, oikeustieteen tohtori Sami Mahkonen, sosiaalityöntekijä Kati Aikio-Mustonen ja sosiaalityöntekijä Leila Tervo Sodankylän kunnasta, sosiaalihoitaja Anna Liakka ja sosiaalityön johtaja Liisa Pekkanen Kotkan kaupungista, perhekeskuksen päällikkö Kaisa Ampiala, lakimies Eila Mustonen ja lakimies Kati Saastamoinen Espoon kaupungista sekä johtava sosiaalityöntekijä Raija Kannisto Tampereen kaupungista. Lisäksi kirjallisen lausunnon jättivät Oikeusturva-asiain neuvottelukunta, toiminnanjohtaja Anu Suomela Pesue ry:stä ja projektikoordinaattori Virpi Kujala Sininauhaliitto ry:n Eevan perhe -projektista. Työryhmän kuultavina sen työskentelyn aikana ovat olleet myös professori Matti Mikkola Helsingin yliopistosta, sosiaalityön lehtori Päivi Sinko Helsingin yliopistosta ja kehittämispäällikkö Mikko Oranen Ensi- ja turvakotien liitosta.

Työryhmän toimikausi päättyi 31.3.2006. Työryhmä on kokoontunut yhteensä 24 kertaa.

Saatuana työnsä valmiiksi työryhmä jättää muistionsa kunnioittavasti sosiaali- ja terveysministeriölle.

Helsingissä 16 päivänä toukokuuta 2006

Sirpa Taskinen

Kari Ilmonen

Eeva Kangasniemi

Markku Helin

Heikki Jukarainen

Marjatta Aittolahti

Tapio Rätty

Maarit Sulavuori

Seppo Sauro

Sami Uotinen

Virpi Kölhi

Kristiina Laiho

LASTENSUOJELULAIN KOKONAISUUDISTUS –TYÖRYHMÄN MUISTIO

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	15
1.1	Työryhmän toimeksiannosta ja työryhmämuistion rakenteesta.....	15
1.2	Lastensuojelun tila ja kehitys	16
	Lasten kasvuolot	16
	Lastensuojelutarpeen taustatekijät	19
	Lastensuojelun palvelujärjestelmä.....	20
	Henkilöstö.....	28
	Hallinto-oikeuksissa käsitellyt lastensuojeluasiat.....	29
2	Työryhmän keskeiset ehdotukset.....	31
2.1	Ehdotusten tavoitteista.....	31
2.2	Lastensuojelulain rakenne	31
2.3	Yleiset säännökset	33
2.4	Kasvuolojen kehittäminen ja kasvatuksen tukeminen	34
2.5	Lastensuojelun järjestäminen.....	35
2.6	Lapsen osallisuus lastensuojelussa	38
2.7	Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen ja lastensuojelutarpeen selvitys.....	41
2.8	Lastensuojelua koskevia menettelysäännöksiä.....	44
2.9	Avohuollon tukitoimet.....	46
2.10	Lapsen kiireellinen sijoitus	48
2.11	Huostaanotto	49
2.12	Sijaishuolto	52
2.13	Rajoitustoimenpiteet	55
2.14	Jälkihuolto	55
2.15	Valvontaa koskevat säännökset	56
2.16	Päätöksenteko lastensuojeluasioissa.....	57
2.17	Oikeudenkäyntiä koskevat säännökset	60
2.18	Muutoksenhaku	61
3	Ehdotusten taloudelliset vaikutukset.....	64
3.1	Yleisesti taloudellisista vaikutuksista	64
3.2	Vaikutukset hallinto-oikeuksien resurssitarpeeseen.....	65
4	Yksityiskohtaiset perustelut	68
5	Pykäläehdotukset.....	163
	Eriävä mielipide	199
	<i>Sami Uotinen</i>	

1 Johdanto

1.1 Työryhmän toimeksiannosta ja työryhmämuistion rakenteesta

Pääministeri Vanhasen hallitusohjelman mukaisesti kuluvana hallituskautena uudistetaan lastensuojelulakia ja vahvistetaan lastensuojelutyötä. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti tammikuussa 2005 lastensuojelulain kokonaisuudistuksen valmistelua varten työryhmän, jonka toimikausi päättyi maaliskuussa 2006. Työryhmässä olivat edustettuina sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, oikeusministeriö, Oulun hallinto-oikeus, Länsi-Suomen lääninhallitus, Helsingin ja Vantaan kaupungit, lastensuojelujärjestöt sekä Suomen Kuntaliitto.

Työryhmän tavoitteeksi asetettiin selkiyttää ja uudistaa lastensuojelulakia siten, että lastensuojelu toimii asiakaslähtöisesti ja lastensuojelua toteutettaessa vältetään tilanteet, joissa lapsen etu jää huomioon ottamatta. Lisäksi tavoitteena oli uudistaa laki niin, että sen toimeenpanossa esiintyy mahdollisimman vähän ristiriitoja ja tulkintaongelmia.

Työryhmän tuli valmistella lastensuojelulakiin mahdollisesti tarvittavat periaatteelliset muutokset ja ratkaista ainakin seuraavat kysymykset:

- 1) päätöksentekotahot lastensuojelua koskevissa asioissa
- 2) lapsen edun huomioon ottaminen eri tilanteissa erityisesti suhteessa vanhempien oikeuksiin
- 3) lastensuojeluprosessin kuvaaminen laissa
- 4) kunnan järjestämisvelvollisuus suhteessa lapsen tai nuoren oikeuteen saada palveluja
- 5) laitoshuollon ja avohuollon välinen rajapinta
- 6) yksityisiä lastensuojelupalvelujen tarjoajia koskeva sääntely
- 7) lastensuojelulaissa käytettävät käsitteet sekä
- 8) muut tarvittavat lainsäädännölliset muutokset.

Lastensuojelulaki on tarkoitus uudistaa osana Sosiaalialan kehittämishankkeeseen (www.sosiaalihanke.fi) sisältyvää Lastensuojelun kehittämishanketta. Lastensuojelun kehittämishanke toteutetaan sosiaali- ja terveysministeriön johdolla vuosien 2003–2007 aikana. Kehittämishankkeen taustalla on pitkäkestoisen kehittämistyön ja lainsäädännön uudistamisen tarve. Lasten pahoinvointi on lisääntynyt ja lastensuojelun asiakasmäärät ovat kymmenen vuoden aikana yli kaksinkertaistuneet. Kuntakohtaiset erot palvelujen saannissa, niiden sisällössä ja annettavan avun ja tuen kestossa ja määrässä ovat varsin suuria. Erityisenä ongelmana on työntekijöiden vaihtuvuus, koska työ on varsin kuormittavaa, ja siihen osoitetut resurssit vähäisiä.

Kehittämishankkeen tavoitteena on parantaa lasten ja nuorten asemaa ja turvata heidän hyvinvointiaan laatimalla yhteistyössä kuntien, järjestöjen ja yksityisten palveluntuottajien kanssa ohjelma, joka pitkäkestoisesti ohjaa lastensuojelutyön kehittämistä. Tarkoituksena on kohentaa lastensuojelun toimintaedellytyksiä ja työntekijöiden erityisosaamista sekä luoda koko maahan alueellisesti toimiva lastensuojelun palvelujärjestelmä, joka turvaa muun muassa lasten tarvitsemien erityispalvelujen saatavuuden. Kehittämishankkeessa kootaan ja käytetään hyväksi jo olemassa olevat kehittämis- ja tutkimustyön tulokset, jotka pyritään vakiinnuttamaan osaksi lastensuojelun perustusta.

Lastensuojelulain kokonaisuudistuksen lisäksi kehittämisohjelmassa on kuusi muuta osahanketta. Niistä kolme keskittyy lastensuojelun ydinkysymysten ja linjausten hahmottamiseen, kuntien lapsipoliittisten ohjelmien kehittämiseen sekä palvelurakenteiden hahmottamiseen, ja kolme muuta ryhmää on paneutunut työkäytäntöjen tarkasteluun.

Esityksiä laatiessaan lastensuojelulain kokonaisuudistusta valmisteleva työryhmä on ottanut toimeksiantonsa mukaisesti huomioon Lastensuojelun kehittämisohjelman kautta saadun tiedon lastensuojelun nykytilasta ja ongelmista sekä kehittämisohjelman piirissä syntyneet kehittämis ehdotukset. Työryhmä järjesti lisäksi kevään 2005 aikana kaikkiaan seitsemän kuulemistilaisuutta, joissa oli kuultavana laaja joukko lastensuojelun asiantuntijoita. Työryhmä hyödynsi ehdotuksia laatiessaan myös lukuisten aiempien lastensuojelulain uudistamiseen liittyvien työryhmien ehdotuksia ja työryhmämuistioita. Näistä voidaan mainita erityisesti Lapsioikeudellista päätöksentekomenettelyä selvittänyt toimikunta (Komiteanmietintö 1995:12) ja Lastensuojelun yksityisten palvelujen valvontatyöryhmä (Sosiaali- ja terveystieteiden työryhmämuistioita 2001:29).

Eduskunnalle annettiin lokakuussa 2004 hallituksen esitys lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevista lastensuojelulain muutoksista, jotka eduskunta hyväksyi keväällä 2006. Kyseiset säännökset ehdotetaan sisällytettäväksi sellaisenaan uuteen lastensuojelulakiin.

Työryhmän tuli toimeksiantonsa mukaisesti laatia esityksensä hallituksen esityksen muotoon. Työryhmän muistio jakautuu lastensuojelun tilaa ja kehitystä kuvaavaan johdantoon, keskeisiä ehdotuksia ja niiden kustannusvaikutuksia koskeviin lukuihin, pykäläkohtaisiin perusteluihin sekä pykäläehdotuksiin. Lisäksi muistion liitteenä on yksi eriyvä mielipide.

Työryhmän erittäin vaativasta aikataulusta johtuen ehdotukset vaativat vielä huolellista jatkovalmistelua. Tavoitteena on ollut, että ehdotukset ovat kuitenkin siinä määrin yksityiskohtaisia, että niihin voidaan lausuntokierroksella ottaa kantaa.

1.2 Lastensuojelun tila ja kehitys

Lasten kasvuolot

Stakes julkaisi vuosituhatvaihteessa selvityksen ja analyysin Mikä lapsiamme uhkaa? Siihen on koottu tietoa lasten elämän ehtoja raamittavista tekijöistä ja niiden kehityskuluista 1990-luvulla. Raportissa kuvataan taloudellisista, poliittisista, sosiaalisista ja kulttuurisista muutoksista, jotka ovat vaikuttaneet lapsiväestön ja lapsiperheiden elämään. Se esittelee lapsiväestön elinoloja, lasten ja lapsiperheiden palveluja sekä erityisiin vaikeuksiin joutuneiden lasten kohtaamista. Tämän tutkimuksen jälkeen julkaistut tilasto- ja muut seurantatiedot osoittavat pääosin samaan suuntaan tuolloin tehtyjen johtopäätösten kanssa.

Valtaosa suomalaisista lapsista ja nuorista voi hyvin, kenties paremmin kuin mikään muu aikaisempi sukupolvi. Samanaikaisesti Suomessa on jatkuvasti kasvava lasten ja nuorten joukko, jolla on yhä monimuotoisempia ongelmia. Kehityksen taustatekijät ovat moninaiset. 1990-luvun alkupuolen taloudellisen laman seuraukset ovat yhä näkyvissä.

Sekä lapsiperheiden taloudellisen tilanteen kehityksellä että yhteiskunnallisen ilmapiirin ja palvelujen muutoksella lienee osuutensa nykytilanteeseen.

Lapsiperheiden taloudellinen tilanne. Eri väestöryhmien tuloerot suurenevät 1990-luvun lopulla, mikä näkyi köyhyysasteen ja lapsiköyhyysasteen nopeana kasvuna. Lapsiperheiden suhteellinen osuus lisääntyi alimmissa tuloluokissa. Tuloerojen polarisaatiokehitys näkyy sekä lapsiperheiden keskinäisessä tulokehityksessä että etenkin suhteessa lapsettomiin talouksiin.

Köyhyysaste on kasvanut lasten parissa nopeammin kuin koko väestössä. Vuodesta 1995 lapsiköyhyysaste on lähes kaksi ja puolikertaistunut, viidestä prosentista kahtentoista. Vuonna 2000 alle 18-vuotiaista lapsista 10,6 % eli pienituloisissa (60 % mediaanitulosta) kotitalouksissa ja vuoden 2004 ennakkotiedon mukaan 12,1 %, joka on absoluuttisena lukuna 134 000 lasta.

Perhetyypeittäin tarkasteltuna suurimmassa köyhyysriskissä ovat yksinhuoltajataloudet, pienten lasten perheet sekä monilapsiset perheet. Kun köyhyysaste on kahden vanhemman lapsiperheissä 9 %, on se yksinhuoltajatalouksissa huomattavasti korkeampi, 23 %. Köyhyysaste on korkea myös yli kolmen lapsen lapsiperheissä (23 %) sekä perheissä, joissa on alle kolmivuotias lapsi (18 %).

Perhepoliittisten tulonsiirtojen kehitys on vaikuttanut epäsuotuisasti lapsiperheiden toimeentuloon. Tulonsiirtojen reaalin arvo lapsiperheiden kulutusyksikköä kohti on laskenut 10,1 % laman jälkeen, mikä on heikentänyt erityisesti pienituloisten lapsiperheiden toimeentuloa. Lapsilisän reaalin arvo on laskenut, ja lapsen syntymää edeltävien ansiotulojen pienuuden tai puuttumisen vuoksi keskimäärin maksetut ansiosidonnaiset vanhempainpäivärahat ovat pienentyneet. Muutoksilla on suuri merkitys lapsiperheiden toimeentulolle, koska lähes puolet lapsiperheiden saamista tulonsiirroista on perhepoliittisia tulonsiirtoja.

Yksinhuoltajatalouksilla sekä pienten lasten perheillä muita heikompi tulokehitys liittyy ennen kaikkea ansiotulojen heikkoon kehitykseen. Yksinhuoltajien kohdalla ansiotulot laskivat kuusi prosenttia vuosina 1990–2002. Lapsilisien reaaliarvojen vähennys ja verovähennysten poisto laskivat yksinhuoltajatalouksien tuloja 11,5 prosentilla. Asumistuksessa ja elatustuessa on tapahtunut kasvua, mutta niiden muutos on ollut seurausta asumis- ja elatusmenojen suurenemisestä. Toimeentulotukea saaneissa perheissä oli 105.106 lasta vuonna 2004, ja 48 % heistä asuu yksinhuoltajan kotitaloudessa. Näihin kuuluu aikaisempaa enemmän monilapsisia perheitä. Kaikkiaan 27 % yksinhuoltajaperheistä sai toimeentulotukea vuonna 2004.

Verotuksen rakennetta on muutettu siten, että lähes kaikista perhepoliittisista verovähennyksistä on luovuttu. Muutoksella tavoiteltiin järjestelmän yksinkertaistamista ja läpinäkyvyyden lisäämistä. Uudistuksessa verovähennysten lapsiperheille tuottama hyöty siirrettiin suorana tukena maksettaviin lapsilisiin. Siirto ei kuitenkaan tapahtunut täysimääräisenä.

Verotuksen painopisteen siirtyminen välilliseen verotukseen on lisännyt lapsiperheiden maksamia veroja enemmän kuin lapsettomien kotitalouksien. Kulutusmenojen kasvu perhekoon suurenemisen myötä vaikuttaa eniten suurten lapsiperheiden toimeentuloon.

Työttömyys on lapsiperheissäkin köyhyyden tärkeä selittäjä, mutta ei ainoa. Köyhyysrajan alittaneista lapsiperheistä lähes puolessa olivat työikäiset olleet töissä vähintäänkin puolet vuodesta, joka viidennessä perheessä koko vuoden. Muihin köyhiin verrattuna lapsiperheissä tehdään paljon enemmän työtä. Toimeentulon riittämättömyyteen syynä on usein pätkätöiden, osa-aikaisuuden ja matalapalkkaisuuden yhdistelmä. Vanhempien koulutustaso on köyhissä perheissä usein alhainen. Osittain lapsiperheiden pienituloisuutta selittää pitkän koulutuksen, perhevapaiden ja epävakaan työmarkkinasuhteen yhdistelmä. Se tuotti etenkin 1990-luvun loppupuolella suuren joukon vähimmäispäivärahan varassa eläviä äitiys- ja vanhempainvapaalla olevia.

Toimeentulovaikkeudet koettelevat parisuhdetta ja vanhemmuutta. Taloudellinen niukuus synnyttää paineita, jotka osaltaan vähentävät vanhempien kykyä huolehtia lapsistaan. Väestötasolla köyhyyden seurauksista on havaittu, että lasten terveys on huonompi ja koulumenestys heikompi kuin muilla. Lastensuojelun tarpeella ja perheen toimeentulolla on yhteyksiä, mutta ne eivät ole suoraviivaisia. Kaikki köyhät perheet eivät tarvitse lastensuojelua. Lisäksi myös taloudellisesti hyvin toimeentulevat perheet saattavat olla pulassa etenkin nuorten kuohuntavaiheessa. Lastensuojelun tarve syntyykin usein monien erilaisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta.

Ennaltaehkäisevä toiminta. Lastensuojelun ennaltaehkäisevä toiminta on kärsinyt viime vuosina kuntien säästötoimenpiteiden seurauksena. Ennaltaehkäisevän toiminnan tukipilareita ovat äitiys- ja lastenneuvolatoiminta, lasten päivähoito, kasvatusta ja perheneuvonta sekä oppilashuolto.

Lapsen kehitykselle luodaan edellytykset jo sikiöaikana. Äitiysneuvolat ovat menestyksellisesti vaikuttaneet siihen, että Suomi on ollut äiti- ja imeväiskuolleisuuden suhteen maailman parhaimpien maiden joukossa jo vuosikautia, samoin keskosuuden ja syntyneiden pienipainoisuuden osalta. Raskaana olevista naisista noin 95 % käy terveystarkastuksessa ennen neljännen raskauskuukauden päättymistä. Vuosittaisia käyntejä on noin miljoona. Kävijämäärät ovat kuitenkin kymmenessä vuodessa vähentyneet syntyyvyyden laskun myötä. Lisäksi osa kunnista on vähentänyt neuvolakäyntien määrää. Lastenneuvoloiden käyttöaste on edelleen korkea, joskin käyntien määrä on kymmenessä vuodessa laskenut varsin paljon, osittain lasten vähenemisen vuoksi. Vuonna 1994 käyntejä oli 1.602.713; vuonna 2004 enää vain 1.260.974.

Kasvatusta ja perheneuvoloiden kuntainliittoja purettiin 1990-luvun alkupuolella, jolloin hoitohenkilöstön määrä supistui 9 %. Samanaikaisesti kuitenkin perheiden palvelujen tarve lisääntyi lamaan liittyen, jolloin perheneuvonnan piiriin pääseminen vaikeutui. Asiakkaiden määrä 1980-luvulla oli vielä alle 50.000 vuodessa, mutta nousi 1990-luvun lopulla korkeimmillaan 73.400 asiakkaaseen, josta se on hieman laskenut. Vuonna 2004 asiakkaita oli 71.359. Tutkimuspaineiden lisääntyessä hoitokäynnit ja ennaltaehkäisevä työ ovat vähentyneet, mikä on tarkoituksenmukainen suuntaus. Viime vuosina kunnat ovat jälleen lisänneet henkilöstöä perheneuvoloihin, mutta resursointi on edelleen liian vähäistä suhteessa asiakkaiden tarpeisiin.

Lastensuojelulain muutoksessa 1990 kunnille annettiin tehtäväksi järjestää oppilaille riittävä tuki ja ohjaus koulunkäyntiin ja kehitykseen liittyvien ongelmien poistamiseksi ja koulun ja kotien välisen yhteistyön kehittämiseksi. Tätä tehtävää varten kunnissa voi olla koulupsykologin ja -kuraattorin virkoja. Psykososiaalisen oppilashuollon hallinnointi jätettiin kuntien itsensä päätettäväksi ja ohjausvastuu jäi avoimeksi. Tästä on seurannut varsin kirjava käytäntö siten, että palvelut on järjestetty osittain koulutoimeen,

osittain sosiaalitoimeen, ja jonkin verran virkoja on myös terveydenhuollossa. Tämä todennäköisesti on hidastanut psykososiaalisen oppilashuollon kehittymistä, koska oppilashuoltohenkilöstöä on vain osassa kuntia.

Kouluterveydenhuollon resurssit ovat heikentyneet, kun koululääkärit ovat vähentäneet työpanostaan kouluissa, ja osa kouluterveydenhoitajista on siirretty terveyskeskuksiin. Tällöin kouluterveydenhoitajat eivät enää ole yhtä helposti lasten saavutettavissa kuin jos työtilat ovat koulurakennuksessa. Tällä saattaa olla vakaviakin seurauksia niin etteivät lapset saa apua ongelmissaan. 2000-luvulla kunnissa on jonkin verran tehostettu koulun oppilashuoltoa, mutta resurssit ovat edelleen niukat. Koulujen iltapäivätoiminta ja erilaiset kerhot ovat olleet vähennysten kohteina.

Leikkausten vaikutus lastensuojelutarpeeseen. On oletettavissa, että ennaltaehkäisevän työn leikkaukset heijastuvat varsin suoraan lastensuojelutarpeen nousuun ja sijaishuollon lisääntymiseen. Lähes kaikissa lasten palveluissa tarpeet ylittävät huomattavasti niihin osoitetut resurssit. Lasten arjen turvallisuus on kokonaisuudessaankin huonontunut muun muassa siten, että päivähoidossa ja koulussa on suurennettu ryhmäkokoja. Aikuiskontaktien määrällä ja laadulla on selkeä yhteys lapsen oireisiin. Suuret lapsiryhmät vähentävät myös mahdollisuuksia ongelmien varhaiseen havaitsemiseen ja niiden nopeaan käsittelyyn.

Lastensuojelutarpeen taustatekijät

Lastensuojelutilastoista poistettiin jo 1980-luvulla asiakkuuden syytiedot. Muuttuneen lainsäädännön hengessä niitä pidettiin tulkinnanvaraisina ja yksityisyyttä loukkaavina. Näin ollen joudutaan turvautumaan kuntakohtaisiin tiedostoihin ja erillisselvityksiin. Hallinto-oikeuksien ratkaisusta ilmenevät yleisimmät huostaanoton taustalla olevat tekijät.

Pienten lasten lastensuojelutarpeen taustalla on ollut yhä useammin vanhempien päihdeiden väärinkäyttö. Erityisesti äitien päihdeongelmat ovat olleet kasvussa. Sekä vanhemmilla että nuorilla esiintyy sekakäyttöä, jolloin alkoholia, erilaisia huumeita ja lääkkeitä otetaan samanaikaisesti. Niihin yhdistynyt rikollisuus ja aggressiivisuus muodostavat lapselle uhkaavan ja turvattoman arjen.

Isompien lasten kohdalla selkein lisäys on ollut nuorten omien päihdeongelmien määrässä. Niihin liittyy usein myös rikollisuus.

Mielenterveysongelmat ovat nousseet yhä näkyvämmiksi. Yhä useammin huostaanottoa on edeltänyt lapsen psykiatrinen tutkimus- ja hoitajakso, ja/tai vanhemman psyykkinen sairaus. Myös yhä useammat nuoret tulevat koulukotiin psykiatrisen hoito- ja tutkimusjakson jälkeen.

Hallinto-oikeuksien ratkaisuihin kirjattuja syitä lastensuojeluasioissa vuosina 1999 - 2004 (% lapsista)

Ratkaisun taustasy	1999 N=392	2000 N=453	2001 N=407	2002 N=501	2003 N=697	2004 N=661
vanhempien päihteiden väärinkäyttö	35,2	40,3	46,8	41,6	36	36,6
nuoren päihteiden väärinkäyttö	12,4	16,1	19,2	14,2	11,2	10
vanhemman psyykkinen sairaus	11	6,1	5,9	6	9,5	8,8
lapsen psyykkinen sairaus/ häiriökäyttäytyminen	11,9	8,6	13,8	18,6	18,6	16,2
seksuaalinen hyväksikäyttö	2,8	1	2,2	2,4	3,3	4,8
muu syy vanhemman	16,7	15,6	10	12,1	13,9	16,5
muu syy lapsen	3,0	1,2	0,7	1,6	0,8	0,6
oheispäätös	7,1	11,3	1	3,2	6,6	6,5
Yhteensä %	100	100	100	100	100	100

Heino, T (toim.) (2006) *Hallinto-oikeuksien ratkaisut lastensuojeluasioissa. Stakes. Työpapereita (Luonnos)*

Yhä enemmän lastensuojeluun joudutaan turvautumaan myös, koska vanhemmat ovat avuttomia kasvatustehtävässään. Lapsen arki on kaottista eikä turvaavaa antavia rutiineja ole riittävästi. Vanhemmat saattavat tarvita tukevaa ohjausta ja neuvontaa näissä asioissa. Lastensuojelun asiakkaaksi onkin tullut uusia ryhmiä. Synä voivat olla myös vaikeudet perheen vuorovaikutuksessa tai perhe-elämän kaoottisuus. Huostaanotetut lapset tulevat keskimääräistä useammin yksinhuoltajaperheistä

Esimerkiksi Tampereella vuoden 2005 aikana uusien lastensuojeluasiakkaiden asia tuli vireille useimmiten niin, että ilmoitus koski vanhempien päihteidenkäyttöä (166), perheväkivaltaa (113), muita vanhemmista johtuvia syitä (96), lapsen hoidon laiminlyöntiä (65), perheristiriitoja (59), lapsen pahoinpitelyä (50), lapsen päihteiden käyttöä tai muista lapsesta johtuvia muita syitä (111).

Lastensuojelun palvelujärjestelmä

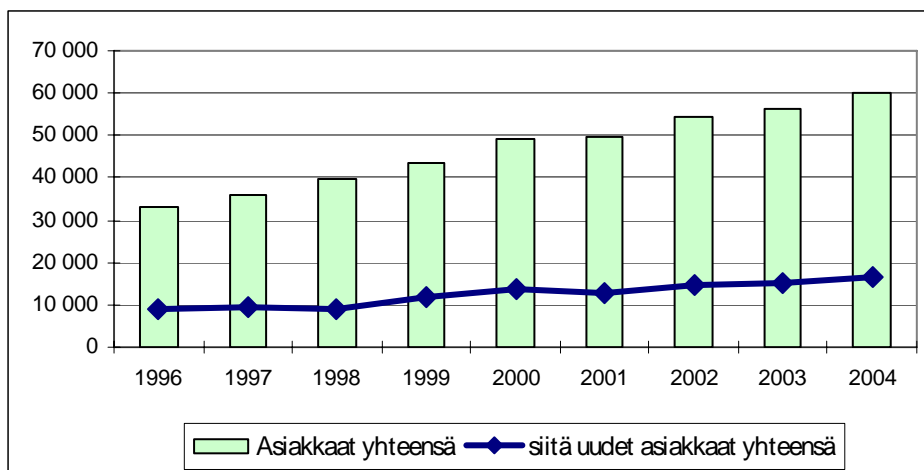
Lastensuojelun palvelujärjestelmän toimivuus ja ongelmat vaihtelevat sekä alueittain maan eri osien välillä että kunnittain. Saatavuuden ja laadun vertailua vaikeuttaa se, että myös lastensuojelun tarve vaihtelee eri alueilla. Palvelujen tarve on yleisesti ottaen sitä suurempi, mitä kaupunkimaisemmasta asutuksesta on kysymys. Kaupungin koon suuretessa tavallisesti myös lastensuojelun tarve kasvaa, jolloin tarvittaisiin sekä enemmän että monimuotoisempia palveluja. Pienten kuntien ongelmana on myös käytettävissä olevien palvelujen niukkuus ja puute lastensuojelun erityisosaamisesta.

Lastensuojelun palvelujärjestelmän kysymyksiä on kartoitettu ja selvitetty muun muassa osana sosiaalihuollon valtakunnalliset erityispalvelut -hanketta (VEP) ja Lastensuojelun kehittämisohjelmaa. Seudullisen yhteistoiminnan tarve on todettu välttämättömäksi, ja rakenteita sellaisten luomiseksi on haettu monin tavoin. Useat lastensuojelun erityispalvelut edellyttäisivät laajaa asukas pohjaa voidakseen toimia tehokkaasti ja taloudellisesti.

Palvelujärjestelmän ohjaaminen, toiminnan seuranta ja arviointi sekä johtaminen vaativat niin ikään uusia ratkaisuja. Lastensuojelun kehittämisohjelmassa on selvitetty, että lapsipoliittisia ohjelmia on tehty useissa kunnissa, mutta lain mukaiset lastensuojelun yleiset perusteet ja ohjeet ovat vanhentuneet tai niitä ei ole lainkaan valtaosassa kuntia.

Avohuolto. Lastensuojelun piirissä olleiden lasten ja nuorten määrä on viime vuosina kasvanut tuntuvasti. 1990-luvulla avohuollon asiakkaiden määrä lähes kaksinkertaistui, ja kehitys on uudella vuosituhanella jatkunut samansuuntaisena. Vuonna 2004 lastensuojelun avohuollon asiakkaana oli lähes 60 000 lasta ja nuorta eli 5,4 % alle 18-vuotiaista.

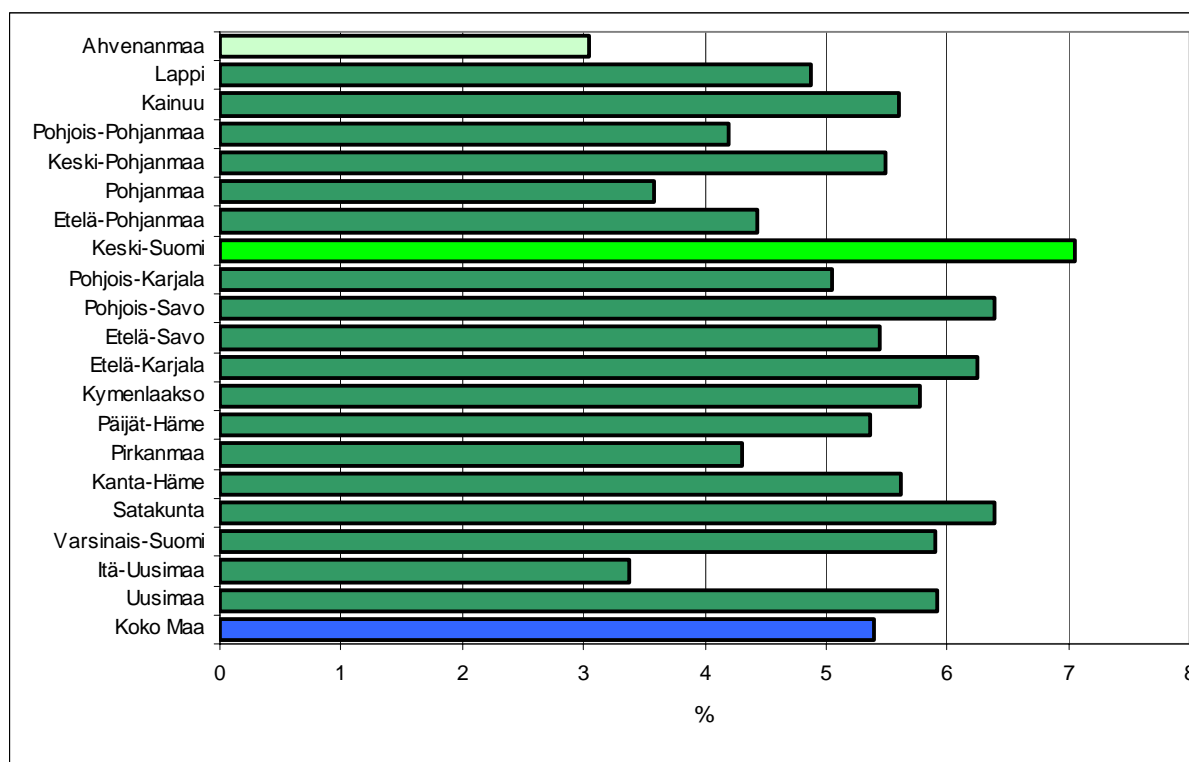
Lastensuojelun avohuollon asiakkaina olleet lapset ja nuoret vuosina 1996–2004

Stakestieto/Lastensuojelu

Kuntien väliset erot lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevien lasten suhteellisessa määrässä ovat huomattavia (0,1 % – 14,7 %). Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärän vaihtelut ovat ilmeisiä myös maakuntien välillä. Keski-Suomessa näyttäisi avohuollon toiminta olevan tilastojen perusteella runsasta. Sen sijaan Pohjanmaalla tilastoitua asiakkuutta on vähemmän. Alueellinen eriarvoistuminen ja palvelujen kirjo on lisääntynyt.

Kuva Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärä maakunnittain

Samanaikaisesti kun palvelutarpeet ovat kasvaneet, on lastensuojelun työntekijöiden määrä tai palvelujen tarjonta eivät kuitenkaan ole vastaavasti lisääntyneet. Lastensuojelutilaston mukaan lastensuojelun avohuollon asiakasmäärä kasvaa, mutta sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusten mukaan kuvaavan tietokannan mukaan erilaisten sosiaalipalvelujen kuten tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan, kotipalvelujen tai loma- ja virkistystoiminnan piirissä olevien määrä samanaikaisesti vähenee. Sekä sosiaalityön resurssit että tarjolla olevat kunnalliset lasten, nuorten ja lapsiperheiden tukipalvelut ovat ohentuneet. Toisaalta, kun yleiset palvelut kuten lapsiperheiden kotipalvelu ovat vähentyneet, on tilalle luotu ja lisätty harkinnanvaraisia ja erityiseen tarpeeseen kohdennettuja palveluja kuten lastensuojelun perhetyötä.

Avohuollon tukitoimien määrä vaihtelee suuresti maan eri puolilla. Stakesin syksyllä 2004 tekemän kuntakyselyn vastauksista ilmeni, että palvelujärjestelmässä on tapahtunut myös myönteisiä muutoksia. Kuntien mukaan perhetyötä on lisätty, työmenetelmät ovat muuttuneet, yhteistyö on lisääntynyt, varhainen puuttuminen riskitilanteisiin tehostunut ja verkostotyö lisääntynyt. Resurssiongelmien ovat kuitenkin varsin suuria.

Lastensuojelun avohuollon toteuttaminen on jäänyt paljolti sosiaalityöntekijöille. Avohuolto ei kuitenkaan voi toimia pelkästään sen varassa. Lapset ja perheet tarvitsevat muitakin palveluja päivähoidosta erityisopetukseen ja harrastuksiin.

Yksittäisistä lastensuojelun avohuollon tukitoimista pahimmin on kärsinyt lapsiperheiden saama kodinhoitoapu. Se on vähentynyt jatkuvasti 1990-luvun alusta lähtien. Kodinhoitoapua saaneiden lapsiperheiden määrä on vain neljännes siitä mitä se oli 1990-luvun alussa. Vuonna 1990 apua sai 52.300 lapsiperhettä, mutta vuonna 2004 enää

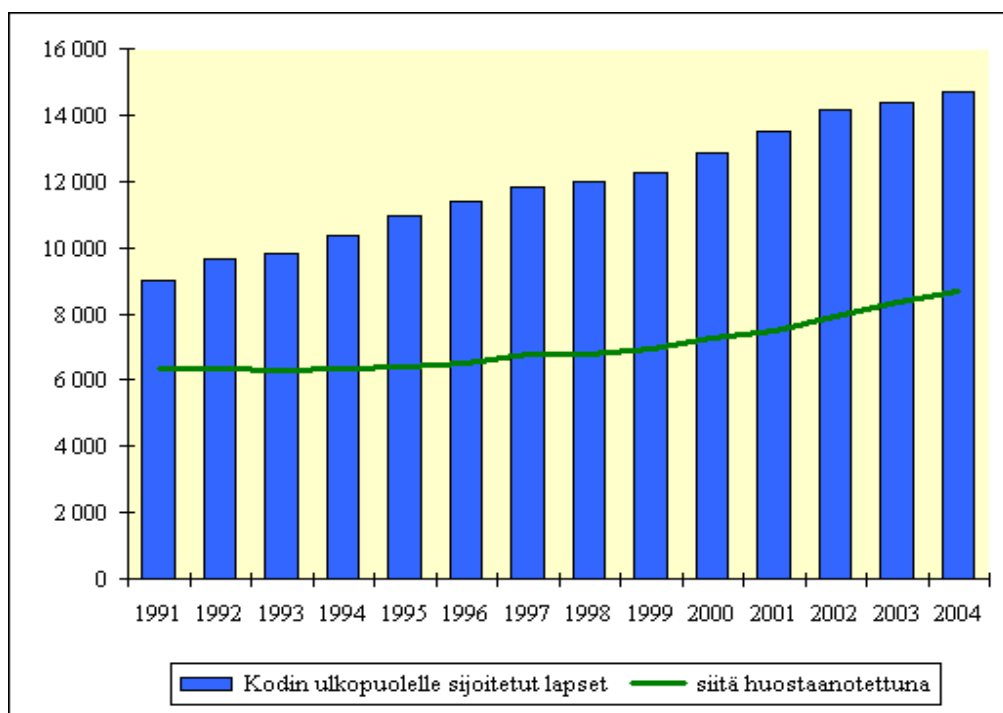
13.400. Nykyisin arkista kodinhoitoapua on hyvin vähän saatavilla, eikä se määrältään vastaa eri tavoin avuttomien ja uupuneiden huoltajien tarpeeseen.

Vapaaehtoisten auttajien kuten tukihenkilöiden saatavuus ja käyttö on myös vähentynyt. Esimerkiksi pelkästään Tampereella tukihenkilöä tai tukiperhettä jonotti vuoden 2005 lopussa 101 lasta eli noin 13 % asiakaslapsista. Osaltaan tilanne johtuu siitä, ettei kunnilla ole ollut riittäviä voimavaroja rekrytoida ja kouluttaa tukihenkilöitä.

Lastensuojelun avohuollosta ei ole saatavilla kustannustietoja. Kaikki kunnat eivät seuraakaan niitä systemaattisesti eikä valtakunnallista koontaa ole järjestetty.

Huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrät ovat lisääntyneet viime vuosina 2 - 5 prosentin vuosivauhtia. Vuonna 2004 oli sijoitettu 14.700 lasta ja nuorta, joka on 1 % kaikista alle 18 -vuotiaista. Näistä noin 8.700 lasta ja nuorta oli otettu huostaan, ja muut oli sijoitettu avohuollon tukitoimena. Uusien huostaanottojen määrä vuositasolla on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa tuhannesta kahteen tuhanteen lapseen. Kiireellisten huostaanottojen osuus on kasvanut 10 prosenttiyksikköä.

Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret vuosina 1991 - 2004

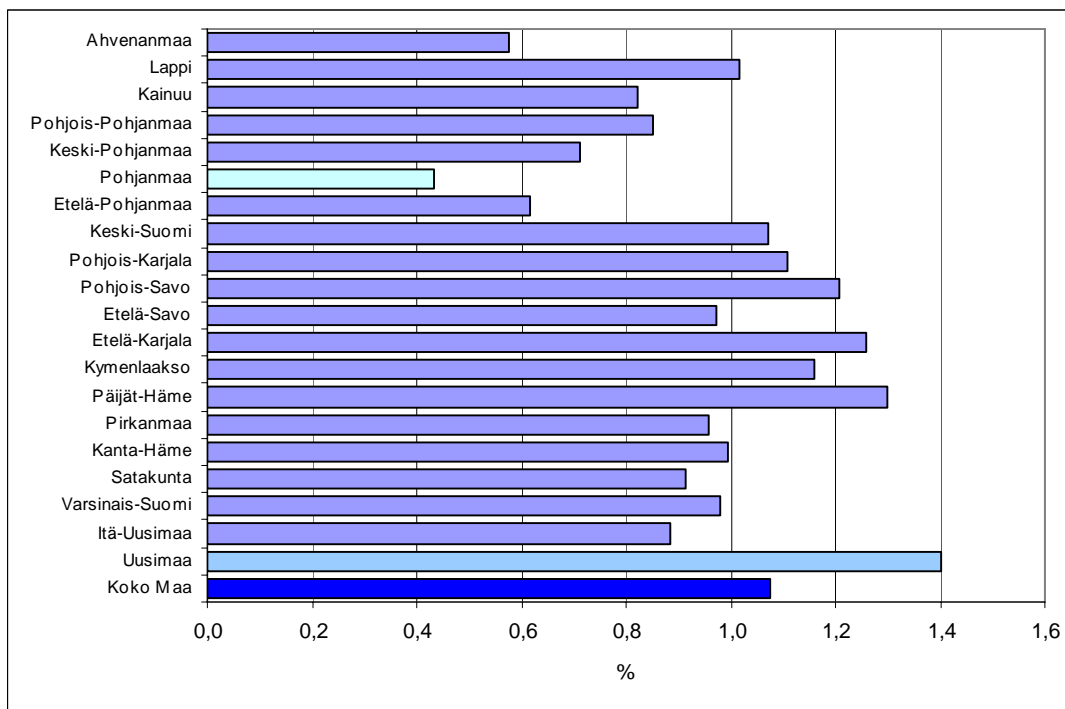

Stakestieto/Lastensuojelu

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen ja huostaanotettujen lasten määrissä on suuria alueellisia eroja. Pohjanmaalla on vähiten sijoitettuja lapsia; väestöön suhteutettuna vain noin 0,4 %, kun Uusimaalla vastaava osuus on 1,4 %. Etelä-Karjalassa ja Päijät-Hämeessä on myös varsin korkeat sijoitusluvut. Ei kuitenkaan voida tarkkaan sanoa, missä määrin ne heijastavat

varsinaisesti erilaisia huostaanottokäytäntöjä. Mahdollisia kuntien ja alueiden välisiä menettelyeroja tasoittaa todennäköisesti se, että tahdonvastaiset huostaanotot on alistettava hallinto-oikeuden vahvistettavaksi.

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen 0-17-v. lasten osuus vastaavan ikäisestä väestöstä maakunnittain vuonna 2004, %

Lähde: StakesTieto, Säkkinen & Kuoppala, Dialogi 6/2005

Yhä useampi huostaanotto tehdään pikkulapsi-ikäisen jälkeen. Vuoden 1994 aikana tehdystä uusista huostaanotoista 40 % kohdistui alle kouluikäisiin, vuonna 2004 heitä oli vain 30 %. Sen sijaan 12 vuotta täyttäneiden osuus on kasvanut 38 %:sta 49 %:iin.

Uudet huostaanotot vuosina 1994 ja 2004

ikäryhmä	1994	%	2004	%
0-6	436	40	620	30
7-11	236	22	436	21
12-15	284	26	629	30
16-17	128	12	388	19
Yht.	1 084	100	2 073	100

Avohuollon käyttö ensimmäisenä sijoitusperusteena on edelleen yleisintä, vaikka sen osuus on vähentynyt. Lapsen ensimmäisistä sijoituksista kaksi kolmesta tehdään edelleen avohuollon tukitoimena. Kiireellisten huostaanottojen osuus on kasvanut alle 20 %:sta liki 40%:iin.

Lapsen ensimmäisen sijoituksen peruste vuonna 1994 ja 2004

Peruste	1994	2004
Avohuollon tukitoimi	71	63
Kiireellinen huostaanotto	18	39
Huostaanotto	8	8
muu	2	0
yhteensä %	99	101
yhteensä N	2099	2931

Lähde Stakes

Huostassa olevien lasten kasvatus ja hoito oman kodin ulkopuolella perustuu pääosin asianomaisten suostumukseen. Tahdonvastaisten huostaanottojen osuus on kuitenkin lisääntynyt. Vastoin jonkun asianomaisen tahtoa oli vuoden 2004 aikana huostassa 1.740 lasta eli 20 % kaikista huostassa olevista, kun tahdonvastaisten huostaanottojen osuus vuonna 1992 oli 17 %. Vuonna 2004 tehdyistä uusista huostaanotoista tahdonvastaista oli jo 26 %.

Vaikka huostaanotot ovat yleensä pitkäaikaisia, huostaanotto voidaan myös lakkauttaa ennen kuin lapsi täyttää 18 vuotta. Vuoden 2004 aikana lakkautettiin yhteensä 773 huostaanottoa. Näistä 640 on sellaisia, joissa kunta lakkautti huostaanoton ennen kuin lapsi täytti 18 vuotta. Alle 16-vuotiaita heistä oli 234 lasta.

Perhehoito. Sijaishuollon muodot ovat muuttuneet viimeisen kymmenen vuoden aikana. Perhehoitoon sijoitettujen lasten määrä on kasvanut vuoteen 2002 asti ja sen jälkeen vähentynyt. Sijaisperheisiin sijoitettuna on ollut vuosittain 5 500 - 5 900 lasta.

Lasten sijoitus yksityisperheisiin on vähentynyt useastakin eri syystä. Sijaisperheiden saatavuudessa ja käytössä on suuria alueellisia eroja. Halukkaiden perheiden määrä on jatkuvasti vähentynyt. Syyt ovat sekä taloudellisia (pieneen asuntoon ei mahdu, lapsesta maksettavat korvaukset ovat vaatimattomia) että psykologisia. Varsinkin isommat sijoitetut lapset ovat kokeneet kovia ja saattavat olla varsin häiriintyneitä. Tällaisen lapsen hoitaminen edellyttää jaksamista ja erityisosaamista. Myös lasten biologiset vanhemmat saattavat olla koettelevia ja häiritä perheen arkea. Kaikki kunnat eivät anna riittävää tukea sijaisperheille. Lisäksi lapsen sijoituksen väliaikaisuus tuottaa epävarmuutta sijoituksen jatkuvuudesta.

Sijaisperheiden rekrytointi, kouluttaminen ja kasvatustyössä tukeminen vaativat panostamista. Kunnilla on ollut hyvin erilaiset mahdollisuudet varata voimavaroja tähän työhön. Meneillään olevissa valtionavustushankkeissa on hyvällä menestyksellä hankittu uusia tuki- ja sijaisperheitä.

Sijaisperheiden saatavuudessa ja käytössä on kuitenkin edelleen suuria alueellisia eroja. Kuntakohtainen vaihtelu perhehoitoon sijoittamisessa on 5 % - 90 % ja alueellinen (maakunta tai pienempi alue) 30 % - 71 % kaikista sijoituksista.

Ammatilliset perhekodit ja laitokset. Ammattimaisen sijaishoidon tarve on kasvanut. Suuretkin kaupungit ovat yhä enemmän joutuneet käyttämään omien laitostensa lisäksi yksityisiä palveluja. Viimeisten vuosien aikana myös valtion koulukotien käyttöaste on ollut korkea, kun sijaishoitoa tarvitsevien lasten ja nuorten ongelmat ovat vaikeutuneet. Laitoshoidon lisääntyminen tilastoissa johtuu tosin osittain myös siitä, että Suomessa ammatilliset perhekodit on laskettu laitoksiksi toisin kuin muissa Pohjoismaissa. Laitoshoidon käsitteistö ja tilastointi ovat kuitenkin muuttumassa.

Perheryhmäkoteihin, ammatillisiin perhekoteihin tai perheenomaisiin laitoksiin on sijoitettu yhä enemmän lapsia, vuonna 2004 yhteensä 2.300 lasta ja nuorta. Myös laitoshoidossa on viime vuosina ollut yhä enemmän lapsia, vuonna 2004 yli 4.400 lasta ja nuorta.

Lasten ja nuorten sijoituspaikat vuoden aikana 1995 – 2004

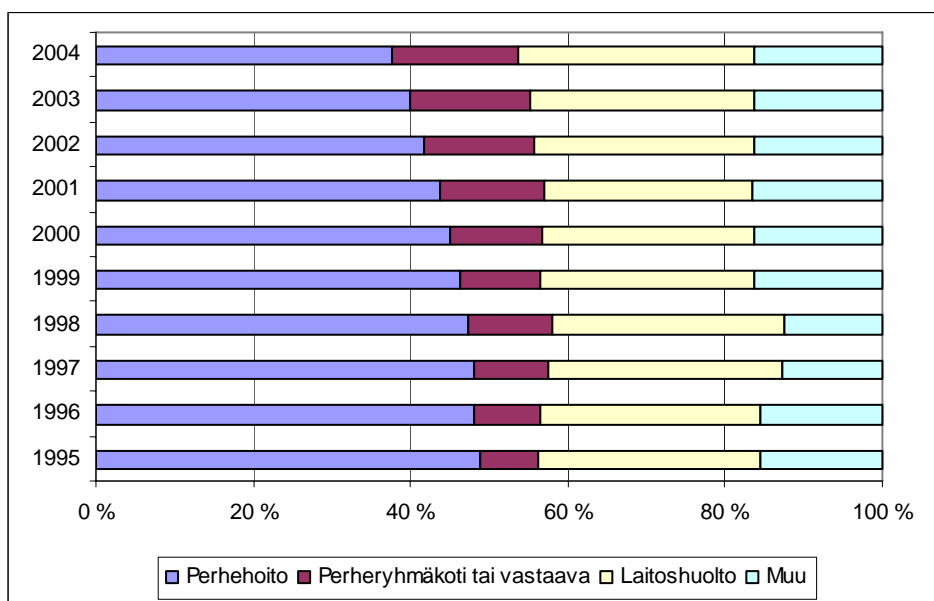
	N	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Perhehoito		5 338	5 475	5 680	5 655	5 696	5 778	5 915	5 920	5 742	5 553
Perheryhmä- koti tmv.		811	945	1 112	1 278	1 249	1 523	1 779	1 974	2 177	2 331
Laitoshuolto		3 105	3 174	3 522	3 546	3 321	3 465	3 568	3 957	4 100	4 442
Muu		1 693	1 769	1 510	1 489	2 013	2 079	2 242	2 309	2 345	2 378
Yhteensä		10 947	11 363	11 824	11 968	12 279	12 845	13 504	14 160	14 364	14 704

Stakestieto/Lastensuojelu

Ammatillisten perhekotien määrä kasvoi nopeasti 1990-luvulla, kun sijaishuollon määrä lähti nousuun, ja kunnat olivat aikaisemmin lopettaneet omia lastenkotejaan. Ammatillisten perhekotien taso vaihtelee. Nykyisellään sijoittavilla kunnilla eikä lääninhallituksilla ole tarvittavia resursseja niiden riittävään valvontaan.

Lastensuojelun sijaishuollosta yksityiset palveluntuottajat hoitavat jo kaksi kolmasosaa. Ammatillisen perhekotitoiminnan ja toimeksiantosopimukseen perustuvan perhehoidon tuottavat käytännöllisesti katsoen kokonaan yksityiset henkilöt tai yhteisöt. Yksityisiä lastensuojelulaitoksia oli vuonna 2004 yhteensä 268, ammatillisia perhekoteja 116 ja toimeksiantosopimuksen tehneitä perhekoteja (sijaisperheitä) 3.482.

Sijoituspaikkojen käytön muutos (%) 1995 - 2004

Stakestieto/Lastensuojelu

Laitoshuollon kustannukset ovat muutamassa vuodessa enemmän kuin kaksinkertaistuneet. Vuonna 2004 laitoshuolto maksoi jo lähes 300 miljoonaa euroa. Kustannuskehityksen suunnan voisi arvella olevan yhteydessä siihen, että avohuollossa ei ole riittänyt voimavaroja vastaamaan lasten tarpeeseen, jolloin erityispalvelujen kysyntä ja käyttö on lisääntynyt.

Lasten ja nuorten laitoshuollon käyttökustannukset 1997 - 2004 (euroiksi muutettuina)

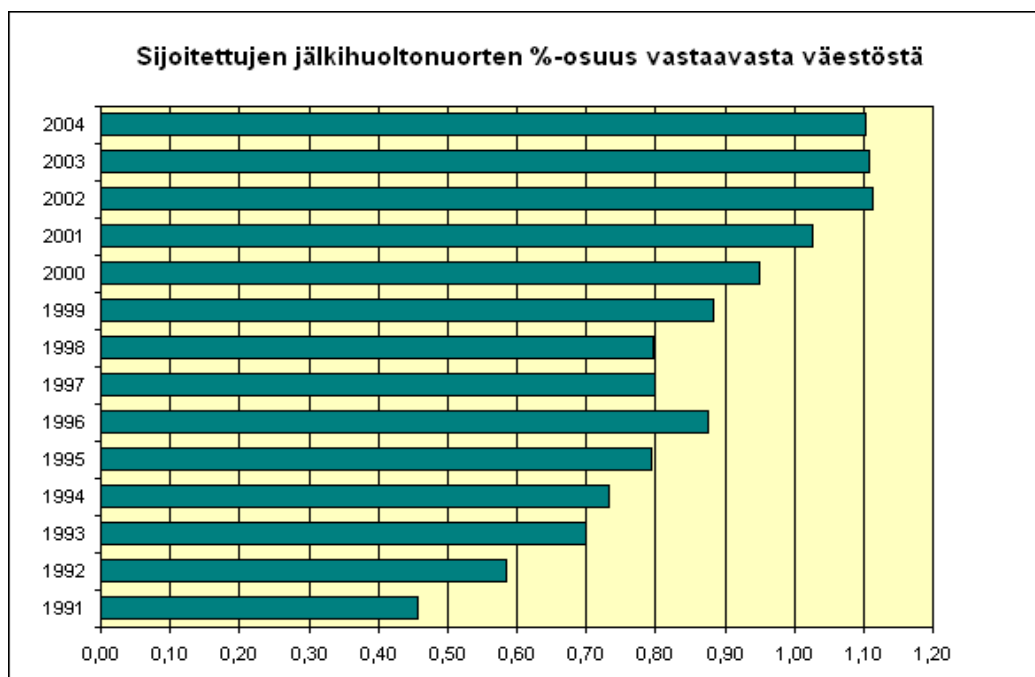
1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
131.512 699	137.816 046	148.069 119	165.875 511	198.960 767	223.515 531	252.740 706	291.972 222

Sotka-tilastotietokanta, Tilastokeskus

Jälkihuolto. Sijoitusta seuraava jälkihuolto lisääntyi viime vuosikymmenellä, mutta ei enää 2000-luvulla siitä huolimatta, että sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on kasvanut. Vuonna 2004 jälkihuollossa oli 3.200 nuorta. Heistä suurin osa oli 18–20-vuotiaita. Jälkihuolto mielletäänkin usein vain itsenäistyviä nuoria koskevana asiana, vaikka lastensuojelulain mukaan se on järjestettävä aina sijaishuollon päättymisen jälkeen.

Jälkihuoltokäytännöt ovat kirjavia. Jälkihuolto saattaa esim. tarkoittaa vain asunnon osoittamista nuorelle, mikä ei useinkaan ole riittävä toimenpide. Varsinkin jos nuori on ollut pitkään sijoitettuna laitokseen, häneltä saattavat puuttua arkipäivässä tarvittavat käytännön taidot.

Joillain alueilla jälkihuolto on hoidettu mallikkaasti, ja paikkakunnilta löytyy jälkihuoltokeskuksia, jälkihuollon asiakasohjausryhmiä, palveluohjaajia ja eriasteisia tuetun asumisen muotoja. Useimmissa kunnissa jälkihuoltotyö on kuitenkin edelleen sosiaalityöntekijän varassa ja toteutus on siten riippuvainen yhden työntekijän käytettävissä olevista resursseista. Sijoitettujen pienten lasten jälkihuoltoa esiintyy vähän. Epäyhtenäiset ja vaihtelevat toimintakäytännöt ilmenevät myös itsenäistyville nuorille annettavassa taloudellisessa tuessa.

Stakestieto/Lastensuojelu

Henkilöstö

Periaatteessa Suomessa on koulutettuja sosiaalityöntekijöitä varsin paljon, mutta lastensuojelu vaatii sellaista erityisosaamista, johon pelkkä peruskoulutus ei anna riittäviä valmiuksia. Lastensuojelu on vaikea erityisalue, jonka nykyinen työnkuva ja palkkaus eivät juuri houkuttele osaajia.

Sosiaalityön resurssit ja osaaminen ovat paikoin hyvällä tasolla, mutta suuri osa nykyisistä lastensuojelun työntekijöistä on muodollisesti epäpäteviä. Monissa kunnissa ei ole yhtään pätevää lastensuojelutyöntekijää. Tilanne on vaikeutunut viime vuosina.

Lastensuojelutyö on psyykkisesti raskasta. Siinä joudutaan kohtaamaan yhteiskunnan kaikkein surkeimpia ihmiskohtaloita. Varsinkaan lasten kaltoinkohtelu ei jätä edes ammattityöntekijöitä tunteettomaksi. Monesti vaikeuksissa olevat ihmiset kohdistavat tunteidensa katkeruuden sosiaalityöntekijöihin, jotka joutuvat edustamaan yhteiskuntaa ja sen kontrollijärjestelmiä.

Lastensuojelutyön resursoinnissa on ongelmia. Henkilöstöä ei ole riittävästi, ja työmenetelmät ja lastensuojelun käytettävissä olevat palvelut ovat osittain puutteellisia. Työn vaatavuus ei näy palkkauksessa, eikä läheskään kaikkialla ole järjestetty työntekijöille riittävää ammatillista tukea esim. työnohjauksen avulla. Lastensuojelutyöntekijöiden vaihtuvuus on suuri, jolloin jäljelle jäävien työntekijöiden kuormitus kasvaa entisestään. Sosiaalityön johtotehtävissä olevien vaihtuvuus on myös suurta. Lastensuojelun johtamisessa on myös puutteita ja osaamattomuutta.

Hallinto-oikeuksissa käsitellyt lastensuojeluasiat

Stakes kokoaa hallintotuomioistuimien lastensuojeluasioissa tekemiä ratkaisuja. Vuotta 2004 koskeva selvitys kattaa noin 500 hallinto-oikeuksien ratkaisemaa asiaa, jotka koskivat 661 lasta. Ratkaisuista noin 400 koski lapsen huostaanottoa, ja ne kohdistuivat 550 lapseen. Kun kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli yhteensä 14 704 lasta, hallinto-oikeuksiin tulee näin laskettuna 3,7 prosenttia sijoitettujen lasten asioista. Tahdosta riippumattomia lastensuojeluasioita käsitellään oikeusasteissa kaikkiin lastensuojeluasioihin nähden melko vähän. Korkeimmassa hallinto-oikeudessa on käsitelty noin sata huostaanottovalitusta vuosittain. Suunnilleen 15 % hallinto-oikeudessa käsiteltyjen lasten lastensuojeluasioista menee näin ollen korkeimpaan oikeuteen asti.

Asiakasmääriin suhteutettuna kaupungeista tulee vähemmän juttuja hallinto-oikeuteen kuin taajaan asutuista ja maaseutukunnista. Maaseutumaisista kunnista tulee suhteessa eniten alistus- ja valitusasioita hallinto-oikeuksiin. Vuonna 2004 hallinto-oikeuksien tekemistä päätöksistä 64 % koski kaupunkikuntia, 15 % taajaan asuttuja ja 21 % maaseutumaisia kuntia.

Selvityksen perustella näyttää siltä, että lapset, joiden asia menee hallinto-oikeuden käsitelyyn, ovat olleet yhä pitempään lastensuojelun asiakkaana. Pienten lasten huostaanoton taustalla on ollut yhä useammin vanhempien päihteiden väärinkäyttö; näitä hallinto-oikeuksissa on vuosittain 250. Toinen erityinen kehitystrendi liittyy sekä vanhempien että lasten ja nuorten psyykkiseen terveyteen. Yhä enemmän taustalla on ollut toisen tai molempien vanhempien psyykinen sairaus. Vielä useammin huostaanottoratkaisua on edeltänyt lapsen psykiatrisen tutkimus- tai hoitojakso. Kolmanneksi, huomio kiinnittyy kasvavaan määrään tilanteita, joissa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on kirjattu selvästi esiin ratkaisun perusteluihin.

Lastensuojeluasioissa tehdyt hallinto-oikeuden ratkaisut kohdistuvat yhä useammin 12 vuotta täyttäneisiin lapsiin - ja yhä suhteellisesti vähemmän pieniin (0-3 v) lapsiin. Näiden lasten osuus on vähentynyt 30 %:sta 20 %:iin kymmenessä vuodessa. Vastaavasti 12 vuotta täyttäneiden osuus on kasvanut 23 %:sta 42 %:iin. Joka neljäs nuori on ollut asiakkaana lyhyen aikaa; sijoitusprosessi on edennyt heidän kohdallaan nopeasti.

Suurin osa (80%) hallinto-oikeuksien lastensuojeluasioista oli huostaanoton alitusasioita. Joka toiseen ratkaistavaan asiaan on sisältynyt valitus. Alistukseen liittyviä valituksia on ollut noin 30 %, ja pelkkien valitusten osuus on ollut lähes viidennes. Valituksista kaksi kolmasosaa kohdistuu huostaanottopäätökseen.

Alistus- ja valitusasioissa vanhemmat toimivat useimmiten muutoksenhakijoina. Myös lapset ovat aktivoituneet ilmaisemaan kantaansa viime vuosina. Noin sata 12 vuotta täyttänyttä lasta on ilmaissut vastuksensa huostaanottoonsa liittyen. 160 lasta on vastustanut huostaanottoaan vuonna 2004, kun vastustaneiden lasten määrä 10 vuotta siten oli vain 55. Samalla käsiteltävien asioiden kokonaismäärä on kuitenkin myös kasvanut.

Niitä 12 - 14 -vuotiaita, jotka ilmaisivat vastustavansa päätöstä vuonna 2004 joko yksin tai vanhempansa ohella, oli 57. Heistä 28 ilmaisi tahtonsa yksinään ja muut yhdessä vanhempansa kanssa. Suurin osa huostaanottoaan vastustavista lapsista oli täyttänyt 15 vuotta. He olivat pääsääntöisesti liikkeellä yksin (64 lasta); vain joka kolmannen asiassa vastustuksen ilmaisi myös lapsen vanhempi (31 perhettä).

Hallinto-oikeudet vahvistavat useimmiten kunnan toimielimen tekemän alistusta koskevan päätöksen. Vuonna 1998 vahvistettiin 85 % alistetuista päätöksistä ja vuonna 2004 jo 95 %. Valituksissa hallinto-oikeudet ovat päättyneet harvemmin samaan ratkaisuun kunnan toimielinten kanssa kuin alistusasiassa. Myös valitusten ratkaisut ovat kuitenkin suhteellisesti yhä useammin olleet hylkääviä eli valittajan kannalta tuloksettomia. Vuonna 1997 alle 70 % valituksista ja vuonna 2004 yli 80 %.

Vaikka suurin osa hallinto-oikeuksissa tehtävistä päätöksistä tehdään edelleen kirjallisen aineiston perusteella, suullisten käsittelyiden osuus on vaihdellut, ja se on lisääntynyt vuosina 2003-2004. Tuolloin noin joka neljännessä asiassa järjestettiin suullinen kuuleminen, ja näitä asioita oli toistasataa vuodessa. Hallinto-oikeuksittain on eroja siinä kuinka paljon suullisia käsittelyjä järjestetään. Viiden viime vuoden aikana on järjestetty lastensuojeluasioissa 468 suullista käsittelyä. Aktiivisin hallinto-oikeus näyttää tässä suhteessa olleen Hämeenlinna. Siellä niitä on järjestetty muutama enemmän kuin Helsingissä, vaikka tapauksia on ollut Helsinkiä vähemmän. Kouvolassa suullisia käsittelyjä on järjestetty suhteellisen vähän.

Käsittelyajat ovat pidentyneet. Kun vielä 1990-luvun puolivälissä yli puolet ratkaisusta tehtiin vähintään kolmen kuukauden kuluessa, vuonna 2000 siihen ylsi joka neljäs käsittely, ja vuonna 2004 vain joka viides. Käsittelyajat vaihtelevat sen mukaan, millainen asia on käsittelyssä. Jos on kysymys pelkästä alistusasiasta ilman siihen liitettyä valitusta, se ratkaistaan keskimäärin nopeimmin: valtaosa (76 %) ratkaistaan alle puolessa vuodessa. Sen sijaan 43 % pelkistä valituksista ja 60 % alistusasioista, johon on liitetty valitus, ratkaistaan puolessa vuodessa. Jos ratkaistavana on valitus tai alistukseen liittyvä valitus, joka viides näistä vie vähintään 9 kuukautta.

Yhä useampi lastensuojelun asiakasperhe on saanut hallinto-oikeudessa maksuttoman oikeudenkäynnin. Maksuton oikeudenkäynti myönnettiin 51 perheen asiassa vuonna 1996 ja 116 perheen asiassa vuonna 2004.

2 Työryhmän keskeiset ehdotukset

2.1 Ehdotusten tavoitteista

Vuonna 1984 voimaan tullut lastensuojelulaki oli aikanaan perusajatuksiltaan ja ratkaisuiltaan varsin moderni. Lain keskeiset periaatteet ovat kestäneet hyvin aikaa, vaikka sen säätämisen jälkeen ovat tulleet voimaan muun muassa uudet perusoikeussäännökset ja Suomi on ratifioinut useita kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia, muun muassa lapsen oikeuksien yleissopimuksen.

Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta suurin uudistamisen tarve on kohdistunut lastensuojelun rajoituksia ja tahdonvastaisia toimenpiteitä koskeviin säännöksiin. Eduskunta on kuluvana keväänä hyväksynyt lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevat lastensuojelulain säännökset, jotka ehdotetaan otettavaksi sellaisenaan uuteen lastensuojelulakiin. Lastensuojelulain kokonaisuudistuksen yhteydessä on lisäksi tarkasteltu perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta erityisesti erilaisia menettelytapoja, päätöksentekoprosessia ja valvontaa koskevia kysymyksiä, joihin lainsäädännöllä on vastattava.

Lastensuojelun kehittämisohjelman yhteydessä tehdyt selvitykset ja kehittämissuositukset osoittavat, että lakitasolla on tarvetta selkiyttää ja uudistaa lastensuojelun työkäytäntöjä ja menettelysäännöksiä. Resurssivajeen poistamiseksi tarvittaisiin myös suuntaviivoja muun muassa lastensuojelun henkilöstö- ja paikkamitoituksiin.

Perustuslain perusoikeuksia koskevat velvoitteet lähtevät siitä, että julkisen vallan vastuulla on turvata erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien asema ja oikeudet. Tätä varmistetaan nimenomaan lakitasolle otettavilla vahvoilla ja ehdottomilla velvoitteilla sekä täsmällisillä menettelyä, päätösvallan käyttöä ja ryhmäkokoja koskevilla ja muilla vastaavilla säännöksillä.

Ehdotusten keskeisenä tavoitteena on turvata lapsen ja hänen perheensä tarvitsemat tukitoimet ja palvelut erityisesti lapsen hyvinvointia tai kehitystä uhkaavissa tilanteissa sekä lapsen edun huomioon ottaminen lastensuojelua toteutettaessa. Ehdotuksilla pyritään myös edistämään viranomaisten välistä yhteistyötä lasten kasvuolosuhteiden ja palvelujen kehittämisessä sekä yksittäistä lasta ja hänen perhettään koskevan lastensuojelun toteuttamisessa. Tavoitteena on myös ongelmiin puuttuminen entistä varhaisemmassa vaiheessa ja annetun tuen vaikuttavuuden parantaminen, johon tähtäävät muun muassa avoimuuden sisältöä täsmentävät ja työskentelyn suunnitelmallisuutta korostavat ehdotukset. Lisäksi ehdotusten tarkoituksena on parantaa lapsen ja vanhempien oikeusturvaa erityisesti lastensuojeluun liittyvässä päätöksenteossa.

Työryhmän ehdotuksissa on pääosin kyse nykyisen lain sisällön täsmentämisestä.

2.2 Lastensuojelulain rakenne

Voimassa olevassa lastensuojelulaissa lastensuojelu ymmärretään varsin laajasti. Lastensuojeluviranomaisten toteuttaman yksittäistä lasta ja perhettä koskevan lastensuojelun lisäksi laki koskee myös eri peruspalveluiden kuten terveydenhuollon, päivähoidon ja koulun piirissä toteutettavia ennaltaehkäiseviä toimia. Lastensuojeluviranomaiset ei-

vät voi toteuttaa lasten hyvinvointia turvaavaa tehtäväänsä yksinään erillään muusta kunnan palvelujärjestelmästä. Tämän vuoksi yleiset, muita hallinnonaloja koskevat velvoitteet lastensuojelulaissa ovat edelleen tarpeen.

Lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja heidän perheidensä yhdenvertaisuuden turvaamiseksi lastensuojelulaissa tulisi säätää nykyistä täsmällisemmin lastensuojelussa tarjottavien palvelujen ja tukitoimien sisällöstä ja työskentelyssä noudatettavista menettelytavoista. Tämä koskee koko lastensuojelun asiakasprosessia asiakkuuden alkamisesta aina jälkihuoltoon asti. Lisäksi selkiyttämistä tarvitaan valvontaa koskevissa säännöksissä.

Lastensuojelun päätöksentekoon nykyisin liittyvien oikeusturvaongelmien ratkaisemiseksi päätöksentekojärjestelmä ehdotetaan uudistettavaksi. Ensivaiheen päätöksenteko ohjattaisiin sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen sijasta viranhaltijatasolle ja erityisesti tahdonvastaisia toimia koskevissa päätöksissä hallintotuomioistuimiin. Tämä edellyttää lastensuojelulakiin päätöksentekotahoa ja oikeudenkäyntiä koskevia uusia säännöksiä sekä muun muassa asioiden valmistelua ja muutoksenhakua koskevien säännösten täsmentämistä.

Ehdotetun uuden lastensuojelulain rakenteessa pyritään tuomaan nykyistä selkeämmin esille lastensuojelun työskentelyn eri vaiheet ja lastensuojeluprosessin eteneminen. Lisäksi säännöksiä on pyritty ryhmittelemään loogisesti yhteen kuuluviin kokonaisuuksiin. Näin ollen lain alussa olevien lastensuojelun yleisiä periaatteita koskevien säännösten jälkeen säädetään ennaltaehkäisevistä, kaikkia lapsia yleisesti koskevista toimita. Tämän jälkeen säädetään lastensuojelun järjestämisestä. Yksittäistä lasta ja hänen perhettään koskevan lastensuojelun sääntely alkaa lapsen osallisuutta koskevilla säännöksillä sekä kaikkea lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua koskevilla menettelysäännöksillä. Tämän jälkeen luvut etenevät asiakkuuden alkamisesta jälkihuoltoon. Lain lopussa on valvontaa sekä oikeudenkäyntimenettelyyn ja muutoksenhakuun liittyviä säännöksiä.

Ehdotettu laki muodostuisi siten yhteensä 16 luvusta, jotka olisivat seuraavat:

- 1 luku. Yleiset säännökset
- 2 luku. Kasvuolojen kehittäminen ja kasvatuksen tukeminen
- 3 luku. Lastensuojelun järjestäminen
- 4 luku. Lapsen osallisuus
- 5 luku. Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen
- 6 luku. Menettelysäännöksiä
- 7 luku. Avohuolto
- 8 luku. Lapsen kiireellinen sijoitus
- 9 luku. Huostaanotto
- 10 luku. Sijaishuolto
- 11 luku. Rajoitustoimenpiteet
- 12 luku. Jälkihuolto
- 13 luku. Valvonta
- 14 luku. Oikeudenkäyntiä koskevia säännöksiä
- 15 luku. Muutoksenhaku
- 16 luku. Voimaantulosäännökset.

2.3 Yleiset säännökset

Yleisiä säännöksiä koskevaan 1 lukuun ehdotetaan sisällytettäväksi ensinnäkin kaikkea lastensuojelun toimintaa koskevia periaatteita, joissa on pyritty erityisesti ottamaan huomioon lastensuojelun kannalta keskeiset perus- ja ihmisoikeudet. Lisäksi lukuun sisältyy eräitä määritelmiä.

Lain tarkoituksena olisi turvata erityisesti lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaiset lapsen oikeudet turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun tilanteissa, joissa lapsen hyvinvointi uhkaa vaarantua.

Lastensuojelulaissa ehdotetaan tuotavaksi nykyistä selkeämmin esille huoltajan ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja hyvinvoinnista. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tulee tukea huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja tarjota perheelle tarvittaessa erityistä tukea mahdollisimman varhain sekä ohjata lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun on tuettava huoltajia, vanhempia sekä muita lasta hoitavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Jos nämä toimet eivät kuitenkaan riitä turvaamaan lapsen hyvinvointia, lastensuojelun on viimekädessä vastattava lapsen hyvinvoinnista ottamalla lapsi huostaan ja järjestämällä hänelle sijaishuolto.

Laissa ehdotetaan mainittavaksi lastensuojelun toimintamuotona myös ennaltaehkäisevä lastensuojelu. Ennaltaehkäisevällä lastensuojelulla tarkoitettaisiin sitä lasta ja perhettä erityisesti tukevaa työtä, joka tapahtuu kunnan peruspalveluiden piirissä. Lapsi ja hänen perheensä eivät ole tällöin välttämättä lastensuojelun asiakkaina. Yksittäistä lasta ja hänen perhettään koskevia lastensuojelun toimintamuotoja, joista käytetään voimassa olevassa laissa käsitettä perhe- ja yksilökohtainen lastensuojelu, ehdotetaan kutsuttavaksi uudessa laissa lapsi- ja perhekohtaiseksi lastensuojeluksi. Uusina toimintamuotoina mainittaisiin nykyisten avohuollon tukitoimien, huostaanoton ja sijaishuollon sekä jälkihuollon lisäksi lastensuojelun asiakkuuden alussa tehtävä lastensuojelutarpeen selvitys ja nykyistä kiireellistä huostaanottoa vastaava toimenpide lapsen kiireellinen sijoitus.

Lastensuojelun keskeiset periaatteet ehdotetaan säilytettäväksi pääpiirteissään ennallaan. Avohuollon tuen ensisijaisuus ehdotetaan nimenomaisesti mainittavaksi myös keskeisenä periaatteena, jota täsmennettäisiin lapsen etua koskevilla näkökohdilla. Periaatteita koskevassa säännöksessä pyritään myös määrittelemään lastensuojelussa keskeistä lapsen edun käsitettä. Lapsen etua tulisi arvioida lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:n mukaisilla perusteilla, jotka avattaisiin lastensuojelun periaatteita koskevassa säännöksessä.

Lapsen osallisuuden vahvistamiseksi lastensuojelussa lapsen mielipiteiden ja toivomusten huomioon ottamisesta säädettäisiin myös yleisissä säännöksissä. Lapsen mielipiteen selvittämistä ja kuulemista koskevat yksityiskohtaisemmat säännökset sijaitsevat jäljempänä luvussa Lapsen osallisuus.

Lisäksi yleisiin säännöksiin sisältyisi voimassa olevaa lakia vastaavat lapsen ja nuoren määritelmät, joiden mukaan lapsena pidetään alle 18-vuotiaita ja nuorina 18 – 20-vuotiaita.

2.4 Kasvuolojen kehittäminen ja kasvatuksen tukeminen

Koska lasten hyvinvoinnin turvaaminen ei voi olla yksin lastensuojelun tehtävä, voimassa olevan lastensuojelulain 2 luvun kaltaiset kasvuolojen kehittämistä ja kasvatuksen tukemista koskevat yleiset säännökset ovat edelleen tarpeen. Tämän vuoksi myös uuden lastensuojelulain 2 lukuun ehdotetaan sisällytettäväksi kunnan eri viranomaisille suunnattuja lasten hyvinvoinnin edistämistä ja turvaamista koskevia velvoitteita.

Laissa pyritään selkiyttämään sitä, miltä osin lasten hyvinvoinnin turvaaminen on nimenaan lastensuojeluviranomaisten tehtävä ja miltä osin se on kunnan muiden viranomaisten tai muiden toimijoiden yhteistyötä. Ennaltaehkäisevää työtä koskevat velvoitteet koskisivat nykyiseen tapaan erityisesti kunnan lapsille ja perheille suunnattuja peruspalveluja.

Lasten kasvuolojen kehittämisellä tarkoitetaan toimia, jotka välittömästi tai välillisesti parantavat ja kehittävät lasten elinympäristöä ja muita kasvuoloja. Lasten kasvuoloihin vaikuttaminen on ennen kaikkea eri viranomaisten ja yhteisöjen yhteistyöalue. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja muiden kunnan viranomaisten tehtävänä on kerätä tietoa lasten sekä nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmista sekä välittää sitä muille viranomaisille ja päätöksentekijöille, jotka voivat toimillaan vaikuttaa lasten kasvuoloihin.

Kasvatuksen tukemisella tarkoitetaan laajasti ottaen kaikkia sellaisia eri viranomaisten yhteistyöhön perustuvia toimia, joilla pyritään kehittämään lapsiperheiden ja heidän välittömän arkiympäristönsä mahdollisuuksia edistää lasten suotuisaa kasvua ja kehitystä. Lastensuojelun kannalta on ensisijaisen tärkeitä, että yleiset kaikilla tarkoitetut palvelut tukevat lasten kasvatusta. Lastensuojelun tarvetta voidaan ehkäistä, kun lasten ongelmat voidaan havaita mahdollisimman varhain.

Muiden hallinnonalojen työntekijät eivät nykyisin välttämättä tunne lastensuojelulain kyseisiä säännöksiä eivätkä miellä tekemäänsä työtä ennaltaehkäiseväksi lastensuojelutyöksi. Sen sijaan esimerkiksi erilaiset varhaisen puuttumisen muodot on omaksuttu laajasti lasten ja lapsiperheiden palvelujen piirissä.

Peruspalveluilla on merkittävä rooli lapsen erityisen tuen tarpeen havaitsemisessa ja myös siihen vastaamisessa yhteistyössä lastensuojelun kanssa. Esimerkiksi äitiys- ja lastenneuvolatoiminta ja päivähoitopalvelut ehkäisevät osaltaan lastensuojelun tarvetta ja siellä voidaan myös havaita tuen tarve varhain. Kouluterveydenhuolto on tärkeä lastensuojelun yhteistyökumppani, johon oppilaiden ja vanhempien on helppo turvautua. Myös mielenterveyspalvelut ja päihdehuollon palvelut ovat tärkeitä lastensuojelun yhteistyötahoja.

Koulun oppilashuollon kehittämistä ja sitä koskevan lainsäädännön muutostarpeita on pohdittu sosiaali- ja terveysministeriön asettamassa oppilashuoltotyöryhmässä, jonka toimikausi päättyi kuluvan vuoden maaliskuun lopussa. Kyseisen työryhmän ehdotusten mukaisesti lastensuojelulaissa säädettäisiin edelleen voimassa olevaa lakia asiallisesti vastaavasti kunnan velvollisuudesta järjestää esi- ja perusopetuksen piirissä oleville oppilaille tukea koulunkäyntiin erityisesti koulukuraattori- ja koulupsykologipalvelujen avulla.

Myös aikuisia koskevilla palveluilla tulisi ottaa huomioon nykyistä paremmin heidän hoidossaan ja kasvatuksessaan olevien lasten tuen tarve. Sosiaali- ja terveystieteiden lisäksi tämä velvoite ehdotetaan laajennettavaksi koskemaan myös muun muassa tilanteita, joissa lapsen vanhempi suorittaa vankeusrangaistusta.

Päihdeongelmat ovat merkittävä ja edelleen kasvava syy lastensuojelun tarpeeseen. Oman erityisen asiakasryhmän muodostavat päihteitä väärinkäyttävät äidit. Heille räätälöity päihdekuntoutus ja eri sektoreiden yhteistyö olisivat omiaan suojaamaan sikiötä ja syntyvää lasta. Tämän vuoksi lastensuojelulakiin ehdotetaan voimassa olevaa lakia täsmällisempää velvoitetta päihdehuollon palvelujen järjestämisestä raskaana oleville naisille syntyvien lasten suojaamiseksi.

2.5 Lastensuojelun järjestäminen

Lastensuojelulain 3 luvussa säädettäisiin lastensuojelun järjestämiseen liittyvistä velvoitteista, jotka koskevat erityisesti kuntia.

Lastensuojelun järjestämisvastuu kuuluu nykyisinkin kunnalle. Kunnat ovat suoriutuneet tehtävästä vaihtelevalla tavalla. Kuntien kesken erot esimerkiksi lastensuojelun palveluissa ja asiakasmäärissä ovat varsin suuret.

Vaikka lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvaneet, kuntien lastensuojelun palvelujärjestelmä on viime vuosina yleisesti heikentynyt ja ohentunut. Yleisenä ongelmana on henkilöstön riittämättömyys erityisesti avohuollon lastensuojelutyössä. Koska lastensuojelussa tehdään usein lapsen ja vanhempien oikeuksien sekä oikeusturvan kannalta hyvin ratkaisevia päätöksiä, viimekädessä jopa lapsen huostaan ottamisesta ja sijoittamisesta sijaishuoltoon, lastensuojelutyön laadulle voidaan perustellusti asettaa erityisen tiukkoja vaatimuksia.

Lastensuojelun järjestämisvastuu ehdotetaan säilytettäväksi edelleen kunnalla. Voimassa olevassa lastensuojelulaissa kunnan velvollisuudesta järjestää lastensuojelua on säädetty varsin yleisluontoisesti. Jotta lastensuojelun asiakkaiden oikeudet ja heidän tarvitsemansa palvelut ja muu tuki voitaisiin turvata, kunnan velvollisuuksia lastensuojelun järjestämisessä pyrittäisiin täsmentämään. Laissa säädettäisiin nykyistä täsmällisemmin muun muassa palvelujen sisällöstä, henkilöstön määrästä, menettelytavoista ja asiakkaan oikeusturvasta. Säännösten tavoitteena on, että lastensuojelun asiakkaana olevat lapset ja heidän perheensä olisivat yhdenvertaisessa asemassa riippumatta siitä, missä kunnassa he asuvat.

Lastensuojelussa tarvitaan nykyistä enemmän koko kunnan kattavaa toiminnan suunnittelua, jotta esimerkiksi ennaltaehkäisevä näkökulma voitaisiin ottaa nykyistä paremmin huomioon ja turvata tarvittava yhteistyö palvelujen järjestämisessä. Voimassa olevassa lastensuojelulaissa ainakin osittain tätä on tavoiteltu säännöksellä sosiaalilautakunnan hyväksymistä yleisistä perusteista ja ohjeista lastensuojelun järjestämisestä. Käytännössä kunnat eivät ole kovinkaan yleisesti laatineet mainittuja yleisiä perusteita ja ohjeita. Sen sijaan hyvinvointipoliittinen, lapsipoliittinen tai vastaava ohjelma on laadittu Suomen Kuntaliiton vuonna 2005 tekemän selvityksen mukaan yli 40 %:ssa Suomen kunnista. Ohjelmat ovat yleensä melko yleisluontoisia eikä niihin sisälly riittävästi tarkastelua lastensuojelun palvelujärjestelmän näkökulmasta.

Laissa ehdotetaan säädettäväksi koko kunnan tasolla hyväksyttävästä lastensuojelun suunnitelmasta, jossa kuvattaisiin lastensuojelun palveluiden järjestämisen ja niihin varattavien voimavarojen lisäksi myös kunnassa tehtävä ennaltaehkäisevä työ ja kehittämistoiminta sekä lastensuojeluun liittyvä viranomaisten välinen yhteistyö. Suunnitelman hyväksyisi kunnanvaltuusto. Suunnitelma voitaisiin laatia myös usean kunnan yhteistyönä, joka mahdollistaisi seudullisen yhteistyön lastensuojelun palvelujärjestelmän rakentamisessa.

Lastensuojeluun liittyviä palveluja on usein tarkoituksenmukaista järjestää kuntien yhteistyönä, jolloin pystytään muun muassa kartuttamaan tarvittavaa erityisasiantuntemusta ja takaamaan palvelujen järjestämiseksi riittävä väestöpohja. Lastensuojelulaissa pyritäisiin ottamaan huomioon kuntien välisen yhteistyön mahdollisuus silloin, kun se on tarkoituksenmukaista. Lastensuojelun palvelukokonaisuus ja erilaiset työtä tukevat rakenteet on mahdollista rakentaa yhden kunnan sijasta myös seudullisesti usean kunnan yhteistyönä. Tämä koskee myös edellä mainittua suunnitelmaa lastensuojelun järjestämisestä.

Parhailtaan käynnissä olevan kunta- ja palvelurakennehankkeen yhteydessä ratkaistaneen myös lastensuojelun osalta, millaiset palvelujen järjestämisen rakenteet jatkossa ovat.

Lastensuojelun järjestämistä koskevassa 3 luvussa säädettäisiin myös kunnallisesta päätöksenteosta eräissä lapsen ja perheen oikeusturvan kannalta erityisen merkittävässä lastensuojeluasioissa. Näissä asioissa päätöksenteko tapahtuisi kunnassa kaksipuolisesti siten, että päätöksentekijänä olisi kunnan johtosäännön mukaan määräytyvä sosiaalihuollon johtava viranhaltija tai hänen määräämänsä viranhaltija ja päätöksen valmistelusta vastaisi lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Päätöksentekomallin tarkoituksena on ensinnäkin parantaa lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen ja hänen perheensä oikeusturvaa erottamalla valmistelu ja päätöksenteko toisistaan. Toisaalta tavoitteena on yhtenäistää ratkaisukäytäntöä kunnan sisällä ja turvata asiaa valmistelevälle työntekijälle johdon tuki näissä joskus hyvinkin vaikeissa ja ristiriitaisissa tilanteissa.

Lisäksi päätöksentekoon liittyen säädettäisiin lapsen asioista vastaavasta sosiaalityöntekijästä, jollainen tulisi nimetä jokaiselle lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä olisi kokonaisvastuussa lastensuojelun toteuttamisesta, johon kuuluisi muun muassa lapsen ja perheen tuen tarpeen arviointi ja seuranta sekä pääosin tarvittaviin palveluihin ja tukitoimiin liittyvä päätöksenteko.

Lastensuojeluasioiden koko ajan mutkistuessa eri asiantuntemusta omaavien työntekijöiden yhteistyön tarve kasvaa jatkuvasti. Muun muassa huostaanoton valmistelussa on tärkeää, että sosiaalityöntekijä saa nopeasti tarvitsemansa konsultaatiot, arvioinnit ja lausunnot yhteistyötahoilta. Käytännössä lastensuojelun sosiaalityöntekijät työstävät huostaanottoja nykyisin melko yksin vailla riittävää moniammatillista ja kollegiaalista tukea. Joissakin kunnissa on perustettu sosiaalityöntekijöiden tueksi lastensuojelulain mukaisia (42 §) arviointi- ja tukiryhmiä, joihin työntekijät voivat turvautua huostaanottoprosessissa.

Lastensuojelun toteuttamisessa tarvittavan asiantuntija-avun saaminen ja viranomaisten välinen yhteistyö pyritään varmistamaan velvoittamalla kunnat huolehtimaan siitä, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on käytössään lapsen kasvun ja kehityksen, terveydenhuollon, oikeudellista sekä muuta lastensuojelun toteuttamisessa tarvitta-

vaa asiantuntemusta. Moniammatillisen asiantuntemuksen turvaamiseksi kunta tai useampi kunta yhdessä voisi perustaa edellä mainitun lastensuojelun asiantuntijaryhmän. Näin eri alojen asiantuntemusta päästäisiin hyödyntämään lastensuojelussa ja siitä tulisi mahdollisesti nykyistä enemmän hallintokuntien yhteinen asia. Yhteistyön kautta voitaisiin parhaimmillaan lisätä työntekijöiden kykyä tunnistaa omassa ammattikäytännössään lapsen ongelmia ja tarjota tukea nykyistä varhaisemmassa vaiheessa. Asiantuntijaryhmän sijasta tarvittava moniammatillinen tuki voitaisiin järjestää myös muulla toimivaksi osoittautuneella tavalla.

Lisäksi lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun toteuttamiseen liittyviä terveydenhuollon viranomaisten velvoitteita ehdotetaan täsmennettäväksi. Asiantuntija-avun antamisen lisäksi terveydenhuollon viranomaisten tulisi järjestää lastensuojelun yhteydessä tarvittavat lapsen tutkimukset ja hoito- ja terapiapalvelut. Erityisesti lastensuojeluasiakkaiden tarvitsemat vakavan mielenterveyden häiriön hoitoon ja pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn selvittämiseen liittyvät palvelut ehdotetaan järjestettäväksi kiireellisinä.

Voimassa olevan lastensuojelulain kuntien välistä vastuunjakoa lastensuojelun järjestämisessä koskevat säännökset (45 §) ovat edelleen perustaltaan oikeansuuntaiset, jonka vuoksi ne ehdotetaan säilytettäväksi pääpiirteissään ennallaan. Säännökset edellyttävät kuitenkin selkiyttämistä, jotta lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen ja hänen perheensä tarvitsemat palvelut voitaisiin turvata kaikissa tilanteissa ja toisaalta välttää kuntien välisiä hallintoriita-asioita tuomioistuimissa. Lainsäädännön selkiyttämiseksi järjestämisvastuussa olevaa kuntaa koskeva säännös ehdotetaan myös jaettavaksi täysin kotimaisia ja toisaalta kansainvälisiä liittyviä omaavia tilanteita koskeviin erillisiin pykäliin.

Lastensuojelua järjestäisi edelleen pääsääntöisesti se kunta, jonka asukas lapsi tai nuori on. Kiireellisissä tapauksissa tai olosuhteiden muutoin niin vaatiessa kunnan olisi huolehdittava lastensuojelun järjestämisestä muullekin kunnassa oleskelevalle henkilölle kuin kunnan asukkaalle. Lapsen sijaishuollon järjestämisestä ja tästä aiheutuvista kustannuksista vastaisi se kunta, jossa lapsen huostaanottamisen ja sijaishuollon järjestämisen tarve on syntynyt.

Käytännössä joissakin tapauksissa on ollut hyvin tulkinnanvaraista, missä kunnassa lapsen huostaanottamisen ja sijaishuoltoon sijoittamisen tarve on syntynyt. Tähän vaikuttaa myös se, että lastensuojeluasiakkaat saattavat muuttaa kunnasta toiseen suhteellisen usein ja erityisesti silloin, kun huostaanottoa ollaan valmistelemassa. Siten ei ole harvinaista, että mahdollisia kuntia, joissa huostaanoton tarve saattaa olla syntynyt on enemmän kuin kaksi. Säännöksen perusteluissa pyritään täsmentämään niitä seikkoja, joiden perusteella vastuussa oleva kunta määräytyy. Lisäksi ehdotetuilla säännöksillä asiakkuuden alkamisesta ja asiakassuunnitelmasta sekä kirjaamiskäytäntöjen yhdenmukaisemisella voidaan tulkinnanvaraisuuksia myös vähentää.

Tulkintaongelmia on aiheuttanut myös lastensuojelulakiin sisältyvä viittaus sosiaalihuoltolakiin (sosiaalihuoltolain 42 §), jonka mukaan hakemus korvauksen saamiseksi toiselta kunnalta muulle kuin omalle asukkaalle annetusta perhehoidosta tai laitoshuollosta on pantava vireille hallinto-oikeudessa kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun laitoshuoltoa on alettu antaa. Lähtökohtaisesti määräaika korvauksen hakemiseen on tarpeen sen varmistamiseksi, että kustannusvastuuta koskevat asiat selvitetään suhteellisen pian sen jälkeen, kun laitoshuoltoa tai perhehoitoa on alettu antaa. Kuuden kuukauden

määräaika on kuitenkin suhteellisen lyhyt ottaen huomioon, että lastensuojelun ollessa kyseessä ennen tätä joudutaan palveluja järjestävän kunnan näkökulmasta selvittämään mikä on niin kutsuttu vastuussa oleva kunta ja mikä on kyseessä olevan kunnan kanta kustannusvastuukysymykseen. Tämän vuoksi ehdotetaan, että kyseistä kuuden kuukauden määräaikaa ei enää sovellettaisi lastensuojeluun liittyvään perhe- tai laitoshuoltoon.

Kunnan, jossa lapsi tai nuori on avohuollon tukitoimena tai sijaishuoltoon sijoitettuna tai jälkihuollossa, olisi järjestettävä nykyiseen tapaan yhteistyössä lapsen sijoittaneen ja siten yleensä myös kustannusvastuussa olevan kunnan kanssa lapselle tai nuorelle hänen huollon tai hoidon tarpeensa edellyttämät palvelut ja tukitoimet. Niistä aiheutuvat kustannukset kunta on oikeutettu perimään kustannusvastuussa olevalta kunnalta. Laissa pyritään selkiyttämään kuntien välistä yhteistyötä ja sitä, mitä säännöksessä mainituilla palveluilla tarkoitetaan. Edellä mainittujen säännösten tarkoituksena on turvata, että lapsi saa tarvitsemansa palvelut myös silloin, kun hän on sijoitettuna kotikuntansa ulkopuolelle.

Sijaishuoltoon sijoitettujen lasten opetuksen turvaamiseksi uuden lastensuojelulain säätämisen yhteydessä ehdotetaan muutettavaksi myös perusopetuksen kustannusten korvaamista koskevia säännöksiä. Kunnat, joissa on paljon sijaishuoltoon sijoitettuja lapsia, ovat kokeneet epäoikeudenmukaisena, että opetuksen kustannukset varsinkin paljon tukitoimia tarvitsevien lasten osalta jäävät valtionosuuden ylittävältä osalta rasittamaan kyseessä olevan kunnan taloutta. Ehdotettujen uusien säännösten mukaan lapsen sijaishuoltoon sijoittanut kunta korvaisi sijoituskunnalle perusopetuksen järjestämisestä aiheutuneet kustannukset siltä osin, kun ne ylittävän sijoituskunnan saaman valtionosuiden.

Lisäksi lastensuojelun järjestämiseen ehdotetaan sovellettavaksi kuten nykyisinkin sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta annettua lakia sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettua lakia.

2.6 Lapsen osallisuus lastensuojelussa

Lapsen mielipiteen selvittämistä, kuulemista, puhevallan käyttöä ja edunvalvontaa koskevilla säännöksillä pyritään turvaamaan lapsen osallisuus sekä lapsen ikätason ja kypsyysmukainen vaikutusmahdollisuus häntä itseään koskevissa lastensuojeluasioissa. Säännöksiä on pyritty selkeyttämään ja täsmentämään, jotta lapselle kuuluvista oikeuksista ei olisi nykyiseen tapaan epäselvyyttä ja ne pystyttäisiin toteuttamaan täysimääräisesti myös käytännössä.

Voimassa olevan lastensuojelulain mukaan lapsen mielipide on selvitettävä häntä koskevissa lastensuojeluasioissa lapsen iästä riippumatta. Tämän lisäksi 12 vuotta täyttänyt lasta tulee kuulla hallintolain 34 §:n mukaisesti ja hänellä on myös useita puhevallan käyttöön liittyviä oikeuksia. Itsenäinen puhevallan käyttöoikeus kaikissa lastensuojeluasioissa on kuitenkin vasta 15-vuotiaalla lapsella, jolla on huoltajan kanssa rinnakkainen puhevalta.

Erityisesti 12 vuotta täyttäneen lapsen puhevallan käyttöä koskevat säännökset voimassa olevassa lastensuojelulaissa ovat varsin epäjohdonmukaisia. Niiden sisältö myös tunnetaan huonosti, minkä vuoksi lapsen mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätök-

siin ei käytännössä aina toteudu. 12-vuotiaan lapsen itsenäiseen puhevallan käyttöön liittyy useita käytännön ongelmia. Lapsi tarvitsee oikeuksiensa käyttämiseksi apua, mutta oikeudellisen avustajankaan avulla itsenäinen asian ajaminen esimerkiksi oikeudessa ei useinkaan tule näin nuorten lasten kohdalla kysymykseen. Lapsen tilanteen kannalta hänen mielipiteensä selvittämällä ja huomioon ottamisella ensivaiheen päätöksenteossa ja tarvittaessa uuden päätöksen tekemisellä on useinkin enemmän merkitystä kuin muodollisella mahdollisuudella hakea muutosta jo tehtyyn päätökseen. Tämän vuoksi lapsen mielipiteen selvittämistä ja kuulemista on syytä korostaa säätämällä nykyistä selkeämmin siihen liittyvistä menettelyistä.

Ehdotetuilla lapsen osallisuutta koskevilla säännöksillä pyritään erityisesti edistämään kaiken ikäisten lasten näkemysten todellista huomioon ottamista lastensuojelua toteutettaessa. Pienelläkin lapsella tulisi siten voida olla tosiasiaa mahdollisuus ilmaista näkemyksensä häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Tämän vuoksi kaikissa lastensuojelutoimenpiteissä olisi selvitettävä lapsen mielipiteet ja toivomukset riippumatta lapsen iästä. Lapsen kuulemisen tapa olisi valittava lapsen kehitystason mukaan. Esimerkiksi hyvin pienten lasten kohdalla tämä voi tarkoittaa havainnointia ja kouluikää lähestyvillä keskustelua. Lapsen näkemykset olisi myös otettava huomioon lapsen kypyyden edellyttämällä tavalla.

Velvollisuutta selvittää lapsen mielipide päätöksenteon yhteydessä ehdotetaan korostettavaksi säännöksellä, jonka mukaan selvittämisen sisällöstä ja selvittämistavasta on tehtävä merkintä lasta koskeviin lastensuojeluasiakirjoihin. Lisäksi lapsen näkemysten selvittämistä ja huomioon ottamista on tarkoitus edistää säätämällä määräaikaan sidotusta lastensuojelun tarpeen selvittämisestä ja korostamalla lapsilähtöisyyttä myös muissa lastensuojelun työskentelyä koskevissa säännöksissä.

Hallintolain mukaisen kuulemisen yhteydessä lapsella on tiedonsaantioikeus kaikkiin viranomaisen laatimiin asiakirjoihin, jotka voivat tai ovat voineet vaikuttaa asian käsittelyyn. Esimerkiksi 12-vuotias lapsi ei kuitenkaan välttämättä kykene hahmottamaan asiaa riittävästi pelkän asiakirja-aineiston pohjalta. Käytännössä huostaanottoa valmistelevat sosiaalityöntekijät pyrkivät selvittämään lapselle asiaan vaikuttavat seikat lapsen ikätason edellyttämää arkikieltä käyttäen.

Lapsen etu voi joissakin tapauksissa vaarantua kuulemisen yhteydessä, kun lapselle luovutetaan häntä itseään tai hänen perhettään koskevia tietoja. Jos asiakirjat sisältävät esimerkiksi sellaisia tietoja lapsen vanhemmista, jotka voisivat vakavasti vaarantaa lapsen mielenterveyttä tai hänen suhdettaan vanhempiinsa, tietojen antaminen voi kokonaisuudessaan olla vastoin lapsen erittäin tärkeää etua. Muun muassa edellä mainitusta syystä tieto voidaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n mukaisesti jättää antamatta asianosaiselle itselleen.

Hallintolain 34 §:n mukaista kuulemista ehdotetaan nykyisestä sääntelystä poiketen vaadittavaksi pääsääntöisesti vasta 15 vuotta täyttäneen lapsen ollessa kyseessä. Poikkeuksena tästä 12 vuotta täyttäneestä lasta olisi kuultava hallintolain mukaisesti ennen päätöksiä, jotka ratkaisevasti vaikuttavat lapsen tulevaisuuteen ja joissa jo 12 vuotta täyttäneellä lapsella voidaan katsoa olevan erityinen itsenäinen vanhemmista poikkeava intressi. Tällaisia ovat päätökset huostaanotosta ja siihen liittyvästä sijaishuoltoon sijoittamisesta sekä yhteydenpidon rajoittamisesta.

Lapsen mielipiteen selvittämisen ja kuulemisen yhteydessä kaikenikäisille lapsille tulisi antaa tietoa häntä itseään koskevasta suunnitelmasta, toimenpiteistä ja niiden aikataulusta lapsen ikätason ja kypsyysedellyttämällä tavalla. Vaikka eräissä lastensuojeluasioissa jo 12-vuotiaalla lapsella olisi nykyiseen tapaan oikeus nähdä asiaa koskevat asiakirjat hallintolain mukaisen kuulemisen yhteydessä, lapselle ei kuitenkaan saisi antaa tietoja, jotka ovat omiaan vahingoittamaan häntä. Selvyyden vuoksi tästä ehdotetaan säädettäväksi lapsen kuulemista koskevassa säännöksessä, vaikka vastaavat säännökset sisältyvät myös viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin.

Lapsen puhevallan käytön osalta ehdotetaan säilytettäväksi voimassa olevaa lakia vastaavasti yleisenä puhevallan käytön ikärajana 15 vuotta. Siten 15-vuotiaalla lapsella olisi itsenäinen oikeus käyttää puhevaltaa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Lapsen huoltajilla olisi tällöin rinnakkainen puhevalta.

Lisäksi jo 12 vuotta täyttäneellä lapsella olisi vastustusoikeus huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista koskevassa asiassa, jolloin jo yksin hänen vastustuksensa johdosta kyseinen päätös tulisi tehdä hallinto-oikeudessa. Yhteydenpidon rajoittamista koskevissa asioissa 12 vuotta täyttäneellä lapsella olisi oikeus käyttää itsenäisesti puhevaltaansa eli myös siihen sisältyvä muutoksenhakuoikeus.

Voimassa olevassa lastensuojelulaisissa ei ole erityissäännöksiä lapsen edunvalvonnasta häntä henkilökohtaisesti koskevissa asioissa. Alle 15-vuotiasta lasta edustaa siten lapsen huoltaja muun muassa lapsenhuoltolaisissa säädettyjen yleisten säännösten nojalla. Myös esimerkiksi huostassa olevan lapsen huoltajalla on oikeus käyttää lapsen puhevaltaa. Lastensuojeluasioissa lapsen ja vanhemman edut saattavat kuitenkin olla joissakin tilanteissa keskenään ristiriidassa. Tämä on otettu huomioon sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa, jonka mukaan sosiaalityöntekijän on haettava lapselle edunvalvojan määräämistä silloin, kun huoltajan ei voida katsoa voivan puolueettomasti valvoa lapsen etua.

Edunvalvojan määrääminen lapselle lastensuojeluasioissa on kuitenkin käytännössä harvinaista, osaltaan siksi, että kyseinen asiakaslain säännös (10 §) tunnetaan varsin huonosti. Myöskään lapsen edunvalvonnan organisoinnista ja kustannusvastuusta ei ole säädetty. Todennäköisesti tästä johtuen sopivia edunvalvojia ei ole nykyisin saatavilla tarpeeksi. Edunvalvojasta aiheutuvista kustannuksista vastaa käytännössä edunvalvojaa hakeva taho eli yleensä kunta.

Itsenäistä puhevallan käyttöoikeutta vailla olevien lasten aseman turvaamiseksi lakiin ehdotetaan edellä mainittujen lapsen mielipiteen huomioon ottamista ja lapsen kanssa työskentelyä koskevien säännösten lisäksi otettavaksi erityissäännös edunvalvojan määräämisestä huoltajan sijaiseksi tilanteissa, joissa huoltajan ei voida katsoa voivan puolueettomasti edustaa lasta. Säännöksessä säädettäisiin edunvalvojan määräämisen edellytysten lisäksi siitä, kuka voisi hakea edunvalvojan määräämistä, sekä päätöksen tekevältä taholta. Sosiaaliviranomaisen tai huoltajan tekemän edunvalvojan määräämistä koskevan hakemuksen lisäksi myös tuomioistuimilla on mahdollisuus määrätä lapselle edunvalvoja niiden käsitellessä lastensuojeluasioita, jos lapsen huoltajan todetaan olevan esteellinen käyttämään lapsen puhevaltaa.

Lisäksi edunvalvonnan palvelujen saatavuuden turvaamiseksi ehdotetaan säädettäväksi lapsen edunvalvonnan kustannusvastuusta. Lapselle haettavan edunvalvojan palkkioista ja korvauksista vastaisi lastensuojelun järjestämisestä vastuussa oleva kunta.

Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä olisi velvollisuus huolehtia siitä, että lapselle haetaan tarvittaessa edunvalvojaa. Erillisen edunvalvojan määrääminen ristiriitaisimmista lastensuojeluasioissa helpottaisi myös sosiaalityöntekijän roolia lapsen edun valvojana ja yhteistyötä sekä vanhempien että lapsen kanssa.

Voimassa olevan lastensuojelulain edun valvontaa koskevaa säännöstä, jonka mukaan sosiaalilautakunnan edustajan on tarvittaessa oltava läsnä oppivelvollisen lapsen koulusta erottamista koskevaa asiaa koululautakunnassa käsiteltäessä, ei ehdoteta sisällytettäväksi ehdotettuun uuteen lastensuojelulakiin. Kyseisen säännöksen voidaan katsoa käyneen tarpeettomaksi muun muassa koulun oppilashuoltoa koskevan lainsäädännön kehityksen vuoksi. Koulun ja lastensuojelun yhteistyön lapsen tarvitseman tuen kartoittamisessa tulisi tarvittaessa alkaa jo tätä aikaisemmin.

Sen sijaan lastensuojelulaissa on edelleen perusteltua säilyttää säännös sosiaaliviranomaisten velvollisuudesta valvoa lapsen etua esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä. Rikosten tutkinnassa ja oikeusprosessissa saattaa olla kyse hyvin pitkälle lapsen tulevaisuuteen vaikuttavista asioista. Sosiaaliviranomaisten läsnäolo alaikäisten tekemien rikosten ja alle 15-vuotiaiden tekemien rikollisiksi säädettyjen tekojen esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä edistää poliisin ja lastensuojeluviranomaisten yhteistyötä sekä lastensuojelullisten näkökulmien huomioon ottamista ja lapsen tarvitseman tuen järjestämistä näissä tilanteissa. Lapsen kasvamista vastuullisuuteen voidaan edistää näissä tilanteissa myös esimerkiksi rikosasioiden sovittelulla, johon kyseessä olevassa säännöksessä viitattaisiin. Rikosasioiden sovittelu on todettu toimivaksi keinoksi ehkäistä erityisesti nuorten tekemiä uusintarikoksia ja kasvattaa lapsia ja nuoria vastuullisuuteen. Sitä koskeva laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005) tuli voimaan vuoden 2006 alussa.

2.7 Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen ja lastensuojelutarpeen selvitys

Lapsen lastensuojelun tarve tulee yleensä lastensuojeluviranomaisten tietoon lapsesta tehtävän lastensuojeluilmoituksen tai lapsen tai perheenjäsenen oman yhteydenoton perusteella.

Voimassa olevan lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuutta koskevan säännöksen tulkinnassa on ilmennyt useita ongelmia. Muun muassa eduskunnan oikeusasiamies on arvioinut perheväkivaltaa ja viranomaisten vastuuta koskevassa erilliskertomuksessaan (K1/2006 vp) kyseistä säännöstä ja sen kehittämistarpeita.

Lastensuojeluilmoitusta koskevaa sääntelyä ehdotetaan selkiytettäväksi ja ilmoitusvelvollisten piiriä sekä ilmoitusvelvollisuuden alaa laajennettavaksi. Tarkoituksena on saada lastensuojeluun yhteydenoton ja siitä alkavan viranomaisten välisen yhteistyön kynnyksen nykyistä matalammaksi, jotta lapsen tuen tarve voitaisiin selvittää ja tarvittava tuki tarjota nykyistä varhaisemmassa vaiheessa.

Jotta lastensuojeluilmoitusta koskevan säännöksen tarkoitus ja tavoitteet toteutuisivat, sen velvoittavuutta ehdotetaan korostettavaksi ottamalla siihen nimenomainen maininta, jonka mukaan muussa laissa säädetty salassapitovelvollisuus ei estä lastensuojeluilmoituksen tekemistä.

Voimassa olevassa lastensuojelulaissa ilmoitusvelvollisina tahoina mainitaan sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, poliisitoimen ja seurakunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt. Näiden tahojen lisäksi ilmoitusvelvollisuus ulotettaisiin koskemaan myös nuorisotoimen palveluksessa tai luottamustoimessa olevia henkilöitä.

Nykyisesti säännöksestä ei suoraan käy ilmi, koskeeko ilmoitusvelvollisuus myös vastaavia yksityisiä toiminnanharjoittajia ja ammattihenkilöitä. Säännöksessä ehdotetaan tämän vuoksi erikseen lueteltavaksi edellä mainittujen tahojen lisäksi muun sosiaalipalvelujen tuottajan, terveyden- tai sairaudenhoitotoimintaa harjoittavan yhteisön taikka toimintayksikön ja koulutuksen järjestäjän palveluksessa olevat henkilöt sekä terveydenhuollon ammattihenkilöt. Lisäksi ilmoitusvelvollisuus ehdotetaan ulotettavaksi turvapaikanhakijoiden vastaanottoa tai hätäkeskustoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa oleviin henkilöihin niissäkin tapauksissa, joissa kyseinen toiminta ei ole edellä mainittujen tahojen kuten esimerkiksi sosiaali- ja terveyshuollon toimesta järjestettyä.

Ilmoitusvelvollisten piiriä määriteltäessä on pyritty erityisesti kattamaan kaikki ne palvelut, joiden yhteydessä lastensuojelun tarpeen voidaan olettaa hyvin yleisesti tulevan esille.

Edellä mainittujen ilmoitusvelvollisten lisäksi myös muut lasten kanssa työskentelevät tahot ja yksityishenkilöt voisivat tehdä ilmoituksen, mutta heillä ei olisi siihen velvollisuutta.

Nykyisen ilmoitusvelvollisuutta koskevan säännöksen perusteella sen arvioiminen, milloin kyseessä on säännöksessä mainittu ilmeisen lastensuojelun tarpeessa oleva lapsi, on ollut muille kuin lastensuojelun ammattilaisille vaikeaa. Sanamuotoa ehdotetaan täsmennettäväksi siten, että ilmoituksen voi tehdä havaittuaan tai saatuaan tietoonsa sellaisia seikkoja, joiden perusteella lapsen lastensuojelun tarve olisi syytä selvittää.

Muiden viranomaisten lisäksi myös lastensuojelun viranomaisilla itsellään on ollut epäselvyyttä ilmoitusvelvollisuudesta tilanteissa, joissa lastensuojelun asiakkaan oleva lapsi muuttaa toiseen kuntaan. Menettelystä näissä tilanteissa ehdotetaan säädettäväksi ilmoitusvelvollisuutta koskevassa säännöksessä.

Laissa ei nykyisin säädetä lastensuojeluilmoituksen kirjaamisesta eikä muutoinkaan menettelystä lastensuojeluilmoituksen jälkeen. Nykyisten käytäntöjen yhdenmukaistamiseksi ja sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen toimintavelvollisuuden korostamiseksi lastensuojeluilmoituksen saapumisen jälkeen lakiin ehdotetaan säännöksiä lastensuojeluilmoituksen kirjaamisesta, lastensuojeluasian vireille tulosta ja asiakkuuden alkamisesta. Ilmoituksen jälkeen mahdollinen kiireellisten lastensuojelutoimien tarve tulisi arvioida välittömästi. Niissäkin tapauksissa, joissa välittömät toimet eivät ole tarpeen, lapsen tilanne olisi huolellisesti arvioitava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa ilmoituksesta tai muusta yhteydenotosta.

Lakiin ehdotetaan otettavaksi kokonaan uusi säännös määräaikaan sidotusta lastensuojelutarpeen selvittämisestä lastensuojeluasiakkuuden alkaessa. Ehdotettu sääntely pohjautuu Lastensuojelun kehittämisohjelman alkuarvointi ja avohuolto -osion ehdotuksiin (Mikko Oranen: Lastensuojelutarpeen selvitys. Alkuarvointi ja avohuolto-työryhmän väliraportti 2005). Lastensuojelun kehittämisohjelman kehittämis ehdotuksissa on tuotu selkeästi esille tarve avohuollon työskentelyn jämäköittämiseen lastensuojelutarpeen

selvitystä koskevilla säännöksillä. Lastensuojelutarpeen selvittämisellä pyritään vaikuttamaan siihen, että lapsi ja perhe saavat oikea-aikaista ja vaikuttavaa tukea. Suoranaiselta väkivallalta ja vakavilta laiminlyönneiltä suojelemisen lisäksi lastensuojelussa olisi jatkossa nykyistä enemmän kiinnitettävä huomiota lapsen kehityksellisiin tarpeisiin vastaamiseen oikea-aikaisella ja riittävällä tuella. Yleisesti tunnustetusti lastensuojelussa on nykyisin ongelmana se, että eri syistä lapset ja heidän perheensä eivät saa tukea riittävän aikaisin. Ongelmien kärjistyessä saatetaan joutua lopulta turvautumaan sijoitukseen viimeistään murrosiässä, jolloin lapsi saattaa olla jo vakavasti vaurioitunut.

Lastensuojelun tarpeen selvittämisestä eli niin kutsutusta alkuarvioinnista on saatu lastensuojelutyön kentältä hyviä kokemuksia. Alkuarvioinnilla on pystytty systematisoimaan lastensuojelun avohuollon työskentelyä ja lapsen näkökulman huomioon ottamista siinä. Perusteellisen ja laajan arvioinnin avulla on mahdollista kohdentaa paremmin tukea ja palveluita. Myös lasten vanhemmat ovat suhtautuneet myönteisesti alkuvaiheen tilanearvion tekemiseen.

Vastaavantyypistä sääntelyä ollaan parhaillaan säätämässä laajemminkin sosiaalihuollossa. Vanhusten palvelujen tarpeen arviointia koskeva sosiaalihuoltolain muutos tuli voimaan 1.3.2006. Sosiaalityön saatavuutta koskevaa sääntelyä valmistellaan parhaillaan muun muassa toimeentulotukilakiin. Pääpiirteissään sääntely muualla sosiaalihuollossa sisältäisi oikeuden palvelujen tarpeen arviointiin tietyssä ajassa ensimmäisestä yhteydenotosta. Arviointi tähtäisi asiakkaan tarvitsemien palvelujen kartoittamiseen ja sosiaalihuollon asiakaslain mukaisen palvelusuunnitelman tekemiseen.

Lapsen tilanteen selvittämiseksi ja oikea-aikaisen tuen varmistamiseksi lastensuojelulakiin ehdotetaan lisäksi uutena keinona hallinto-oikeudelle mahdollisuutta antaa sosiaaliviranomaisen hakemuksesta lupa lapsen lääketieteellisiin tai muun asiantuntijan tutkimuksiin lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi. Vastaavasta määräyksestä on säädetty muun muassa Tanskan, Islannin ja Iso-Britannian lainsäädännössä. Säännöksen tarkoituksena on estää lapsen vakava vaurioituminen tilanteissa, joissa huoltajan vastustuksesta johtuen lapsen tuen tarvetta ei muutoin voida selvittää. Säännös on tarkoitettu sovellettavaksi ainoastaan niissä verrattain harvalukuisissa tilanteissa, joissa esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen perusteella todetusta ilmeisestä lapsen tuen tarpeesta huolimatta huoltajien kanssa ei päästä yhteisymmärrykseen avohuollon tukitoimina toteutettavasta tuesta, mutta toisaalta huostaanoton edellytysten täyttymisestä ei ole saatu riittävää selvitystä.

Lastensuojelulain mukaan lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun. Mikäli lapsen vanhemmilla tai huoltajilla ei ole edellytyksiä tarjota lapsen kasvulle ja kehitykselle riittävän turvattuja olosuhteita, on kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja sen alaisten viranhaltijoiden velvollisuus ryhtyä lastensuojelulain mukaisiin toimenpiteisiin. Näistä toimenpiteistä tärkeimmät ovat avohuollon tukitoimet ja huostaanotto sekä sijoitus sijaishuoltoon. Avohuollon tukitoimet tulee toteuttaa yhteistyössä lapsen tai nuoren sekä lapsen vanhempien tai muiden lasta hoitavien henkilöiden kanssa. Ne perustuvat aina vanhempien ja lapseen kohdistuneena myös pääsääntöisesti lapsen vapaaehtoisuuteen ja suostumukseen. Sen sijaan huostaanotto ja sijaishuoltosijoitus voidaan tehdä lastensuojelulaissa säädettyjen edellytysten täyttyessä vanhempien ja 12-vuotiaan lapsen vastustuksesta huolimatta.

Lastensuojelulaissa säädettyjen edellytysten täytyessä kunta voi ottaa lapsen huostaan ja sallia esimerkiksi hänen psykiatrisen tuen tarpeen arvioinnin ja hoidon vanhempien vastustuksesta huolimatta. Huostaanoton lisäksi lastensuojelulaissa tai laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ei nykyisin ole säännöksiä, joiden perusteella pienen lapsen hoidon tarve voitaisiin selvittää esimerkiksi lääketieteellisellä tai psykologisella tutkimuksella silloin, kun hänen huoltajansa tätä vastustaa.

Terveydenhuollon lainsäädännössä hoidon kannalta ratkaisevassa asemassa on riittävän kypsyden omaavan lapsen oma suostumus. Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain mukaan lapselle voidaan suorittaa terveydenhuollon toimenpide hänen huoltajansa vastustuksesta riippumatta, kun lapsi tähän suostuu ja häntä voidaan pitää riittävän kehittyneenä ilmaisemaan mielipiteensä. Lisäksi mielenterveyslain mukaan voidaan lapsen psyykinen terveydentila tutkia hänen vastustuksestaan riippumatta. Käytännössä aina-kaan pienet lapset eivät kuitenkaan pääse terveydenhuollon tai mielenterveyspalvelujen piiriin ilman vanhempiensa myötävaikutusta.

Lapsen oikeutta suojeluun ja huolenpitoon ei pystytä turvaamaan kaikissa tilanteissa nykyisillä lastensuojelulain mukaisilla keinoilla tilanteissa, joissa vanhemmat kieltäytyvät lastensuojelun avohuollon tukitoimista ja lapsen tuen tarpeen selvittämisestä. Lapsen tilannetta ei päästä tällöin tarkemmin selvittämään, vaikka esimerkiksi neuvola tai koulu on tuonut esille huolensa lapsen tilanteesta ja lapsen tuen tarpeen. Tällöin sosiaaliviranomaiset eivät välttämättä voi edes varmistua mahdollisesta huostaanoton tarpeesta. Huostaanoton tekemiseksi sosiaaliviranomaisilla tulee jo olla varsin yksityiskohtaista tietoa lapsen tilanteesta. Erityisesti pienten lasten olosuhteet ja niihin liittyvät uhkat saattavat jäädä pitkäksi aikaa vaille huomiota ja lapset ehtivät tästä syystä vaurioitua.

Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä suurempi merkitys ajan kulumisella on lapsen kehitykselle. Vauvojen kohdalla muutama kuukausikin on pitkä aika. Lastensuojelun avohuollon tuen tulisi tavoittaa nykyistä nopeammin pienet lapset ja erityisesti vauvaperheet, jotta voitaisiin välttyä perheen tilanteen kärjistymiseltä ja lopulta huostaanotolta.

2.8 Lastensuojelua koskevia menettelysäännöksiä

Voimassa olevassa lastensuojelulaissa säädetään lapsen mielipiteen selvittämisestä ja kuulemisesta sekä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuudesta valvoa lapsen etua. Käytännössä tämä edellyttää, että sosiaalityöntekijä tapaa lasta henkilökohtaisesti ja perehtyy tällöin lapsen näkemyksiin ja toivomuksiin.

Lapsen tapaaminen perustuu lähtökohtaisesti huoltajan suostumukseen. Lapsen tilanteen selvittämiseksi lastensuojelun työntekijällä on joissakin tilanteissa kuitenkin myös oikeus tavata lapsi ilman vanhemman suostumusta ja jopa vastoin vanhemman tahtoa. Tämä oikeus perustuu viranomaisen velvollisuuteen selvittää lapsen sosiaalihuollon tarve. Sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi sosiaalihuollon viranomainen voi saada myös sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (22 §) mukaisesti virka-apua muilta viranomaisilta. Sosiaalihuoltolain (41 §) mukainen poliisin virka-apu voi tulla kyseeseen lastensuojelussa tyypillisesti tilanteissa, joissa lastensuojeluilmoituksen jälkeen on päästävä sisälle asuntoon selvittämään lapsen tilannetta, mutta vanhemmat vastustavat tätä.

Lastensuojelulaissa ehdotetaan täsmennettäväksi lastensuojelun työntekijän velvollisuutta tavata lapsi henkilökohtaisesti ja toisaalta työntekijän oikeutta tavata lapsi joissakin tilanteissa myös huoltajan vastustuksesta huolimatta. Säännöksellä pyritään edistämään lastensuojelussa lapsikeskeistä työskentelyotetta, johon kuuluu työskentelyä suoraan lapsen kanssa ja jossa lapsen ja hänen perheensä tilannetta sekä tuen tarvetta tarkastellaan erityisesti lapsen näkökulmasta. Säännöksen tarkoituksena on myös korostaa lapsen asemaa lastensuojelun asiakkaana ja lapsen omien näkemysten sekä lapsen tilanteen selvittämistä silloinkin, kun huoltaja ei lähtökohtaisesti suhtaudu myönteisesti lastensuojelun tarjoamaan tukeen. Pääsääntöisesti lapsen tapaamisten järjestämisessä tulisi kuitenkin pyrkiä yhteistyöhön huoltajan kanssa.

Voimassa olevan lain mukaista huoltosuunnitelmaa ehdotetaan kutsuttavaksi uudessa laissa ajanmukaisemmin asiakassuunnitelmaksi. Asiakassuunnitelmaa koskevat säännökset nostettaisiin asetuksesta kokonaisuudessaan lain tasolle. Muun muassa eduskunta on nimenomaisesti edellyttänyt tätä hyväksyessään lastensuojelulain rajoitustoimenpiteitä koskevat muutokset keväällä 2006. Laissa säädettäisiin asiakassuunnitelman sisällöstä, sen laatimiseen osallistuvista henkilöistä, suunnitelman seuraamisesta ja tarkistamisesta sekä niistä eri tilanteista, joissa suunnitelma olisi laadittava. Uutena asiana ehdotetaan mahdollisuutta erillisen oman asiakassuunnitelman laatimiseen huostaanotetun lapsen vanhemmille ja huoltajille. Tällä halutaan korostaa vanhempien kuntouttamiseksi tarvittavan tuen ja palvelujen järjestämistä huostaanoton jälkeen ja heidän kanssaan työskentelyä lapsen kotiuttamisen mahdollistamiseksi.

Asiakassuunnitelma on lastensuojelun toteuttamisessa keskeinen työväline. Sen avulla suunnitellaan, arvioidaan ja seurataan lapsen sekä hänen perheensä tarvitsemää tukea ja palveluja. Asiakassuunnitelma on myös lapsen ja hänen perheensä oikeusturvan kannalta merkittävä asiakirja, sillä siinä on mahdollista sopia esimerkiksi uusien rajoitustoimenpiteitä koskevien säännösten mukaan muun muassa yhteydenpidosta sijaishuollon aikana.

Lisäksi lastensuojelulakiin ehdotetaan erityissäännöstä lastensuojelun toteuttamiseksi järjestettävistä neuvotteluista. Säännöksen tarkoituksena on tämentää neuvotteluissa läsnä olevia henkilöitä, joista päättäisi viime kädessä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, sekä erityisesti lapsen tuen tarpeen selvittämiseksi ja lapsen tarvitseman huolenpidon järjestämiseksi välttämättömien tietojen luovuttamista neuvotteluiden yhteydessä.

Lastensuojelulakiin ehdotetaan uutta säännöstä lapsen läheisverkoston kartoittamisesta ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Voimassa olevassa lastensuojelulaissa ei ole vastaavaa velvoitetta, mutta käytännössä läheisverkoston kartoittaminen sisältyy yleensä lapsen ja perheen kanssa tehtävään lastensuojelutyöhön.

Lapsen asuminen sukulais- tai muussa lapselle läheisessä perheessä saattaa tulla kyseeseen erilaisissa tilanteissa. Huoltaja saattaa oma-aloitteisesti sopia lapsen asumisesta esimerkiksi isovanhempien luona tai muussa lapselle tutussa perheessä. Tällöin kyse on yleensä niin kutsutusta yksityissijoituksesta, josta tulisi tehdä ilmoitus sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Lapsi ei tällöin välttämättä ole lainkaan lastensuojelun asiakkaana. Sijoitus sukulaisperheeseen voi tulla kysymykseen myös lastensuojelutoimenpiteiden yhteydessä, jolloin esimerkiksi lapsi, huoltaja tai sukulainen itse voi ehdottaa lapsen asumista luonaan. Tällöin asumista voidaan tukea tarvittaessa lastensuojelun avoimuuden tukitoimin tai tekemällä perhehoitajalain mukainen sopimus lapsesta huolehti-

van henkilön kanssa. Lapsen sijoittaminen läheis- tai sukulaisperheeseen saattaa tulla kyseeseen myös huostaanoton yhteydessä etsittäessä lapselle sijaishuoltopaikkaa. Joissakin tilanteissa lapsen läheisverkostosta löytyy tällöin lapselle läheinen, huoltajaksi sopiva ja halukas henkilö, jonka luokse lapsi voi muuttaa asumaan. Jos lapsen tilanne saadaan näin riittävästi turvattua, huostaanotto ei ole välttämättä tarpeen tai se voidaan myöhemmin lopettaa.

Mahdollinen huoltajamääräys ei vaikuttaisi lapsen oikeuteen saada lastensuojelun tukea. Tämän korostamiseksi lakiin ehdotetaan säännöstä, jonka mukaan henkilölle, jolle on uskottu lapsen huolto lapsen vanhempien ohella tai sijasta ja jonka luona lapsi asuu, tulee tarvittaessa turvata perhehoitajalain mukaiset edellytykset lapsen hoitamiseksi ja kasvattamiseksi. Vastaava säännös sisältyy nykyisin lastensuojeluasetukseen.

Voimassa olevassa lastensuojelulaissa ei ole lapsen sukulaisten ja muiden lapselle läheisten henkilöiden asemaa lapsen sijoituspaikkaa valittaessa koskevia säännöksiä. Lain mukaan huostaanotetun lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla tarkoituksenmukaisella tavalla. Sijaishuollon eri toteuttamistapoja ei ehdoteta uudessakaan laissa asetettavaksi mihinkään etusijajärjestykseen. Laissa ei siten oteta kantaa siihen, tuleeko lapsi sijoittaa sukulaisten vai ulkopuolisten tahojen hoidettavaksi. Lapsia koskevan lainsäädännön lähtökohtana on lapsen edun periaate. Tämä periaate sisältyy perustuslain ohella lukuisiin kansallisiin lakeihin ja Suomea sitoviin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Sijaishuollon toteuttamistapa määräytyy kussakin yksittäistapauksessa lapsen edun mukaisesti siten, että valittu vaihtoehto parhaiten edistää lapsen tarpeita. Lapsi on siten mahdollista sijoittaa sukulaisperheeseen, jos se on hänen etunsa mukaista.

Läheisverkoston kartoittaminen ja työskentely lapselle läheisten henkilöiden kanssa mahdollistaa myös sen, että sukulaiset kuten esimerkiksi isovanhemmat voivat olla osa lapsen tukiverkostoa, vaikka he eivät mahdollisesti eri syistä lopulta soveltuisikaan lapsen sijaisperheeksi. Läheisverkoston kartoittamisessa voidaan käyttää työmenetelmänä esimerkiksi niin kutsuttua läheisneuvonpitoa, jossa selvitetään lapsen, sisarusten, vanhempien ja läheisten, kuten sukulaisten, näkemykset ja mielipide lapsen tilanteesta. Tarkoituksena on vahvistaa lapsen ja hänen läheistensä osallistumista asian ratkaisemiseen ja lapsen tukeminen sekä tarvittavien palvelujen järjestäminen vastaisuudessa.

Menettelysäännöksiä sisältävään lukuun ehdotetaan myös säännöstä asiakastietojen kirjaamisesta ja asiakasasiakirjojen ylläpidosta. Asiakassuunnitelman lisäksi asianmukaisella asioiden kirjaamisella on erityisesti asiakkaan oikeusturvan kannalta olennainen merkitys. Asianmukainen kirjaaminen myös jäsentää lastensuojelutyötä ja edesauttaa työn jatkuvuutta työntekijöiden mahdollisesti vaihtuessa. Sosiaalihuollon asiakirjojen salassapidosta ja luovuttamisesta säädetään sosiaalihuollon asiakaslaissa, mutta siihen ei sisälly säännöksiä esimerkiksi asiakirjojen sisällöstä. Sen sijaan esimerkiksi potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa säädetään potilasasiakirjoihin merkittävistä tiedoista.

2.9 Avohuollon tukitoimet

Avohuollon sisällöstä ja toimintatavoista on säädetty voimassa olevassa lastensuojelulaissa varsin niukasti. Uuteen lakiin ehdotetaan edellä mainittuja lastensuojelutyön sisäl-

töä ja menettelyjä täsmentäviä säännöksiä, jotka koskisivat myös avohuollon työskentelyä.

Avohuollon tukitoimiin ryhtymisen edellytyksiä ja avohuollon tukitoimia koskevat säännökset vastaisivat pääpiirteissään nykyisen lain säännöksiä, mutta niitä on pyritty täsmentämään ja ajanmukaistamaan. Lain tavoitteena olevan avohuollon ensisijaisuuden toteutuminen edellyttää erityisesti avohuollon resurssien turvaamista, johon voitaneen osaltaan vaikuttaa myös edellä mainitussa koko kunnan tasolla tehtävässä suunnitelmassa lastensuojelun järjestämisestä.

Avohuollon tukitoimia koskevaan lukuun ehdotetaan edelleen otettavaksi toimeentulon ja asumisen turvaamista koskeva säännös, jossa mainitut oikeudet olisivat luonteeltaan niin kutsuttuja subjektiivisia oikeuksia. Lapsen ja perheen puutteelliseen toimeentuloon tai asumiseen liittyvät seikat tulisi siten korjata ensisijaisesti ennen muihin lastensuojelutoimenpiteisiin ryhtymistä.

Lastensuojelun avohuollon tukitoimia koskevassa säännöksessä säädettäisiin ensinnäkin tukitoimien tarkoituksesta ja niiden toteuttamisesta yhteistyössä lapsen ja huoltajien kanssa. Tukitoimien sisältö esitettäisiin edelleen esimerkinomaisena luettelona. Luettelolla ei olisi kuitenkaan tarkoitus rajata mahdollisia avohuollon tukikeinoja, vaan pikemminkin velvoittaa käyttämään ja etsimään yksittäistapauksessa kunkin lapsen tilanteeseen sopivin ja mahdollinen tukimuotojen kokonaisuus. Tästä syystä avohuollon tukitoimia koskevaan säännökseen on lisätty viittaus asiakassuunnitelmaan, jonka avulla lapsen ja perheen tarvitsemia tukitoimia ja palveluja voidaan yhdessä asiakkaiden kanssa suunnitella sekä myös seurata niiden riittävyttä ja vaikuttavuutta.

Avohuollon tukitoimena tapahtuvaa sijoitusta koskevaa säännöstä ehdotetaan täsmennettäväksi. Edelleen lapsi voitaisiin kyseisen säännöksen perusteella sijoittaa perhehoitoon tai laitoshuoltoon joko vanhempiensa kanssa yhdessä tai yksin. Sijoituksen tulisi olla luonteeltaan tuen tarvetta arvioivaa tai kuntouttavaa ja sitä tehtäessä tulisi aina arvioida sijoituksen tavoitteet ja arvioitu kesto.

Voimassa olevan lain mukaan alle 12-vuotias lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena korkeintaan kolmeksi kuukaudeksi yksin ilman vanhempaansa, ja sijoitusta voidaan sen jälkeen jatkaa korkeintaan kolme kuukautta. Aikaraja on osoittautunut liian joustamattomaksi. Se voi johtaa useisiin sijoituksiin ja näin vaarantaa lapsen olosuhteiden vakautta ja ihmissuhteiden jatkuvuutta. Toisaalta määräaikaisten puuttuminen yli 12-vuotiaiden kohdalla on johtanut ylipitkiin avohuollon sijoituksiin ja laitossijoituksiin ilman huostaanottoa tai selkeää tavoitteellista työskentelyä kotiinpaluun mahdollistamiseksi. Lain valmistelun yhteydessä avohuollon tukitoimille on ehdotettu jonkinlaista aikarajaa, jonka jälkeen tulisi tehdä arvio huostaanoton tarpeesta ja järjestää tarvittaessa lapsen sijaishuolto. Edellä mainituista syistä säännökseen ei ole otettu ehdottomia määräaikoja avohuollon sijoituksen kestolle, mutta sen jatkamisen edellytyksiä ja mahdollista huostaanoton tarvetta tulisi arvioida kolmen kuukauden kuluttua sijoituksen alkamisesta ja sen jälkeen kolmen kuukauden välein. Lisäksi säännöksessä mainitaan erityisesti, että avohuollon sijoitusta ei voida tehdä tilanteissa, joissa huostaanoton edellytykset täyttyvät.

Avohuollon tukitoimet olisivat edelleen suostumusperusteisia ja niiden toteuttaminen vaatisi siten lähtökohtaisesti aina huoltajan ja 15 vuotta täyttäneen lapsen suostumuksen. Avohuollon tukitoimena tapahtuvaa sijoitusta koskevassa säännöksessä otettaisiin

erikseen huomioon tilanteet, joissa 15 vuotta täyttänyt lapsi vaatii sijoitusta, mutta hänen huoltajansa ei siihen suostu. Säännöksessä säädettäisiin myös tilanteista, joissa toinen huoltajista antaa suostumuksen avohuollon tukitoimeen, mutta toinen huoltajista kieltää sen. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi turvakotisijoituksessa. Edellä mainituissa tilanteissa asia pitäisi ratkaista lapsen edun mukaisella tavalla.

2.10 Lapsen kiireellinen sijoitus

Muun muassa lastensuojelulain uudistamiseen liittyvissä kuulemistilaisuuksissa keväällä 2005 tuotiin esille kiireellisen huostaanoton käsitteen epätarkoituksenmukaisuus. Nimi kiireellinen huostaanotto ei anna oikeaa kuvaa kyseisen toimenpiteen luonteesta ja tarkoituksesta verrattuna varsinaiseen huostaanottoon. Sisällöllisten ja menettelyllisten eroavaisuuksien korostamiseksi kiireellistä huostaanottoa vastaavaa toimenpidettä ehdotetaan nimitettäväksi lapsen kiireelliseksi sijoitukseksi. Käsitteellä huostaanotto tarkoitettaisiin siten aina joko suostumukseen perustuvaa tai tahdonvastaista huostaanottoa.

Kiireellisen sijoituksen sisällöstä ja sen lakkaamisesta ehdotetaan säädettävän nykyistä tarkemmin.

Kiireellisen sijoituksen aikarajoja on yleisesti pidetty tarpeellisina, mutta ne ovat käytännössä osoittautuneet liian tiukoiksi lapsen ja myös vanhempien oikeusturvan kannalta. Kiireellisen sijoituksen jälkeen on yleensä perusteellisesti perehdyttävä lapsen ja perheen tilanteeseen, jotta voidaan arvioida perheen edellytykset tukea lapsen kasvua ja kehitystä. Kireä aikataulu saattaa estää luomasta arvioinnissa tarvittavan myönteisen yhteistyösuhteen vanhempien kanssa ja seurauksena voi olla tarpeettomasti tahdonvastainen huostaanotto. Puutteellinen tilanneselvitys saattaa myös johtaa siihen, että lapsi joudutaan palauttamaan epätyydyttäviin olosuhteisiin, jolloin usein seuraa toistuvia kiireellisiä sijoituksia. Tämän vuoksi nykyisiä kiireellisen sijoituksen voimassaolon määrittäviä ehtoja ehdotetaan pidennettäväksi.

Kiireellinen sijoitus olisi voimassa 21 vuorokautta. Jos kiireellisen sijoituksen jälkeen valmisteltaisiin huostaanottoa, mitä huoltaja ja 12 vuotta täyttänyt lapsi eivät vastustaisi, raukeaisi kiireellinen sijoitus vasta 45 vuorokauden kuluessa sen alkamisesta, jollei päätöstä huostaanotosta ole tehty. Jos taas huoltaja ja lapsi vastustavat huostaanottoa, olisi kysymys määräajan jatkamisesta saatettava 21 vuorokauden kuluessa hallinto-oikeuden ratkaistavaksi. Hallinto-oikeus voisi jatkaa valmisteluaikaa korkeintaan 60 vuorokaudella, jonka jälkeen sijoitus raukeaisi, jollei hallinto-oikeudelle olisi tehty huostaanottoa koskevaa hakemusta. Muutoin kiireellistä sijoitusta koskeva päätöksentekomenettely pysyisi pääpiirteissään nykyisen kaltaisena. Päätöksen voisi tehdä edelleen sosiaalityöntekijän kelpoisuuden omaava sosiaalityöntekijä.

Kun kiireellisen sijoituksen edellytykset päättyvät ennen edellä mainittujen määräaikaisten kulumista loppuun, olisi sijoituksen lopettamisesta tehtävä erillinen päätös. Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt ratkaisukäytännössään huomiota päätöksen tekemiseen näissä tilanteissa.

2.11 Huostaanotto

Voimassa olevan lastensuojelulain mukaan velvollisuuden huostaanottoon voivat synnyttää lapsen puutteellinen huolenpito tai muut lapsen kehitystä vaarantavat kodin olosuhteet taikka lapsen omaan käyttäytymiseen liittyvät tekijät. Lisäksi tulee selvittää, mitä lastensuojelun avohuollon tukea perheelle tai lapselle on tarjottu ja miksi tai miten nämä keinot ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Huostaanoton tulee myös aina olla lapsen edun mukainen.

Huostaanoton edellytykset ehdotetaan säilytettäväksi pääpiirteissään asiallisesti nykyistä lastensuojelulakia vastaavina. Kodin olosuhteiden sijasta säännöksessä käytettäisiin laajempaa käsitettä kasvuolot ja lapsen edun arvioimisen osalta viitattaisiin lain yleisiin säännöksiin, joissa asiasta säädettäisiin nykyistä yksityiskohtaisemmin.

Lastensuojelulain uudistamiseen liittyvissä kuulemistilaisuuksissa keväällä 2005 todettiin, että nykyinen huostaanoton edellytyksiä koskeva lain yleinen sanamuoto on kestänyt hyvin aikaa ja on edelleen perusteltu. Toisaalta osa kuultavista toi esille, että lapsen oikeus huostaanottoon tulisi määritellä tarkemmin, sillä käytännössä huostaanoton tekemistä voidaan nykyään pitkittää liian kauan.

Myös pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen tekemässä huostaanoton kriteereitä koskeneessa selvityksessä (Myllärniemi, Annina: Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla, 2006) todetaan, että lastensuojelutyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden mukaan huomattava osa lapsen huostaanotoista tehdään liian myöhään. Huostaanoton kriteerit näyttivät myös olevan osin erilaiset pienten lasten ja nuorten kohdalla. Lisäksi selvityksessä kävi ilmi, että huostaanottokäytännöt vaihtelevat eri pääkaupunkiseudun kaupungeissa esimerkiksi sen suhteen, kuinka paljon avohuollon sijoituksia tai kiireellisiä huostaanottoja tehdään ennen varsinaista huostaanottoa. Välillisesti huostaanottojen kriteereihin saattavat vaikuttaa myös sijaishuollon resurssit ja toimintatavat.

Voimassa oleva lastensuojelulaki sisältää hyvin niukalti huostaanottomenettelyyn liittyviä säännöksiä, mikä saattaa osaltaan selittää eriytyneitä käytäntöjä. Huostaanoton valmistelu ja huostaanottoprosessi muutoinkin ehdotetaan kuvattavaksi laissa nykyistä tarkemmin. Huostaanoton valmistelun yhteydessä tulisi selvittää edellä mainitusti lapsen läheisverkoston mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan tai muutoin osallistua lapsen tukemiseen. Huostaanoton valmistelun tulisi tapahtua pääsääntöisesti kahden sosiaalityöntekijän parityönä ja tämän lisäksi valmistelussa tulisi olla käytettävissä tarvittavaa muuta asiantuntemusta. Lastensuojelun työntekijän oikeudesta saada huostaanoton valmistelussa tarvittavat lausunnot säädettäisiin asiakaslakia täydentävästi lastensuojelulaissa. Lisäksi asianosaisten kuulemista koskevia säännöksiä täsmennettäisiin.

Ennen päätöstä lapsen huostaanotosta, sijaishuoltoon sijoittamisesta ja huostassapidon lopettamisesta olisi lapsen ohella varattava tilaisuus tulla kuulluksi lapsen vanhemmille ja huoltajille. Henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tällöin on tai on välittömästi ennen asian valmistelua ollut olisi kuultava nykyiseen tapaan hallintolain 34 §:n mukaisesti todisteellisesti huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista koskevissa asioissa. Sen sijaan sijaishuoltopaikan muutosta ja huostassapidon lopettamista koskevissa asioissa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavalla henkilölle ei ehdoteta enää varsinaista asianosaisasemaa, jonka vuoksi näissä tilanteissa riittäisi se, että esimerkiksi lapsen hoidosta vastaavan perhehoitajan mielipide selvitetään. Tässä yhteydessä heille ei siten enää tarvitsisi antaa tiedoksi kaikkea päätöstä koskevaa asiakirja-

aineistoa. Lisäksi ehdotetaan täsmennettäväksi niitä tilanteita, joissa kuulemista ei poikkeuksellisesti tarvitse suorittaa esimerkiksi sen johdosta, ettei kuultavan asuin- tai oleskelupaikkaa voida kohtuullisin toimenpitein selvittää tai jos lapsen ja kuultavan puuttuvan yhteydenpidon vuoksi kuulematta jättämistä voidaan pitää perusteltuna.

Huostaanottoa koskevan päätöksen tekisi tilanteissa, joissa 12 vuotta täyttänyt lapsi ja huoltaja eivät vastusta huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, kunnan sosiaalihuollon johtava viranhaltija sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. Sen sijaan tahdonvastaisissa huostaanottoasioissa päätöksen tekisi hallinto-oikeus edellä mainitun viranhaltijan hakemuksesta ja sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. Lastensuojelulaissa säädettäisiin myös hallinto-oikeudelle toimitettavan hakemuksen sisällöstä. Sijaishuoltopaikan muuttamista koskevassa asiassa päätöksen voisi tehdä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

Lisäksi lastensuojelulain huostaanotetun lapsen huoltoa koskevia säännöksiä ehdotetaan täsmennettäväksi. Vanhempien ja sosiaalilautakunnan vastuunjako huostassa olevan lapsen huollossa ei ole nykyisessä laissa kaikilta osin riittävän selkeästi säädetty. Lastensuojelulain mukaan sosiaalilautakunnalle siirtyy huostaanoton jälkeen oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä olinpaikasta. Nykyisten säännösten perusteella on epäselvää, mikä merkitys huoltajan vastustuksella on lapsen ollessa huostassa esimerkiksi järjestettäessä lapselle hänen tarvitsemaansa terveydenhuoltoa ja koulutusta.

Laissa ehdotetaan nykyiseen tapaan lueteltavaksi ne huoltajan oikeudet, jotka siirtyvät huostaanoton ajaksi sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Säännöksessä mainittaisiin selvyuden vuoksi myös terveydenhuollosta ja koulutuksesta päättäminen. Sen sijaan huollon ydinalueeseen kuuluvat huoltajan oikeudet kuten oikeus päättää lapsen uskontokunnasta ja nimestä eivät edelleenkaan voisi siirtyä toimielimelle. Huostaanotetun lapsen nimen muuttamiseen liittyvien käytännössä ilmenneiden ongelmatilanteiden välttämiseksi nimilakia ehdotetaan kuitenkin muutettavaksi lastensuojelulain säätämisen yhteydessä siten, että huostaan otetun lapsen nimeä muutettaessa maistraatin on pyydetävä asiasta lausunto sosiaalihuollosta vastaavalta toimielimeltä.

Uutena asiana lakiin ehdotetaan mahdollisuutta yksilöidä huoltajan ja toimielimen työnjakoa kussakin yksittäistapauksessa tarkemmin huostaanottopäätöksessä. Säännös ilmentäisi suhteellisuusperiaatetta, jonka mukaisesti toimielimelle siirrettäisiin edellä mainituista huoltajan oikeuksista ainoastaan ne, jotka olisivat tarpeen huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi.

Ehdotettujen huostaanotetun lapsen huoltoa koskevien säännösten tarkoituksena on selkiyttää sääntelyä siten, että päätöksentekijästä erilaisissa lapsen huoltoon liittyvistä asioissa ei olisi epäselvyyttä ja päätöksenteko toteutuisi kussakin yksittäisessä tapauksessa lapsen edun mukaisesti.

Huostaanoton aikana lapsen huoltoa tai edunvalvontaa koskeva asia voitaisiin ratkaista nykyiseen tapaan yleisessä tuomioistuimessa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain ja holhoustoimesta annetun lain mukaisesti. Lisäksi ehdotetaan nykyistä lakia vastaavasti, että huostaan otetun lapsen huollosta ja edunvalvonnasta päätettäessä olisi pyrittävä yhteistyöhön vanhempien ja huoltajien kanssa.

Huollon siirto voisi tulla nykyiseen tapaan kyseeseen esimerkiksi joissakin tapauksissa pitkään perhehoidossa olleen lapsen kohdalla. Sosiaalihuollosta vastaava toimielin voisi huollon siirron jälkeenkin jatkaa sijaisperheen tukemista taloudellisesti lapsen hoidossa ja kasvatuksessa.

Huostaanottopäätös ei millään tavalla vaikuta huoltajan asemaan lapsen edunvalvojana taloudellisissa asioissa. Huostaanotosta huolimatta lapsen edunvalvojana toimivalla huoltajalla on oikeus käyttää lapsen puolesta puhevaltaa kaikissa lapsen omaisuutta koskevissa asioissa ja siten esimerkiksi nostaa varoja lapsen pankkitililtä. Jos lapsi on esimerkiksi saanut perinnön isovanhemmiltaan, lapsen edunvalvojalla voi tosiasiaa olla määrättävänä merkittäväkin lapselle kuuluva varallisuus. Esimerkiksi näissä tilanteissa lapsen edun turvaaminen saattaisi joskus edellyttää erillisen edunvalvojan määräämistä lapselle.

Huostaanoton lopettamisen edellytykset ehdotetaan pääosin pidettäväksi vastaavina kuin voimassa olevassa laissa. Nykyisin laissa veloitetaan viranomaiset omaaloitteisesti tarkistamaan huostaanoton edellytysten voimassa olo (20 §). Käytännössä on kuitenkin esiintynyt tilanteita, joissa ei aktiivisesti työskennellä lapsen kotiuttamiseksi eikä huostassapidon lopettamisen edellytyksiä tarkisteta pitkään aikoihin, ehkä vuosiin. Tästä syystä viranomaisten velvollisuutta huostaanoton edellytysten olemassaolon tarkistamiseen ehdotetaan korostettavaksi. Tarkistaminen tapahtuisi luontevasti asiakassuunnitelmaneuvoitteluiden yhteydessä. Ehdotettujen säännösten mukaan asiakassuunnitelma tulisi tarkistaa tarvittaessa, kuitenkin vähintään kaksi kertaa vuodessa. Tämän lisäksi asianosaiset voisivat omaaloitteisesti hakea huostaanoton lopettamista, josta annettavaan päätökseen heillä olisi valitusoikeus hallinto-oikeuteen.

Toisaalta lain valmisteluun liittyvissä kuulemistilaisuuksissa tuotiin esille lapsen kannalta erittäin ongelmallisena tilanteet, joissa vanhempien toistuvat huostaanoton lakkauttamishakemukset sekä niiden käsittely sosiaaliviranomaisessa ja tuomioistuimessa estävät lapsen kiinnittymisen sijaishuoltopaikkaan, vaikka esimerkiksi vanhemman vaikean päihde- tai mielenterveysongelman vuoksi kotiuttaminen ei kuitenkaan tule kysymykseen. Nykyinen laki ei mahdollista riittävästi lapsen tilanteen rauhoittamista tällaisissa tilanteissa. Käytännössä ongelmana on myös ollut lasten epätarkoituksenmukainen lyhytaikainen siirtely vanhempien ja sijaisperheen välillä, joka on estänyt pysyvien ja turvallisten ihmissuhteiden kehittymisen.

Mikäli lapsen ollessa sijaishuollossa huoltajan elämäntilanteessa ei kohtuullisessa ajassa tapahdu lapsen edun mukaisia muutoksia, tulisi pyrkiä vakiinnuttamaan lapsen olosuhteet. Lastensuojelulaissa ei kuitenkaan säädettäisi mahdollisuutta esimerkiksi määrääkaiseen tai pysyvään huostaanottoon, vaan huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi.

Lastensuojelulakiin ei myöskään ehdoteta otettavaksi erityisiä adoptiota koskevia säännöksiä. Lastensuojelutoimenpiteiden suhdetta adoptioon on kuitenkin täsmennetty lakiehdotuksen perusteluissa. Joissakin lastensuojelutilanteissa lapsen etu voisi edellyttää adoptiota myös vanhempien vastustuksesta huolimatta.

Huostaanotto lakkaisi viimeistään lapsen täyttäessä 18 vuotta. Nykyisen lastensuojelulain mukaan huostaanotto päättyy myös lapsen solmiessa avioliiton. Joissain tapauksissa ongelmana on ollut se, että alaikäinen lapsen solmimasta avioliitosta huolimatta lastensuojelun palvelujen ja sijaishuollon tarve olisi jatkunut. Tällöin lapseen ei kuitenkaan

voida enää kohdistaa minkäänlaisia pakkotoimenpiteitä. Tästä syystä kyseinen säännös ehdotetaan poistettavaksi.

Laissa säädettäisiin edelleen huostaanottopäätöksen raukeamisesta tietyissä tilanteissa. Käytännössä ongelmana on ollut joissakin tapauksissa lapsen piilottaminen ennen kuin huostaanottopäätös on pantu täytäntöön. Myös jotkin muut lapsen tai nuoren taikka muun henkilön täytäntöönpanoa estävät toimet ovat yksittäistapauksissa saattaneet johdattaa siihen, että huostaanottopäätöstä ei ole voitu laissa mainitun kolmen kuukauden aikana panna täytäntöön. Säännöstä täsmennettäisiin siten, että huostaanottopäätös raukeaisi, jos sen täytäntöönpanoon ei ole ryhdytty kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun päätös on tullut lainvoimaiseksi. Säännöksen perusteluissa täsmennettäisiin niitä toimia, joiden perusteella päätöksen täytäntöönpanon voidaan katsoa alkaneeksi ja jotka siten estävät huostaanottopäätöksen raukeamisen.

2.12 Sijaishuolto

Lapsen sijaishuollolla tarkoitettaisiin huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Poikkeuksellisesti huostaanotettu lapsi voitaisiin sijoittaa myös kotiin, mutta kotiin sijoittamisen edellytyksiä ehdotetaan täsmennettäväksi.

Lastensuojelulain valmisteluun liittyvien kuulemistilaisuuksien ja Lastensuojelun kehittämisohjelman kehittämis ehdotusten mukaan sijaishuollossa suurimmat ongelmat näytävät liittyvän lapsille sopivien sijaishuoltopaikkojen puutteeseen ja hoidon laadun takaamiseen. Näihin kysymyksiin ei välttämättä pystytä vaikuttamaan pelkästään lastensuojelulain keinoin. Lapselle sopivan sijaishuoltopaikan valintaa korostettaisiin kuitenkin myös lastensuojelulaissa, mitä koskeva uusi säännös ehdotetaan otettavaksi lakiin. Säännöksen tarkoituksena olisi kiinnittää huomiota lapsen tarpeisiin ja estää lapsen sijaishuoltopaikan valitseminen käytännössä pelkästään sen perusteella, mitä paikkoja kunnalla sattuu sijoitusta tehtäessä olemaan vapaana ja käytettävissä. Lisäksi sijaishuoltopaikan valinnassa tulisi kiinnittää huomiota muun muassa hoidon jatkuvuuteen, lapsen sisarusuhteisiin ja lapsen etniseen, kulttuuriseen ja uskonnolliseen taustaan. Sijoittamisen yhteydessä lapsen terveydentila tulisi tutkia.

Lakiin ehdotetaan pääosin voimassa olevaa lakia vastaavia säännöksiä lapsen läheissuhteiden vaalimisesta ja yhteydenpidosta sijaishuollon aikana. Lisäksi täsmennettäisiin muita lapsen asemaa sijaishuollossa koskevia säännöksiä kuten lapsen oikeutta tavata henkilökohtaisesti lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää. Nykyisin pääasiassa lastensuojeluasetuksessa olevat säännökset lapselle annettavista käyttövaroista kodin ulkopuolisen sijoituksen aikana otettaisiin lakiin ja niitä täsmennettäisiin erityisesti lapsen oikeusturvan takaamiseksi.

Eri sijaishuoltomuotoja koskevia säännöksiä pyrittäisiin täsmentämään. Esimerkiksi tilastoista on nykyisin vaikea saada kokonaiskuvaa sijaishuoltopaikoista ja niihin sijoitetuista lapsista, sillä käytetyt toimintamuotojen nimikkeet eivät välttämättä käytännössä vastaa toiminnan luonnetta.

Perhehoitajalaissa tarkoitettujen toimeksiantosuhteen perusteella perhehoitoa antavasta perheestä ehdotetaan käytettäväksi lastensuojelussa nimikkeitä sijaisperhe ja sijaiskoti.

Laitoshuollon ja perhehoidon välimaastoon on syntynyt viime vuosina ammatillisia perhekoteja, joiden toiminta sijoittuu luonteeltaan edellä mainittujen välimaastoon. Perhekoti-nimike varattaisiin yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain mukaisesti ammatillista perhehoitoa toteuttaville yksiköille, jossa tosiasiallisesti yksiköstä ja siinä olevien lasten hoidosta ja kasvatuksesta vastaavat aikuiset asuvat yhteisessä kodissa asiakkaana olevien lasten kanssa. Tätä sijaishuollon muotoa kutsuttaisiin ammatilliseksi perhekodiksi. Ammatillista perhekodissa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavilta henkilöiltä vaadittaisiin pääosin sosiaali- tai terveydenhuollon ammatillinen koulutus.

Muut kuin edellä mainitut sijaiskodit tai ammatilliset perhekodit olisivat lastensuojelulaitoksia. Myös lastensuojelulaissa mainitut lastensuojelulaitosten nimikkeet kaipaavat selkiyttämistä ja ajanmukaistamista. Lastensuojelulaitokset voisivat olla nimeltään ensinnäkin voimassa olevassa lastensuojelulaissa mainittuja lastenkoteja, nuorisokoteja tai koulukoteja. Ne voisivat olla myös laissa uusina laitostyyppinä mainittavia vastaanotokoteja, perhekoti-yhteisöjä tai perhetukiyksiköitä.

Lasten sijaishuollossa saaman hoidon ja kasvatuksen laadun takaamiseksi lakiin ehdotetaan otettavaksi nykyvaatimusten mukaiset mitoitukset eri sijaishuoltomuodoissa sovellettavista paikkaluvusta, henkilöstön määrästä ja koulutuksesta. Muutosehdotukset perustuvat suurelta osin Lastensuojelun yksityisten palvelujen valvontatyöryhmän työhön, joka ehdotti täsmennyksiä muun muassa perhehoitoa ja lastensuojelulaitosten toimitiloja, hoitopaikkojen määrää ja henkilöstöä koskeviin säännöksiin.

Sijaiskodin tavanomaista kotia muistuttavan hoidon turvaamiseksi hoidettavien lasten määrä ehdotetaan säädettäväksi enintään neljäksi mukaan luettuna perhehoitajan samassa taloudessa asuvat alle kouluikäiset lapset. Jos sijaiskotihoidosta vastaisi kaksi perhehoitajain mukaisen kelpoisuuden omaavaa perhehoitajaa, voitaisiin sijaiskodissa kuitenkin hoitaa nykyisen seitsemän lapsen sijaan enintään kuutta lasta, johon laskettaisiin mukaan perhehoitajien kanssa samassa taloudessa asuvat alle kouluikäiset lapset.

Ammatillisessa perhekodissa saisi hoitaa enintään kuutta lasta nykyisen seitsemän sijaan. Ammatillisella perhekodilla tulisi olla yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain mukainen vastuuhenkilö, joka asuu hoidettavien lasten kanssa yhteisessä kodissa. Vastuuhenkilöllä tulisi olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuksista annetun lain mukainen koulutus ja kokemus. Vastuuhenkilön lisäksi perhekodissa tulisi asua toisen lasten hoidosta ja kasvatuksessa vastuussa olevan henkilön, jolla olisi perhehoitajain mukainen koulutus ja kokemus. Lisäksi ammatillisessa perhekodissa tulisi olla palkattua henkilöstöä siten, että hoito- ja kasvatushenkilöstöä on vähintään yksi kahta hoidettavaa lasta tai nuorta kohden. Palkatulta henkilöstöltä edellytettäisiin sosiaalihuollon kelpoisuuslain mukaista sosiaali- ja terveydenhuollon ammatillista koulutusta.

Laitoshuollossa laitoksen paikkalukua, henkilöstön määrää ja osin henkilöstön koulutusta koskevia vaatimuksia ehdotetaan muutettavaksi vastaamaan toimintayksiköissä nykyisin tehtävää työtä. Mitoituksista säädettäisiin nykyisen asetuksen sijaan lastensuojelulaissa. Säännökset koskisivat nykyiseen tapaan sekä yksityisiä että julkisia kuten kunnan ylläpitämiä lastensuojelulaitoksia.

Lastensuojelulaitoksessa yhdessä hoidettavan lapsiryhmän koko voi nykyisen lainsäädännön mukaan olla kahdeksan, poikkeustilanteissa ylikin. Tämä määrä on edellä mai-

nitun valvontatyöryhmän mukaan selvästi liian suuri. Laitoksiin sijoitettujen lasten vaikeat ongelmat sekä näin suuressa lapsiryhmässä tiheänä toistuva lasten vaihtuvuus aiheuttavat paljon levottomuutta. Lapsen mahdollisuudet sopeutua vaihtuvaan ryhmään ja kuntoutua siinä heikkenevät olennaisesti ryhmäkoon kasvaessa.

Voimassa olevan lastensuojeluasetuksen lastensuojelulaitoksia koskevat säännökset ovat peräisin 1980-luvulta. Ne vastaavat tarpeisiin, joita on perustaltaan tasapainoisilla lapsilla, jos he esimerkiksi huoltajan kuoleman tai muun vastaavan syyn vuoksi tarvitsevat kodinomaista hoitoa ja huolenpitoa. Kodin ulkopuolelle sijoitettavat lapset ja nuoret oireilevat kuitenkin nykyisin hyvin monin tavoin ja tarvitsevat apua muun muassa huume- ja muihin päihdeongelmiin, psykiatrisiin ongelmiin ja vakaviin käyttäytymishäiriöihin. Erilaiset lapset tarvitsevat erilaisia palveluja ja henkilöstöltä vaaditaankin hyvin laaja-alaista ammattitaitoa sekä kykyä pitkäjänteiseen työskentelyyn tilanteissa, joissa tuloksia on odotettavissa vasta pitkäaikaisen työskentelyn seurauksena. Tästä syystä lastensuojeluasetuksen säännökset laitosten lapsiryhmien enimmäiskoosta ja henkilöstömitoituksesta eivät vastaa nykyhetken tarpeita.

Henkilöstömitoitusten määrittelyn jälkeen on tapahtunut muutoksia myös työntekijöiden työajassa. Viikkotyöaika on 1990-luvun aikana vähentynyt 40 tunnista 38,45 tuntiin. Jos yksikössä on kuusi työntekijää, merkitsee tämä viikossa noin yhden työvuoron vähennystä henkilöstön kokonaistyöpanoksessa. Nykyiset asetuksen säännökset henkilöstömääristä eivät myöskään ole yksiselitteiset sen suhteen, ketkä kaikki lasketaan mukaan hoito- ja kasvatushenkilökuntaan, vaan säännöksiä tulkitaan monella tavalla.

Laitosten laissa edellytettyä asuinyksikkökohtaista enimmäispaikkalukua ehdotetaan alennettavaksi ja hoito- ja kasvatustavastuussa olevan henkilöstön vähimmäismäärää lisättäväksi. Siten laitoshuollossa lapsiryhmän enimmäiskoko olisi nykyisen kahdeksan sijasta kuusi lasta asuinyksikköä kohden. Heistä vastaavan hoito- ja kasvatushenkilöstön vähimmäismääräksi ehdotetaan nykyisen asetuksessa mainitun viiden sijasta seitsemää kokopäiväistä, välittömässä hoito- ja kasvatustehtävässä työskentelevää henkilöä, kun kyse on vuorotyölistojen mukaan työskentelevästä henkilökunnasta. Käytännössä tämä määrä on minimi, jolla toiminta voidaan turvata, kun otetaan huomioon henkilökunnan vuosilomat, viikkovapaat, sairauslomat ja muut poissaolot. Useat laitokset toimivat jo nykyisin vähintään ehdotettujen mitoitusten mukaisesti.

Koska sijaishuoltoon sijoitetuilla lapsilla on nykyisin monesti takanaan useita sijoituksia syntymäkotinsa ulkopuolelle ja paljon muitakin traumatisoivia kokemuksia, heille on erityisen tärkeää, että sijaishuoltopaikan henkilöstöllä on työhönsä koulutukseen perustuvaa riittävää tietopohjaa ja että henkilöstö on riittävän kokenutta ja ammattitaitoista. Henkilöstön koulutusvaatimuksissa olisi otettava huomioon kunkin yksikön hoitama asiakaskunta. Lastensuojelulaitoksissa hoito- ja kasvatustavastuussa olevasta henkilöstöstä vähintään kolmella työntekijällä asuinyksikköä kohden tulisi olla vaativiin kasvatustehtäviin soveltuva sosiaalihuollon koulutus ja lopuilla yksikön toiminta-ajatuksen edellyttämä sosiaali- ja terveydenhuoltoalan, kasvatustavastuun tai nuorisotoimen soveltuva ammatillinen koulutus. Myös laitoksen hoito- ja kasvatustehtävistä vastaavan johtajan riittävä ammatillinen kelpoisuus määriteltäisiin lastensuojelulaissa.

Erityisesti lastensuojelulaitosten paikka- ja henkilöstömitoitusta sekä henkilöstön kelpoisuuksia koskevien säännösten voimaan tulon tarviin kohtuullinen siirtymäaika, joksi ehdotetaan kolmea vuotta. Muutoin sijaishuoltopaikkojen saanti saattaisi ainakin aluksi muodostua vielä nykyistä suuremmaksi ongelmaksi. Pitkällä tähtäimellä säännös-

ten tarkoituksena on ohjata sijaishuollon painopistettä laitoshuollosta enemmän erityisesti sijaiskotihoidon ja ammatilliseen perhekotihoitoon. Tällöin myös lasten sijoittamisessa tulisi ottaa huomioon lapsen hoitoisuus siten, että laitoshuoltoon sijoitettaisiin ainoastaan vaikeimmin hoidettavia lapsia.

2.13 Rajoitustoimenpiteet

Eduskunta hyväksyi kuluvana keväänä lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevat lastensuojelulain muutokset. Kyseiset säännökset ehdotetaan sisällytettäväksi lähes sellaisenaan uuteen lastensuojelulakiin.

Rajoitustoimenpiteitä koskeviin säännöksiin ei ole tehty ehdotetusta uudesta lastensuojelun päätöksentekojärjestelmästä mahdollisesti aiheutuvia muutoksia, mutta lain yhtenäisyyden vuoksi tämä lienee syytä tehdä esimerkiksi jatkovalmistelun yhteydessä.

Rajoitustoimenpiteitä koskevia säännöksiä, lukuun ottamatta yhteydenpidon rajoittamista, sovellettaisiin edelleen ainoastaan laitoshuollossa oleviin huostaanotettuihin tai kiireellisesti sijoitettuihin lapsiin. Muun muassa rajoitustoimenpiteitä koskevien säännösten eduskuntakäsittelyn yhteydessä on kuitenkin ehdotettu ainakin rajattua mahdollisuutta rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen myös perhehoidossa.

Rajoitustoimenpiteiden käytön mahdollinen laajentaminen perhehoitoon edellyttää perhehoitoa ja yksityisten sosiaalipalvelujen valvontaa koskevan lainsäädännön tarkentamista edelleen erityisesti valvonnan osalta. Rajoitustoimivallan käytön mahdollistaminen esimerkiksi joissakin riittävät edellytykset täyttävissä ammatillisissa perhekodeissa tulisi tällöin kytkeä lääninhallituksen tapauskohtaisesti antamaan yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain mukaiseen lupaan.

Vaikka sijaishuollossa sovellettavia henkilöstön mitoitusta ja kelpoisuusvaatimuksia koskevia säännöksiä pyritään jossain määrin täsmentämään ehdotetussa uudessa lastensuojelulaissa, ei tätä voida pitää kyseessä olevan asian kannalta riittävänä. Rajoitustoimivallan laajentaminen jää siten pohdittavaksi jatkossa yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain uudistamisen yhteydessä.

2.14 Jälkihuolto

Voimassa olevan lastensuojelulain mukaan kunnan velvollisuus järjestää jälkihuoltoa koskee ainoastaan sijaishuollossa olleita lapsia. Kuitenkin myös avohuollon tukitoimena sijoitettu lapsi ja nuori sekä hänen perheensä tarvitsevat yleensä erilaisia tukitoimia sijoituksen päätyttyä. Laissa ehdotetaankin laajennettavaksi jälkihuoltoon oikeutettujen lasten piiriä myös avohuollon tukitoimena sijoitettuina olleisiin lapsiin. Jälkihuoltoa voitaisiin järjestää myös muulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle.

Lastensuojelulain uudistamiseen liittyvissä kuulemistilaisuuksissa keväällä 2005 tuotiin esille tarve täsmentää sitä, koskeeko jälkihuolto myös hyvin pienenä sijoitettuna olleita lapsia, jotka eivät ennen täysi-ikäiseksi tuloaan ole enää ehkä vuosiin olleet lastensuojelutoimenpiteiden kohteena. Säännöksiä täsmennettäisiin tältä osin siten, että kunnan

velvollisuus jälkihuoltoa päättyy, jos lapsi ei ole ollut viitenä vuotena ennen täysi-ikäiseksi tuloaan lastensuojelun asiakkaana.

Jälkihuollon ehdotetaan päättyvän nykyiseen tapaan nuoren täyttäessä 21 vuotta. Lastensuojelun kehittämisohjelman kehittämissuunnitelmassa esitettiin mahdollisuutta antaa jälkihuoltoa siihen asti, kunnes nuori täyttää 25 vuotta. Perusteena tuotiin esille muun muassa lastensuojelulasten muita lapsia hitaampi kypsyminen. Tämän vuoksi 21 vuotta täyttäneellä, epätyypillisen lapsuuden läpikäyneellä nuorella aikuisella ei vielä välttämättä ole valmiuksia pärjätä ilman ulkopuolista tukea. Vaikka todennäköisesti joidenkin nuorten kohdalla jälkihuolto olisi tarpeen vielä yli 21-vuotiaana, sen ulottaminen kaikkiin alle 25-vuotiaisiin nykyisen kaltaisena subjektiivisena oikeutena ei liene perusteltua. Sen sijaan jälkihuollon tulisi olla nykyistä toimivampaa ja myös laissa sisällöltään selkeämmin määriteltyä huolenpitoa 21-vuotiaaksi asti. Jälkihuollon päättyessä nuori tulisi ohjata tarvittaessa yleisten, kunnan asukkaille tarkoitettujen palvelujen piiriin.

Jälkihuolto on nykyisin järjestetty hyvin vaihtelevin ja epäyhtenäisin toimintakäytännöin. Puutteellisuudet jälkihuollossa ja jälkihuollon toimimattomuus ovat edelleenkin yleisiä. Yhteiskunnan kannalta jälkihuolto on kuitenkin myös taloudellisesti järkevää, sillä on huomattavasti halvempaa tukea nuorta kunnolla muutaman vuoden ajan kuin syrjäytynyttä aikuista valtaosan loppuelämästään. Jälkihuollon järjestämisessä lähtökohdaksi tulisi olla nuoren yksilölliset tarpeet ja hänen elämäntilanteensa. Tästä lähtökohdasta huolimatta tietyt perusasiat tulisi taata jokaiselle nuorelle. Jotta jälkihuolto tukisi paremmin itsenäistymässä olevan nuoren tarpeita, laissa pyritään täsmentämään jälkihuollon sisältöä. Jälkihuollon tulisi perustua lapsen tai nuoren tuen tarpeen perusteella laadittuun asiakassuunnitelmaan.

Jälkihuoltoa koskevassa 12 luvussa säädettäisiin myös lapselle tai nuorelle varattavista itsenäistymisvaroista ja niihin liittyvästä menettelystä nykyistä tarkemmin. Itsenäistymisvaroja koskevat säännökset nostettaisiin asetuksen tasolta kokonaisuudessaan lastensuojelulakiin.

2.15 Valvontaa koskevat säännökset

Lastensuojelun yksityisten palvelujen valvontatyöryhmä ehdotti lukuisia muutoksia ja täsmennyksiä lastensuojelun laitoshuollon sekä perhehoidon valvontaa koskevaan lainsäädäntöön. Osittain kyseisen työryhmän ehdotuksiin perustuen lastensuojelulakiin ehdotetaan otettavaksi erityissäännös sijaiskoteihin, ammatillisiin perhekoteihin ja lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen lasten hoidon sekä sijaishuoltopaikkojen toiminnan valvonnasta. Säännösten tarkoituksena olisi erityisesti varmistaa tarvittava tiedon kulku tilanteissa, joissa sijaishuoltopaikan toiminnassa havaitaan puutteita.

Lisäksi toisen kunnan alueelle sijoitetun lapsen hoidon valvonnan ja lapsen tarvitsemien palvelujen turvaamiseksi säädettäisiin sijoittajakunnalle velvollisuus ilmoittaa lapsen sijoittamisesta sijoituskunnalle. Sijoituskunnan olisi pidettävä rekisteriä alueelleen sijoitetuista lapsista.

Lastensuojelulakiin ehdotetaan tämän lisäksi sisällytettäväksi lähinnä voimassa olevaa lakia ja rajoitustoimenpiteitä koskevia lastensuojelulain muutoksia vastaava säännös lääninhallitusten suorittamasta lastensuojelulaitosten valvonnasta. Säännökset koskisivat

kaikkia lastensuojelulaitoksia riippumatta siitä, onko toiminta kunnan tai yksityisen tahon ylläpitämää.

Muilta osin valvonnasta säädettäisiin edelleen yleislaeissa, joita julkisen toiminnan osalta ovat erityisesti sosiaalihuoltolaki ja kuntalaki ja yksityisen toiminnan osalta yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annettu laki.

Laissa säädettäisiin myös pääosin voimassa olevaa lastensuojelulakia vastaavasti yksityisesti sijoitettujen lasten hoidon valvonnasta. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulisi tehdä sijoituksen hyväksymisestä päätös. Myös yksityisesti sijoitetuista lapsista tulisi pitää rekisteriä.

2.16 Päätöksenteko lastensuojeluasioissa

Nykyisen lautakuntiin perustuvan lastensuojelun päätöksentekojärjestelmän ongelmat tulivat hyvin selkeästi esille lastensuojelulain valmisteluun liittyvissä kuulemistilaisuuksissa keväällä 2005. Useat kuultavista totesivat, että nykyinen päätöksentekomalli ei takaa lapsen ja perheen oikeusturvaa. Työryhmän kuulemista noin 30 lastensuojelun asiantuntijasta tai asiantuntijatahoksi luonnehdittavasta organisaatiosta ainoastaan yksi näki sosiaalihuollosta vastaavaa toimielintä parhaana mahdollisena ensiasteen päätöksentekijänä.

Sosiaalihuollosta vastaavaa toimielintä ei yleisesti pidetty riittävän asiantuntevana tai puolueettomana päätöksentekijänä. Toimielin on luonteeltaan luottamuselin, eikä sen kokoonpanoon kuulu välttämättä yhtään lastensuojelun tai juridiikan asiantuntijaa. Tosin toimielimen kokoonpano päätöksentekijänä vaihtelee kunnittain ja ainakin suuremmissa kaupungeissa se voi toimia varsin hyvin esimerkiksi lastensuojeluasioihin perehtyneiden jaostojen ansiosta. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen kokonaisnäkemystä kunnan sosiaalihuollon palveluista sekä mahdollisuutta päättää myös resursseista pidettiin yhtäältä etuna päätöksenteossa, mutta nimenomaan kytköstä resursseista päättämiseen pidettiin toisaalta epäkohtana erityisesti yksilöiden oikeusturvan kannalta.

Päätöksentekojärjestelmän kehittämiseksi ratkaisuna tuotiin esille kunnan toimielimen asiantuntemuksen kehittäminen, päätöksenteon siirtäminen viranhaltijatasolle tai kunnalliseen taikka seudulliseen asiantuntijaryhmään. Toisaalta ehdotettiin ensi vaiheen päätöksenteon siirtämistä ainakin tahdonvastaisissa lastensuojeluasioissa tuomioistuimeen, joko hallinto-oikeuteen tai käräjäoikeuteen. Myös erillisen perheoikeuden perustaminen sai kannatusta.

Kolme kuultavaa ehdotti huostaanottoasioissa ensivaiheen päätöksentekijäksi kunnallista tai seudullista moniammatillista asiantuntijaryhmää. Asiantuntijaryhmä takaisi lastensuojeluasioiden käsittelyssä erityisesti riittävän asiantuntemuksen. Keskustelua herätti se, olisiko asiantuntijaryhmä itsenäinen viranomainen. Asiantuntijaryhmän ongelmana tuotiin myös esille jääviyskysymykset. Vaikka päätöksenteko siirrettäisiin lautakunnalta asiantuntijaryhmälle, tahdonvastaiset päätökset tulisi edelleen viedä sen lisäksi riippumattoman tuomioistuimen käsiteltäväksi, jotta perustuslaissa ja ihmisoikeussopimuksissa asetetut vaatimukset täyttyisivät.

Kuusi kuultavaa kannatti päätöksenteon siirtämistä sosiaalilautakunnasta tuomioistuimiin ottamatta selkeää kantaa siihen, tulisiko tuomioistuimen olla kärjäoikeus vai hallinto-oikeus. Useimpien niiden kuultavien vastauksissa, jotka sinänsä kannattivat päätöksenteon siirtämistä tuomioistuimeen, ei otettu kantaa siihen, tuliko kaikki huostaanottoasiat siirtää tuomioistuimen päätettäväksi vai ainoastaan sellaiset, joihin asianosaisilta ei ole saatu suostumusta.

Kaksi kuultavaa tahoa kannatti kärjäoikeutta huostaanottoasioiden ensivaiheen päätöksentekotahona. Perusteena oli muun muassa siviilioikeudellisen oikeudenkäynnin selkeä asianosaisasetelma ja muutoinkin selkeästi säädetty oikeudenkäyntimenettely, joka turvaisi asianosaisten oikeusturvaa hallinto-oikeuksia paremmin myös lastensuojeluasioissa. Tämän lisäksi kärjäoikeuksissa oikeusturvaa takaavina seikkoina tuotiin esille valmisteluistunnot ja välitön suullinen käsittely, avoimuus näytön arvioinnissa ja valitusmahdollisuus hovioikeuteen. Kärjäoikeuden eduksi katsottiin myös nopeus, tiheä tuomioistuinverkko ja toisaalta mahdollisuus lapsiasioihin erikoistumiseen esimerkiksi hovioikeuspiireittäin. Kärjäoikeudet käsittelevät nykyisinkin eräitä lapsia koskevia asiarhmiä kuten lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia asioita. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa on oikeudenkäyntimenettelyä koskevia erityissäännöksiä, muun muassa muista siviiliasioista poikkeavasta tuomioistuimen selvittämismahdollisuudesta.

Toisaalta kuultavat toivat esille kärjäoikeuksien päätöksentekoon liittyvinä ongelmina muun muassa kärjäoikeuksista puuttuvan lastensuojelun asiantuntemuksen, kokemattomuuden hallintoasioiden käsittelyssä, lastensuojeluviranomaisten aseman prosessissa ja mahdollisten asiantuntijajäsenten tarpeen.

Ensivaiheen päätöksenteon siirtäminen hallinto-oikeuteen sai kuultavilta eniten kannatusta. Ensisijaisesti nimenomaan tätä vaihtoehtoa kannatti selkeästi ainakin seitsemän kuultavaa ja moni kuultavista piti hallinto-oikeutta mahdollisena vaihtoehtona esittämälleen muulle taholle.

Hallinto-oikeuden etuna päätöksentekotahona olisi kuultavien mukaan hallinto- ja lastensuojeluasioihin liittyvä asiantuntemus ja toisaalta tuomioistuimelle ominainen puolueettomuus. Hallinto-oikeuden kokoonpanoon kuuluu lastensuojelun asiantuntijajäseniä ja hallinto-oikeuksilla on pitkä kokemus lastensuojeluasioiden käsittelystä alistus- ja valitusasioina. Hallinto-oikeutta pidettiin myös nopeana ja käsittelyä nopeuttaisi entisestään se, että nykyinen lautakuntavaihe jäisi kokonaan pois. Tahdonvastaisten huostaanottojen vieminen suoraan hallinto-oikeuden päätettäväksi selkiyttäisi oikeuskäsittelyä verrattuna nykyiseen alistusmenettelyyn. Lastensuojeluasioiden valmistelun ja ratkaisutoiminnan erottaminen selkeästi toisistaan parantaisi yksilön oikeusturvaa ja voisi samalla helpottaa sosiaalityöntekijän työskentelyä perheen kanssa.

Koska hallinto-oikeudet ovat luonteeltaan valitustuomioistuuksia, hallinto-oikeusprosessi soveltuu nykyisellään huonosti ensivaiheen päätöksentekoon. Hallintotuomioistuinjärjestelmän kaksiportaisuuden vuoksi korkein hallinto-oikeus olisi hallinto-oikeuden ensivaiheessa päättämässä asioissa ainoa valitusaste. Päätöksentekoon liittyen tarvittaisiin uusia ja täydentäviä säännöksiä ainakin vireillepano-oikeudesta ja oikeudenkäynnin vaiheista kuten valmisteluistunnosta ja suullisesta käsittelystä, näytöstä ja näytön hankkimisesta, tuomioistuimen toimivallasta antaa osapuolia sitovia määräyksiä ja päätösten pysyvyydestä, tuomioistuimen kokoonpanosta, oikeudenkäyntikuluista sekä

oikeusavusta. Edellä mainituista seikoista olisi mahdollista ottaa esimerkiksi lastensuojelulakiin tarvittavia erityissäännöksiä.

Muun muassa edellä mainitut kuulemistilaisuuksissa esitetyt näkökannat huomioon ottaen lastensuojeluasioita koskeva päätöksentekojärjestelmä ehdotetaan kokonaan uudistettavaksi. Päätöksentekomallin uudistamisen tavoitteena on parantaa lapsen ja perheen oikeusturvaa ja turvata lastensuojelua koskevassa päätöksenteossa tarvittava asiantuntemus.

Päätöksenteko niin kutsutuista tahdonvastaisista huostaanottoasioista, joissa huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, ehdotetaan siirrettäväksi jo ensivaiheessa sosiaalihuollosta vastaavalta toimielimeltä hallinto-oikeudelle. Näissä asioissa lapsen ja perheen oikeusturva edellyttää asian käsittelemistä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa puolueettomassa tuomioistuimessa. Tahdonvastaiset huostaanottoasiat tulisivat hallinto-oikeudessa vireille kunnan viranhaltijan hakemuksesta.

Muissa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua koskevissa asioissa ensivaiheen päätökset tehtäisiin kunnassa viranhaltijatasolla. Päätöksenteon ohjaamisella sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen sijasta suoraan viranhaltijalle korostaisi asiantuntemuksen merkitystä yksilöä koskevassa päätöksenteossa. Lapsen ja perheen oikeusturvan kannalta erityisen merkittävänä pidetyissä asioissa päätöksenteko säädettäisiin kaksiportaiseksi, jolloin asian ratkaisisi eri viranhaltija kuin asian valmistellut viranhaltija. Näitä asioita olisivat huostaanottoasiat, joissa asianosaiset eivät vastusta huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, sekä huostassapidon lopettaminen. Edellä mainituissa asioissa päätöksen tekisi kunnan sosiaalihuollon johtava viranhaltija tai hänen määräämänsä viranhaltija ammatillisen kelpoisuuden omaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. Asioiden valmistelusta parityönä ja tarvittavan muun asiantuntemuksen turvaamisesta valmistelussa säädettäisiin erikseen.

Kiireellinen sijoitus olisi toimenpiteen kiireellisen luonteen vuoksi edelleen mahdollista tehdä ammatillisen kelpoisuuden omaavan sosiaalityöntekijän päätöksellä, mutta asianosaisten vastustaessa sijoituksen jatkamista asia tulisi saattaa määräajassa hallinto-oikeuden ratkaistavaksi.

Ehdotettu päätöksentekomalli vastaa pääperiaatteiltaan Lapsioikeudellista päätöksentekomenettelyä selvittäneen toimikunnan ehdotuksia (Komiteanmietintö 1995:12).

Oikeusturvanäkökohdista on perustelua siirtää ensivaiheen päätöksen tekeminen tahdonvastaisissa huostaanottoasioissa hallintoviranomaiselta tuomioistuimelle. Tahdonvastaisiin huostaanottoasioihin liittyy erityinen oikeussuojan tarve. Riippumatta siitä, mikä lastensuojelulaissa säädettäisiin päätöksentekoforumiksi, ainakin riitaiset huostaanottoasiat olisi edelleen vietävä tuomioistuimen käsiteltäviksi. Perustuslain 21 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 momentin nojalla huostaanottoasiat on saatettava aina tuomioistuimen päätettäväksi, jos asianosaiset niin haluavat. Siten hallintomenettelyn jälkeen riitaiseksi jäävät huostaanottoasiat on voimassa olevan lain mukaisesti saatettava alustusmenettelyn tai valitusmenettelyn kautta tuomioistuimen ratkaistavaksi. Hallintomenettelyssä riitaiseksi todettujen huostaanottoasioiden käsittelyn voidaan olettaa nopeutuvan ja ennen kaikkea yhdenmukaistuvan, jos ne saatetaan vireille samalla tavalla eli viranomaisen hakemuksella ilman, että asiassa ensin tehdään viranomaispäätös.

Lastensuojeluun liittyy kuitenkin paljon muutakin kuin edellä mainittua huostaanottoa koskevaa päätöksentekoa. Vaikka näissä mitä erilaisimmissa asioissa hallintoviranomaisen ja asianosaisten näkemykset poikkeavat toisistaan, ei niiden ratkaisua kuitenkaan ole oikeussuojan saamiseksi tarpeen saattaa ensiasteena tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tämä koskee esimerkiksi lapsen sijaishuoltopaikan muuttamista, yhteydenpidon rajoittamista tai muita rajoitustoimenpiteitä, jälkihuoltoon liittyviä kysymyksiä ja huostaanoton lakkauttamista. Jokaisen tällaisten asian saattaminen ensi asteena tuomioistuinkäsittelyyn olisi oikeusturva-ajattelun ylikorostamista.

Siten on perustelua jakaa päätöksenteko lastensuojeluasioissa sellaisiin tilanteisiin, missä ensiasteen päätöksentekijänä on syytä olla tuomioistuin ja sellaisiin tilanteisiin, missä ensiasteen päätöksentekijänä voi olla edelleenkin hallintoviranomainen, mutta oikeusturvatakeena on valitusmahdollisuus hallintoviranomaisen päätöksestä tuomioistuimeen. Hallintoviranomaisille on järkevää säilyttää edelleenkin pääosa lastensuojelussa käytävästä päätöksentekovallasta. Tuomioistuimista hallinto-oikeuteen on päädytty erityisesti siksi, että tuomioistuinkäsittely pysyisi näin kaikkien lastensuojeluasioiden osalla yhtenäisessä linjassa. Lastensuojelua koskevien asioiden tuomioistuinkäsittelyä ei ole perustelua jakaa kahteen osaan yleisten riita- ja rikosoikeudellisia asioita käsittelevien käräjä-, hovi- ja korkeimman oikeuden sekä hallinto-oikeudellisia asioita käsittelevien hallinto-oikeuksien ja korkeimman hallinto-oikeuden kesken. Mikäli hallintoviranomaisilla säilytetään pääosa päätöksentekovaltaa ja siitä on muutoksenhakumahdollisuus tuomioistuihin eli tässä tapauksessa hallintotuomioistuihin, ei ole perusteltua siirtää pelkästään huostaanottopäätösten tekemistä yleisten riita- ja rikosasioiden tuomioistuinten tehtäväkenttään. Lastensuojeluasioiden käsittelyn jakaminen kahden tuomioistuinlinjan kesken tekisi järjestelmästä sekavan ja epäilemättä syntyisi vaara siitä, että päätöksenteko muodostuisi epäyhtenäiseksi.

2.17 Oikeudenkäyntiä koskevat säännökset

Hallintotuomioistuimissa noudatettavat prosessi- ja muut menettelysäännökset sisältyvät pääosin hallintolainkäyttölakiin ja asianomaisia tuomioistuihin koskeviin lakeihin kuten hallinto-oikeuslakiin. Näiden yleisten säännösten lisäksi lastensuojelulain 14 lukuun ehdotetaan otettavaksi lastensuojeluasioiden hallintotuomioistuinkäsittelyä koskevia erityissäännöksiä.

Koska ensivaiheen päätöksen tekeminen tahdonvastaisissa huostaanottoasioissa poikkeaa menettelyltään olennaisesti valitusasioiden käsittelystä, hakemukseen perustuvien lastensuojeluasioiden käsittelyssä noudatettavasta menettelystä hallinto-oikeudessa tulisi säätää lastensuojelulaissa.

Hallinto-oikeus voisi antaa huostaanottoa koskevissa hakemusasioissa asian käsittelyä koskevia väliaikaisia määräyksiä. Määräysten tarkoituksena olisi asian valmisteluun tarvittavan ajan varaamisen lisäksi turvata erityisesti lapsen tilanne asian käsittelyn aikana. Lapsella, hänen huoltajillaan ja muilla asianosaisilla sekä toisaalta lastensuojeluviranomaisella voi olla hyvinkin erilaisia käsityksiä siitä, miten lapsen huolto ja kasvatusta oikeudenkäynnin aikana on järjestettävä. Asian ollessa hallinto-oikeuden ratkaistavana ei ole perusteltua, että lastensuojeluviranomainen yksipuolisesti voisi oikeudenkäynnin aikana päättää sellaisista seikoista, jotka ovat erimielisyyden kohteena. Hallin-

to-oikeudelle ehdotetaan tästä syystä säännönmukaisesta hallintolainkäytöstä poikkeavia valtuuksia päättää väliaikaisin määräyksin lapsen huollosta ja kasvatuksesta oikeudenkäynnin aikana.

Erityisesti hakemusasioissa tulisi tarvittaessa järjestää rajoitettuja suullisia käsittelyjä, joissa asianosaisten ja sosiaaliviranomaisten kanssa valmisteltaisiin asian tuomioistuinkäsittelyä muun muassa käymällä läpi asiassa riitaiset kysymykset ja niitä koskevan näytön hankkiminen. Hallinto-oikeus voisi toimittaa rajoitetun suullisen käsittelyn ja ratkaista edellä mainitun väliaikaista määräystä koskevan asian yhden tuomarin kokoonpanossa. Ehdotettujen säännösten tarkoituksena olisi joustavoittaa ja nopeuttaa hakemukseen perustuvan huostaanottoasian käsittelyä hallinto-oikeudessa.

Lisäksi lastensuojelulain 14 lukuun ehdotetaan kaikkia lastensuojeluasioiden tuomioistuinkäsittelyä koskevia säännöksiä muun muassa lapsen kuulemisesta ja avustamisesta tuomioistuimessa sekä asioiden käsittelystä kiireellisenä. Nämä säännökset koskisivat sekä hakemus- että valitusasioiden käsittelyä hallintotuomioistuimissa. Säännösten tarkoituksena on turvata lapsen edun huomioon ottaminen asiaa käsiteltäessä.

2.18 Muutoksenhaku

Muutoksenhakua koskevassa 15 luvussa säädettäisiin ensinnäkin muutoksenhakuun oikeutetuista ja tähän liittyen lapsen puhevallan käyttämisestä tuomioistuimessa. Lastensuojeluasiat poikkeavat jossakin määrin toisistaan. Tästä johtuen on syytä erikseen arvioida, milloin eri tahoille on syytä avata muutoksenhakumahdollisuus.

Lapsen osalta asianosaisuus ja siihen liittyvä muutoksenhakuoikeus on aina itsestään selvää, koska lastensuojeluasiat koskevat yleensä aina lasta henkilökohtaisesti. Sen sijaan laissa tulee säätää, mistä iästä lähtien lapselle annetaan oikeus käyttää itsenäisesti puhevaltaansa ja hakea myös itsenäisesti muutosta. Huoltajasta tai muusta laillisesta edustajasta riippumattoman, erillisen puhevallan käyttämisoikeus muutoksenhaun yhteydessä ehdotetaan pääsääntöisesti annettavan 15 vuotta täyttäneelle lapselle. Yhteydenpidon rajoittamista koskevien asioiden osalta erillinen puhevalta säilytettäisiin 12 vuotta täyttäneillä. Vaikka lapsen puhevallan käyttämisen ikäraja siten osittain nostettaisiin nykyisestä 12 ikävuodesta, sen ei kuitenkaan voida arvioida merkitsevän lapsen tosiasiallisen oikeusaseman heikentymistä. Hallintoviranomaisen ja tuomioistuimen olisi edelleenkin kuultava ja otettava arviossaan huomioon lapsen mielipide, mutta 12 – 14 vuotiaan lapsen mielipiteen selvittämisen jälkeen häntä ei enää tarvitse kutsua aktiiviseksi toimijaksi hallintomenettelyyn eikä ennen kaikkea oikeudenkäyntiin.

Lapsen oikeusturvan kannalta on merkittävää, että 12-vuotiaan ja sitä vanhemman lapsen huostaanoton vastustaminen aiheuttaa, että huostaanotosta päättäminen siirtyy viranhaltijapäätöksestä hallinto-oikeuden hakemuskäsittelyyn. Näin ollen huostaanotto tulee ainakin yhden asteen tuomioistuinkäsittelyyn ilman, että lapsen täytyisi tehdä asiassa valitusta.

Lisäksi on huomattava, että lapselle voitaisiin lastensuojelulaissa säädetyillä edellytyksillä määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta lapsen puhevaltaa. Mikäli lapselle on määrätty edunvalvoja, hän edustaa lasta hallintomenettelyssä ja oikeudenkäynnissä

iästä riippumatta. Hän voi myös lapsen puolesta päättää muutoksenhakuoikeuden käyttämisestä.

Tuomioistuin voi myös lapsen edun sitä vaatiessa määrätä lapselle oikeuskäsittelyyn avustajan, vaikka sellaista ei nimenomaan olisi vaadittukaan.

Alle 15-vuotiaan muutoksenhakuun liittyvän puhevallan käytön kannalta erityisesti lastensuojelulain mukainen yhteydenpidon rajoittamista koskeva asia on luonteeltaan sellainen, että jo 12 vuotta täyttänyt lapsi voi konkreettisesti kokea päätöksellä etuaan ja oikeuttaan loukatuksi. Kysymyshän on kanssakäymisen rajoittamisesta lapselle läheisen henkilön kanssa tai jopa tilanteesta, missä lapsi haluaisi yhteydenpitoa rajoitettavan, mutta viranomaisen ei ole katsonut siihen olevan perustetta. Näissä tapauksessa lapsen oikeusturvan voidaan poikkeuksellisesti arvioida edellyttävän, että 12 vuotta täyttänyt lapsi voi itsenäisesti käyttää puhevaltaansa ja tyytymättömänä hallintoviranomaisen tai hallinto-oikeuden ratkaisuun tehdä ratkaisusta muutoksenhakuvaatimuksen.

Kaikki lastensuojelussa tehtävät muutoksenhakukelpoiset päätökset koskevat aina myös huoltajan etua ja oikeutta sillä tavoin, että hänelle on syytä säätää muutoksenhakuoikeus. Tilanteissa, missä lapselle on säädetty mahdollisuus käyttää puhevaltaa oikeudenkäynnissä, ei ole perustelua, että huoltaja samalla voisi käyttää lapsen puhevaltaa rinnakkain lapsen kanssa. Riittää, että hän käyttää vain omaa puhevaltaansa ja lapselle jätetään mahdollisuus yksin harkita, kuinka lapsen puhevalta oikeudenkäynnissä toteutetaan. Näin vältetään mahdollisuus, että oikeuskäsittelyssä huoltaja käyttää yhtä aikaa kahden henkilön puhevaltaa: omaan ja lapsen. Tilanne voisi lisäksi muodostua sellaiseksi, että lapsi käyttäessään puhevaltaansa voisi tehdä sellaisia vaatimuksia, jotka olisivat vastakkaisia huoltajan lapsen puhevaltaa käyttäessään tekemien vaatimusten kanssa.

Lastensuojeluasioissa annetut päätökset voivat useimmiten vaikuttaa myös lapsen huoltajuudesta erotetun vanhemman olosuhteisiin sillä tavoin, että päätöksiä voidaan katsoa koskevan myös tällaisen vanhemman etua ja oikeutta. Muutoksenhakuoikeus on tästä syystä perusteltua säätää vanhemmille lukuun ottamatta avohuollon tukitoimena tapahtuvia sijoituksia, muun henkilön kuin vanhemman itsensä yhteydenpidon rajoittamista sekä muita rajoitustoimenpiteitä koskevia asioita. Näissä voidaan arvioida kysymyksen olevan sellaisista asioista, joissa ratkaisut eivät koske läheisesti pelkästään vanhemman asemassa olevan etua tai oikeutta eikä lapsenkaan edun voida arvella edellyttävän vanhemman muutoksenhakuoikeuden ulottamista niihin.

Ne henkilöt, joita yhteydenpidon rajoittaminen koskee, voivat tehdä siitä valituksen. Rajoituspäätös koskee tällaisten henkilön etua ja oikeutta.

Lapsen hoidosta ja kasvatuksesta voi tosiasiallisesti vastata muukin henkilö kuin lapsen huoltaja tai vanhempi. Lapsi voi ilman lastensuojelutoimenpiteitäkin asua eri henkilön luona kuin huoltajansa. Kysymyksessä olevalla henkilöllä ja lapsella saattaa olla erittäin kiinteä ja hyvä suhde, jonka tosiasiallisesta katkaisemisesta tässä tilanteessa on kyse. Huostaanottotilanteessa ja kiireellisen sijoituksen kysymyksessä ollessa muutoksenhakuoikeuden antaminen tällaiselle henkilölle on perusteltua lähinnä sen varmistamiseksi, että lapsen etu tulee huomioiduksi riittäväällä painolla.

Nykyisestä laista poiketen sijaishuollossa olevan lapsen sijaisvanhemmille ei ehdoteta enää muutoksenhakuoikeutta sijaishuoltoipaikan muuttamista ja huostassapidon lakkaamista koskevissa asioissa. Sijaisvanhemmille ei sijoituksen myötä voida katsoa näissä

asioissa muodostuvan omaa itsenäistä etua tai oikeutta vaatia viranomaispäätöksiä muutettaviksi. Mikäli tällainen asia tulee vireille hallintoviranomaisessa tai myöhemmin tuomioistuimessa sijaisvanhempia voidaan luonnollisesti kuulla todistajina ja saada tätä kautta heidän tietonsa päätöksentekijän käyttöön. Muutos merkitsee sitä, että biologiset vanhemmat ja sijaisvanhemmat eivät joudu viranomaismenettelyssä ja etenkin tuomioistuinmenettelyssä nykyiseen tapaan vastapuoliksi. Vastapuoliasetelma heikentäisi heidän mahdollisuuksiaan toimia yhteistyössä huostaanotetun lapsen parhaaksi.

Muutoksenhakuun oikeutettujen henkilöiden lisäksi muutoksenhakua koskevissa säännöksissä säädettäisiin ehdotetun uuden päätöksentekojärjestelmän mukaisesti niistä asiarhymistä, joissa muutosta haetaan suoraan hallinto-oikeudelta.

Lapsen ja perheen oikeusturvan kannalta erityisen merkittävässä lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua koskevissa asioissa muutoksenhaku kunnan viranhaltijan tekemästä päätöksestä ohjattaisiin suoraan hallinto-oikeuteen. Tällaisia olisivat kiireellistä sijoitusta, huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista, sijaishuoltopaikan muuttamista, huostassapidon lakkaamista, yhteydenpidon rajoittamista ja rajoitustoimenpiteitä koskevat asiat. Näissä asioissa ei siten tarvitsisi tehdä ennen varsinaista muutoksenhakua sosiaalihuoltolain mukaista oikaisuvaatimusta sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle.

Muutoksenhakua koskevassa luvussa säädettäisiin pääosin voimassa olevaa lastensuojelulakia vastaavasti päätösten täytäntöönpanosta. Huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista koskeva päätös voidaan nykyisinkin panna täytäntöön, jos täytäntöönpanon siirtäminen uhkaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Jos hallinto-oikeus hyväksyy tahdonvastaista huostaanottoa koskevan hakemuksen, hallinto-oikeudella on oltava vastaava mahdollisuus määrätä päätös heti täytäntöönpantavaksi kuin viranhaltijoilla huostaanotto- ja yhteydenpidon yhteydessä. Kiireellinen sijoitus on jo luonteeltaan sellainen toimenpide, että sen merkitys katoaisi kokonaan, jos sitä ei voitaisi panna täytäntöön ennen päätöksen lainvoimaiseksi tulemistä. Samoin on asianlaita lain 11 luvussa tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden osalta. Hallintolainkäyttölain 31 §:n 2 momentin mukaan joissakin tapauksissa hallintopäätöksen luonne pelkästään voi antaa oikeutuksen sen täytäntöönpanemiselle. Kaikissa näissä tapauksissa on asianosaisten oikeusturvan kannalta kuitenkin selkeämpää säätää täytäntöönpanon edellytykset laissa. Selkeyden vuoksi on myös syytä säätää, että täytäntöönpanosta tulee määrätä päätöksessä eikä jättää tätä pelkästään lain esitöiden varaan maininnalla, että tällaista päätöstä olisi syytä tulkita siten, että se on heti täytäntöönpantavissa.

Muutosta korkeimmalta hallinto-oikeudelta voisi hakea nykyiseen tapaan huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista, sijaishuoltopaikan muutosta, huostassapidon lakkauttamista sekä ehdotetun 35 §:n mukaista asumisen turvaamista koskevissa asioissa. Säännökseen lisättäisiin eduskunnan hyväksymien lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien säännösten mukaisesti myös valitusoikeus yhteydenpitoa koskevista päätöksistä. Lisäksi säädettäisiin muutoksenhakuoikeus korkeimpaan hallinto-oikeuteen uusissa tuomioistuimelta haettavaa lupaa lapsen tutkimiseen koskevissa asioissa ja 35 §:n mukaisissa toimeentuloa koskevissa asioissa sekä jälkihuoltoa koskevissa asioissa. Lisäksi lastensuojelulakiin ehdotetaan selkeyden vuoksi otettavaksi säännös siitä, että muutosta voitaisiin hakea myös hallinto-oikeuden päätöksistä kuntien välisissä lastensuojelun järjestämis- ja kustannusvastuuta koskevissa asioissa. Edelleen selkeyden vuoksi säännöksessä mainittaisiin myös hakemuksen tai päätöksen tehneen viranomaisen muutoksenhakuoikeudesta korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Säännöksessä pyrittäisiin myös tämentämään niitä päätöksiä, joista ei ole muutoksenhakuoikeutta. Näitä olisivat erityises-

ti hallinto-oikeuden tekemät täytäntöönpanon keskeyttämistä sekä väliaikaista määräystä koskevat päätökset.

3 Ehdotusten taloudelliset vaikutukset

3.1 Yleisesti taloudellisista vaikutuksista

Ehdotetussa uudessa lastensuojelulaissa on suurelta osin kyse kunnan järjestämisvelvollisuuden täsmentämisestä, joka pitäisi tehdä nykyisten voimavarojen puitteissa.

Kun ehdotusten tavoitteena on suunnata työn painopistettä avohuoltoon ja entistä varhaisempaan tukeen, voidaan arvioida, että toteutuessaan uudistukset vähentävät lastensuojelun kokonaiskustannuksia pitemmällä tähtäimellä. Nykyisin suurimmat lastensuojelun kustannukset aiheutuvat lasten sijoituksesta kodin ulkopuolelle. Lapsen hoito maksaa noin 40.000 - 150.000 euroa vuodessa riippuen sijoituspaikasta, jonka valintaan vaikuttaa erityisesti lapsen vaatima hoito. Mikäli lapselle ja perheelle pystyttäisiin ehdotusten tavoitteiden mukaisesti antamaan varhaisempaa tukea avohuollossa, voitaisiin esimerkiksi yhden lapsen vuosittaisen hoitomaksun hinnalla palkata 1 - 4 uutta lastensuojelun sosiaalityöntekijää.

Alkuvaiheessa lisäkustannuksia voi olettaa syntyvän erityisesti määräaikaan sidotusta lastensuojelutarpeen arvioinnista. Velvoite aiheuttaisi kunnissa todennäköisesti tarvetta lisätä sosiaalityöntekijöitä, vaikka osin se voitaisiinkin toteuttaa työtä uudelleen organisoimalla. Esimerkiksi Vantaalla on arvioitu kahden ensimmäisen vuoden aikana tarvittavan 3 - 5 uutta työntekijää, jonka lisäksi aiheutuisi koulutus- ja ohjauskustannuksia.

Erityisesti laitoshuollon henkilöstö- ja paikkamitoitusten muutoksista aiheutuu kustannusvaikutuksia. Laskelmien tekemistä vaikeuttaa se, että osa lastensuojelulaitoksista toimii jo nyt ehdotettujen mitoitusten mukaisesti. Tältä osin on syytä tehdä yksityiskohtainen kustannusvaikutusten arviointi lain jatkovalmistelun yhteydessä.

Lapsen edunvalvonnan kustannusvastuusta säätäminen aiheuttaisi pieniä lisäkustannuksia kunnille. Kustannusvastuusta ei ole nykyisin säädetty, vaikka edunvalvojan hakemista koskeva velvoite sisältyy sosiaalihuollon asiakaslakiin. Arviolta erittäin pieniä lisäkustannuksia voi aiheutua myös lapsen oikeudellisesta avustamisesta tuomioistuimessa, jota koskevat kustannukset sisältyisivät valtion korvaaman oikeusavun kustannuksiin.

Lääninhallitusten valvontaan liittyvien tehtävien lisääminen aiheuttaisi tarvetta lisätä henkilökuntaa. Esimerkiksi yhden tarkastuskäynnin toteuttaminen 2-3 vuoden välein jokaisessa sijaishuoltopaikassa arvioidaan vaativan koko maan tasolla noin 10 uuden työntekijän työpanoksen, jos lääninhallitusten tehtävät muutoin pysyvät ennallaan.

Päätöksentekojärjestelmän muutos aiheuttaisi jonkin verran lisäresurssien tarvetta hallinto-oikeuksissa, arviolta enintään yhden viran jokaisessa kahdeksassa alueellisessä hallinto-oikeudessa. Tästä tarkemmin jäljempänä.

3.2 Vaikutukset hallinto-oikeuksien resurssitarpeeseen

Suomea sitovat kansainväliset sopimukset, erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla, edellyttävät eriasteisen hallinnollisen päätöksenteon saattamista riippumattoman ja puolueettoman tuomioistuimen ratkaistavaksi ainakin silloin, kun aito riita viranomaisen ja asianosaisen välillä syntyy. Hallinto-oikeuksien ehdotetusta lastensuojeluasioiden päätöksentekojärjestelmän muuttamisesta aiheutuvassa henkilöstöresurssitarpeen arvioinnissa on siten otettava huomioon se lähtökohta, että riitaiset huostaanottoasiat päätyisivät muutoinkin ainakin loppuvaiheessa tuomioistuimen ratkaistaviksi. Jos päätöksentekoa virtaviivaistetaan siten, että varsinainen ensiasteen päätöksenteko siirtyy hallintoviranomaiselta tuomioistuimelle, muutos lisää työtä tuomioistuimessa ja vähentää sitä hallintoviranomaisessa. Jos hallintoviranomaisen käsittely poistuu, niin periaatteessa lopullisen ratkaisun saaminen huostaanottoasiassa nopeutuu. Silloin on tosin varmistettava, että hallinto-oikeuksilla on riittävät henkilöresurssit käytettävissään.

Sitä, kuinka paljon henkilöresurseja säästyy kuntatasolla, kun asioita ei tarvitse vielä lautakuntakäsittelyyn, on vaikeaa arvioida.

Hallinto-oikeuksissa ratkaistiin vuonna 2005 yhteensä 944 huostaanottoasiaa. Diariointijärjestelmästä johtuen yksittäisiä päätöksiä ei näistä luvuista voida päätellä. Yksittäisiä päätöksiä on tehty hallinto-oikeuksissa huomattavasti vähemmän, sillä valitusasioihin liittyy yleensä myös valitusasian ja nämä ratkaistaan yhdessä. Samoin hallinto-oikeudet saattavat antaa jokaiselle yksittäiselle lapselle oman diaarinumeron silloin, kun useampi kuin yksi lapsi on otettu huostaan yhdellä sosiaalilautakunnan päätöksellä. Toiset hallinto-oikeudet puolestaan antavat tässä tapauksessa asialle vain yhden diaarinumeron.

HALLINTO-OIKEUKSIEN TYÖTILASTO VUODELTA 2005 HALLINTO-OIKEUKSITTAIN

HUOSTAANOTTOASIAT

	Vireillä vuoden alussa	Saapunut vuonna	Ratkaistu vuonna	Poistettu vuonna	Vireillä vuoden lopussa	Muutos +/-	Muutos %
Helsingin hao	118	296	269		145	27	22,9
Hämeenlinnan hao	71	142	146		67	-4	-5,6
Kouvolan hao	28	91	87		32	4	14,3
Kuopion hao	69	162	163		68	-1	-1,4
Oulun hao	30	79	62		47	17	56,7
Rovaniemen hao	12	40	33		19	7	58,3
Turun hao	31	140	123		48	17	54,8
Vaasan hao	14	72	61		25	11	78,6

Huostaanottoasioita tuli vuonna 2005 vireille kaikissa muissa hallinto-oikeuksissa paitsi Hämeenlinnan ja Kuopion hallinto-oikeuksissa enemmän kuin niitä pystyttiin ratkaistamaan. Kahdessa viimeksi mainitussa hallinto-oikeudessa kuitenkin näitä asioita ratkaistiin suhteessa muihin asioihin ja hallinto-oikeuksiin erittäin paljon. Kysymys siitä, että

huostaanottoasioissa rästit eivät näiden hallinto-oikeuksien osalta kasvaneet, on johtunut ilmeisestä priorisoinnista näihin asioihin.

Tuomioistuinten käsittelyajat ovat viime aikoina nousseet yhä tärkeämpään rooliin etenkin Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimen näkemyksissä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin saatavuutta punnittaessa. Suomikin on saanut tässä suhteessa langettavia tuomioita. Ne eivät toistaiseksi kuitenkaan ole kohdistuneet hallintotuomioistuinten toimintaan.

Hallinto-oikeudet ovat pystyneet tähän asti ratkaisemaan lähes 90 % huostaanottoasioista alle 9 kuukaudessa. Tämä on verrattuna muihin kiireellisesti lain mukaan käsiteltäviin hallinto-oikeuksien asiaryhmiin nähden kohtuullinen tulos ja varmasti vertailukelpoinen käräjäoikeuksien laajojen siviiliriita-asioiden käsittelyaikoihin nähden. Hallinto-oikeuskohtaisia eroja on olemassa, mutta ne eivät tässä vaiheessa ole näiden asioiden osalta vielä muodostuneet oikeusturvaa vaarantaviksi.

RATKAISTUJEN HUOSTAANOTTOASIOIDEN KÄSITTELYAIKA VUONNA 2005

	Ratkaistu kpl	Käsittelyaika keskim. kk	<= 3kk kpl / %	3 - 6 kk kpl / %	6 - 9 kk kpl / %	9 - 12 kk kpl / %	12 -18 kk kpl / %	18 - 24 kk kpl / %	yli 24 kk kpl / %
Kaikki yhteensä	944	5,9	94 / 10,0	452 / 47,9	294 / 31,1	78 / 8,3	22 / 2,3	4 / 0,4	- / -
Helsingin hao	269	6	18 / 6,7	141 / 52,4	89 / 33,1	13 / 4,8	6 / 2,2	2 / 0,7	- / -
Hämeenlinnan hao	146	6,1	11 / 7,5	66 / 45,2	59 / 40,4	7 / 4,8	1 / 0,7	2 / 1,4	- / -
Kouvolan hao	87	6,7	6 / 6,9	29 / 33,3	36 / 41,4	14 / 16,1	2 / 2,3	- / -	- / -
Kuopion hao	163	6,4	21 / 12,9	7 / 41,1	44 / 27,0	23 / 14,1	8 / 4,9	- / -	- / -
Oulun hao	62	6,8	2 / 3,2	22 / 35,5	25 / 40,3	13 / 21,0	- / -	- / -	- / -
Rovaniemen hao	33	7,1	2 / 6,1	14 / 42,4	8 / 24,2	4 / 12,1	5 / 15,2	- / -	- / -
Turun hao	123	4,6	24 / 19,5	69 / 56,1	26 / 1,1	4 / 3,3	- / -	- / -	- / -
Vaasan hao	61	4,5	10 / 16,4	44 / 72,1	7 / 1,5	- / -	- / -	- / -	- / -

Hallinto-oikeudet eivät ilman henkilöstörakennemuutosta kuitenkaan jatkossa pysty vastaamaan käsittelyaikatavoitteiden lyhentämistä tai edes nykyisellään pitämistä koskeviin vaatimuksiin. Joka tapauksessa hallinto-oikeudet eivät oikeusministeriölle valtiovarainministeriön taholta esitettyjen henkilöstön vähentämistavoitteiden toteutuessa pysty missään tapauksessa täyttämään Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioiden kautta asetettuja, oikeudenkäynnin enimmäiskestolle asetettuja tavoitteita. Henkilöstöresursseja tulee lisätä. Lisäykset eivät kuitenkaan ole suhteessa tavoitteisiin mitenkään dramaattisen suuria, koska hallinto-oikeudet ovat osoittaneet kykyä priorisoida niihin käsiteltävien asioiden painoarvoa suhteessa oikeusturvaan. Huostaanottoasiat ovat ja tulevat olemaan painoarvoltaan erittäin paljon tuomioistuintyötä vaativia asioita.

Hallinto-oikeuksien henkilöstöresurssien lisäämistarvetta, mikäli ensiasteen päätöksenteko siirrettäisiin tahdonvastaisissa huostaanotoissa sosiaalilautakunnasta hallinto-oikeuksiin, on erittäin vaikea arvioida.

Teoreettisesti voitaisiin lähteä jopa siitä, että asiamäärän hallinto-oikeudessa ei nykyiseen nähden pitäisi lisääntyä. Nythän huostaanottoasiat tulevat hallinto-oikeuksiin joko valituksina taikka alistuksina. Viimeksi mainituissa tapauksissa asianosaiselle riittää vain, että hän ilmoittaa vastustavansa huostaanottoa. Tällöin sosiaalilautakunta alistaa päätöksensä hallinto-oikeuden ratkaistavaksi. Korkeimman hallinto-oikeuden vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan hallinto-oikeuden tulee varata asianosaisille tilaisuus vastineen antamiseen alistamisen sisältävän hakemuksen johdosta. Reagoidessaan ja esittäessään erilaisia prosessiin liittyviä vaatimuksia valitusajan umpeuduttuakin asianosainen voi saada aikaan vaikkapa suullisen käsittelyn sisältävän oikeudenkäynnin. Valitusmenettely ja alistusmenettely ovat näin lähestyneet merkittävästi toisiaan. Selkeämpää tässä tilanteessa on, että menettely on lainsäädännönkin tasolla varmasti samanlainen. Tähän päästään, jos kaikki tahdonvastaiset huostaanottoasiat tulevat vireille viranomaisen hakemuksena.

Hakemuksen käsittely tulee kuitenkin järjestää siten, että tuomioistuimella on aktiivisempi prosessinjohto-ote kuin nykyisissä, hallinto-oikeuksissa käsiteltävissä hakemusasioissa. Huostaanottoasiat ovat luonteeltaan erityisen kiireellisesti käsiteltäviä, joten prosessia varten on kehiteltävä joustavaa, suullista menettelyä. Tämä vaatii hallinto-oikeuden henkilökunnalta nykyistä enemmän työpanosta. Nykyisessä hallinto-oikeuksien työtilanteessa lisätyöpanosta ei ole saatavissa muuten kuin tinkimällä muiden asioiden käsittelystä. Tämä puolestaan aiheuttaa merkittäviä ongelmia hallinnossa ja heikentää yksilöiden oikeusturvaa.

Lastensuojelulain kokonaisuudistuksen yhteydessä tulee siksi taloudellisina vaikutuksina arvioida uudistuksen edellyttämän lisähenkilökunnan aiheuttamat palkkakustannukset.

Lisäksi lastensuojelulain kokonaisuudistuksen yhteydessä ehdotetaan hallinto-oikeuksille kokonaan uusia tehtäviä, jotka liittyvät lähinnä väliaikaisratkaisuihin ennen huostaanottoasian lopullista ratkaisemista. Mikäli tällaisia päätöksiä voidaan tehdä ilman kollegiaalista päätöksentekoa eli vain yhden tuomarin ratkaisuna, se vähentää lisätyötä selvästi. Joka tapauksessa nämäkin työvaiheet ovat kuitenkin lisätyötä ja useimpien ne ovat jopa erityisen kiireellisiä.

Tässä vaiheessa käsitykset siitä, minkälaiseksi oikeudenkäynti lastensuojelulain uudistuksen jälkeen voisi muodostua, varmasti poikkeavat toisistaan kovastikin. Hallinto-oikeuksissa on totuttu tiettyihin työtapoihin, jotka ovat aikaa vieviä. Prosessinjohto on hoidettu monesti kollegiaalisesti, jolloin sen lisääntymisen voidaan toisaalta arvella vaativan mittavia lisäresursseja. Ehdotukseen sisältyvien yhden tuomarin toimivaltaa koskevien säännösten perusteella kaikkien tuomarien ei kuitenkaan tarvitse osallistua kaikkiin työvaiheisiin.

Edellä mainitun perusteella voidaan karkeasti arvioida, että uudistus vaatii enimmillään yhden tuomarinviran perustamisen jokaiseen kahdeksaan hallinto-oikeuteen. Pienimmissä hallinto-oikeuksissa saatettaisiin selviytyä vähemmälläkin lisäresursoinnilla kuten esittelijän viran perustamisella tai toimistohenkilökuntaa kuuluvan viran perustamisella. Todennäköisesti kuitenkin tulisi kaavailla tuomarin virkaa jokaiseen hallinto-oikeuteen. Jos arvio osoittautuisi jonkin tuomioistuimen kohdalta liian suureksi, niin henkilöstöä olisi tarkoituksenmukaista vähentää esimerkiksi esittelijäportaasta. Tärkeää kuitenkin olisi, että uusi prosessi lähtisi hyvin käyntiin.

Tuomarin viran kustannukset on viime vuosina arvioitu olevan vuositasolla 50 000 euroa. Tämän mukaisesti ehdotuksen lisäkustannukset tuomioistuinsektorilla olisivat 400 000 euroa. Varsinaisiin lastensuojelun kustannuksiin nähden lisäkustannus on vähäinen.

4 Yksityiskohtaiset perustelut

1 Luku. Yleiset säännökset

1 §. Lapsen oikeus. Voimassa olevassa lastensuojelulaissa lapsen oikeuksista säädetään 1 §:ssä. Säännöksen mukaan lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun.

Lastensuojelulain voimaan tulon jälkeen lapsen oikeuksista on säädetty muun muassa perustuslaissa ja Suomessa voimaan tulleissa ihmisoikeussopimuksissa, erityisesti lapsen oikeuksien yleissopimuksessa. Siten lapsen oikeuksista ei ole enää tarpeen säätää erikseen lastensuojelulaissa. Sen sijaan lain 1 §:ään sisältyisi säännös niistä tavoitteista, joihin lastensuojelun keinoin pyritään vastaamaan.

2 §. Vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/1983) säädetään huoltajan velvollisuuksista lapsen kasvattajana. Pykälän *1 momentti* sisältäisi viittauksen kyseiseen lakiin. Säännöksen tarkoituksena olisi korostaa huoltajan ensisijaista velvollisuutta turvata lapselle lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain mukaisesti tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Voimassa olevaan lastensuojelulakiin ei sisälly vastaavaa säännöstä, mutta vanhempien kasvatusvastuun ensisijaisuus on tuotu esille lain perusteluissa.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:ssä määritellään lapsen huolto. Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

Ehdotetulla säännöksellä pyritään korostamaan lapsen oikeuksien yleissopimuksen 18 artiklan 1 kohdassa mainittua vanhempien tai huoltajien ensisijaisen kasvatusvastuun periaatetta myös lastensuojelussa. Kyseisen yleissopimuksen säännöksen mukaan sopimusvaltiot pyrkivät parhaansa mukaan takaamaan sen periaatteen tunnustamisen, että vanhemmat vastaavat yhteisesti lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Vanhemmilla tai tapauksesta riippuen laillisilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintaansa.

Pykälän 2 *momentissa* korostettaisiin lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomais-ten tehtäviin kuuluvaa velvollisuutta tukea huoltajia kasvatustehtävässä. Perheille tulisi pyrkiä tarjoamaan tarpeellista apua riittävän varhain ja tarvittaessa lapsi ja perhe olisi ohjattava lastensuojelun piiriin.

Perustuslain 19 § 3 momentin mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Myös lapsen oikeuksien yleissopimuksen 18 artiklan 2 kohdan mukaan yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien takaamiseksi ja edistämiseksi sopimusvaltiot antavat vanhemmille ja muille laillisille huoltajille asianmukaista apua heidän hoitaessaan lastenkasvatustehtäväänsä.

Pykälän 3 *momentissa* säädettäisiin ensinnäkin lastensuojelun velvollisuudesta tukea huoltajia, vanhempia ja muita lasta pääasiallisesti hoitavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Säännös vastaisi asiallisesti lähinnä voimassa olevan lastensuojelulain 2 §:n 1 momenttia ja 9 §:n 1 momenttia.

Voimassa olevan lastensuojelulain 2 §:n 1 momentin mukaan lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen 1 §:ssä mainitut oikeudet vaikuttamalla yleisiin kasvuoloihin, tukemalla huoltajia lasten kasvatuksessa sekä toteuttamalla perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua.

Lastensuojelulain 9 §:n 1 momentin mukaan perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on, lapsen edun huomioon ottamisen lisäksi, tuettava lapsen vanhempien ja muiden lasta hoitavien henkilöiden kasvatusmahdollisuuksia lapselle suotuisten kasvuolojen vakiinnuttamiseksi. Perustelujen mukaan säännös ilmentää sosiaalihuollossa yleisemminkin hyväksytyä normaalisuuden periaatetta. Periaatteen mukaisesti perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun tavoitteena on ensisijaisesti tukea huoltajia lasten kasvatuksessa. Tukiessaan huoltajia lasten kasvatuksessa sosiaalityöntekijän tehtävänä on edistää vanhempien kykyä ymmärtää lasten tarpeita ja vastata niihin. Ristiriitatilanteissakin yhteiskunnan väliintulon tulisi olla perheenjäsenten kehitystä edistävä, objektiivinen ja myönteinen.

Säännöksen sanamuotoa on täsmennetty siten, että siinä mainitaan lastensuojelun tuen tapahtuvan järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia.

Lisäksi ehdotetussa 3 momentissa säädettäisiin lastensuojelun viimesijaisesta vastuusta lapsen hyvinvoinnin turvaamisessa. Säännös vastaisi asiallisesti lähinnä voimassa olevan lastensuojelulain 2 §:n 2 momenttia, jonka mukaan lastensuojelun tavoitteena on, että lapsi saa kaikissa olosuhteissa sellaisen hoidon ja kasvatuksen kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa on säädetty.

Lastensuojelun tehtävänä on lapsen oikeuksien kuten oikeuden tasapainoiseen kehitykseen, turvallisuuteen ja hyvinvointiin turvaaminen kaikissa tilanteissa, silloinkin kun vanhemmat eivät siihen syystä tai toisesta kykene. Jos esimerkiksi 2 luvussa mainitut lasten hyvinvointia edistävät toimet tai 7 luvussa mainitut avohuollon tukitoimet eivät riitä turvaamaan lapsen hyvinvointia, lastensuojelun on viimekädessä otettava lapsi huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto.

3 §. Lastensuojelu. Pykälän tarkoituksena olisi täsmentää sitä, mitä lastensuojelulla tarkoitetaan.

Pykälän *1 momentissa* lastensuojelun uutena toimintamuotona mainittaisiin ennaltaehkäisevä lastensuojelu, jolla tarkoitettaisiin lapsen ja hänen perheensä erityistä tukemista kunnan peruspalvelujen piirissä. Tällöin lapsen tai perheen ei edellytetä olevan lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun asiakkaana. Ennaltaehkäisevästä työstä säädettäisiin muun muassa lastensuojelulain 2 luvussa. Siitä vastaisivat erityisesti neuvolat ja muu terveydenhuolto, päivähoito, koulu ja nuorisotoimi.

Pykälän *2 momentti* vastaisi asiallisesti lähinnä voimassa olevan lastensuojelulain perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun toimintamuotoja koskevaa 8 §:ää. Avohuollon tukitoimien, huostaanoton ja siihen liittyvän sijaishuollon sekä jälkihuollon lisäksi uutena lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun toimintamuotona mainittaisiin lastensuojelutarpeen selvitys ja lapsen kiireellinen sijoitus, joka vastaa nykyistä kiireellistä huostaanottoa. Lastensuojelutarpeen selvityksestä säädetään tarkemmin jäljempänä 27 §:ssä ja kiireellisestä sijoituksesta 38 ja 39 §:ssä.

4 §. Lastensuojelun keskeiset periaatteet. Pykälässä säädettäisiin lastensuojelun keskeisistä periaatteista. Asiallisesti osittain vastaavat säännökset sisältyvät voimassa olevan lastensuojelulain perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun periaatteita koskevaan 9 §:ään. Lastensuojelulain 9 §:n 1 momentissa mainittu vanhempien tukemista koskeva velvoite sisältyy kuitenkin jo edellä ehdotettuun 2 §:ään.

Lastensuojelulain 9 §:n 1 momentin mukaan perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu sekä tuettava lapsen vanhempien ja muiden lasta hoitavien henkilöiden kasvatusmahdollisuuksia lapselle suotuisten kasvuolojen vakiinnuttamiseksi. Pykälän 2 momentin mukaan, kun sijaishuolto on tarpeen ja se on lapsen edun mukainen, se on järjestettävä viivytyksettä siten kuin 5 ja 6 luvussa tarkemmin säädetään. Pykälän 3 momentin mukaan perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti sekä siten, ettei toimenpiteillä aiheuteta vahinkoa lapsen suotuisalle kehitykselle.

Ehdotetun pykälän *1 momentissa* säädettäisiin lastensuojelun kantavasta periaatteesta, jonka mukaan lastensuojelussa tulisi ottaa huomioon ensisijaisesti lapsen etu. Voimassa olevassa lastensuojelulaissa asiallisesti vastaava säännös sisältyy keskeisiä periaatteita koskevaan 9 §:n 1 momenttiin. Lain perustelujen mukaan lapsen edun turvaaminen on lastensuojelun tärkein periaate. Lapsen etu tulee turvata ensisijaisesti siten, että lapsen vanhempia tai muita huoltajia autetaan ymmärtämään lapsen sekä fyysisiä, psyykkisiä että sosiaalisia tarpeita. Erityisen tärkeätä on turvata lapselle jatkuvat, läheiset ihmissuhteet, joissa hän voi tuntea olevansa toivottu, hyväksyty ja rakastettu. Lapsen edun toteutuminen edellyttää, että häntä hoitavilla aikuisilla on myönteinen asenne lapseen sekä riittävästi tietoja ja taitoja lasten kasvatukseen.

Lapsen edun huomioon ottamisesta on säädetty lisäksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 10 §:n 2 momentissa, jonka mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat alaikäistä, on ensisijaisesti otettava huomioon alaikäisen etu. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklassa veloitetaan ottamaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia.

Lapsen edun arviointiperusteista lastensuojelussa ehdotetaan säädettäväksi tarkemmin jäljempänä 2 momentissa.

Pykälän 1 momentissa mainittaisiin lisäksi lastensuojelun keskeisinä periaatteina, että lastensuojelutoimenpiteiden olisi edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä. Säännös vastaa asiallisesti lähinnä voimassa olevan lastensuojelulain 9 §:n 3 momenttia. Perustelujen mukaan kyseisen säännöksen tarkoituksena on korostaa sitä, että sosiaalityölle on luotava riittävät mahdollisuudet toteuttaa perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua siten, ettei toimenpiteillä aiheuteta vahinkoa lapsen suotuisalle kehitykselle ja siten, että säilytetään mahdollisuus jatkotyöskentelyyn perheen kanssa. Muutetulla sanamuodolla pyritään korostamaan toimenpiteiden ennaltaehkäisevää ja lapsen kehitystä edistävää tavoitetta.

Pykälän 2 momentissa määriteltäisiin lapsen edun arviointiperusteet lastensuojelussa. Lapsen edun tulisi olla keskeinen arviointiperuste kaikissa lasta koskevissa lastensuojelutoimenpiteissä. Lapsen etua tulisi arvioida eri tilanteissa, sekä lapsen asuessa kotona että ollessa sijoitettuna kodin ulkopuolelle, erityisesti suhteessa lapsen huollosta ja tapamisoikeudesta annetun lain 1 §:n mukaiseen huoltoon. Kyseisen pykälän sisältöä on pyritty kuvaamaan ehdotetussa säännöksessä viidessä eri kohdassa, joilla kaikilla tulisi olla merkitystä lapsen etua koskevaa kokonaisarviota tehtäessä.

Ehdotetun 3 momentin mukaan lastensuojelussa olisi toimittava mahdollisimman hienovaraisesti. Lisäksi säännöksessä mainittaisiin nimenomaisesti lastensuojelun keskeisenä periaatteena avohuollon tukitoimien ensisijaisuus, jollei niiden käyttö ole vastoin lapsen etua. Voimassa olevasta lastensuojelulaista vastaava periaate käy säädöstekstissä ilmi lähinnä vain huostaanoton edellytyksiä koskevasta 16 §:stä. Myös perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun periaatteita koskevan 9 §:n perusteluissa mainitaan tämä periaate. Perusteluissa todetaan perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua järjestettävän ensisijaisesti avohuollon tukitoimin, mikäli se on myös lapsen edun mukaista.

Avohuollon ensisijaisuutta koskevalla periaatteella ei kuitenkaan ole tarkoitus estää sijaishuollon järjestämistä silloin, kun se on lapsen edun ja tarpeiden mukainen. Lastensuojelussa yleinen ongelma on, että eri syistä lapset eivät saa tukea riittävän aikaisin. Ongelmien kärjistyessä saatetaan lopulta joutua turvautumaan sijoitukseen viimeistään lapsen ollessa murrosiässä, jolloin lapsi saattaa olla jo vakavasti vaurioitunut. Tämän vuoksi ehdotetussa 3 momentissa säädettäisiin lapsen tarvitseman sijaishuollon järjestämisestä viivytyksettä. Säännös vastaa asiallisesti voimassa olevan lain 9 §:n 2 momenttia.

5 §. Lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset. Pykälässä säädettäisiin lapsen kehitystä vastaavan vaikutusmahdollisuuden turvaamisesta häntä itseään koskevissa lastensuojeluasioissa. Voimassa olevassa lastensuojelulaissa lähinnä vastaava säännös sisältyy lain 10 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan lapsen etua selvitettäessä on otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide, perehdyttävä lapsen kasvuoloihin sekä arvioitava, miten eri lastensuojelutoimet todennäköisesti vaikuttavat lapsen kehitykseen. Lapsen mielipiteen selvittämisestä ja huomioon ottamisesta on säädetty myös sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 10 §:n 1 momentissa, jonka mukaan alakäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla.

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artiklan mukaa sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon

lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.

Ehdotetulla säännöksellä korostettaisiin jokaisen lapsen perus- ja ihmisoikeutena turvaton osallistumisoikeuden soveltamista lastensuojelussa lapsen iästä riippumatta. Lapsen mielipiteen selvittämisestä ja puhevallan käytöstä säädettäisiin tarkemmin erityisesti lain 20 ja 21 §:ssä.

6 §. *Lapsi ja nuori.* Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan lastensuojelulain 3 §:ää, mutta säännöksen sanamuotoa on pyritty täsmentämään. Säännöksen mukaisesti laissa käytetään nimitystä lapsi, kun tarkoitetaan alle 18-vuotiaita ja nuori, kun tarkoitetaan 18 – 20-vuotiaita.

2 luku. Kasvuolojen kehittäminen ja kasvatuksen tukeminen

7 §. *Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraaminen.* Pykälän *1 momentti* vastaisi asiallisesti voimassa olevan lastensuojelulain 6 §:n 1 momenttia. Vastaavia säännöksiä sisältyy myös muihin lakeihin kuten sosiaalihuoltolakiin (710/1982, erityisesti 13 §:n 2 momentti) ja kansanterveyslakiin (66/1972, erityisesti 14 §:n 1 momentin 1 a kohta, joka muutettu lailla 928/2005). Ehdotetulla säännöksellä olisi tarkoitus täsmentää mainittujen yleislakien sisältämiä velvoitteita erityisesti lasten hyvinvoinnin seuraamisen ja kasvuolojen kehittämisen kannalta.

Kasvuolojen seuraamisen sijasta ehdotetussa säännöksessä käytettäisiin ajanmukaisempaa käsitettä lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraaminen. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja muiden kunnan viranomaisten tehtävänä olisi kerätä tietoa lasten sekä nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmista sekä välittää sitä niille viranomaisille ja päätöksentekijöille, jotka voivat kulloinkin toimillaan vaikuttaa lasten kasvuoloihin.

Kuten nykyisinkin, säännöksessä tarkoitettut velvoitteet koskisivat kaikkia kunnan viranomaisia. Säännöksen sanamuotoa muutettaisiin korostamalla kunnan viranomaisten yhteistyötä lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamisessa ja kasvuolojen kehittämisessä. Lasten kasvuoloihin vaikuttaminen on katsottu ennen kaikkea eri viranomaisten ja yhteisöjen yhteistyöalueeksi.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamisella tuotetun tiedon tulisi olla pohjana ehdotetun 12 §:n mukaisen lastensuojelun järjestämistä koskevan suunnitelman tekemiselle sekä kuntalain (365/1995) mukaisessa toiminta- ja taloussuunnittelussa.

Viranomaisten välinen yhteistyö lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamisessa ja kasvuolojen kehittämisessä olisi mahdollista organisoida esimerkiksi kunnan lapsipoliittisen ohjelmatyön yhteyteen, jos kunnassa on jo luotu siihen liittyen toimivia käytäntöjä.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamiseksi on luotu erilaisia indikaattoreita. Indikaattoreita on kerätty muun muassa Stakesin ylläpitämään SOTKA-tietokantaan.

Pykälän *2 momentti* vastaisi voimassa olevan lastensuojelulain 6 §:n 2 momenttia.

8 §. *Palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi.* Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan lastensuojelulain 7 §:n 1 momenttia. Kyseisen säännöksen mukaan kunnan on sosiaali- ja terveydenhuoltoa, koulutointa sekä muita lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja kehittäessään pidettävä huolta myös siitä, että näiden palvelujen avulla tuetaan huoltajia lasten kasvatuksessa ja kyetään saamaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Palveluja kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin.

Lainkohdan perustelujen mukaan kasvatuksen tukemisella tarkoitetaan laajasti ottaen kaikkia sellaisia eri viranomaisten yhteistyöhön perustuvia toimia, joilla pyritään kehittämään lapsiperheiden ja heidän välittömän arkiympäristönsä mahdollisuuksia edistää lasten suotuisaa kasvua ja kehitystä. Lastensuojelun kannalta on ensisijaisen tärkeää, että yleiset, kaikille tarkoitetut palvelut tukevat lasten kasvatusta. Ongelmien syntymistä voidaan ehkäistä, kun lastensuojelun tarve voidaan havaita mahdollisimman varhain.

Perustelujen mukaan säännöksen tarkoituksena on, että kaikki ne toimipaikat, joissa luontevasti muutoinkin tavataan lapsia ja lapsiperheitä, voisivat toimia myös huoltajien tukena lapsen kasvatuksessa. Palvelujen kehittämisen tavoitteena on myös, että niillä kyetään havaitsemaan milloin lapsi, nuori tai lapsiperhe on erityisen tuen tarpeessa. Säännöksellä pyritään lisäämään muun muassa äitiys- ja lastenneuvoloissa, päivähoidossa ja koulussa toimivien henkilöiden valmiutta ohjata apua tarvitsevia käyttämään erityispalveluja. Edelleen perustelujen mukaan säännöksellä pyritään edistämään lasten ja nuorten kannalta mielekästä, heidän kasvuaan ja kehitystään tukevaa toimintaa.

Ehdotetun pykälän *1 momentin* sanamuotoa on täsmennetty mainitsemalla nimenomaisesti kunnan eri hallintokuntien viranomaisten velvollisuudesta järjestää osana palvelujen kehittämistä ja kasvatuksen tukemista erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia tukevaa toimintaa. Toimintaa voitaisiin järjestää eri hallintokuntien kuten esimerkiksi neuvolan ja muun terveydenhuollon, päivähoidon, koulun ja nuorisotoimen omana toimintana tai hallintokuntien yhteistyönä.

Säännöksessä tarkoitettua toimintaa järjestetään jonkin verran jo voimassa olevan lain 7 §:n perusteella. Esimerkkinä tällaisesta toiminnasta ovat muun muassa vauvaperhetyö, neuvolan kotikäynnit, erilaiset koulunkäynnin tukimuodot, vertaisryhmätoiminta ja perhetyö.

Lapsen tai nuoren osallistuminen säännöksessä tarkoitettuun toimintaan ei edellyttäisi 5 luvussa tarkoitettua lastensuojelun asiakkuutta. Toimintaan osallistuminen voisi perustua esimerkiksi johonkin lapsen tai nuoren kehityksen kannalta riskiolosuhteeksi katsottavaan seikkaan, vaikka se ei vielä olisi vaikuttanut kyseessä olevan lapsen hyvinvointiin. Lasta tukevan toiminnan tarve voitaisiin havaita myös 27 §:n mukaisessa lastensuojelutarpeen selvityksessä. Jos selvityksessä ei todettaisi lapsella olevan varsinaisesti lastensuojelun tarvetta, lastensuojelun asiakkuus voitaisiin lopettaa. Samalla voitaisiin kuitenkin sopia lapsen erityisiin tarpeisiin vastaaminen tai lapsen tilanteen seuraaminen jonkin toisen palvelun kuten päivähoidon tai koulun tehtäväksi.

Pykälän *2 momentissa* korostettaisiin voimassa olevaa lakia vastaavasti lasten ja nuorten tarpeiden ja toivomusten huomioon ottamista palveluja kehitettäessä.

9 §. *Tuki koulunkäyntiin.* Sosiaali- ja terveysministeriön tammikuussa 2005 asettaman Oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän määräaika päättyi kulu-

van vuoden maaliskuussa. Koska oppilashuoltotyöryhmässä ei syntynyt yksimielisyyttä tavoitellun yhtenäisen oppilashuoltolain taakse, työryhmä ehdotti oppilashuollosta sääntämistä erikseen sekä opetustoimen että sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä. Lastensuojelulakiin sisällytettäisiin siten oppilashuoltotyöryhmän ehdotusten mukaisesti edelleen nykyistä lastensuojelulain 7 §:n 2 momenttia vastaava säännös koulunkäynnin tukemisesta.

Ehdotettu pykälä vastaisi asiallisesti mainittua lastensuojelulain säännöstä, kuitenkin niin, että siinä koulukuraattorin ja -psykologin virkojen sijasta puhuttaisiin vastaavista palveluista. Näin muutettuna sääntely vastaisi paremmin sosiaali- ja terveydenhuollon uusimmassa lainsäädännössä, viimeisimpänä laissa sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (272/2005), yleisemmin noudatettua asiakas- ja palvelulähtöistä lähestymistapaa.

10 §. *Lapsen huomioon ottaminen aikuisille suunnatuissa palveluissa.* Pykälän 1 momentti vastaa pääosin voimassa olevan lastensuojelulain 7 §:n 3 momenttia. Säännökseen on lisätty velvollisuus huomioida aikuisen huollossa olevan lapsen hoidon ja tuen tarve myös niissä tilanteissa, joissa aikuinen on muusta kuin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden antamiseen liittyvästä syystä sijoitettuna laitokseen tai hoidettavana kodin ulkopuolella laitospolisissa olosuhteissa.

Säännöksessä mainitulla laitoksella tarkoitettaisiin esimerkiksi vankilaa. Vanhemman vankeusrangaistuksen aikana lapsen oikeus turvalliseen lapsuuteen tulee varmistaa rikosseuraamusalan sosiaalityön ja kunnallisen sosiaalitoimen yhteistyönä. Lapsen sijoittamista vanhempansa kanssa vankilaosastolle koskevan päätöksen tulee aina perustua lapsen etuun, jonka arvioivat lastensuojeluviranomaiset.

Pykälän 2 momentti vastaisi sisällöltään osittain voimassa olevan lastensuojelulain 11 §:n 2 momenttia, jossa terveydenhuollon viranomaisille asetetaan velvollisuus järjestää välttämättömät palvelut raskaana olevien naisten erityiseksi suojelemiseksi.

Perustelujen (HE 177/1989) mukaan säännöksellä on pyritty turvaamaan odottavalle äidille välttämättömät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja ehkäisemään siten lapsen mahdollista vammautumista sikiökaudella. Koska äitiys- ja lastenneuvolatoiminta on järjestetty terveydenhuollon toimesta, säännöksessä tarkoitetun tehtävän hoitaminen kuuluu ensisijaisesti terveydenhuollon piiriin. Säännöksen tehtävänä on tarjota riittävän varhainen tuki esimerkiksi odottavan äidin päihdeongelman poistamiseksi ja siitä aiheutuvien haittojen ehkäisemiseksi. Tuen tarpeen voi synnyttää myös puutteellinen asuminen tai kyvyttömyys tai mahdollisuuksien puute huolehtia omasta ja syntymättömän lapsen hyvinvoinnista, jolloin viranomaisilta edellytetään yli sektorirajojen menevää yhteistyötä. Edelleen perustelujen mukaan kysymyksessä on avohuollon tukitoimi, johon ei voida ryhtyä asiakkaan tahdon vastaisesti.

Säännöksen sanamuotoa ehdotetaan muutettavaksi siten, että raskaana olevien naisten erityiseksi suojelemiseksi järjestettävien palvelujen sijasta puhutaan välttämättömistä palveluista päihteitä käyttäville naisille syntyvien lasten suojaamiseksi. Lisäksi säännökseen sisältyvä velvollisuus osoitettaisiin terveydenhuollon viranomaisten ohella sosiaalihuollon viranomaisille. Sosiaalihuollon viranomaisilla tarkoitettaisiin tässä yhteydessä erityisesti päihdehuollon viranomaisia. Raskaana olevien päihteiden käyttäjien palvelujen järjestämisessä on usein kyse juuri yhteistyöstä terveydenhuollon ja päihdehuollon kesken.

Säännöksessä tarkoitettuja palveluja voitaisiin edelleen järjestää lapsen suojaamiseksi ainoastaan raskaana olevan naisen suostumukseen perustuen. Raskaana olevien naisten mahdollista päihteiden käyttöä tulisi kartoittaa erityisesti äitiysneuvolakäyntien yhteydessä ja tarvittaessa aktiivisesti tarjota heille päihdehuoltolain mukaisia ja muita tarvittavia sosiaalihuollon palveluja. Tulevilla äideillä tulisi myös olla etusija päihdehuollon palveluihin pääsemiseen silloin, kun heillä on motivaatiota aloittaa hoito.

3 luku. Lastensuojelun järjestäminen

11 §. *Lastensuojelun järjestäminen ja kehittäminen.* Lastensuojelun järjestämisestä vastaisi edelleen kunta. Pykälän 1 momentin ensimmäisen lauseen mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Säännös vastaa voimassa olevan lastensuojelulain 4 §:n 1 momenttia.

Ehdotetun 1 momentin toinen lause vastaisi asiallisesti voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 2 §:n 2 momenttia. Kyseisen säännöksen mukaan perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua järjestäessään kunnan on huolehdittava siitä, että palveluja on tarvittavassa laajuudessa saatavissa niinä vuorokauden aikoina, joina niitä tarvitaan.

Pykälän 2 momentissa täsmennettäisiin 1 momentin säännöksiä asettamalla lastensuojelun järjestämiselle ja kehittämiselle tiettyjä laatukriteerejä. Säännös olisi asiallisesti uusi.

Lastensuojelun kehittämisestä säädetään voimassa olevassa lastensuojelulaissa 44 §:n 1 momentissa, jonka mukaan kunnan on tarpeen mukaan järjestettävä kokeilu- ja kehittämistoimintaa lasten ja nuorten kasvuolojen sekä perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun kehittämiseksi. Lisäksi kunnan sosiaalihuoltoa koskevan koulutus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan järjestämisestä säädetään sosiaalihuoltolain 13 §:n 6 kohdassa. Kyseisen säännöksen mukaan sosiaalihuoltoon kuuluvina tehtävinä kunnan on huolehdittava sen sisältöisinä ja siinä laajuudessa kuin kulloinkin säädetään muun muassa sosiaalihuoltoa ja muuta sosiaaliturvaa koskevan koulutus-, tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnan järjestämisestä.

Kehittämistoiminnan tarvetta kunnassa olisi arvioitava jäljempänä 12 §:ssä tarkoitetussa suunnitelmassa lastensuojelun järjestämisestä. Toiminnan tavoitteena olisi kehittää lastensuojelua niin, että se vastaisi paremmin lasten ja nuorten tarpeisiin sekä tukisi huoltajia lasten hoidossa ja kasvatuksessa. Asiakkaiden nykyistä laajempi osallistuminen heitä itseään koskevien palvelujen suunnitteluun ja toteuttamiseen on eräs keskeinen kehittämisen haaste.

Pykälän 3 momentissa todetaan ensinnäkin lastensuojelun toimeenpanon kuuluvan kunnassa sosiaalihuoltolain 6 §:n 1 momentin mukaiselle monijäseniselle toimielimelle, jota tässä laissa kutsutaan jäljempänä sosiaalihuollosta vastaavaksi toimielimeksi. Säännös on luonteeltaan informatiivinen, koska asiasta säädetään muun muassa sosiaalihuoltolaissa.

Muilta osin 3 momentti vastaisi asiallisesti lähinnä voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 2 §:n 1 momenttia. Kyseisen asetuksen säännöksen mukaan sosiaalilautakunnan

on lastensuojelua järjestäessään oltava tarvittaessa yhteistyössä kunnan ja sen osaluokkien eri toimintayksiköiden ja viranhaltijoiden samoin kuin muiden kuntien ja kuntaliittojen sekä muiden palveluja järjestävien yhteisöjen ja laitosten kanssa riittävien palvelujen ja asiantuntemuksen turvaamiseksi kunnassa. Säännöksen sanamuotoa on pyritty ajanmukaistamaan ja täsmentämään.

12 §. *Suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä.* Voimassa olevan lastensuojelulain 4 §:n 2 momentissa ja lastensuojeluasetuksen 1 §:ssä säädetään sosiaalilautakunnan hyväksymistä yleisistä perusteista ja ohjeista lautakunnan alaisen lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä. Kyseisen lainkohdan perustelujen mukaan sosiaalilautakunnan vahvistamalla yleisillä perusteilla ja ohjeilla luodaan suuntaviivat ja toimintaohjeet siitä, miten lasten, nuorten ja lapsiperheiden ongelmiin kunnassa varaudutaan, kuinka ongelmien ilmaantuessa menetellään ja mistä tarvittavat perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun palvelut hankitaan. Yleisten ohjeiden ja perusteiden laatimisen tavoitteena on myös korostaa sosiaalihuollon periaatetta, jonka mukaan lastensuojelun tulee pyrkiä havaitsemaan sosiaaliset ongelmat mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja pyrkiä selvittämään ongelmia yhteistyössä muiden viranomaisten, yhteisöjen ja asukkaiden kanssa. Edelleen perustelujen mukaan yleisiä perusteita ja ohjeita laatiessaan sosiaalilautakunta voisi hyödyntää myös kuntasuunnitelmaa.

Sosiaalilautakunnat eivät ole käytännössä laatineet tai hyödyntäneet yleisiä perusteita ja ohjeita lastensuojelulaissa tarkoitetulla tavalla. Toisaalta esimerkiksi Lastensuojelun kehittämisohjelman ehdotuksissa on tuotu esille, että lastensuojelun asianmukaisessa järjestämisessä ja erityisesti siihen liittyvän viranomaisten yhteistyön toteuttamisessa tarvitaan kunnan eri toimintoja yhteensovittavaa suunnittelua.

Ehdotetun säännöksen mukainen suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä olisi sisältönsä nykyisiä lastensuojelun yleisiä perusteita ja ohjeita laajempi ja kattaisi kunnan eri hallintokunnat.

Pykälän *1 momentin* mukaan voimassa olevan lastensuojelulain 4 §:n 2 momentissa mainitun sosiaalilautakunnan sijasta suunnitelma laadittaisiin koko kunnan tasolla ja hyväksyttäisiin kunnanvaltuustossa. Tarvittaessa suunnitelma voitaisiin laatia myös usean kunnan yhteisenä seudullisena suunnitelmana ja hyväksyä tällöin kunkin kunnan kunnanvaltuustossa. Suunnitelma olisi tarkistettava määräajoin, kuitenkin vähintään valtuustokausittain eli neljän vuoden välein.

Lastensuojelun järjestämistä koskeva suunnitelma olisi liitettävä osaksi kunnan muuta suunnittelua kuten kuntalain mukaista toiminta- ja taloussuunnittelua. Kuntalain 65 §:n mukaan valtuuston on vuoden loppuun mennessä hyväksyttävä kunnalle seuraavaksi kalenterivuodeksi talousarvio. Sen hyväksymisen yhteydessä valtuuston on hyväksyttävä myös taloussuunnitelma kolmeksi tai useammaksi vuodeksi (suunnittelukausi). Talousarviovuosi on taloussuunnitelman ensimmäinen vuosi. Talousarviossa ja –suunnitelmassa hyväksytään kunnan toiminnalliset ja taloudelliset tavoitteet. Talousarvio ja –suunnitelma on laadittava siten, että edellytykset kunnan tehtävien hoitamiseen turvataan.

Ehdotetun pykälän mukainen suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä on tarkoitettu otettavaksi huomioon talousarviota ja taloussuunnitelmaa laadittaessa. Erityisesti suunnitelman lastensuojelun tarvetta sekä lastensuojeluun varattavia voimavaroja koskevat kohdat sisältävät kunnan talousarvion ja taloussuunnitelman laadinnan kannalta keskeis-

tä tietoa. Toisaalta myös se, että lastensuojelun järjestämissuunnitelma on valtuuston hyväksyttävä, on omiaan nostamaan esiin lastensuojelun järjestämiseen liittyviä kysymyksiä valtuustotasolla, jossa myös talousarvio ja -suunnitelma hyväksytään.

Suunnitelma voitaisiin liittää myös osaksi kunnan tai seutukunnan hyvinvointi- tai lapsipoliittista ohjelmaa. Hyvinvointipoliittisista, lapsipoliittisista tai vastaavista ohjelmista ei ole säädetty laissa. Suomen Kuntaliiton vuonna 2005 tekemän selvityksen mukaan tällainen ohjelma oli kuitenkin laadittu 43 %:ssa Suomen kunnista. Ohjelmat ovat yleensä luonteeltaan melko yleisluontoisia. Kunnan tai seutukunnan lapsipoliittiseen tai vastaavaan ohjelmaan voi sisältyä esimerkiksi pitkän tähtäimen lastensuojelupoliittinen strategia, jos siinä on otettu riittävästi huomioon myös lastensuojelun näkökulma. Lapsipoliittinen ohjelma tai vastaava ohjelmason suunnitelma ei kuitenkaan sellaisenaan olisi riittävän yksityiskohtainen ehdotetussa pykälässä tarkoitetuksi lastensuojelun järjestämistä koskevaksi suunnitelmaksi.

Lastensuojelun järjestämistä koskevan suunnitelman laatiminen vaatisi pykälän 2 momentissa mainittujen asioiden konkretisoimista kunnan tasolla.

Suunnitelma toimisi myös välineenä eri hallintokuntien välisen yhteistyön kehittämisessä.

13 §. *Lastensuojelutoimenpiteistä päättävä viranhaltija.* Lastensuojelutoimenpiteitä koskevaa päätöksentekoa ehdotetaan muutettavaksi siten, että yksittäistä lasta tai perhettä koskevista lastensuojelutoimenpiteistä päätettäisiin kunnassa viranhaltijatasolla lukuun ottamatta eräitä tahdonvastaisia asioita, joista päättäisi hallinto-oikeus.

Ehdotetun pykälän 1 momentissa säädettäisiin ensinnäkin viranhaltijasta, joka tekee päätökset suostumukseen perustuvista huostaanotoista tai hakemuksen tekemisestä hallinto-oikeudelle tahdonvastaista huostaanottoa koskevassa asiassa. Päätöksentekooikeus edellä mainituissa asioissa olisi kunnan johtosäännön mukaan määräytyvällä sosiaalihuollon johtavalla viranhaltijalla tai hänen määräämällään viranhaltijalla. Johtavalla viranhaltijalla tarkoitetaan muun muassa kunnan koosta ja organisaatiosta riippuen esimerkiksi sosiaalijohtajaa tai osastopäällikkötason virkamiestä.

Jäljempänä 9 luvussa ja erityisesti 41 §:ssä säädettäisiin päätöksentekoa edeltävästä valmistelusta.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin päätöksenteosta kiireellisissä toimenpiteissä. Säännös vastaisi asiallisesti sosiaalihuoltolain 12 §:n 2 momenttia. Ehdotetun lain 38 ja 39 §:ssä tarkoitettua lapsen kiireellisestä sijoituksesta voisi päättää sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen määräämä viranhaltija, jolla on sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (272/2005) 3 §:n mukainen sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin lapsen asioista vastaavasta sosiaalityöntekijästä ja häneltä vaadittavasta ammatillisesta kelpoisuudesta. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä mainitaan voimassa olevan lastensuojelulain 10 §:n 3 momentissa, jossa säädetään kyseisen sosiaalityöntekijän velvollisuuksista. Ehdotetulla säännöksellä pyritään täsmentämään sitä, että jokaiselle lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle tulee nimetä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä. Kyseinen sosiaalityöntekijä vastaa yleisesti siitä, että lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi saa tarvitsemansa tuen ja palve-

lut. Tarkoituksenmukaista olisi, että hänen vastuullaan on myös lastensuojelutoimenpiteitä koskeva päätöksenteko siltä osin, kun sitä ei ole tässä laissa säädetty jonkin muun tahon tehtäväksi. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävistä säädetään erikseen jäljempänä muun muassa lapsen edun turvaamista koskevassa 24 §:ssä ja lastensuojelussa noudatettavia menettelytapoja sekä eri lastensuojelutoimenpiteitä koskevissa säännöksissä.

14 §. Moniammatillisen asiantuntemuksen turvaaminen. Yksittäistä lasta tai perhettä koskevassa lastensuojelussa tarvitaan sosiaalityön ohella muiden ammattiryhmien edustajien asiantuntemusta. Moniammatillinen asiantuntemus on tarpeen esimerkiksi lastensuojelutarpeen arvioinnissa, asiakassuunnitelman mukaisten palvelujen järjestämisessä ja huostaanottoa sekä sijaishuoltoa koskevan päätöksenteon yhteydessä. Käytännössä kyseeseen voivat tulla esimerkiksi suullinen konsultointimahdollisuus, asiantuntijalausunnat tai asiantuntijoiden osallistuminen tarvittaessa lastensuojelun järjestämiin neuvotteluihin.

Voimassa olevan lastensuojelulain 42 §:n mukaan kunta voi asettaa sosiaalihuollon edustajista, lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoista sekä muista asiantuntijoista koostuvan lastensuojelun tukiryhmän, jonka tehtävä on avustaa sosiaalilautakuntaa perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun järjestämisessä sekä antaa lausuntoja lapsen huoltoon, huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevista asioista. Lastensuojelulain 17 §:n 1 momentissa säädetään lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoiden kuulemisesta huostaanottoa, sijaishuoltoon sijoittamista ja huostassapidon lopettamista koskevan päätöksenteon yhteydessä. Menettelyä koskevan lastensuojelulain 11 §:n 2 momentin mukaan terveydenhuollon viranomaisten on annettava perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa asiantuntija-apua. Lisäksi eduskunnan kuluvana keväänä hyväksymissä lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevissa lastensuojelulain säännöksissä edellytetään (uusi 32 c §) erityisen huolenpidon järjestämiseksi moniammatilliseen asiantuntemukseen perustuvaa arviota lapsen tilanteesta. Hallituksen esityksen (HE 225/2004) mukaan kyseisen moniammatillisen arvion tulisi perustua kasvatukselliseen, sosiaalityön, psykologiseen ja lääketieteelliseen asiantuntemukseen.

Ehdotetun pykälän *1 momentissa* säädetään kunnan velvollisuudesta huolehtia siitä, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on käytettävissään työnsä tukena eri alojen edustajien asiantuntemusta.

Pykälän *2 momentti* vastaa asiallisesti lähinnä voimassa olevan lastensuojelulain 42 §:ää. Voimassa olevassa laissa käytetyn lastensuojelun tukiryhmän sijasta käytetään sanamuotoa lastensuojelun asiantuntijaryhmä. Lisäksi säännökseen on lisätty mahdollisuus usean kunnan yhteisen lastensuojelun asiantuntijaryhmän asettamiseen. Myös asiantuntijaryhmän tehtäviä on täsmennetty.

Kunnallisen tai seudullisen lastensuojelun asiantuntijaryhmän perustaminen on yksi mahdollinen vaihtoehto 1 momentissa mainitun moniammatillisen asiantuntemuksen turvaamiseksi.

15 §. Terveystieteellisen viranomaisten erityiset velvollisuudet. Pykälän *1 momentti* vastaa asiallisesti pääosin voimassa olevan lastensuojelulain 11 §:n 2 momenttia. Voimassa olevan lain 11 §:n 2 momentissa mainittu raskaana olevien naisten erityisen suojelua koskeva velvoite on kuitenkin siirretty lapsen huomioon ottamista aikuisille suunnatuissa palveluissa koskevaan 10 §:ään.

Lastensuojelulakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 13/1983) todetaan, että sosiaalilautakunnan yhteistyö terveydenhuollon viranomaisten kanssa on usein välttämätöntä lapsen etujen ja tarpeiden turvaamiseksi. Silloin, kun lapsen hoito ja kasvatusta edellyttävät samanaikaisesti terveydenhuollon ja sosiaalihuollon palveluja, olisi tämä turvattava lapselle yhteistyössä. Yhteistyön tarve korostuu hallituksen esityksen mukaan esimerkiksi tilanteissa, jossa lapsi tulee perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun piiriin mielenterveydellisistä syistä.

Ehdotetun säännöksen mukaan terveydenhuollon viranomaisten velvollisuutena olisi voimassa olevaa lakia vastaavasti antaa asiantuntija-apua ja tarvittaessa järjestää lapsen tai nuoren hoito. Hoidon ohella säännökseen on lisätty velvollisuus järjestää tarvittaessa terapiapalveluja lapselle tai nuorelle. Terveydenhuollon viranomaisten on lisäksi järjestettävä tarvittaessa lapsen tutkimus. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi ehdotetuissa 28 §:ssä ja 50 §:n 2 momentissa mainittuja tilanteita, mutta myös muita lastensuojelutoimenpiteisiin liittyviä tutkimuksia.

Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten tulisi saada tarvitsemansa terveydenhuollon palvelut viivytyksettä. Lasten hoidon saatavuutta on pyritty turvaamaan kansanterveyslakiin ja eräisiin muihin lakeihin maaliskuussa 2005 lisätyillä niin kutsuttua hoitotakuuta koskevilla säännöksillä. Tästä huolimatta erityisesti lastenpsykiatristen palvelujen saatavuudessa on ollut ongelmia. Myös pääosin keskussairaaloissa suoritettavat lasten hyväksikäyttöepäilyä koskevat tutkimukset ovat kestäneet Stakesin julkaisemissa asiantuntijaryhmän suosituksissa mainitun kahden kuukauden sijasta joissakin tapauksissa jopa 14 kuukautta. Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota tähän epäkohtaan perheväkivaltaa koskeneessa erilliskertomuksessaan (K1/2006 vp).

Edellä mainituista syistä 1 momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännös, jonka mukaan lastensuojeluasiakkaiden tarvitsemat vakavan mielenterveyden häiriön hoitoon ja seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn epäilyn selvittämiseen liittyvät palvelut on järjestettävä kiireellisinä.

Lastensuojelulakiin ehdotettujen lasten ja nuorten terveydenhuollon palvelujen järjestämistä koskevien säännösten (erityisesti kyseessä oleva 15 § ja jäljempänä 16 §) toteutumisen turvaamiseksi ehdotetaan esimerkiksi lastensuojelulain säätämisen yhteydessä säädettäväksi niitä vastaavat viittaukset terveydenhuollon lainsäädäntöön kuten kansanterveyslakiin ja erikoissairaanhoidolakiin (1062/1989).

Pykälän 2 momentissa korostetaan 1 momentissa mainitun lapsen hoidon järjestämistä mahdollisimman kodinomaisessa ja lapsen kuntoutumisen vaatimat edellytykset täytävässä hoitopaikassa. Säännös vastaa lastensuojeluasetuksen 5 §:n 2 momenttia. Käytännössä ongelmana on ollut se, että terveydenhuollon viranomaisilla ei ole välttämättä asetuksessa tarkoitettuja hoitoyksiköitä käytettävissään tai he eivät ole varanneet riittävästi määrärahoja kyseiseen tarkoitukseen. Tämä on johtanut siihen, että lapsia on hoidettu heidän sairaudestaan huolimatta pelkästään lastensuojelun avohuollon tukitoimin tai huostaanoton kautta lastensuojeluyksiköissä. Tämä on ongelmallista muun muassa lapsen oikeusturvan kannalta.

16 §. *Lastensuojelun järjestämisestä vastuussa oleva kunta.* Ehdotettu pykälä vastaa pääosin voimassa olevan lastensuojelulain 45 §:n 1 ja 5 momentissa säädettyä. Lisäksi jäljempänä 17 §:ssä säädettäisiin voimassa olevan lain 45 §:n 2-4 momentteja vastaa-

vasti siitä, mikä kunta on vastuussa lastensuojelun järjestämisestä erityisesti eräissä tilanteissa, joilla on kansainvälisiä liittymiä.

Ehdotetun pykälän *1 momentin* mukaan lastensuojelua järjestäisi se kunta, jonka asukas lapsi tai nuori on. Sosiaalihuoltolain 14 §:n mukaan kunnan asukkaalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on kunnassa kotikuntalain tarkoittama kotipaikka. Jollei henkilöllä ole kotipaikkaa missään Suomen kunnassa, pidetään häntä sen kunnan asukkaana, jossa hän oleskelee. Sosiaalihuoltolain 15 §:n 1 momentin mukaan kiireellisissä tapauksissa tai olosuhteiden muutoin niin vaatiessa kunnan on huolehdittava laitoshuollon ja muiden sosiaalipalvelujen järjestämisestä muullekin kunnassa oleskelevalle henkilölle kuin kunnan asukkaalle. Mainitussa lainkohdassa tarkoitettujen olosuhteiden on kiireellisten tapausten lisäksi katsottava olevan olemassa muun muassa silloin, kun henkilö opiskelun, työn tai vastaavien syiden vuoksi oleskelee kunnassa eikä henkilön kotikunta kotikuntalain mukaisesti sen vuoksi muutu (sosiaalihuoltoasetuksen 607/1983, 4 §).

Mikäli oleskelukunta järjestää sosiaalihuoltolain 15 §:n 1 mainituissa tilanteissa kiireellisenä lapselle tai nuorelle perhehoitoa tai laitoshuoltoa avohuollon sijoituksena tai kiireellisenä sijoituksena, vastaa oleskelukunta hoidon järjestämisestä ja niistä aiheutuvista kustannuksista siltä osin kuin mainittu hoito kestää alle 14 vuorokautta. Mikäli mainitun hoidon, jota annetaan laitoshuoltona tai perhehoitona, arvioidaan kestävän yli 14 vuorokautta, on sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen viipymättä ilmoitettava lastensuojelusta vastuussa olevalle kunnalle (kotikunnalle) perhehoidon tai laitoshuollon järjestämisestä (sosiaalihuoltolain 15 §:n 2 momentti).

Mikäli kuntien välille syntyy erimielisyyttä ensisijaisesta järjestämis- ja kustannusvastuusta, voidaan asia saattaa hallintoriitana hallinto-oikeuden käsiteltäväksi siten kuin sosiaalihuoltolain 42 §:ssä säädetään.

Esityksessä ehdotetaan poistettavaksi voimassa olevassa laissa oleva viittaus sosiaalihuoltolain 42 §:n 2 momenttiin, joka lastensuojelussa koskee perhe- ja laitoshuoltoa. Mainitun säännöksen mukaan hakemus korvauksen saamiseksi on pantava vireille hallinto-oikeudessa kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun laitoshuoltoa on alettu antaa. Jollei hakemusta panna vireille sanotussa määräajassa, menettää kunta oikeuden saada korvausta laitoshuollosta, jonka se on antanut ennen hakemuksen vireille panoa, ja jota asianomainen kunta ei ole kirjallisesti suostunut korvaamaan.

Säännös on aiheuttanut varsinkin lastensuojelussa ongelmia, koska lastensuojelun järjestämisvastuuta ja ensisijaista kustannusvastuuta koskevat kysymykset ja niiden ratkaiseminen ovat usein erityisen ongelmallisia. Varsinkin tilanteissa, joissa lastensuojelun asiakkaana oleva perhe on muuttanut usein ja asunut usean eri kunnan alueella, on vaikeaa arvioida, mikä kunta on kustannusvastuussa. Mainittu säännös on aiheuttanut kunnille edunmenetyksiä ja toisaalta järjestämis- ja kustannusvastuussa ensisijaisesti ollut kunta on saanut toisen tai toisten kuntien kustannuksella itselleen perusteetonta etua.

Lapsen huostaanotosta ja sijaishuollon järjestämisestä sekä siitä aiheutuvista kustannuksista vastaisi 1 momentin säännöksen mukaan edelleen se kunta, jossa lapsen huostaanottamisen ja sijaishuollon järjestämisen tarve on syntynyt. Pääsääntöisesti järjestämis- ja kustannusvastuussa olevalla kunnalla tarkoitetaan sitä kuntaa, jossa lapsella on ollut kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta huostaanoton ja sijaishuollon tarpeen syntymishetkellä. Mikäli muu kunta on ottanut lapsen huostaan ja sijoittanut lapsen sijaishuoltoon, on

sillä oikeus saada korvaus sijaishuollosta aiheutuneista kustannuksista siltä kunnalta, joka edellä sanotun mukaisesti vastaa huostaanotosta ja sijaishuollon järjestämisestä.

Kuntien väliset riitaisuudet varsinkin lastensuojelussa ovat yleistyneet, mutta selkeää oikeuskäytäntöä asiassa ei ole. Korkeimman hallinto-oikeuden järjestämisvastuuseen liittyviä julkaistuja ratkaisuja ei ole annettu etenkään siitä, milloin huostaanoton ja sijaishuollon tarve syntyy ja mitkä tekijät tämän arviointiin vaikuttavat.

Erityisesti edellä mainituissa muuttotilanteissa on usein ongelmallista sen ajankohdan määrittäminen, milloin järjestämisvastuu siirtyy uudelle kotikunnalle eli miten määritellään huostaanoton ja sijaishuollon tarpeen syntyhetki.

Kuntien välistä järjestämis- ja kustannusvastuuta määriteltäessä on kiinnitettävä huomiota siihen, minkälaisia palveluja ja tukitoimia kunta alun perin on lapselle ja perheelle järjestänyt. Mikäli lapselle on järjestetty esimerkiksi kunnassa avohuollon tukitoimia, tulisi muuttotilanteessa lähtökunnan ilmoittaa uudelle lapsen kotikunnalle kuntaan muuttaneen lapsen ja perheen saamista lastensuojelutoimenpiteistä sekä niiden tarpeesta ehdotetun 25 §:n 4 momentin mukaisesti. Tämä luo pohjan uuden kotikunnan arviolle riittävien palvelujen ja tukitoimien järjestämisessä.

Mikäli kunta, johon lapsi ja perhe on muuttanut ja joka on lapsen uusi kotikunta, ei ole järjestänyt lapselle ja hänen perheelleen riittäviä tukitoimia ja huostaan ottamisen sekä sijaishuollon tarve aiheutuu pääasiallisesti tästä menettelystä, vastaa uusi kunta sijaishuollon järjestämisestä ja tästä aiheutuneista kustannuksista siten kuin säännöksessä on tarkoitettu. Muuttotilanteessa järjestämisvastuu voi jäädä lähtökunnalle tilanteessa, jossa lähtökunta ei ole järjestänyt lapselle ja hänen perheelleen riittäviä tukitoimia tai huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen ei ole välittömästi ryhdytty, vaikka perusteet lapsen huostaanotolle olivat täyttyneet. Jos tästä menettelystä, jota voidaan pitää laiminlyöntinä, on aiheutunut sijaishuollon järjestämisen tarve, vastaa huostaanoton ja sijaishuollon järjestämisestä ja siitä aiheutuvista kustannuksista lapsen vanha kotikunta. Huostaanoton tarvetta ei voi siten yksinomaan arvioida annettujen tukitoimien runsauksella, vaan säännöksen tarkoittamaa ajankohtaa on arvioitava myös siitä näkökulmasta, millä perusteella avohuollon tukitoimia on järjestetty ja minkälainen vaikutus niillä on ollut lapsen huolenpidon tarpeisiin.

Järjestämisvastuuta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota myös ajan kulumiseen. Lapsen tarpeet ja huostaanottoon sekä sijaishuollon järjestämiseen johtaneet syyt ovat voineet vaihtua muuton jälkeen eli kotikunnan vaihduttua perheen tilanteen muuttuessa ja lapsen kasvaessa. Kustannusvastuuta määriteltäessä on siis kiinnitettävä huomiota lapsen ja hänen perheensä palvelujen tarpeeseen ja siihen, miten niitä on kulloinkin tarpeen mukaisella tavalla järjestetty. Mikäli huostaanoton ja sijaishuollon tarpeen syntymiseen on vaikuttanut pääasiassa kunnan riittämättömien palveluiden ja tukitoimien järjestäminen tai se, ettei lapsen ja hänen perheensä tilanteeseen ole puututtu riittävästi muulla tavoin, on tämä otettava huomioon määriteltäessä kustannusvastuun syntymistä.

Säännös oikeuttaa perimään sijaishuollon järjestämisestä aiheutuneet kustannukset vastuussa olevalta kunnalta. Säännös mahdollistaa myös sen, että se kunta, jonka olisi pitänyt ottaa lapsi huostaan, ottaa tällaisessa tilanteessa vastuun lapsen sijaishuollon järjestämisestä itselleen. Säännös ei kuitenkaan tähän velvoita ja usein onkin perusteltua, että sijaishuollon järjestäminen jää lapsen sijoittaneelle kunnalle, jolle ensisijainen kustannusvastuu säännöksen mukaisella tavalla ei kuulu.

Lisäksi pykälän 1 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa lakia vastaavasti, että myös jälkihuollon on velvollinen järjestämään se kunta, joka on ollut vastuussa sijaishuollon järjestämisestä.

Säännöksen 2 momentin mukaan kunnan, jossa lapsi tai nuori on 37 §:n mukaisesti avohuollon tukitoimena tai sijaishuoltoon sijoitettuna taikka jälkihuollossa (sijoituskunta), on järjestettävä yhteistyössä 1 momentin tai jäljempänä 17 §:n mukaisesti vastuussa olevan kunnan (sijoittajakunta) kanssa lapselle tai nuorelle hänen huollon tai hoidon tarpeensa edellyttämät palvelut ja tukitoimet, joista aiheutuneet kustannukset kunta on oikeutettu perimään vastuussa olevalta kunnalta.

Säännöstä ei ehdoteta tältä osin muutettavaksi. Tarkoituksenmukaista on turvata sijoitetun lapsen oikeus hänen huollon ja hoidon tarpeensa edellyttämiin palveluihin myös siinä kunnassa, johon hänet on sijoitettu. Sijoitus ei kuitenkaan saa aiheuttaa sitä, että kustannukset siirtyisivät palvelujen ja tukitoimien järjestämisestä sille kunnalle, johon lapsi on sijoitettu. Tavoitteena on turvata säännöksellä se, että lapsi saa hänelle riittävät ja sopivat palvelut myös sijoituskunnassa.

Jos sijoituskunta on lapsen kotikunta, se vastaa avohuollon tukitoimien järjestämisestä aiheutuvista kustannuksista. Mikäli avohuollon tukitoimena sijoitetun lapsen kotikunta muuttuu, noudatetaan 1 momentissa ilmoitettua pääsääntöä eli niin kutsuttua kotikunta-periaatetta. Lapsen uuden kotikunnan on tällöin järjestettävä lapselle hänen tarvitsemansa riittävät palvelut ja tukitoimet. Kunnan, josta lapsi muuttaa on tehtävä edellä mainittu 25 §:n 4 momentissa tarkoitettu ilmoitus tukitoimien tarpeesta olevasta lapsesta.

Säännöksen 2 momentin mukaan sijoituskunta voisi periä järjestämis- ja kustannusvastuussa olevalta kunnalta sijoitettuna olevan ja jälkihuollossa olevan lapsen tai nuoren huollon tai hoidon tarpeen edellyttämien palvelujen järjestämisestä aiheutuneet kustannukset.

Säännös on voimassa olevan lain mukainen ja sillä halutaan korostaa sijoitettuna olevan lapsen oikeutta yhdenvertaisella tavalla saada sijoituskunnassaan sen kunnan järjestämänä hänelle sopivia palveluja ja tukitoimia samalla tavoin kuin kunnassa muutoin asuville lapsille tai nuorille niitä järjestetään. Tarkoituksena on, että sijoitettu lapsi tai nuori ei jää heikompaan asemaan kuin muut kuntalaiset palveluja järjestettäessä.

Voimassa oleva säännös on aiheuttanut jonkin verran tulkintaongelmia. Säännöksen tarkoituksena on, että sijoituskunta saa kaikista järjestämistään palveluista korvauksen ensisijaisesti järjestämis- ja kustannusvastuussa olevalta kunnalta. Korvauksen ulkopuolelle jäisivät kuitenkin sellaisista palveluista ja tukitoimista ja niiden järjestämisestä aiheutuvat kustannukset, jotka ovat luonteeltaan kaikille tarkoitettuja normaalipalveluja. Tällaisia kustannuksia olisivat esimerkiksi satunnaiset käynnit terveyskeskuksessa.

Säännöksen 3 momenttiin ehdotetaan otettavaksi informatiivinen viittaus perusopetuksen järjestämistä ja siitä aiheutuvaa kustannusvastuuta koskeviin säännöksiin.

Perusopetuksen osalta järjestämisvelvollisuudesta säädetään perusopetuslaissa (628/1998) osin edellä mainituista lastensuojelulain säännöksistä poikkeavasti. Perusopetuksen järjestämisestä vastaa jo lähtökohtaisesti lapsen kotikunnan sijasta se kunta, jossa lapsi oleskelee, eli tässä yhteydessä sijoituskunta. Sijoituskunnalle maksetaan myös val-

tionosuus niistä lapsista, jotka ovat olleet sen järjestämän perusopetuksen piirissä kunkin vuoden syyskuun 20. päivänä.

Lastensuojelulain säätämisen yhteydessä ehdotetaan muutettavaksi myös perusopetuksen kustannusten korvaamista koskevia opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain (635/1998) säännöksiä siten, että ne paremmin turvaisivat toisen kunnan alueelle sijoitetun lapsen oikeuden perusopetukseen. Kyseisen lain 50 §:ää muutettaisiin siten, että lapsen toisen kunnan alueelle sijaishuoltoon sijoittaneen kunnan olisi korvattava sijoituskunnalle perusopetuksen järjestämisestä aiheutuneet kustannukset siltä osin, kun ne ylittävät edellä mainitun valtiosuuden. Nykyisin tätä periaatetta sovelletaan kyseisen pykälän 2 momentin mukaan ainoastaan koulukotiin sijoitettujen lasten osalta. Siten säännöstä laajennettaisiin koskemaan kaikkien sijaishuoltoon sijoitettujen lasten perusopetuksen kustannusten korvaamista.

17 §. *Lastensuojelun järjestäminen eräissä erityistilanteissa.* Pykälässä säädettäisiin siitä, mikä kunta on vastuussa lastensuojelun järjestämisestä erityisesti tilanteissa, joilla on kansainvälisiä liittyviä. Vastaavat säännökset sisältyvät voimassa olevan lain 45 §:ään. Haagin lasten suojelua koskevan yleissopimuksen voimaan tulo saattaa mahdollisesti aiheuttaa muutostarpeita kyseiseen säännökseen. Tarvittavat muutokset valmistellaan sopimuksen voimaan saattamisen ja siihen liittyvien lainsäädännön muutosten yhteydessä.

Pykälän *1 momentti* vastaisi asiallisesti voimassa olevan lastensuojelulain 45 §:n 2 momenttia, ehdotettu *2 momentti* voimassa olevan lain 45 §:n 3 momenttia ja *3 momentti* voimassa olevan lain 45 §:n 4 momenttia.

18 §. *Suhde muihin lakeihin.* Pykälässä säädettäisiin sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtiosuudesta annetun lain (733/1992) soveltamisesta lastensuojelun järjestämiseen. Säännös vastaisi voimassa olevan lastensuojelulain 5 §:ää.

Voimassa olevan lastensuojelulain 43 §:ään sisältyvä säännös sijaishuollon järjestämisestä lastensuojelujärjestön tai muun sosiaalihuollon palveluja antavan yhteisön avustuksella ehdotetaan poistettavaksi, koska tämä mahdollisuus sisältyy jo kyseiseen valtiosuuslakiin (4 §). Valtiosuuslain mukaan hankittaessa palveluja yksityiseltä palvelujen tuottajalta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta (4 §:n 3 momentti).

19 §. *Asiakasmaksut.* Pykälässä säädettäisiin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992) soveltamisesta lastensuojelussa perittäviin maksuihin. Säännös vastaisi voimassa olevan lastensuojelulain 46 §:n 1 momenttia.

4 luku. Lapsen osallisuus

20 §. *Lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen.* Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Samansisältöinen säännös sisältyy lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artiklaan. Velvollisuudesta selvittää ja ottaa

huomioon alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla säädetään myös sosiaalihuollon asiakaslain 10 §:n 1 momentissa.

Edellä mainittujen säännösten edellyttämä lapsen mielipiteen ja näkemysten selvittämisen tulee olla myös lastensuojelussa keskeinen periaate, jonka vuoksi tätä koskeva säännös on otettu jo lain yleisiin säännöksiin (ehdotettu 5 §). Nyt kyseessä olevan 20 §:n mukaiseen lapsen mielipiteen selvittämiseen ja kuulemiseen viitattaisiin myös ehdotetun 42 §:n 1 momentissa huostaanottoa, sijaishuoltoon sijoittamista ja huostassapidon lopettamista koskevan päätöksenteon yhteydessä.

Ehdotetun pykälän *1 momentti* vastaisi asiallisesti lähinnä voimassa olevan lastensuojelulain 10 §:n 1 momenttia. Voimassa olevan lain mukaan lapsen etua selvitettäessä on otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide, perehdyttävä lapsen kasvuoloihin sekä arvioitava, miten eri lastensuojelutoimet todennäköisesti vaikuttavat lapsen kehitykseen. Säännöksen perustelujen mukaan lapsen omat toivomukset ja mielipide häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa on pyrittävä selvittämään aina, lapsen iästä riippumatta, ja myös otettava huomioon lapsen asiaa hoidettaessa. Lapsen toivomusten ja mielipiteen huomioon ottaminen ei tarkoita, että lapsella olisi myös päätösvalta asiassa. Viime kädessä oikeus ja velvollisuus päätöksen tekemiseen kuuluu aina aikuisille. Käytännössä säännös kuitenkin merkitsee velvollisuutta perustelujen esittämisen myös siltä osin, kuin lapsen toiveita tai mielipidettä ei ratkaisuja tehtäessä ole voitu noudattaa.

Lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittämisessä on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa. Pienen lapsen ollessa kyseessä voidaan muun muassa havainnoida lapsen käyttäytymistä ja hänen suhdettaan läheisiin ihmisiin. Kouluikää lähestyvien ja sitä vanhempien lasten tahdon, mielipiteen ja käsityksen selvittäminen tapahtuu pääsääntöisesti keskustelemalla ja apuna voidaan käyttää lasten kanssa työskentelyyn erikseen kehitettyjä välineitä.

Mielipiteen selvittämisen toteutumista käytännössä tehostettaisiin vaatimuksella kirjata lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääsiallinen sisältö lastensuojeluasiakirjoihin.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin lapsen kuulemisesta hallintolain 34 §:n mukaisesti. Voimassa olevan lastensuojelulain 10 §:n 2 momentin mukaan todisteellinen kuuleminen koskee 12 vuotta täyttäneitä lasta. Tätä velvoitetta muutettaisiin siten, että 12 vuotta täyttäneitä lasta tulisi kuulla todisteellisesti huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista sekä yhteydenpidon rajoittamista koskevissa asioissa. Muissa asioissa hallintolain mukainen kuuleminen koskisi 15 vuotta täyttäneitä lasta, jolla on jäljempänä ehdotetun 21 §:n mukaisesti oikeus käyttää puhevaltaansa itseään koskevissa lastensuojeluasioissa huoltajan ohella.

Ehdotetun 2 momentin toiseen virkkeeseen sisältyisi asianosaisjulkisuutta rajoittava säännös. Sen mukaan kuulemisen yhteydessä lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään tai ovat vastoin erittäin tärkeää yksityistä etua. Osin vastaavasti on säädetty nykyisen lastensuojelulain 26 §:n 2 momentissa, joka tosin koskee ainoastaan sijaishuollossa olevia lapsia. Asiallisesti vastaava säännös sisältyy lisäksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 11 §:ään.

Hallintolain mukaisen kuulemisen yhteydessä lapsella on tiedonsaantioikeus kaikkiin viranomaisen laatimiin asiakirjoihin, jotka voivat tai ovat voineet vaikuttaa asian käsit-

telyyn. Lapsen etu voi joissakin tapauksissa vaarantua kuulemisen yhteydessä, kun lapselle luovutetaan häntä itseään tai hänen perhettään koskevia tietoja. Jos asiakirjat sisältävät esimerkiksi sellaisia tietoja lapsen vanhemmista, jotka voisivat vakavasti vaarantaa lapsen mielenterveyttä tai hänen suhdettaan vanhempiinsa, tietojen antaminen voi kokonaisuudessaan olla vastoin lapsen erittäin tärkeää etua. Muun muassa edellä mainitusta syystä tieto voidaan myös viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n mukaisesti jättää antamatta asianosaiselle itselleen.

Jotta lapsen kannalta tärkeä luovutettavia asiakirjoja koskeva arviointi suoritetaan aina lastensuojeluun liittyvän kuulemisen yhteydessä, tätä koskeva säännös ehdotetaan edelleen otettavaksi myös lastensuojelulakiin. Sen lisäksi tietojen antamiseen sovelletaan edellä mainittua julkisuuslain 11 §:ää.

21 §. Lapsen puhevallan käyttö. Lapsi on lastensuojeluasiassa aina asianosainen, mutta hänen itsenäistä puhevaltansa käyttöä on eri tilanteissa rajoitettu ikärajoja koskevilla säännöksillä.

Voimassa olevan lastensuojelulain 10 §:n 2 momentin mukaan 15-vuotiaalla lapsella on oikeus käyttää puhevaltaa vanhempiensa ohella. Tämän lisäksi kuitenkin jo 12 vuotta täyttäneellä lapsella on useita puhevallan käyttöön liittyviä oikeuksia. Lastensuojelulain 10 §:n 2 momentin mukaan kaksitoista vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus vaatia 13 §:ssä tarkoitettuja avohuollon tukitoimena järjestettäviä sosiaalipalveluja ja muita tukitoimia. Myös lastensuojelulain perhehoitoa ja laitoshuoltoa tukitoimena koskevassa 14 §:ssä, kuulemista ja päätöksen alistamista päätettäessä lapsen huostaanotosta, sijaishuoltoon sijoittamisesta ja huostassapidon lopettamisesta koskevassa 17 §:ssä, muutoksenhakua koskevassa 35 §:ssä ja muutoksenhakua korkeimpaan hallinto-oikeuteen koskevassa 37 §:ssä on annettu 12 vuotta täyttäneelle lapselle puhevaltaa häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa.

Erityisesti 12 vuotta täyttäneen lapsen puhevallan käyttöä koskevat säännökset ovat voimassa olevassa lastensuojelulaissa varsin epäjohdonmukaisia. Niiden sisältö tunnetaan käytännössä huonosti, minkä vuoksi lapsen mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin ei käytännössä välttämättä aina toteudu. Lisäksi 12-vuotiaan lapsen asianosaisuuteen liittyy useita käytännön ongelmia. Lapsi tarvitsee oikeuksiensa käyttämiseksi apua, mutta oikeudellisen avustajankaan avulla itsenäinen asian ajaminen hallintoviranomaisessa tai oikeudessa ei juuri tule näin nuorten lasten kohdalla kysymykseen. Lapsen oikeutta ja tosiasiallisia mahdollisuuksia käyttää itsenäisesti muutoksenhakuoikeuttaan ja puhevaltaansa arvioidaan jäljempänä 89 §:n perusteluissa.

Pykälän 1 momentti vastaisi asiallisesti lastensuojelulain 10 §:n 2 momentin ensimmäistä virkettä. Säännöksen sanamuotoa on pyritty selkiyttämään lisäämällä puhevallan käyttöön oikeutetuksi myös muu laillinen edustaja kuin huoltaja. Lapsen muuna laillisena edustajana kyseeseen voi tulla esimerkiksi jäljempänä 22 §:n mukaan määrätty edunvalvoja tai maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain (493/1999) mukainen lapsen edustaja.

Ehdotettu sanamuoto vastaa hallintolain 14 §:n 3 momenttia, missä viisitoista vuotta täyttäneelle lapselle ja hänen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen annetaan rinnakkainen, toisistaan riippumaton puhevalta asiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä taikka henkilökohtaista etua tai oikeutta. Säännös vastaa sisällöltään myös oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 §:n säännöstä. Sana erikseen osoittaa, että lapsi ja huoltaja ei-

vät ole sidotut yhteistoimintaan, vaan kumpikin voi käyttää lapsen puhevaltaa omista lähtökohdistaan.

Pykälän 2 ja 3 momentissa säädettäisiin niistä tilanteista, joissa pääsäännöstä poiketen jo 12 vuotta täyttäneellä lapsella olisi oikeus käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella itsenäisesti puhevaltaansa.

Pykälän 2 *momentin* mukaan 12 vuotta täyttäneen lapsen itsenäinen puhevallan käyttö-oikeus koskisi ensinnäkin yhteydenpidon rajoittamista, jolloin lapsen vastustaessa tapaamisia niitä ei voitaisi toteuttaa. Huostaan otetulla lapsellakin on oikeus yhteydenpitoon läheisiinsä. Tämän oikeuden voidaan katsoa olevan niin konkreettisen, että 12 vuotta täyttäneenkin voidaan katsoa pystyvän käyttämään puhevaltaansa huoltajan tai muun laillisen edustajan näkemyksistä riippumatta. Tästä syystä näissä asioissa puhevallan käyttöoikeus on syytä säätää pääsääntöä eli 15 vuotta alhaisemmaksi. Lisäksi 12-vuotiaalla lapsella olisi yhteydenpidon rajoittamista koskevissa asioissa valitusoikeus.

Pykälän 3 *momentissa* säädettäisiin, että 12-vuotiaan lapsen vastustaessa huostaanottoa sitä koskeva asia olisi ratkaistava hallinto-oikeudessa. Säännös merkitsee eräänlaista osittaisen itsenäisen puhevallan käytön oikeutta 12 vuotta täyttäneelle alaikäiselle. Yksin hänen vastustuksensa tekee huostaanotosta tahdonvastaisen ja siihen sovelletaan samaa päätöksentekojärjestystä kuin silloin, kun 15 vuotta täyttänyt lapsi tai lapsen huoltaja taikka muu laillinen edustaja vastustaisi huostaanottoa. Päätöksenteko siirtyy tehtäväksi hallinto-oikeudessa siten kuin lain 43 §:n 2 momentissa säädetään.

Stakesin hallinto-oikeuden ratkaisuja koskeneen selvityksen mukaan vuonna 2004 yhteensä 28 iältään 12–14 -vuotiasta lasta on yksinään vastustanut huostaanottoa ja yhdessä vanhempien kanssa 29 lasta. Siten 12-vuotiaan itsenäisellä vastustus-oikeudella on huostaanottoasioissa ollut lapsen kannalta käytännössäkin merkitystä.

Lapsen edun toteutumisen kannalta on käytännössä enemmän merkitystä sillä, että päätöksiä tehtäessä lapsen mielipide selvitetään ja hänen mielipiteensä sekä näkemyksensä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon kuin, että hänelle vain taataan muodollisesti mahdollisuus käyttää itsenäistä puhevaltaa muutoksenhaun kautta. Hakemusasian tuomioistuinkäsittely, missä viranomainen on hakijan eikä päättäjän roolissa, takaa lapselle riittävästi oikeusturvaa, kun vielä otetaan huomioon hallinto-lainkäytölle ominainen tuomioistuimen velvollisuus huolehtia asian selvittämisestä.

Erityisesti kun ratkaistaan kysymys lapsen huostaanottamisesta ja siinä yhteydessä hänen sijoittamisestaan muualle kodistaan tai muusta vakiintuneesta asuinpaikastaan, jo 12-vuotiaan vastustukselle on annettava tällainen painoarvo, vaikka hänen puolestaan hänen puhevaltaansa varsinaisesti käyttävät antaisivatkin lastensuojeluviranomaiselle suostumuksen huostaanottoon ja sijaishuoltoon sijoittamiseen.

Tarvittaessa lapselle tulisi hakea edunvalvojaa käyttämään hänen puhevaltaansa siten kuin jäljempänä ehdotetussa 22 §:ssä säädettäisiin. Lapsen mahdollisuudesta saada avustaja oikeuskäsittelyyn puolestaan säädetään 87 §:ssä.

22 §. Edunvalvojan määrääminen huoltajan sijaiseksi. Voimassa olevassa lastensuojelulaisissa ei ole erityissäännöksiä lapsen edunvalvonnasta lasta henkilönä koskevissa asioissa. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa olevien yleisten säännös-

ten nojalla alle 15-vuotiasta lasta edustaa lapsen huoltaja. Myös esimerkiksi huostassa olevan lapsen huoltajalla on oikeus käyttää lapsen puhevaltaa.

Sosiaalihuollossa ja erityisesti lastensuojelussa lapsen ja vanhemman edut saattavat olla joissakin tilanteissa keskenään ristiriidassa. Tämä otettu huomioon vuonna 2001 voimaan tullessa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa, jonka 10 §:n 3 momentissa säädetään edunvalvojan hakemisesta lapselle. Kyseisen säännöksen mukaan, jos alaikäisen henkilöä koskevassa yksittäisessä sosiaalihuollon asiassa on perusteltu syy olettaa, että huoltaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua, tulee sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tehdä holhoustoimesta annetun lain 72 §:ssä tarkoitettu hakemus tai 91 §:ssä tarkoitettu ilmoitus edunvalvojan määräämiseksi alaikäiselle, jos se on tärkeää alaikäisen edun turvaamiseksi.

Edunvalvojan määrääminen lapselle on ollut lastensuojeluasioissa toistaiseksi erittäin harvinaista. Tämä voi johtua osaltaan siitä, että kyseinen sosiaalihuollon asiakaslain säännös tunnetaan varsin huonosti.

Ehdotettu pykälä sisältäisi edunvalvojan määräämistä huoltajan sijaiseksi koskevan säännöksen, joka on tarkoitettu erityissäännökseksi edellä mainittuun sosiaalihuollon asiakaslain säännökseen nähden. Sitä sovellettaisiin lastensuojeluasioissa siitä riippumatta, onko asia vireillä sosiaaliviranomaisessa vai tuomioistuimessa.

Pykälän *1 momentissa* täsmennettäisiin niitä edellytyksiä, joilla lapselle voidaan lastensuojeluasioissa määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta lapsen puhevaltaa. Ensinnäkin tulisi olla erityinen syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa. Ristiriita sinänsä ei edellyttäisi edunvalvojan määräämistä, vaan sen lisäksi kyseisen säännöksen mukaan olisi harkittava erikseen, onko edunvalvojan määrääminen tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi.

Erityisenä syynä olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa, tarkoitettaisiin lähinnä vastaavia tilanteita, joihin myös sosiaalihuollon asiakaslain esitöissä (HaVL 7/2000 vp, StVM 18/2000 vp) on viitattu. Siten huoltajan sivuuttamisen olisi mahdollista sellaisissa tapauksissa, joissa objektiivisesti arvioiden on aihetta olettaa, että huoltaja joutuu lojaliteettiristiriitaan eikä sen vuoksi voi puolueettomasti valvoa lapsen etua. Eturistiriita ei voi syntyä pelkästään sillä perusteella, että lapsi ja huoltaja ovat eri mieltä jostakin kysymyksestä. Eturistiriitaa ei myöskään osoita se, että huoltajalla ja sosiaaliviranomaisella on eriäviä käsityksiä lapsen edusta esimerkiksi huostaanottoa koskevassa asiassa. Ilmeinen puolueettomuuden vaarantumisen mahdollisuus voi vallita esimerkiksi silloin, kun huoltajan tai hänelle läheisen henkilön epäillään tai todetaan pahoinpidelleen tai käyttäneen seksuaalisesti hyväkseen lasta. Edunvalvojan määrääminen voisi olla tarpeen myös tilanteissa, joissa lapsen huoltaja ei terveydentilansa, esimerkiksi mielenterveyden häiriön, vuoksi kykene valvomaan lapsen etua.

Edunvalvojan määräämisellä ei voida ohittaa huoltajan asianosaisuutta. Jos kyse on esimerkiksi huostaanotosta tai sijaishuoltoon sijoittamisesta, huoltajalla ja myös huollosta erotetulla vanhemmalla on oikeus tulla kuulluksi hallintolain mukaisesti ja saada viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n mukaan tiedot siten kuin asianosaisen asemassa oleva ne saa. Huoltajaa koskevat tällöin samat salassapitovelvoitteet kuin muitakin asianosaisia, eikä hänellä siten ole oikeutta päättää lapsen tietojen luovuttamisesta ulkopuolisille.

Ratkaisevaa edunvalvojan määräämiselle lastensuojeluasiassa ei olisi edunvalvojan nauttima lapsen huoltajan tai vanhempien luottamus, vaan edunvalvojan edellytykset valvoa lapsen etua.

Pykälän 2 *momentissa* säädettäisiin siitä, kuka voi tehdä hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi lapselle lastensuojeluasioissa. Sosiaalihuollon asiakaslain 10 §:n 3 momentti ohjaa sosiaaliviranomaisia tekemään edunvalvojaa koskevan hakemuksen tuomioistuimelle tai ilmoituksen edunvalvojan tarpeesta maistraatille, jonka pohjalta maistraatti tai tuomioistuin voi sen aiheelliseksi katsoessaan määrätä lapselle edunvalvojan.

Ehdotetun säännöksen mukaan hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi voisi tehdä holhoustoimesta annetun lain mukainen holhousviranomainen eli maistraatti tai sosiaalihuollosta vastaava toimielin. Lisäksi lapsen huoltaja itse voisi hakea edunvalvojan määräämistä.

Jäljempänä ehdotetussa 24 §:ssä säädetään erityisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuudeksi huolehtia siitä, että lapselle haetaan lastensuojeluasioissa tarvittaessa edunvalvojaa. Sosiaalihuollosta vastaava toimielin voisi tehdä ilmoituksen edunvalvojan tarpeesta maistraatille, joka tekisi tarvittaessa tätä koskevan hakemuksen kärjäoikeudelle. Sosiaalihuollosta vastaava toimielin voisi myös itse toimittaa asiaa koskevan hakemuksen suoraan kärjäoikeudelle.

Pykälän 3 *momentissa* säädettäisiin siitä, kenellä olisi toimivalta määrätä lapselle edunvalvoja. Holhoustoimesta annetun lain mukainen holhousviranomainen eli maistraatti voisi määrätä edunvalvojan, jos huoltaja ja sosiaalihuollosta vastaava toimielin ovat asiasta yksimieliset. Muussa tapauksessa edunvalvojan määräisi tuomioistuin. Jos lastensuojeluasia olisi vireillä ainoastaan lastensuojeluviranomaisessa eikä hallintotuomioistuimessa, lapsen edunvalvojan määräisi erimielisissä tilanteissa pääsääntöisesti kärjäoikeus.

Lisäksi hallintotuomioistuimilla olisi mahdollisuus oma-aloitteisesti määrätä lapselle edunvalvoja niiden käsitellessä lastensuojeluasioita.

Hallintolainkäyttölakiin lisättiin vuonna 1999 holhoustoimilain muutoksen yhteydessä 19 a §, jonka mukaan tuomioistuin voi määrätä viran puolesta edunvalvojan tuomioistuimessa vireillä olevan asian oikeudenkäyntiä varten silloin, kun asianosainen ei sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi itse kykene etuaan valvomaan. Hallintotuomioistuimet ovat tulkinneet mainitun muun vastaavan syyn kattavan edunvalvojan määräämisen viran puolesta myös henkilölle, joka ei nuoren ikänsä vuoksi kykene valvomaan etuaan esimerkiksi lastensuojelua koskevassa oikeudenkäynnissä. Säännöstä ei kuitenkaan ole tarkoitettu sovellettavaksi niissä tilanteissa, joissa lapsella on jo edunvalvoja eli edunvalvojana toimiva huoltaja, mutta tämä on tehtävässään esteellinen.

Eduskunnalle todennäköisesti kevään 2006 aikana annettavassa holhoustoimesta annetun lain muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä ehdotetaan edellä mainitun hallintolainkäyttölain säännöksen muuttamista. Esityksen mukaan hallinto-oikeus voisi määrätä myös varsinaisen edunvalvojan esteellisyyden vuoksi edunvalvojalle sijaisen. Muutoksen tultua voimaan edunvalvojaa ei siten ole tarpeen hakea yleisestä tuomioistuimista, vaan hallintotuomioistuin voi näissä tilanteissa itse määrätä lapselle edunvalvojan.

23 §. Edunvalvojan palkkio ja kustannukset. Pykälässä säädettäisiin lastensuojeluasioihin liittyvien edunvalvontapalveluiden kustannusten korvaamisesta. Lapsen edunvalvonnan kustannusvastuusta ei ole nykyisin olemassa erityissäännöksiä. Edunvalvojasta aiheutuvista kustannuksista vastaa nykyisin käytännössä edunvalvojaa hakeva taho eli yleensä kunta.

Ehdotetun säännöksen mukaan lastensuojeluasiaan liittyvästä lapsen edunvalvonnasta aiheutuvista kustannuksista vastaisi se kunta, joka on asiassa 16 ja 17 §:n mukaisesti lastensuojelun järjestämismääräyksessä.

Oikeuskäsittelyyn liittyvän avustajan määräämisestä lapselle ja siitä aiheutuvista kustannuksista säädetään erikseen jäljempänä 87 §:ssä.

24 §. Vastuu lapsen edun turvaamisesta. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee viran puolesta valvoa lapsen edun toteutumista. Voimassa olevassa lastensuojelulain 15 §:ssä säädetään erikseen lapsen edun valvonnasta eräissä tilanteissa.

Pykälän 1 momentti vastaa asiallisesti voimassa olevan lastensuojelulain 10 §:n 3 momenttia. Kyseisen säännöksen mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava lapsen edun toteutumista, avustettava virkansa puolesta lasta sekä ohjattava häntä tarvittaessa saamaan riittävää apua. Lainkohdan perusteluiden mukaan, jos lapsi ja sosiaalityöntekijä ovat eri mieltä lastensuojelua koskevista toimista ja näkemusero koskee lapsen oikeudelliseen asemaan liittyvää kysymystä, tulisi sosiaalityöntekijän ohjata nuori yleisen oikeusavustajan tai muun lainopillisen asiantuntijan puoleen riittävän oikeudellisen avun saamiseksi.

Käytännössä sosiaalityöntekijällä ei ole kaikissa tilanteissa välttämättä riittävästi valtuuksia eikä asemaa toimia lapsen edun valvojana säännöksen edellyttämällä tavalla. Sosiaalityöntekijä valmistele lasta koskevan lastensuojeluasian sosiaalilautakunnan ratkaistavaksi samalla, kun hänen tulisi virkansa puolesta avustaa lasta tämän itsenäisen puhevallan käytössä. Ristiriitoja saattaa aiheutua muun muassa tilanteissa, joissa lapsen etu on vastoin kunnan taloudellisia ja toimintaa ohjaavia päätöksiä. Ristiriitainen tilanne syntyy myös silloin, kun sosiaalityöntekijän tulisi luoda luottamussuhde vanhempiin, joiden toiveet ovat vastakkain lapsen edun kanssa.

Tämän vuoksi säännökseen on lisätty sosiaalityöntekijälle velvollisuus hakea lapselle erillistä edunvalvojaa 22 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa. Säännöksen sanamuotoa on myös täsmennetty siten, että siinä mainitaan lapsen avustaminen nimenomaan hänen puhevaltansa käytössä. Lisäksi sen sijasta, että velvoitettaisiin sosiaalityöntekijä ohjaamaan lapsi saamaan riittävää apua, säännöksessä puhutaan lapsen ohjaamisesta tarvittaessa oikeusavun piiriin.

Pykälän 2 momentti vastaa asiallisesti voimassa olevan lastensuojelulain 15 §:n 2 momenttia, mutta säännöksen sanamuotoa täsmennettäisiin. Ehdotetun säännöksen mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä, jollei toimielin arvioi läsnäolon olevan ilmeisen tarpeetonta.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tehtävistä lapsen edun valvonnassa säädetään vastaavasti myös esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen (575/1988, muutet-

tu 677/1990) 15 §:ssä. Säännöksen mukaan, kun lasta kuulustellaan epäiltynä, sosiaalilautakunnalle on varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tätä ole lastensuojelulain (683/83) 15 §:n 2 momentin perusteella pidettävä ilmeisen tarpeettomana. Esitutkintaviranomaisen on myös viipymättä toimitettava kuulustelupöytäkirja sosiaalilautakunnalle.

Lapsen etua esitutkinnassa valvovat ennen kaikkea lapsen laillisina edustajina toimivat huoltajat. Lapsen edun valvonnasta esitutkinnassa säädetään esitutkintalain (449/1987, muutettu 645/2003) 33 §:ssä. Säännöksen 1 ja 2 momentin mukaan, jos kuulusteltava ei ole täyttänyt viittätoista vuotta, hänen huoltajallaan, edunvalvojallaan tai muulla laillisella edustajallaan on oikeus olla läsnä kuulustelussa. Jos asianomistajana tai epäiltynä kuulusteltava on viisitoista vuotta täyttänyt vajaavaltainen, huoltajalla, edunvalvojalla tai muulla laillisella edustajalla on oikeus olla läsnä kuulustelussa, jos tämä tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä saisi oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 tai 2 §:n mukaan käyttää puhevaltaa vajaavaltaisen sijasta tai ohella. Säännöksen 3 momentin mukaan tutkija voi kuitenkin kieltää vajaavaltaisen edustajan läsnäolon kuulustelussa, jos tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta. 4 momentin mukaan kuulustelusta on etukäteen ilmoitettava läsnäoloon oikeutetuille vajaavaltaisen edustajille, jos se käy vaikeudetta päinsä. Ainakin yhdelle heistä on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa, paitsi jos vajaavaltaista on rikoksen selvittämisen vuoksi välttämätöntä viipymättä kuulustella. Tällöin vajaavaltaisen edustajalle on ilmoitettava kuulustelusta mahdollisimman pian.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on kiinnittänyt ratkaisukäytännössään (Päätös 9.7.2004 dnro 2526/4/02) huomiota läsnäolomahdollisuuden varaamiseen kuulustelussa huoltajalle ja sosiaalilautakunnan edustajalle. Päätöksessä oli kyse sijaishuoltoon sijoitetun lapsen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinnasta. Päätöksen mukaan huoltajalle tulee varata tilaisuus olla läsnä kuulustelussa, vaikka sosiaalilautakunnan edustaja olisikin ollut paikalla. Lapsen huoltajalla on oikeus osallistua myös huostaanottopäätöksen jälkeen lasta koskevien asioiden päätöksentekoon.

Voimassa olevan lain esitöiden (HE 13/1983) mukaan sosiaalilautakunnan edustajan läsnäolo on ilmeisen tarpeetonta esimerkiksi liikennerikkomuksia käsiteltäessä. Sosiaalilautakunnan edustajan läsnäolon tarpeellisuutta kuulustelussa on arvioitava lastensuojelullisista näkökohdista. Läsnäolon tarpeellisuutta harkittaessa on kiinnitettävä huomiota ainakin lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon laatuun. Erityisesti mikäli lapsi on sosiaalilautakunnan huostaan ottama, sosiaalilautakunnan edustus esitutkintaa suorittaessa ei kuitenkaan voine olla ilmeisen tarpeetonta.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen edustajan läsnäolo alaikäisten tekemien rikosten ja alle 15-vuotiaiden tekemien rikollisiksi säädettyjen tekojen tutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä edistää poliisin ja lastensuojeluviranomaisten yhteistyötä sekä lastensuojelullisten näkökulmien huomioon ottamista ja lapsen tarvitseman tuen järjestämistä näissä tilanteissa. Toimivia käytäntöjä lapsen edun valvonnassa on luotu keskittämällä nuorten oikeusedustukset tiettyyn yksikköön tai poliisilaitoksella työskentelevälle sosiaaliryhteykselle.

Lisäksi pykälän 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi uusi säännös, jonka mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee huolehtia siitä, että lapsi ohjataan tarvittaessa rikosasioiden sovitteluun. Rikosasioiden sovittelu on erityisesti lastensuojelun kannalta merkittävä uusi keino puuttua nuorten tekemiin rikoksiin. Sitä koskeva laki rikos- ja

eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005) tuli voimaan vuoden 2006 alussa. Rikosasioiden sovittelussa rikoksen osapuolille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi. Rikosasioiden sovittelu on todettu toimivaksi keinoksi ehkäistä nuorten tekemiä uusintarikoksia ja kasvattaa lapsia ja nuoria vastuullisuuteen.

5 luku. Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen

25 §. Ilmoitusvelvollisuus. Ilmoitusvelvollisuudesta säädetään voimassa olevan lastensuojelulain 40 §:ssä. Ilmoitusvelvollisuus koskee nykyisin sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, poliisitoimen tai seurakunnan palveluksessa taikka luottamustoimessa olevia henkilöitä silloin, kun he ovat virkaa tai tointa hoitaessaan saaneet tietää ilmeisestä perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Heidän on tällöin ilmoitettava lapsesta viipymättä sosiaalilautakunnalle.

Säännöstä on tarkoitus muuttaa täsmentämällä ja osin laajentamalla ilmoitusvelvollisten piiriä ja selkiyttämällä ilmoitusvelvollisuuden alaa.

Pykälän *1 momentin* mukaan ilmoitusvelvollisuus ulotettaisiin voimassa olevan lastensuojelulain 40 §:ssä lueteltujen sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, poliisitoimen ja seurakunnan lisäksi nuorisotoimeen. Lisäksi ilmoitusvelvollisuus ulotettaisiin turvapaikan hakijoiden vastaanottoa ja hälytyskeskustoimintaa harjoittaviin yksiköihin riippumatta siitä, minkä hallinnonalan alaisuuteen kyseinen toiminta kuuluu.

Edellä mainittujen hallintokuntien lisäksi ilmoitusvelvollisuus koskisi kaikkia sosiaali- ja terveystalouden sekä koulutuspalveluiden tuottajia riippumatta siitä, onko palveluntuottaja yksityinen tai julkinen yhteisö tai ammatinharjoittaja. Vastaava sääntelytapa on omaksuttu sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (20 §).

Ilmoitusvelvollisuus liittyisi tehtävän hoitamisessa saatuihin tietoihin riippumatta siitä, onko henkilö esimerkiksi virka- tai työsuhteessa taikka itsenäinen ammatinharjoittaja. Lisäksi ilmoitusvelvollisuus koskisi luottamustoimintaa hoitavia.

Voimassa olevan lain tulkinnassa on ilmennyt epäselvyyttä siitä, koskeeko ilmoitusvelvollisuus myös perheasioiden sovittelijoita. Koska perheasioiden sovittelu järjestetään yleensä joko kunnan sosiaalitoimen tai seurakuntien toimesta, koskisi ilmoitusvelvollisuus siten lähtökohtaisesti myös perheasioiden sovittelijoita. Sen sijaan, vaikka säännös koskisi yleisesti seurakunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevia, se ei ulottuisi kirkkolain mukaisesti papin rippisalaisuutena saamiin tietoihin.

Vaikka ilmoitusvelvollisuus ulotettaisiin myös esimerkiksi nuorisotoimeen, ilmoitus olisi kuitenkin edelleen mahdollista tehdä ainoastaan lapsesta eli alle 18-vuotiaasta.

Säännöksessä tarkoitettut henkilöt voisivat tehdä ilmoituksen heitä mahdollisesti koskevien salassapitosäännösten estämättä. Tämä vastaa voimassa olevaa sääntelyä. Useiden eriaikaisesti säädettyjen ja keskenään ristiriitaisten salassapitosäännösten tulkinnassa ilmenneiden ongelmien vuoksi asia ehdotetaan nimenomaisesti mainittavaksi säännök-

sessä. Ilmoitusvelvollisuus koskisi siten myös tilanteita, joissa lapsi itse tai lapsen huoltaja vastustaa lastensuojeluilmoituksen tekemistä tai kieltää sen tekemisen.

Voimassa olevan lain sanamuoto, jonka mukaan ilmoitus on tehtävä ilmeisestä lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta, on jättänyt tarpeettomasti tulkinnanvaraa siitä, kuinka varmasti ilmoittajan tulee tietää lapsen olevan lastensuojelun tarpeessa. Epäselvyyttä on ollut erityisesti siitä, riittääkö ilmoituksen tekemiseen pelkkä epäily lastensuojelun tarpeesta. Tämän vuoksi sanamuotoa ehdotetaan täsmennettäväksi siten, että ilmoituksen voisi tehdä havaittuaan sellaisia seikkoja, joiden vuoksi lapsen lastensuojelun tarve on syytä selvittää.

Ilmoituksen tekemisen ja lastensuojelutarpeen selvittämisen taustalla voi olla hyvin erilaisia seikkoja, jotka liittyvät lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeeseen, kehitystä vaarantaviin olosuhteisiin tai lapsen omaan käyttäytymiseen. Ilmoituksen syynä voi olla esimerkiksi lapsen tarpeiden laiminlyönti, lapsen heitteillejättö, lapsen pahoinpitely tai seksuaalinen hyväksikäyttö tai niiden epäily tai uhka. Ilmoituksen aiheena saattaa olla myös se, että lapsen hoidossa tai huolenpidossa havaitaan muutoin puutteita tai osamattomuutta, joka vaarantaa lapsen hyvinvointia. Ilmoituksen syynä voisivat olla lisäksi esimerkiksi lapsesta huolehtivan aikuisen päihde- tai mielenterveysongelmat, jaksamattomuus tai oman hoidon laiminlyöminen tai myös arjen tukiverkon puuttuminen silloin, kun se saattaa vaarantaa lapsen hyvinvointia. Lisäksi ilmoituksen aiheena voisivat olla lapsen oma päihdeiden käyttö, mielenterveyden ongelma tai rikoksilla oireilu, lapsen itsetuhoisuus tai välinpitämättömyys itsensä ja muiden suhteen. Muu lapsen kehitystä vaarantava olosuhde voi olla esimerkiksi lapsen kehitykseen todennäköisesti vaikuttavat vanhemman ja lapsen väliset vakavat vuorovaikutusongelmat, jatkuva koulunkäynnin laiminlyöminen sekä tilanne, jossa lapsi joutuu kantamaan ikätasoonsa nähden suhteetonta vastuuta perheen arjesta esimerkiksi vanhemman sairauden vuoksi. Joissakin tilanteissa myös perheen erittäin heikko taloudellinen tilanne saattaa vaarantaa lapsen huolenpitoa tai kehitystä, jolloin lapsen tilannetta voitaisiin parantaa antamalla taloudellista tukea esimerkiksi lastensuojelullisin perustein. Ilmoitus tulisi tehdä myös havaitessaan edellä lueteltujen lisäksi muita vastaavia syitä, joiden vuoksi lapsen lastensuojelun tarve on syytä selvittää.

Lastensuojeluilmoitusta koskeva sääntely mahdollistaa kajoamisen perusoikeutena turvattuun perheen yksityisyyteen. Toisaalta sitä voidaan pitää edellytyksenä lapsen perusoikeuksien toteutumiselle kuten hengen ja turvallisuuden suojelemiselle ja 19 §:n mukaisen huolenpidon varmistamiselle. Perustuslain säätämistä koskevan hallituksen esityksen mukaan kyseessä olevien perusoikeuksien ollessa ristiriidassa etusija tulee antaa lapsen suojelemiselle.

Lapsen huolenpidon turvaamisen kannalta lastensuojeluilmoituksen tekemisen kynnyksen ei tulisi olla liian korkea. Jos lastensuojeluilmoituksen tekemistä pohtivalla henkilöllä on vaikeuksia arvioida sitä, onko lapsesta herännyt huoli riittävää lastensuojeluilmoituksen tekemiseksi, asiassa voi tarvittaessa konsultoida esimerkiksi lapsen asuinkunnan sosiaaliviranomaisia.

Pykälän 2 momentin mukaan myös muu kuin 1 momentissa mainittu henkilö voisi tehdä lastensuojeluilmoituksen, mutta hänellä ei olisi siihen velvollisuutta. Ilmoituksen tekijöinä voivat tulla kyseeseen esimerkiksi lapsi itse, lapsen huoltaja, vanhempi tai muu lapsen huolenpidosta vastaava yksityishenkilö, lapsen sisarus tai muu sukulainen taikka naapuri. Ehdotetun 2 momentin perusteella ilmoituksen voisi tehdä myös sellainen las-

ten kanssa työskentelevä henkilö, jolla ei olisi pykälän 1 momentin perusteella velvollisuutta ilmoituksen tekemiseen. Myös tässä tapauksessa ilmoituksessa voitaisiin antaa tarpeellisia tietoja salassapitosäännösten estämättä.

Lastensuojeluilmoituksen kohteena olevalla on pääsääntöisesti oikeus saada tieto häntä koskevan ilmoituksen tekijän henkilöllisyydestä. Lastensuojelussa esiintyy käytännössä tilanteita, joissa lastensuojeluilmoituksen tehneen yksityishenkilön henkilöllisyyden paljastaminen ilmoituksen kohteena olevalle olisi esimerkiksi lapsen edun tai ilmoituksen tekijän turvallisuuden kannalta erityisen vahingollista. Muun muassa henkilöllisyyttä koskeva tieto voidaan jättää antamatta asianosaiselle, jos viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:ssä mainitut edellytykset täyttyvät. Kyseisen säännöksen 2 momentin 1 kohdan mukaan asianosaisella ei ole oikeutta saada tietoa, jos tiedon antaminen olisi vastoin erittäin tärkeää yleistä etua taikka lapsen etua tai muuta erittäin tärkeätä yksityistä etua. Lain perustelujen mukaan (HE 30/1998) lapsen etu voi olla peruste suojata tapauskohtaisen kokonaisuutensa perusteella ilmoituksen tekijän henkilöllisyyttä lastensuojeluasioissa. Perusteluissa mainitaan tästä esimerkkinä tilanne, jossa ilmoituksen tekijä on lapselle läheinen henkilö, esimerkiksi isovanhempi, ja tiedon antaminen johtaisi lapsen hyvinvoinnille tärkeän aikuissuhteen katkeamiseen. Lain perustelujen mukaan tiedon antaminen lastensuojeluilmoituksen tekijästä saattaa olla yksittäistapauksessa myös vastoin yleistä etua, jos tiedon antaminen voi vaarantaa lastensuojelun tarkoituksen toteutumisen.

Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt perheväkivaltaa koskevassa erilliskertomuksessaan (K1/2006) huomiota siihen, ettei nykyisin lastensuojeluilmoituksista ja niiden aiheuttamista toimenpiteistä kerätä riittävästi tietoa. Esimerkiksi lastensuojelun tarpeen seuraamiseksi tällaiset tiedot olisivat kuitenkin tarpeen. Tästä syystä pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että ilmoituksista ja niiden sisällöstä on kunnassa pidettävä rekisteriä. Rekistereistä tiedot olisi tarvittaessa mahdollista koota myös valtakunnallisiin lastensuojelutilastoihin.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin muuttotilanteita koskevasta ilmoitusvelvollisuudesta. Myös lastensuojeluviranomaisilla itsellään olisi ilmoitusvelvollisuus erityisesti tilanteissa, joissa lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi muuttaa toiseen kuntaan.

Muuttotilanteita koskevasta menettelystä ja kuntien välisestä yhteistyöstä ei ole erikseen säädetty voimassa olevassa lastensuojelulaissa. Perheet kuitenkin muuttavat myös välttämättömästi lastensuojeluviranomaisten toimia. Käytännössä on esiintynyt tilanteita, joissa perhe muuttaa toiseen kuntaan, kun lapsen lastensuojelun tarvetta on alettu selvittää ja suunnitella lastensuojelutoimia. Muuton yhteydessä tieto lapsen lastensuojelun tarpeesta tai lastensuojelun asiakkuudesta ei käytännössä aina välity uuteen asuinkuntaan, jolloin muutto aiheuttaa katkoksia lapsen tuen tarpeen selvittämiseen ja tukitoimien järjestämiseen. Lastensuojelun asiakkuus saattaa käytännössä alkaa uudessa asuinkunnassa aivan alusta, mikä viivästyttää tarpeettomasti lapsen tarvitsemia tukitoimia.

Säännöksessä täsmennettäisiin kuntien välistä yhteistyötä lapsen muuttaessa kunnasta toiseen. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen eli käytännössä yleensä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuutena olisi huolehtia lastensuojelun tarpeen selvittämisen tai tukitoimien jatkamiseksi tarpeellisen tiedon välittämisestä uuteen asuinkuntaan. Tässä tarkoituksessa sosiaalityöntekijän tulisi toimittaa uuden asuinkunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle tai sen alaiselle asianomaiselle työntekijälle ne asiakirjat, joilla voi olla merkitystä lastensuojelun tarpeen selvittämisessä tai lastensuo-

jelun järjestämisessä. Vastuu selvityksen loppuun saattamisesta ja mahdollisten lastensuojelutoimenpiteiden jatkamisesta olisi uudella asuinkunnalla.

26 §. *Lastensuojeluasian vireille tulo ja asiakkuuden alkaminen.* Säännös on asiallisesti uusi. Voimassa olevaan lastensuojelulakiin ei sisälly vastaavia säännöksiä menettelystä lastensuojeluilmoituksen jälkeen ja lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa säädetään yleisesti asiakkuudesta sosiaalihuollossa. Asiakkuuden alkamisen täsmentäminen nimenomaan lastensuojelussa on välttämätöntä erityisesti lapsen ja perheen oikeusturvan kannalta. Nykyisin perheellä ei aina ole täsmällistä tietoa siitä, onko lapsi kirjattu lastensuojelun asiakkaaksi vai ei. Asiakkuus saattaa käytännössä alkaa esimerkiksi toimeentulotuen hakemisen yhteydessä ilman, että siitä ilmoitetaan lapselle ja perheelle itselleen. Toisaalta asiakkaaksi kirjaamista ei ole aina tehty useidenkaan lastensuojeluilmoitusten perusteella, vaikka lapsen tilanne selkeästi edellyttäisi lastensuojelun asiakkuutta ja siihen liittyviä palveluja ja tukitoimia. Lastensuojeluasiakkuuden alkamisen täsmentäminen on tarpeen myös kuntien välisen kustannusvastuun selkeyttämiseksi.

Pykälän *1 momentissa* täsmennetään niitä lastensuojeluasian vireille tulon tapoja, jotka synnyttävät lastensuojeluviranomaisille velvollisuuden selvittää lapsen tilanne ja huolehtia siitä, että lapsi saa tarvitsemansa suojelun ja tuen.

Lastensuojeluviranomaisten toimintavelvollisuus syntyisi ensinnäkin lapsen tai huoltajan oman, hakemukseksi katsottavan yhteydenoton tai 25 §:n mukaisen lastensuojeluilmoituksen johdosta. Vastaavasti myös viranomaisen yhteistyö- tai konsultaatiopyynnön luontoinen yhteydenotto velvoittaisi selvittämään lapsen tilanteen ja ryhtymään tarvittaviin tukitoimiin. Velvollisuus selvittää lastensuojelun tarve voisi syntyä myös muutoin, esimerkiksi silloin, kun sosiaaliviranomainen itse havaitsee mahdollisen lastensuojelun tarpeen jonkin sosiaalipalvelun tai etuuden hakemisen yhteydessä.

Pykälän *2 momentin* mukaan lastensuojeluviranomaisten on lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen välittömästi arvioitava lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Tällöin kyseeseen voi tulla esimerkiksi 38 §:n mukainen lapsen kiireellinen sijoitus.

Lisäksi sosiaalityöntekijän olisi viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ilmoituksen tai vastaavan yhteydenoton vastaanottamisesta ratkaistava, onko ilmoituksen johdosta syytä ryhtyä 27 §:n mukaiseen lastensuojelutarpeen selvittämiseen. Ehdotetun määräajan tarkoituksena on varmistaa se, että lapsen tilanteen selvittämiseen ryhdytään ripeästi niissäkin tilanteissa, joissa lastensuojelun tarve ei ole niin ilmeinen, että olisi tarpeen ryhtyä kiireellisesti lastensuojelutoimenpiteisiin.

Sosiaalityöntekijän tekemä ratkaisu siitä, onko tapauksessa syytä ryhtyä lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen, ei olisi luonteeltaan valituskelppoinen hallintopäätös, vaan lastensuojelun työskentelyyn sisältyvää tosiasiallista hallintotoimintaa.

Lähtökohtaisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulisi tehdä lastensuojelutarpeen selvitys aina lastensuojeluasian tultua eri tavoin vireille. Selvitys tulisi tehdä myös niissä tilanteissa, joissa on jo ryhdytty kiireellisesti lastensuojelutoimenpiteisiin. Vain hyvin poikkeuksellisesti esimerkiksi lastensuojeluilmoitus voitaisiin katsoa aiheettomaksi. Tällöin tulisi erikseen perustella, miksi ilmoituksen johdosta ei ole syytä ryhtyä toimenpiteisiin.

Jos lapsesta tehdyn lastensuojeluilmoituksen tai vastaavan yhteydenoton todetaan olevan täysin perusteeton, tulee pohtia tapauskohtaisesti, onko yhteydenotto ylipäättään tulkittavissa lastensuojeluilmoitukseksi. Lisäksi tulee erikseen pohtia, onko olemassa seikkoja, joiden vuoksi ilmoitusta ei tulisi antaa tiedoksi asianosaisille. Tieto voidaan jättää antamatta silloin, jos tapaukseen soveltuvat viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:ssä mainitut perusteet.

Pykälän 3 *momentissa* täsmennettäisiin sitä, milloin asiakkuus lastensuojelussa alkaa. Voimassa olevaan lastensuojelulakiin ei sisälly vastaavaa säännöstä. Sen sijaan sosiaalihuollon asiakkuudesta on säädetty sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 §:ssä, jonka mukaan asiakas on sosiaalihuoltoa hakeva tai käyttävä henkilö. Lain perustelujen (HE 228/1998) mukaan sosiaalihuollossa asiakkaita ovat myös ne, jotka saavat esimerkiksi palveluja ja etuuksia koskevaa ohjausta tai neuvontaa. Asiakkuus aktualisoituu tietyn toimenpiteen, hakemuksen, päätöksen, ilmoituksen tai palvelun kautta. Määritelmä tarkoittaa myös sellaisia asiakkuussuhteita, joissa asiakas omasta tahdostaan riippumatta tulee sosiaalihuollon piiriin.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 §:n mukaan sosiaalihuollon asiakkuuden voidaan tulkita alkavan esimerkiksi lapsen tai huoltajan omasta yhteydenotosta lastensuojeluun tai siitä, kun lastensuojelun tarvetta ryhdytään lastensuojeluilmoituksen johdosta selvittämään. Tästä hetkestä lähtien ovat voimassa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain mukaiset asiakkaan oikeudet ja velvollisuudet. Sen sijaan on jossain määrin tulkinnanvaraista, milloin lastensuojeluilmoitus voidaan tulkita sellaiseksi, ettei se johda toimenpiteisiin eikä siten myöskään aloita sosiaalihuollon asiakkuutta.

Lastensuojelu on osittain luonteeltaan erilaista kuin muut lasta ja perhettä tukevat sosiaalipalvelut, sillä siihen sisältyy myös lapsen suojelun tarvetta turvaavaa viranomais-toimintaa. Lastensuojelun tarve ei useinkaan tule lastensuojeluviranomaisten tietoon lapsen tai perheen omasta aloitteesta, vaan ulkopuolisen tahon tekemästä ilmoituksesta. Lastensuojelun osalta on käytännössä esiintynyt erilaisia tulkintoja suhteen, katsotaanko asiakkuuden lastensuojelussa alkavan jo lastensuojeluilmoituksesta, käytännössä joskus hyvin pitkän selvittelyvaiheen aikana, vai vasta kun lapselle tai perheelle annetaan lastensuojelulain mukaisia tukitoimia. Asiakkuuden alkamishetken tulkinta vaikuttaa muun muassa asiakasasiakirjojen ylläpitoon, joita koskevat käytännöt ovat vaihdelleet kunnittain. Lapsella tai perheellä itselläänkään ei välttämättä aina ole ollut tietoa mahdollisesta lastensuojelun asiakkuudestaan, vaikka heidän tilannettaan olisi selvitetty lastensuojelussa jo pitkään.

Ehdotetun uuden säännöksen mukaan lastensuojelun asiakkuus alkaisi kiireellisten lastensuojelutoimenpiteiden ohella myös silloin, kun sosiaalityöntekijä tekisi päätöksen lastensuojelutarpeen selvityksen tekemisestä. Selvitys sinänsä on jo lastensuojelun toimenpide, koska siinä on kyse lapsen ja perheen elämään vaikuttavasta interventtiosta. Asiakkuuden alkamisesta olisi tehtävä merkintä lasta koskeviin lastensuojeluasiakirjoihin.

Lastensuojeluasiakkuuden alkamisesta tulisi ilmoittaa lapsen huoltajalle tai muulle lapsen hoidosta ja kasvatuksesta pääasiallisesti huolta pitävälle henkilölle sekä 15 vuotta täyttäneelle lapselle. Tieto lastensuojeluilmoituksesta tai muusta lastensuojeluasian viireille tulosta ja selvityksen tekemisestä voitaisiin antaa suullisesti esimerkiksi sosiaalityöntekijän ottaessa yhteyttä puhelimitse tai tavatessa lasta ja huoltajia. Samassa yhtey-

dessä tulisi myös kertoa, mitä lastensuojelun tarpeen selvitys tarkoittaa ja kuka on siitä vastaava työntekijä. Tiedot tulisi antaa myös kirjallisesti.

27 §. Lastensuojelutarpeen selvitys. Nykyisessä lastensuojelulaissa ei ole erillistä säännöstä lastensuojelutarpeen selvittämisestä. Lapsen edun selvittämistä koskevan lastensuojelulain 10 §:n 1 momentin mukaan lapsen etua selvitettäessä on otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide, perehdyttävä lapsen kasvuoloihin sekä arvioitava, miten eri lastensuojelutoimet todennäköisesti vaikuttavat lapsen kehitykseen.

Erityisesti lastensuojelun avohuollon työskentelyn vaikuttavuuden ja suunnitelmallisuuden lisäämiseksi lakiin ehdotetaan otettavaksi lastensuojelutarpeen selvittämistä koskeva pykälä. Lastensuojeluasiakkuuden tulisi alkaa huolellisella lapsen tilanteen kartoittamisella, jotta itse työskentelyllä voitaisiin vastata nykyistä paremmin ja oikea-aikaisemmin lapsen suojelun ja tuen tarpeisiin.

Pykälän 1 momentin mukaan lastensuojelutarpeen selvityksen tekemisestä vastaa ja sitä johtaa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän lisäksi selvityksen tekemisessä tulee tarvittaessa olla mukana toinen lastensuojeluun perehtynyt työntekijä. Selvitys voidaan tehdä myös ryhmässä, jos kunnassa on käytettävissä esimerkiksi tarkoitukseen sopiva asiantuntijaryhmä.

Selvityksessä tulisi arvioida lapsen tilannetta ja tarpeita suhteessa hänen huoltajiensa ja kasvuympäristön mahdollisuuksiin vastata niihin. Erityisesti tulisi arvioida huoltajien kykyä huolehtia lapsen turvallisuudesta, perustarpeista sekä kehitystason mukaisesta hoidosta, huolenpidosta ja kasvatuksesta. Selvityksessä painopisteen tulisi olla lapsen ja huoltajien arkielämän olosuhteiden, riskien ja selviytymistä tukevien tekijöiden tarkastelussa.

Selvityksen tekemiseen tulisi sisältyä suoraa työskentelyä lapsen kanssa lapsen iästä riippumatta. Selvityksessä tulisi käyttää riittävän monipuolisia menetelmiä kattavan kokonaiskuvan saamiseksi. Menetelminä voivat olla esimerkiksi haastattelu, havainnointi, erilaiset toiminnalliset menetelmät tai lomakkeet. Käytettävien menetelmien tulisi mahdollistaa kaikkien osapuolten osallistumisen työskentelyyn. Esimerkiksi vauvaikäisten, pienten lasten ja niiden lasten kohdalla, joilla on syystä tai toisesta kommunikaatiovaikeuksia, voidaan käyttää lapsen ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen ja lapsen havainnointia.

Selvityksen tekemisen yhteydessä sosiaalityöntekijän tulisi olla tarpeen mukaan yhteydessä lapsen arkielämän kannalta merkityksellisiin tahoihin. Näitä voivat olla esimerkiksi lapselle läheiset henkilöt kuten sukulaiset tai lapsen kanssa työskentelevät muut viranomaiset. Tarvittaessa voidaan myös konsultoida asiantuntijoita. Osa selvityksestä voidaan tehdä lapsen kotona, tai kodin olosuhteiden selvittämisestä tulee huolehtia erikseen.

Selvitys on tehtävä, vaikka lapsi itse tai lapsen huoltaja vastustaisivat sen tekemistä. Tällöin tarvittavia tietoja voidaan pyytää muilta tilanteen kannalta merkityksellisiltä tahoilta, kuten lapsen tilanteen tuntevilta muilta viranomaisilta. Erityisesti tilanteissa, joissa vanhemmat kieltäytyvät lapsen lastensuojelun tarpeen selvittämisestä, mutta saatujen tietojen perusteella tähän on perustellusti aihetta, sosiaaliviranomainen voi hakea 28 §:n mukaisesti tuomioistuimen lupaa lapsen tutkimiseen.

Pykälän 2 *momentissa* säädetään selvityksen tekemisessä sovellettavasta määräajasta. Selvitys on tehtävä ilman aiheetonta viivytyksiä. Sen tulisi valmistua kuitenkin kaikissa tapauksissa viimeistään kolmen kuukauden kuluessa. Näin pitkään selvityksen tekeminen voisi kestää ainoastaan poikkeuksellisesti esimerkiksi tilanteissa, joissa odotetaan lääkärin tai psykologin lausuntoa tai meneillään olevan poliisitutkimuksen valmistumista.

Selvityksestä tulisi tehdä kirjallinen yhteenveto, josta käy ilmi käytetyt menetelmät ja tehdyt havainnot sekä lapsen, huoltajien ja muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastaavien henkilöiden sekä työntekijöiden näkemys lapsen tilanteesta. Selvityksen tekemisestä vastaavan sosiaalityöntekijän on otettava yhteenvedossa kantaa siihen, täytyvätkö lastensuojelun asiakkuuden kriteerit.

Selvityksen jälkeen olisi ratkaistava, onko tarvetta lastensuojeluasiakkuuden jatkamiseen. Jos lapsella ei todeta olevan sillä erää lastensuojelun tarvetta, asiakkuus tulee päättyä. Tällöin lapsen tukeminen voidaan järjestää tarvittaessa jonkin muun palvelun piirissä. Jos selvityksen perusteella todetaan lastensuojelutoimien tarve, asiakkuus jatkuu asiakassuunnitelman tekemisellä.

28 §. *Tuomioistuimen lupa lapsen tutkimiseen.* Huostaanottoa koskevien säännösten lisäksi lastensuojelulain tai laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ei nykyisin ole säännöksiä, joiden perusteella pienen lapsen hoidon tarve voitaisiin selvittää esimerkiksi psykiatrisella tai muulla lääketieteellisellä tutkimuksella silloin, kun hänen huoltajansa tätä vastustaa. Voimassa olevan lastensuojelulain 16 §:ssä säädettyjen edellytysten täytyessä kunta voi ottaa lapsen huostaan ja sallia esimerkiksi psykiatrisen tuen tarpeen arvioinnin ja hoidon vanhempien vastustuksesta huolimatta. Oikeuskäytännön mukaan huostaanottoa ei voida kuitenkaan käyttää huostaanoton tarpeen selvittämiseen.

Terveydenhuollon lainsäädännössä hoidon kannalta ratkaisevassa asemassa on riittävän kypsyden omaavan lapsen oma suostumus. Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 7 §:n mukaan lapselle voidaan suorittaa terveydenhuollon toimenpide hänen huoltajansa vastustuksesta riippumatta, kun lapsi tähän suostuu ja häntä voidaan pitää riittävän kehittyneenä ilmaisemaan mielipiteensä. Lisäksi mielenterveyslain 2 luvun säännösten mukaan voidaan lapsen psyykinen terveydentila tutkia hänen vastustuksestaan riippumatta. Ainakaan pienet lapset eivät kuitenkaan pääse terveydenhuollon tai mielenterveyspalvelujen piiriin ilman vanhempiensa myötävaikutusta.

Käytännössä lapsen oikeutta suojeluun ja huolenpitoon ei pystytä turvaamaan kaikissa tilanteissa nykyisillä lastensuojelulain mukaisilla keinoilla tilanteissa, joissa vanhemmat kieltäytyvät lastensuojelun avohuollon tukitoimista ja lapsen tuen tarpeen selvittämisestä. Lapsen tilannetta ei päästä tällöin tarkemmin selvittämään, vaikka esimerkiksi neuvola tai koulu on tuonut esille huolensa lapsen tilanteesta. Tällöin sosiaaliviranomaiset eivät välttämättä voi varmistua edes mahdollisesta huostaanoton tarpeesta. Huostaanoton tekemiseksi sosiaaliviranomaisilla tulee jo olla varsin yksityiskohtaista tietoa lapsen tilanteesta. Erityisesti pienten lasten olosuhteet ja niihin liittyvät uhkat saattavat jäädä pitkäksi aikaa vaille huomiota ja lapset ehtivät tästä syystä vaurioitua vakavasti.

Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä suurempi merkitys ajan kulumisella on lapsen kehitykselle. Vauvojen kohdalla muutama kuukausikin on pitkä aika. Muun muassa lastensuojelun avohuollon tuen tulisi tavoittaa nykyistä nopeammin pienet lapset ja

erityisesti vauvaperheet, jotta voitaisiin välttää perheen tilanteen kärjistymiseltä ja lopulta huostaanotolta. Stakesilta saadun selvityksen mukaan huostaanottoja on viime vuosina tehty entistä enemmän jo kouluikään ehtineille lapsille ja lapseen itseensä liittyvillä perusteilla kodin olosuhteisiin ja huolenpidon puutteisiin liittyvien perusteiden sijasta. Tämä voi johtua siitä, että pienten lasten perheissä pyritään ensisijaisesti käyttämään avohuollon menetelmiä. Toisaalta on mahdollista, että lastensuojelun tuki tavoittaa lapset myöhäisemmässä vaiheessa ongelmien jo kärjistyttyä ja lasten ehdittyä vaurioitua.

Ehdotettu pykälä mahdollistaisi lapsen tuen tarpeen selvittämisen lääketieteellisillä tai psykologisilla tutkimuksilla vanhempien vastustuksesta huolimatta hallinto-oikeuden luvalla. Vastaavaa säännöstä ei sisälly voimassa olevaan lastensuojelulakiin tai muuhun lainsäädäntöön. Säännös olisi tarkoitettu sovellettavaksi niissä tilanteissa, joissa esimerkiksi useista lastensuojeluilmoituksista huolimatta huoltaja ei suostuisi lapsen lastensuojelun tarpeen selvittämiseen. Nykyisin lapsen tilanteeseen ei tällöin käytännössä voida puuttua ennen kuin tiedossa on niin vakavaa näyttöä lapsen vaurioitumisesta, että huostaanoton edellytykset täyttyvät.

Lapsen ja hänen huoltajansa suhdetta suojataan muun muassa perustuslain 10 §:ssä ja lapsen oikeuksien sopimuksen 9 artiklassa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on myös oikeus nauttia perhe-elämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, ellei se ole muun muassa muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi välttämätöntä. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan puuttuminen huoltajan oikeuksiin on kuitenkin mahdollista, kun lapsen etu sitä vaatii. Lapsen hoidon ja lastensuojelun tarpeen selvittämisessä on kyse tällaisesta lapsen oikeuksien turvaamiseksi välttämättömästä menettelystä. Edellä mainitut sopimukset edellyttävät, että puuttumisesta perhe-elämän suojaan säädetään lailla.

Pykälän *1 momentin* mukaan hallinto-oikeudella olisi oikeus määrätä sosiaaliviranomaisen hakemuksesta lapsi lääkärin tai muun asiantuntijan tutkimuksiin lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi, vaikka lapsen huoltaja vastustaisi tutkimusta. Säännös on tarkoitettu lastensuojelutyöntekijöille keinoksi selvittää lapsen tilanne silloin, kun työskentely ei muutoin ole lainkaan päässyt alkamaan, vaikka lapsen etu sitä vaatisi. Määräyksen edellytyksenä olisi, että sosiaalityöntekijän saaman alustavan selvityksen perusteella lapsen lastensuojelun tarve tulisi selvittää, mutta riittäviä tutkimuksia lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi ei voida suorittaa vanhempien vastustuksesta johtuen.

Tutkimukset voitaisiin tehdä esimerkiksi sairaalan osastolla, terveydenhuollon avopalveluna tai kasvatus- ja perheneuvonnan palveluin.

Luvan myöntäminen ei vaikuttaisi huoltajan oikeuksiin muilta osin. Huostaanotosta tai kiireellisestä sijoituksesta poiketen huoltajan oikeuksia ei siten siirtyisi sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Jos lapsen todettaisiin tutkimusten aikana tai ennen tai jälkeen niitä olevan lastensuojelun tarpeessa, tarvittavista lastensuojelutoimista tehtäisiin erilliset päätökset.

Pykälän *2 momentin* mukaan määräys tutkimusten suorittamisesta olisi voimassa hallinto-oikeuden päätöksessään määrittelemän ajan. Määräaika tulisi asettaa niin pitkäksi, että kyseessä oleva tutkimus voidaan sen kuluessa todennäköisesti suorittaa.

Hallinto-oikeuden tulisi ennen määräyksen antamista varata tilaisuus lausua asiasta lapsen huoltajille ja henkilölle, jonka hoidossa lapsi pääasiallisesti on. Lisäksi olisi kuultava 15 vuotta täyttäneitä lasta ja tätä nuoremman lapsen mielipide olisi tarvittaessa selvítettävä.

Pykälän 3 *momentin* mukaan edellä 2 momentissa mainittujen henkilöiden kuulemista ei voida pitää luvan antamisen ehdottomana edellytyksenä. Lupa voitaisiin erityisen painavasta syystä antaa, vaikka mainittuja henkilöitä ei ole kuultu. Säännöksen tarkoituksena on varmistaa, että asianosaiset eivät voi käyttäytymisellään tarpeettomasti estää luvan myöntämistä.

Luvan mukainen tutkimus voidaan pykälän 4 *momentin* mukaisesti aloittaa valituksesta huolimatta, jos hallinto-oikeus on luvan myöntämisen yhteydessä näin määrännyt. Tällainen määräys annettaneen luvan tarkoitus huomioon ottaen todennäköisesti valtaosassa tapauksia.

Pykälän 5 *momentissa* säädettäisiin luvan toimeenpanossa käytettävissä olevista pakkokeinoista. Kyseeseen voisivat tulla lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (619/1996) tuomioistuimen päätöksen täytäntöönpanosta säädetyt keinot, joita ovat erityisesti 4 luvussa mainitut uhkasakko ja nouto.

6 luku. Menettelysäännöksiä

29 §. *Sosiaalityöntekijän oikeus tavata lapsi.* Voimassa olevan lastensuojelulain 10 §:ssä säädetään lapsen mielipiteen selvittämisestä ja kuulemisesta sekä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuudesta valvoa lapsen etua. Pykälän 1 momentin mukaan lapsen etua selvitettäessä on otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide, perehdyttävä lapsen kasvuoloihin sekä arvioitava, miten eri lastensuojelutoimet todennäköisesti vaikuttavat lapsen kehitykseen. Käytännössä tämä edellyttää, että sosiaalityöntekijä tapaa lasta henkilökohtaisesti ja perehtyy tällöin lapsen näkemyksiin ja toivomuksiin.

Lapsen tapaaminen perustuu lähtökohtaisesti huoltajan suostumukseen. Lapsen tilanteen selvittämiseksi sosiaalityöntekijällä on joissakin tilanteissa kuitenkin myös oikeus tavata lapsi ilman vanhemman suostumusta ja jopa vastoin vanhemman tahtoa. Kyseinen oikeus on johdettavissa viranomaisen velvollisuudesta selvittää lapsen sosiaalihuollon tarve.

Pykälän 1 *momentissa* täsmennettäisiin sosiaalityöntekijän velvollisuutta tavata lapsi riittävän usein eri lastensuojelutoimenpiteiden yhteydessä. Säännöksen tarkoituksena on edistää lastensuojelussa lapsikeskeistä työskentelytapaa, jossa vanhempien kanssa työskentelyn ohella huomiota kiinnitetään nimenomaan lapsen näkökulmaan ja suoraan lapsen kanssa työskentelyyn. Lapsella tulee olla oikeus tietää, miksi hänen tilannettaan selvitetään tai hänelle ja huoltajille järjestetään palveluja ja tukitoimia. Lasten kokemusten kuunteleminen on tärkeä osa ammattilista lastensuojelutyötä.

Lapsi voitaisiin tarvittaessa tavata myös ilman vanhempien läsnäoloa, esimerkiksi silloin, kun lapsi itse vaatii sitä tai se on muutoin lapsen edun selvittämiseksi tarpeen.

Jos lasta ei kuitenkaan jostain, esimerkiksi huoltajasta johtuvasta syystä olisi tavattu, se ei muodostaisi estettä työskentelyn jatkamiselle tai mahdolliselle tuomioistuinprosessille.

Pykälän 2 *momentissa* täsmennettäisiin sosiaalityöntekijän oikeutta tavata lapsi esimerkiksi lastensuojelun tarpeen tai lapsen mielipiteen selvittämiseksi eräissä tilanteissa myös ilman vanhempien lupaa.

Lähtökohtaisesti lapsen tapaaminen tulisi järjestää yhteisymmärryksessä huoltajien tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastaavan henkilön kanssa. Joissakin tilanteissa lapsen etu voi vaatia lapsen tapaamista, vaikka siihen ei olisikaan saatu lupaa lapsen huoltajilta tai huoltajat kieltävät tapaamisen. Lasta koskeviin asiakirjoihin on tällöin kirjattava ne syyt ja perusteet, jotka ovat edellyttäneet lapsen tapaamista vastoin huoltajan suostumusta.

Huoltajalla olisi kuitenkin oikeus tietää lapsen tapaamisesta, jos tiedon antamiselle ei ole viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:ssä mainittuja esteitä.

30 §. Asiakassuunnitelma. Lastensuojelutoimenpiteiden tulee mahdollisimman pitkälle pohjautua viranomaisten ja asianomaisten asiakkaiden yhteiseen suunnitteluun.

Yleinen palvelu- ja hoitosuunnitelman laatimiseen sosiaalihuollossa velvoittava säännös sisältyy sosiaalihuollon asiakaslain 7 §:ään. Pykälän 1 momentti velvoittaa suunnitelman laatimiseen aina, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta tai ohjaus taikka jollei suunnitelman laatiminen ole muutoin ilmeisen tarpeetonta. Pykälän 2 momentin mukaan suunnitelma laaditaan yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa sekä, lapsen ollessa kyseessä, lain 10 §:ssä tarkoitetussa lapsen ja hänen huoltajansa välisessä eturistiriitatilanteessa, jossa lapselle on määrätty edunvalvoja, lapsen ja hänen laillisen edustajansa taikka lapsen ja hänen omaisensa tai muun läheisensä kanssa. Jos lapselle on määrätty edunvalvoja lain 10 §:ssä tarkoitetussa lapsen ja hänen huoltajansa välisessä eturistiriitatilanteessa, tämä osallistuu suunnitelman laatimiseen.

Perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa tehtävästä huoltosuunnitelmasta säädetään lastensuojelulain 11 §:n 1 momentissa ja lastensuojeluasetuksen 4 §:ssä. Lastensuojelulain 11 §:n 1 momentin mukaan perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on kussakin tapauksessa tehtävä huoltosuunnitelma, jollei kysymyksessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus. Huoltosuunnitelma on tarkistettava tarpeen mukaan.

Lastensuojeluasetuksen 4 §:n 1 momentin mukaan huoltosuunnitelma laaditaan yhdessä asianomaisten kanssa. Huoltosuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan sekä keinot ja arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Suunnitelmasta on myös käytävä ilmi, kuinka usein se on tarkistettava. Pykälän 2 momentin mukaan huostaan otettua tai avohuollon tukitoimena sijoitettua lasta koskevaan huoltosuunnitelmaan kirjataan lisäksi sijoituksen tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen ja häntä hoitaville ja kasvataville henkilöille sekä se, miten yhteistoiminta ja yhteydenpito lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa toteutetaan ja se, miten jälkihuolto toteutetaan. Huoltosuunnitelmaa täydennetään tarvittaessa erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla.

Lastensuojelulakia koskevan hallituksen esityksen perusteluissa on korostettu huoltosuunnitelman tekemisen erityistä tärkeyttä tavoitteellisen ja suunnitelmallisen sosiaalityön toteuttamiseksi. Huoltosuunnitelman tarkoituksena on kokonaisvaltaisesti arvioida lapsen ja hänen perheensä tilanne sekä turvata riittävän pitkäjänteinen tuki asiakkaalle. Suunnitelmassa tulee selvittää lapsen etu ja arvioida eri toimenpiteiden todennäköiset vaikutukset lapsen kehitykseen ja kasvuun. Huoltosuunnitelman laadinnan tulisi olla prosessi, jossa asianomaiset sosiaalityöntekijän avustuksella ja tuella tarkastelevat ongelmallista elämäntilannettaan ja pohtivat vaihtoehtoisia keinoja myönteisten muutosten aikaansaamiseksi.

Huoltosuunnitelman mukaisesti voidaan tarkoituksenmukaisella, lapsen edun turvaavalla tavalla suunnitella ja järjestää tarvittavia ja riittäviä palveluja ja tukitoimia lapselle ja perheelle. Huoltosuunnitelman tekemiseen ja sen tarkistamiseen velvoittavan sääntelyn tarkoituksena on turvata osaltaan lapsen edun toteutuminen. Koska lapsen kohdalla saattaa olla kysymys hyvinkin pitkäaikaisesta lastensuojelutoimenpiteiden tarpeesta, on huoltosuunnitelmaa tarkistettava ja täydennettävä tarpeen mukaan.

Ehdotettu pykälä vastaisi pääosin nykyistä sääntelyä. Käsite huoltosuunnitelma ehdotetaan korvattavaksi ajanmukaisemmalla käsitteellä asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelman tekemiseen osallistuvista tahoista ja suunnitelman sisällöstä säädettäisiin asetuksen sijasta lastensuojelulaissa. Tämä olisi perusteltua ottaen huomioon asiakassuunnitelman keskeisen roolin lapsen edun toteuttamisen ja lapsen sekä hänen perheensä tarvitsemien tukitoimien ja palvelujen suunnittelemisen ja toteuttamisen kannalta.

Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin voimassa olevan lastensuojelulain 11 §:n 1 momentin ja sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 7 §:n 1 momentin säännöksiä vastaavasti, että lastensuojelun järjestämisen tulee lähtökohtaisesti aina perustua asiakkaalle laadittuun suunnitelmaan. Ainoastaan, jos kyse on yleisluontoisesta asiakkaan neuvonnasta tai ohjauksesta, voidaan suunnitelma jättää laatimatta. Selvyyden vuoksi säännöksessä mainittaisiin, että suunnitelma voidaan jättää laatimatta myös tilanteissa, joissa lastensuojelutarpeen selvityksessä on päädytty siihen, ettei lastensuojelun tarvetta ole.

Pykälän *2 momentti* vastaisi asiallisesti lähinnä voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 4 §:n 1 momenttia. Suunnitelman sisällöstä ja asiaan osallisista säädetään lisäksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 7 §:n 2 momentissa.

Säännöksessä säädettäisiin ensinnäkin asiakassuunnitelman tekemiseen ja tarkistamiseen osallistuvista henkilöistä. Lastensuojeluasetuksen 4 §:n ja asetuksen 16 päivänä joulukuuta 1983 päivätyn perustelumuioston mukaan huoltosuunnitelman laatimisen yhteydessä asianomaisilla tarkoitetaan lasta, lapsen vanhempia ja huoltajia sekä sijaishuollon aikana lapsen huoltoon keskeisesti osallistuvia henkilöitä. Lastensuojelulain 23 § sisältää sijaishuoltajien kuulemiseen velvoittavan säännöksen.

Käytännössä on esiintynyt epäselvyyttä siitä, keiden tulisi osallistua lastensuojelun asiakassuunnitelman tekemiseen. Lapsen, vanhempien ja huoltajien sekä sijaishuollon edustajien lisäksi suunnitelman tekoon voivat tarvittaessa osallistua sosiaalihuollon asiakaslain 7 §:n 2 momentissa tarkoitettut muut lapselle läheiset henkilöt.

Toiseksi 2 momentissa säädettäisiin asiakassuunnitelman sisällöstä. Asiakassuunnitelman tulisi edistää suunnitelmallista työskentelyä, jonka vaikuttavuutta suhteessa lapsen

ja perheen tuen tarpeeseen voidaan arvioida. Suunnitelmaan tulisi kirjata myös asianomaisten eriävät näkemykset tuen tarpeesta ja palvelujen sekä muiden tukitoimien järjestämisestä.

Voimassa olevan lastensuojelulain 11 §:n 1 momentin mukaan huoltosuunnitelma on tarkistettava tarpeen mukaan. Ehdotetun pykälän 2 momentin viimeisessä virkkeessä korostettaisiin velvollisuutta tarkistaa asiakassuunnitelma aina tarvittaessa, esimerkiksi lapsen tai huoltajan tilanteen olennaisesti muuttuessa, ja muutoinkin vähintään kaksi kertaa vuodessa.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin pääosin voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 4 §:n 2 momenttia vastaavasti huostaan otetun lapsen asiakassuunnitelmasta. Jälkihuoltoa koskevasta suunnitelmasta säädettäisiin erikseen jäljempänä 4 momentissa. Säännökseen ehdotetaan mahdollisuutta laatia huostaan otetun lapsen vanhemmille tarvittaessa erillinen oma kuntoutumissuunnitelma. Tällä pyritään varmistamaan huostaanoton jälkeen vanhempien tarvitsema tuki ja työskentely lapsen kotiuttamisen mahdollistamiseksi.

Pykälän 4 momentti koskee jälkihuollossa olevalle lapselle tai nuorelle tehtävää asiakassuunnitelmaa. Jälkihuollosta säädetään muutoin lain 12 luvussa.

Pykälän 5 momentti vastaa voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 4 §:n 3 momenttia. Erillinen hoito- ja kasvatussuunnitelma voidaan laatia esimerkiksi kun lapsi on päivähoidossa lastensuojelullisin perustein tai sijoitettuna sijaishuoltopaikassa.

31 §. Asiakkaan asiassa pidettävä neuvottelu. Vastaavaa säännöstä ei sisälly nykyiseen lastensuojelulakiin. Lastensuojelussa eri tilanteissa pidettäviin neuvotteluihin ja niihin liittyvään tietojen luovuttamiseen sovelletaan muun muassa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain sekä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain yleisiä säännöksiä. Ehdotetussa säännöksessä täsmennettäisiin lastensuojeluun liittyviin neuvotteluihin osallistuvia tahoja sekä sosiaaliviranomaisten oikeutta antaa tietoja vastoin huoltajan suostumusta eräissä tilanteissa.

Pykälän 1 momentissa tarkoitettuja tilanteita, joissa neuvotteluita voidaan tarvittaessa järjestää, ovat lastensuojelutarpeen selvityksen lisäksi esimerkiksi 30 §:n mukaisen asiakassuunnitelman laatiminen tai tarkistaminen ja huostaanoton valmistelu.

Neuvotteluun osallistuvista henkilöistä päättäisi lastensuojelun sosiaalityöntekijä kulloinkin käsiteltävän asian perusteella ottaen huomioon lapsen ja huoltajan mielipiteet. Kysymykseen voivat tulla lapsen ja huoltajan ohella esimerkiksi huollosta erotettu vanhempi, muu läheinen omainen tai perheen ystävä. Lisäksi neuvotteluun voidaan tarvittaessa kutsua lapsen tilanteen tuntevia viranomaisia, sijaishuollon edustajia tai esimerkiksi lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoita.

Pykälän 2 momentissa täsmennetään sosiaaliviranomaisten oikeutta antaa neuvotteluun osallistuville henkilöille lapsen tuen tarpeen selvittämiseksi tai lapsen tarvitseman tuen ja huolenpidon järjestämiseksi välttämättömiä tietoja.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 16 §:n mukaan salassa pidettäviä tietoja saa antaa asiakkaan nimenomaisella suostumuksella tai niin kuin laissa erikseen säädetään.

Sosiaalihuollon asiakaslain 17 §:n 1 momentissa säädetään salassa pidettävien tietojen antamisesta asiakkaan hoidon ja huollon turvaamiseksi silloin, kun suostumusta ei voida saada taikka jos asiakas tai hänen laillinen edustajansa nimenomaisesti kieltää tiedon luovuttamisen. Tällöin sosiaalihuollon järjestäjä tai toteuttaja saa antaa asiakirjasta sallassapitovelvollisuuden estämättä tietoja, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan hoidon, huollon tai koulutuksen tarpeen selvittämiseksi, hoidon, huollon tai koulutuksen järjestämiseksi tai toteuttamiseksi taikka toimeentulon edellytysten turvaamiseksi. Tietoja saa kuitenkin antaa vain, jos

- 1) se, jota asiakirja koskee, on hoidon tai huollon ilmeisessä tarpeessa terveytensä, kehityksensä tai turvallisuutensa vaarantumisen vuoksi eikä hoidon tai huollon tarvetta muutoin voida selvittää taikka hoidon tai huollon toimenpiteitä toteuttaa;
- 2) tieto on tarpeen lapsen edun vuoksi; tai
- 3) tieto on tarpeen asiakkaan välttämättömien etujen ja oikeuksien turvaamiseksi eikä asiakkaalla itsellään ole edellytyksiä arvioida asian merkitystä.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 17 §:n 2 momentin mukaan edellä 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa tietoja saa antaa toiselle sosiaalihuollon viranomaiselle, sen toimeksiannosta sosiaalihuollon tehtäviä suorittavalle henkilölle tai yhteisölle sekä muulle viranomaiselle. Saman pykälän 3 momentin mukaan yksityisesti sosiaalihuoltoa järjestävälle taikka yksityiselle terveydenhuollon toimintayksikölle tai ammattihenkilölle sosiaalihuollon järjestäjä tai toteuttaja saa antaa tietoja 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa kuitenkin vain siinä määrin kuin se on välttämätöntä asiakkaan välittömän hoidon tai huollon toteuttamiseksi tai muusta tähän rinnastettavasta syystä. Lisäksi 4 momentin mukaan sosiaalihuollon viranomainen saa 1 momentin 1 – 3 kohdassa säädetyillä edellytyksillä antaa tietoja asiakkaan lailliselle edustajalle taikka muulle henkilölle tai yhteisölle, jolle tiedon antaminen on välttämätöntä asiakkaan tahdon tai sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi taikka sosiaalihuollon toimenpiteen toteuttamiseksi.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 18 §:ssä säädetään lisäksi salassa pidettävien tietojen antamisesta asiakkaan suostumuksesta riippumatta eräissä muissa tilanteissa.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 7 luku sääntelee yleislakina keskeisesti myös sosiaalihuollon viranomaisten oikeutta antaa sallassapidettäviä tietoja. Lain 26 §:n 3 momentin perusteella sosiaalihuollon viranomaisella on muun muassa oikeus antaa sallassapidettäviä tietoja toimeksiannostaan tai muuten lukuunsa suoritettavaa tehtävää varten, jos se on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Lainkohdan perusteella tietoja voidaan luovuttaa esimerkiksi perhehoitajalaissa (312/1992) tarkoitetulle toimeksiantosuhteille perhehoitajalle ja sosiaalihuollon viranomaisen kanssa ostopalvelusopimuksen solmineelle sosiaalihuollon yksityiselle palveluntuottajalle.

Ehdotetun pykälän 2 momentin mukaan tietojen antamiseen tulisi lähtökohtaisesti olla huoltajan suostumus. Säännöksen mukaan muun muassa neuvotteluun osallistuvilla lapselle läheisillä henkilöillä olisi kuitenkin eräissä tilanteissa oikeus lasta koskevan tiedon saamiseen ilman huoltajan suostumusta. Huoltajan vastustuksesta huolimatta tietoja voitaisiin antaa esimerkiksi tilanteissa, joissa pohditaan lapsen huollon siirtoa huollosta erotetulle vanhemmalle tai lapsen muulle läheiselle, mutta lapsen huoltaja kieltäytyy asian käsittelyn kannalta välttämättömien lapsen huolenpidon järjestämistä koskevien tietojen antamisesta.

32 §. Lapsen läheisverkoston kartoittaminen. Voimassa olevassa lastensuojelulaisissa ei ole erityissäännöksiä lapsen sukulais- ja läheisverkoston kartoittamisesta, mutta käytännössä se yleensä sisältyy lapsen ja perheen kanssa tehtävään lastensuojelutyöhön. Lastensuojelulain valmisteluun liittyvissä kuulemistilaisuuksissa keväällä 2005 tuotiin esille, että nykyisin sen selvittäminen, missä määrin sukulaiset tai muut lapselle läheiset henkilöt voisivat ottaa vastuuta lapsen hoidosta esimerkiksi huostaanottoilanteissa, riippuu paljolti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän työskentelytavoista.

Voimassa olevaan lastensuojelulakiin ei sisälly myöskään lapsen sukulaisten ja muiden lapselle läheisten henkilöiden asemaa lapsen sijoituspaikkaa valittaessa koskevia säännöksiä. Lastensuojelulain 22 §:n mukaan huostaanotetun lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla tarkoituksenmukaisella tavalla. Sijaishuollon eri toteuttamistapoja ei aseteta voimassa olevassa lainsäädännössä etusijajärjestykseen. Laissa ei myöskään oteta kantaa siihen, tuleeko lapsi sijoittaa sukulaisten vai ulkopuolisten tahojen hoidettavaksi. Lapsia koskevan lainsäädännön lähtökohtana on lapsen edun periaate. Tämä periaate sisältyy perustuslain ohella lukuisiin kansallisiin lakeihin ja Suomea sitoviin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Sijaishuollon toteuttamistapa määräytyy kussakin yksittäistapauksessa lapsen edun mukaisesti siten, että valittu vaihtoehto parhaiten edistää lapsen tarpeita. Lapsi on siten mahdollista sijoittaa myös sukulaisperheeseen, jos se on hänen etunsa mukaista.

Käytännössä lapsen asuminen sukulais- tai muussa lapselle läheisessä perheessä saattaa tulla kyseeseen useissa keskenään erilaisissa tilanteissa. Huoltaja saattaa omaloitteisesti sopia lapsen asumisesta esimerkiksi isovanhempien luona tai muussa lapselle tutussa perheessä. Tällöin kyse on yleensä lastensuojelulain 41 §:n mukaisesta yksityissijoituksesta, josta tulisi tehdä ilmoitus sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Lapsi ei tällöin välttämättä ole lainkaan lastensuojelun asiakkaana. Sijoitus sukulaisperheeseen voi tulla kysymykseen myös lastensuojelutoimenpiteiden yhteydessä, jolloin esimerkiksi lapsi, huoltaja tai sukulainen itse ehdottaa lapsen asumista luonaan. Tällöin asumista voidaan tukea esimerkiksi lastensuojelun avohuollon tukitoimin tai tekemällä perhehoitajalain mukainen sopimus lapsesta huolehtivan henkilön kanssa.

Lapsen huostaanoton tarvetta selvittäessä tulee kartoittaa myös mahdollisuudet turvata lapsen tilanne hakemalla huollon siirtoa. Mahdollinen huoltajamääräys ei vaikuta lapsen oikeuteen saada lastensuojelun tukea. Lastensuojeluasetuksen 7 §:n mukaan henkilölle, jolle on uskottu lapsen huolto lapsen vanhempien ohella tai sijasta ja jonka luona lapsi asuu, tulee tarvittaessa turvata perhehoitajalain (312/92) 4 §:n 1 ja 2 momentissa mainitut edellytykset lapsen hoitamiseksi ja kasvattamiseksi.

Sukulaisperhesijoitukset turvaavat Ruotsissa tehtyjen tutkimusten mukaan usein paremmin lapsen ihmissuhteiden jatkuvuuden kuin sijoitus muuhun sijaishuoltopaikkaan. Lapsi kokee olevansa omiensa joukossa, kun sukulaiset ottavat hänestä vastuuta. Sukulaissijoitusta harkittaessa joudutaan tilannetta selvittämään monipuolisesti. Sukulaisten väliset suhteet eivät aina ole niin hyvät, että lapsi olisi tervetullut. Sijoittaminen isovanhempien luokse saattaa hämärtää sukupolvien välistä rajaa. Joissain suvuissa pitkään jatkunut epäsosiaalinen elämäntyyli estää lapsen sijoituksen. Mikäli sukulaissijoitukseen päädytään, on tarvittaessa huolehdyttävä myös asianmukaisesta taloudellisesta korvauksesta.

Sukulais- ja läheisverkoston kartoittamisen tulisi ehdotetun pykälän *1 momentin* mukaan kuulua lastensuojelussa osaksi lapsen tilanteen selvittämistä harkittaessa lapsen

sijoittamista kodin ulkopuolelle. Tämän vuoksi huostaanottoa tai 37 §:n mukaista avo-
huollon sijoitusta valmisteltaessa olisi mahdollisuuksien mukaan selvitettävä lapselle
läheisten henkilöiden mahdollisuudet osallistua lapsen hoitoon tai tukea lasta muutoin
sijoituksen jälkeen. Selvitysvelvollisuus koskisi ainakin periaatteessa myös kiireellistä
sijoitusta, mutta toimenpiteen kiireellisen luonteen vuoksi sen yhteydessä ei käytännös-
sä yleensä voitaisi edellyttää perusteellista selvitystä.

Kun kyseessä on lapsen 37 §:n mukainen, huoltajan suostumukseen perustuva avo-
huollon sijoitus, huoltaja voi kieltää lapsen läheisverkoston kartoittamisen.

Lakiin ei ehdoteta mainintaa sukulaisten tai muiden lapselle läheisten ensisijaisuudesta
sijoituspaikkaa valittaessa. Sijoituspaikan valinnan tulisi edelleen perustua ennen kaik-
kea lapsen edun mukaiseen ratkaisuun. Lapsen sijoituspaikka tulisi valita eri vaihtoehto-
ja huolellisesti lapsen edun kannalta punniten.

Lapsella tulisi olla oikeus läheisiin ja pysyviin ihmissuhteisiin myös huostaanoton jäl-
keen, vaikka häntä ei eri syistä päädyttäisikään sijoittamaan läheisverkostoon. Sukulais-
ja läheisverkoston kartoittaminen ja työskentely sukulaisten sekä muiden lapselle läheis-
ten henkilöiden kanssa tekisi mahdolliseksi sen, että he voisivat eri tavoin osallistua lap-
sen tukemiseen sijoituksen yhteydessä. Esimerkiksi lapselle läheiset isovanhemmat voi-
sivat olla osana lapsen tukiverkosta, vaikka he eivät mahdollisesti eri syistä soveltuisi-
kaan lapsen sijaisperheeksi. Läheisverkosto voisi tällöin edistää lapsen jatkuvuuden
tunnetta ja yhteyden säilymistä lapsen omaan sukuun myös niissä tilanteissa, joissa
vanhemmat tai muut huoltajat eivät esimerkiksi huostaanottoon liittyvän kriisin tai mui-
den ongelmiansa vuoksi itse pystyisi sitä takaamaan.

Läheisverkoston kartoittamisessa voidaan käyttää työmenetelmänä esimerkiksi niin sa-
nottua läheisneuvonpitoa, jossa selvitetään, ketkä henkilöt ovat osallistuneet lapsen ar-
keen ja huolenpitoon aiemmin ja ketkä ovat olleet lapselle merkityksellisiä ja turvallisia
aikuisia. Näiden henkilöiden mukana pitäminen ja rinnalla kulkeminen on lapselle isoista
muutoksista selviytymisen kannalta tärkeää. Näiden henkilöiden avulla voi myös löy-
tyä uusia ratkaisuja, joiden toteutuminen on lapsen edun mukaista ja joiden onnistumi-
sen tukeminen on viranomaisen tehtävä. Stakes on julkaissut oppaan läheisneuvonpidos-
ta (Stakes, Oppaita 40. Helsinki 2000) ja sosiaalitoimen edustajia on ohjeistettu ja kou-
lutettu menetelmän käyttämiseen.

Pykälän 2 *momentin* mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee ryhtyä toi-
menpiteisiin lapsen huollon järjestämiseksi vanhempien välisellä sopimuksella tai tuo-
mioistuimen päätöksellä, jos tätä on lapsen edun kannalta pidettävä aiheellisena.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 9 §:n 1 momentin mukaan tuomio-
istuun voi uskoa lapsen huollon vanhempien ohella tai sijasta yhdelle tai useammalle
henkilölle, joka on antanut tähän suostumuksensa. Saman pykälän 2 momentin mukaan,
jos vanhemmat tai toinen heistä on huoltaja, tuomioistuun voi uskoa lapsen huollon van-
hempien sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle vain, jos siihen on lapsen kannalta
erittäin painavia syitä.

Ehdotetun säännöksen tarkoituksena on täsmentää lapsen huollosta annettavan määrä-
yksen suhdetta huostaanottoon. Jos lapsen tilanne voidaan turvata siten, että hänen lä-
heisverkostostaan löytyy lapsen kannalta sopiva perhe huolehtimaan hänen hoidostaan
ja huollostaan, on ensisijaisesti haettava lapsen huoltoa koskevaa määräystä. Tämä ei

kuitenkaan saa vaarantaa lapsen tilannetta silloin, kun 40 §:n mukaiset huostaanoton edellytykset täyttyvät.

Pykälän 3 *momentin* mukaan henkilölle, jolle on uskottu lapsen huolto lapsen vanhempien ohella tai sijasta ja jonka luona lapsi asuu, tulee tarvittaessa turvata perhehoitajalain (312/92) 4 §:n 1 ja 2 momentissa mainitut edellytykset lapsen hoitamiseksi ja kasvattamiseksi. Säännös vastaa voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 7 §:ää.

33 §. Asioiden kirjaaminen. Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa säädetään muun muassa sosiaalihuollon järjestämiseen liittyvistä päätöksistä, palvelu- ja huoltosuunnitelmasta sekä tietojen antamisesta asiakkaalle ja hänen edustajalleen. Lisäksi lastensuojeluasiakirjoihin sovelletaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain ja henkilötietolain säännöksiä.

Edellä mainituissa laeissa ei kuvata yksityiskohtaisesti asiakasasiakirjojen sisältöä tai sitä, milloin velvollisuus ylläpitää asiakasasiakirjoja alkaa. Lastensuojelussa on esiintynyt käytännössä vakavia puutteita asioiden kirjaamisessa. Erityisesti lapsen ja perheen oikeusturvan näkökulmasta asiakkuuden alkaminen ja kaikki sen jälkeen tehdyt toimet tulisi kirjata huolellisesti, jotta niistä saataisiin myöhemmin eri yhteyksissä tieto ja toiminnan asianmukaisuutta voitaisiin arvioida myös jälkikäteen esimerkiksi muutoksenhaun yhteydessä.

Ehdotetun pykälän 1 *momentissa* täsmennettäisiin asioiden kirjaamisvelvollisuutta lastensuojelussa. Lasta ja perhettä koskevien asiakirjojen ylläpidon tulisi alkaa 26 §:n mukaisesta lastensuojeluasian vireille tulosta. Lastensuojeluilmoitusta koskevat tiedot olisi kirjattava erilliseen ilmoitusrekisteriin. Mikäli lastensuojelun asiakkuuden päätettäisiin alkavan, tiedot lastensuojeluilmoituksesta tai muusta vireilletulotavasta merkittäisiin myös lapsen asiakasasiakirjoihin.

Kirjaamisvelvollisuus jatkuisi koko lastensuojelun asiakkuuden ajan.

Pykälän 2 *momentin* mukaan lastensuojelun asiakasasiakirjoihin merkittävistä tiedoista ja asiakirjojen ylläpidosta voidaan antaa tarkempia määräyksiä sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella.

7 luku. Avohuolto

34 §. Velvollisuus ryhtyä avohuollon tukitoimiin. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin viipymättä, jos kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa lapsen tai nuoren terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi tai nuori käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Pykälä vastaa voimassa olevan lastensuojelulain 12 §:ää.

35 §. Toimeentulon ja asumisen turvaaminen. Säännös vastaa asiallisesti voimassa olevan lastensuojelulain 13 §:n 1 momenttia, jonka sanamuotoa on pyritty selkiyttämään. Lastensuojelulain 13 §:n 1 momentissa tarkoitettut oikeudet toimeentulon ja asumisen turvaamiseen on tulkittu niin kutsutuiksi subjektiivisiksi oikeuksiksi, joihin lastensuojelun asiakkaana olevilla lapsilla ja perheillä on oikeus riippumatta kunnan tehtävään varamista määrärahoista. Oikeuksien toteutumisen turvaamiseksi niitä koskevista sosiaali-

liviranomaisen päätöksistä on valitusoikeus. Valitusoikeudesta säädetään jäljempänä muutoksenhakua koskevassa 15 luvussa.

Pykälän *1 momentin* mukaisesti, kun lastensuojelun tarve johtuu säännöksessä mainituista riittämättömästä toimeentulosta tai asuntoon liittyvistä puutteista, on nämä korjattava ennen muihin lastensuojelutoimenpiteisiin turvautumista.

Pykälän *2 momentissa* pyritään täsmentämään voimassa olevan lain 13 §:n 1 momentin sanamuotoa, jonka mukaan edellä mainittu toimeentulo ja asuminen on turvattava myös sellaiselle itsenäistymässä olevalle nuorelle, joka ennen 18-vuottaan on ollut lastensuojelun asiakkaana, jos mainitut seikat ovat esteenä nuoren kuntoutumiselle. Ehdotetun säännöksen mukaan riittävä taloudellinen tuki ja asunto olisi järjestettävä myös jälkihuollon piirissä olevalle nuorelle, jos hänen kuntoutumisensa sitä edellyttää. Jälkihuollon piirissä olevalla nuorella tarkoitettaisiin jäljempänä 75 §:n mukaisesti sekä jälkihuoltoon oikeutettuja nuoria, että niitä nuoria, joille jälkihuoltoa voitaisiin järjestää tarvittaessa, vaikka kunnalla ei olisi suoranaista velvollisuutta järjestää kyseessä olevalle nuorelle jälkihuoltoa.

36 §. *Lastensuojelun avohuollon tukitoimet.* Ehdotetun säännöksen 1 momentti vastaa sisällöltään pääosin voimassa olevan lastensuojelulain 13 §:n 3 momenttia ja ehdotettu 2 momentti osittain voimassa olevan lastensuojelulain 13 §:n 2 momenttia.

Pykälän *1 momentissa* säädetään lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarkoituksesta ja niiden perustumisesta asianosaisten suostumukseen. Avohuollon tukitoimien tarkoitusta kuvaava lause on voimassa olevan lakiin verrattuna uusi.

Lastensuojelun keskeinen periaate on lapsen vanhempien ja muiden huoltajien tukeminen lapsen kasvatuksessa. Tämä merkitsee avohuollon tukitoimien, kuten vanhempien kasvatuskyvyn ja -mahdollisuuksien vahvistamisen ensisijaisuutta suhteessa huostaanottoon ja sijaishuoltoon, edellyttäen, että tukitoimet ovat lastensuojelulain tarkoittamalla tavalla lapsen edun kannalta riittäviä ja tarkoituksenmukaisia.

Lastensuojelutarvetta synnyttävät usein käytännön taitojen vähäisyys, mielenterveys- tai päihdeongelmat ja puutteet perheen elämähallinnassa. Jotta lapsi voisi tällöin ongelmallisesta perhetilanteestaan huolimatta asua kotonaan, sekä hän että perheen aikuiset tarvitsevat erilaista tukea, ohjausta ja mahdollisesti myös hoitoa. Erilaisia tukitoimia joudutaan usein kokeilemaan yhteistyössä perheen kanssa, kunnes toimiva apu löytyy. Erityisesti pienen lapsen avuntarve ei kuitenkaan voi odottaa kauaa. Mikäli avohuollon tukitoimet mukaan luettuna 37 §:n mukainen avohuollon sijoitus eivät ole riittäviä tai mahdollisia, on lapsi otettava huostaan siten kuin 9 luvussa säädetään.

Pykälän *2 momentti* vastaa osin voimassa olevan lastensuojelulain 13 §:n 2 momenttia. Uutena asiana säännöksessä todetaan, että lastensuojelun avohuollon tukitoimia järjestetään lapsen ja perheen tuen tarpeen perusteella laaditun asiakassuunnitelman mukaisesti.

Säännöksessä viitataan ensinnäkin niihin sosiaalihoitolain ja toimeentulotukilain mukaisiin palveluihin ja etuuksiin, joita myös lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle ja hänen perheelleen tulee ensisijaisesti järjestää. Näistä säännöksessä mainitaan erityisesti sosiaalihoitolain 17 §:ssä mainittu lasten päivähoito ja kotipalvelu sekä toimeentulotukilain 1 §:n mukaiset toimeentulotuki ja ehkäisevä toimeentulotuki.

Lapsen ja nuoren varhainen tuki lastensuojelun avohuollossa voi olla lapsen tarpeista riippuen esimerkiksi lapsen erityistarpeet huomioon ottavan päivähoitopaikan järjestämisestä. Päivähoitoa on lasten päivähoitolaista annetun lain (36/1973, muutettu 630/1991) 11 a §:n mukaan järjestettävä alle oppivelvollisuusikäiselle lapselle. Tämä on lapsen subjektiivinen oikeus. Päivähoitoa voidaan järjestää myös tätä vanhemmille lapsille. Päivähoitoasetuksen (239/1973) 2 §:n 3 momentin mukaan, kun päivähoitoon otetaan muita kuin lain 11 a §:ssä tarkoitettuja lapsia, on etusija annettava lapsille, jotka tarvitsevat päivähoitoa sosiaalisista ja kasvatuksellisista syistä.

Lastensuojelun asiakkaana oleville perheille voidaan järjestää myös tarvittaessa sosiaalihuoltolain mukaista lapsiperheiden kotipalvelua tai tukea perhettä taloudellisesti toimeentulotukea tai ehkäisevää toimeentulotukea antamalla.

Lisäksi ehdotettu 2 momentti sisältäisi esimerkinomaisen luettelon joistakin keskeisistä kyseeseen tulevista tukimuodoista, joita järjestetään erityisesti lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevalle lapselle tai nuorelle ja hänen perheelleen heidän asiakassuunnitelmassa todettujen tarpeittensa mukaan. Luettelo, joka ei ole tyhjentävä, antaa kuvaa monista erilaisista mahdollisuuksista lapsen tai nuoren ja hänen perheensä tukemiseksi. Saman perheen kanssa ei luonnollisestikaan ole tarkoitus toteuttaa niitä kaikkia.

Kohdan 1 mukaisesti lastensuojelun avohuollon tukitoimena voidaan järjestää tukea lapsen ja nuoren sekä perheen ongelmatilanteen selvittämiseen. Sosiaalihuoltolain 10 §:n mukaan jokaisen kunnan käytettävissä on oltava sosiaalityöntekijän palveluja. Lastensuojelun avohuollon tukitoimena lapselle, nuorelle ja perheelle voidaan tarjota esimerkiksi sosiaalityön neuvonta- ja ohjauspalvelua ongelmallisen elämäntilanteen käsittelemiseksi. Tukea voidaan tarjota myös ennaltaehkäisevästi järjestämällä esimerkiksi riskitilanteessa olevien perheiden ryhmiä, kuntaan muuttavien uusien perheiden opastusta tai opasvihkosia sekä tarjoamalla muuta tietoa perheiden erilaisten ongelmatilanteiden varalle.

Tuki ongelmatilanteiden selvittelyyn voi sisältää myös esimerkiksi tutkimuksia kasvatust- ja perheneuvolassa. Rikoksen tehneelle lapselle tai nuorelle voidaan tarjota mahdollisuutta rikoksen sovittelumenettelyyn. Äkillisten perheongelmien käsittelemiseksi tulisi lisäksi olla käytettävissä turvakotipaikkoja sekä kriisi- ja sosiaalipäivystyspalveluja.

Kohdan 2 mukaan lasta tai nuorta voitaisiin tukea lastensuojelun avohuollon tukitoimena muun muassa taloudellisesti koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä. Vastaava säännös sisältyy voimassa olevan lain 13 §:n 2 momenttiin.

Kohdan 3 mukainen tukihenkilön tai -perheen järjestäminen sisältyy myös voimassa olevaan lakiin. Kokemukset tästä työstä ovat erittäin positiivisia. Voidakseen olla avuksi kuormittamatta itseään liikaa, tukihenkilöiksi ryhtyvät tarvitsevat siihen valmentavaa koulutusta.

Kohdan 4 mukaisista lapsen ja nuoren kuntoutumista tukevista hoito- ja terapiapalveluista esimerkkejä ovat muun muassa kasvatust- ja perheneuvolan palvelut, lapsen lyhytaikainen kuntouttava hoito 37 §:n mukaisena avohuollon sijoituksena, oppimista edistävää tuki ja ohjaus esimerkiksi koulupsykologien ja -kuraattoreiden palveluilla, erilaiset terapiat ja psykiatrinen hoito sekä lasten ja nuorten päihde- ja huumehoitopalvelut. Myös voimassa olevassa laissa edellytetään riittävien terapiapalvelujen järjestämistä.

Kohdan 5 mukaan lastensuojelun avohuollon tukitoimena voidaan järjestää tarvittaessa myös perhetyötä tai 37 §:n mukainen koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshoitoon. Perhetyöllä tarkoitetaan esimerkiksi perheen kotona tehtävää perhetyötä, perhetyöntekijän antamaa keskusteluapua tai tukea erilaisissa arjen toiminnoissa. Perhetyöllä tuetaan vanhempia heidän kasvatustehtävässään, voidaan tehdä vanhemmuuden arviointia sekä järjestää lapselle hänen hyvinvointiaan tukevaa toimintaa. Lisäksi kyseeseen voi tulla esimerkiksi perheterapia tai kuntouttava perheleiri tai koko perheelle yhdessä järjestettävä kuntouttava hoito esimerkiksi lyhytaikaisena sijoituksena lastenkotiin tai päihdehuollon hoitolaitokseen, jossa on mahdollisuus monipuolisiin perhekuntoutuspalveluihin.

Perhekuntoutusta voidaan antaa myös raskaana olevalle päihteitä käyttävälle naiselle syntyvän lapsen terveyden turvaamiseksi.

Niin kutsuttu vauvaperhetyö on suunnattu erityisesti hyvin nuorille vanhemmille sekä päihdeongelmallisille. Sen avulla vanhemmille opetetaan vuorovaikutustaitoja niin että he pystyvät tunnistamaan lapsen tarpeita ja vastaamaan niihin.

Kohdassa 6 tarkoitettu vertaisryhmätoiminta on osoittautunut tehokkaaksi tavaksi vaikuttaa perhetilanteisiin. Ihmiset hyötyvät usein ongelmien käsittelystä yhdessä toisten samanlaisessa tilanteessa olevien kanssa. Se antaa uutta näkökulmaa ja tunnetta, ettei ole yksin vaikeuksiensa kanssa. Vertaisryhmätoimintana voidaan järjestää esimerkiksi eri ikäisten lasten vanhemmille tarkoitettuja ryhmiä, vanhempainryhmätoimintaa tai avointa päiväkotitoimintaa. Lapsille ja nuorille voidaan järjestää etenkin rajatulle kohderyhmälle toimintaa, jonka tavoitteena on esimerkiksi kyseisen ryhmän jäsenten rikosten ennalta ehkäisy, päihteiden käytön lopettaminen tai sosiaalisten taitojen ja itsetunnon parantaminen. Vertaisryhmätoiminnalla voidaan tarkoittaa myös erilaisia toimintoja, joilla tuetaan lähiyhteisöjen yhteistyötä esimerkiksi kasvatuskysymyksissä.

Kohdan 7 mukainen loma- ja virkistystoiminnan järjestäminen sisältyy myös voimassa olevan lain 13 §:n 2 momenttiin. Sitä järjestetään pääasiallisesti lasten koululomien aikana sekä uupuneille huoltajille tarpeen mukaan.

Kohdan 8 mukaisesti lapselle tai perheelle voidaan järjestää avohuollon tukitoimena myös muuta lasta tai perhettä tukevaa toimintaa. Säännös mahdollistaa siten edellä mainittujen nykyisin jo käytössä olevien tukitoimien ohella myös lapsen tai perheen tuen tarpeeseen vastaavien uusien toimintamuotojen kehittämisen.

37 §. Sijoitus avohuollon tukitoimena. Säännös vastaa osittain voimassa olevan lastensuojelulain 14 §:ää, jossa säädetään perhehoidosta ja laitoshuollosta tukitoimena.

Pykälän 1 momentti vastaa lähinnä voimassa olevan lastensuojelulain 14 §:n ensimmäistä virkettä. Ehdotetulla sanamuodolla on tarkoitus korostaa avohuollon sijoituksen luonnetta rajattuna, tuen tarvetta arvioivana tai kuntouttavana jaksona. Lisäksi viittaus asiakassuunnitelmaan korostaisi sijoituksen suunnitelmallisuutta. Avohuollon sijoituksen tulisi tapahtua ensisijaisesti siten, että lapsi sijoitetaan yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksestaään pääasiallisesti vastuussa olevan henkilön kanssa.

Pykälän 2 momentin mukaisesti lapsi voitaisiin sijoittaa lyhytaikaisesti avohuollon tukitoimena myös yksin. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena

yksin ilman vanhempaa, huoltajaa tai muuta hänen hoidostaan ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastuussa olevaa henkilöä olisi kuitenkin mahdollista vain hyvin rajatuissa tapauksissa ja tällöinkin lyhytaikaisesti. Siten lapsi voitaisiin sijoittaa kodin ulkopuolelle yksin ainoastaan silloin, jos se on tarpeen lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi tai lapsen kuntouttamiseksi taikka lapsen huolenpidon järjestämiseksi hänen huoltajansa tai sen henkilön tilapäisen sairauden vuoksi, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on.

Lapsen sijoittamista yksin avohuollon tukitoimena ei tule käyttää pitkäaikaisesti lapsen hoidon järjestämiseen esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsi ei vanhemmista tai huoltajista johtuvista syistä voi palata kotiin. Avohuollon tukitoimena tapahtuvan sijoituksen yhteydessä lapsen huolto ja hänen asioistaan päättäminen säilyvät kokonaan vanhemmilla. Tämä on käytännön tilanteiden hoitamisen kannalta usein ongelmallista, elleivät vanhemmat ole jatkuvasti ja välittömästi tavoitettavissa. Jopa lapsen sairauden hoitaminen saattaa vaikeutua. Vanhemmat voivat milloin tahansa päättää hakea lapsen takaisin kotiin. Avohuollon tukitoimena sijoitettuihin lapsiin ei voida myöskään soveltaa 11 luvun mukaisia rajoitustoimenpiteitä.

Lasta ei edellä mainituista syistä voisi sijoittaa avohuollon tukitoimena silloin, kun huostaanoton edellytykset täyttyvät. Jos kodin ulkopuolista sijoitusta harkittaessa on todennäköistä, että lapsi ei voi esimerkiksi puoleen vuoteen palata kotiinsa, tulisi jo lähtökohtaisesti selvittää, täytyvätkö tilanteessa huostaanoton edellytykset ja järjestää tarvittaessa lapselle sijaishuolto.

Pykälän 3 *momentissa* säädettäisiin eri tilanteista, joissa avohuollon sijoitus olisi mahdollista tehdä toisen huoltajan vastustuksesta huolimatta, mikäli sen katsotaan olevan lapsen edun mukaista. Tällaisia tilanteita saattaa syntyä esimerkiksi, jos toinen huoltaja on lähtenyt lapsen kanssa turvakotiin. Tällöin ratkaisuun vaikuttavat lapsen kanssa kodista pois hakeutuneen huoltajan kokeman uhkan tosiasiallisuus ja muut perhetilanteen ongelmat. Väkivalta tai sen uhka perheessä vahingoittaa lasta myös silloin, kun se ei kohdistu häneen itseensä.

Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota tilanteisiin, joissa lapsi itse pyytää sijoitusta, mutta hänen huoltajansa vastustaa sitä. 15 vuotta täyttäneellä lapsella olisi itsenäinen mahdollisuus pyytää sijoitusta avohuollon tukitoimena. Toisen huoltajan vastustaessa lapsen etu olisi ratkaiseva kriteeri päätettäessä sijoituksesta. Ensisijaisesti tulisi kuitenkin pyrkiä ratkaisemaan lapsen ja hänen huoltajansa välinen mahdollinen ristiriita, ja turvautua sijoitukseen ainoastaan ellei tämä onnistu.

Pykälän 4 *momentissa* säädettäisiin avohuollon tukitoimena tehtävän sijoituksen kestosta. Säännöstä lähinnä vastaavan, voimassa olevan lastensuojelulain 14 §:n mukaan alle 12-vuotias lapsi voidaan sijoittaa perhehoitoon tai laitoshuoltoon yksin enintään kolmen kuukauden ajaksi, kun lapsen huolenpitoa ei muutoin voida järjestää hänen huoltajansa tai sen henkilön sairauden johdosta, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on, taikka muun vastaavan syyn tähden. Sijoitusta voidaan tällöin erityisestä syystä jatkaa enintään kolme kuukautta. Kaksitoista vuotta täyttäneiden lasten sijoituksille ei ole säädetty voimassa olevassa laissa enimmäismääräaikaa.

Pykälän 4 *momentissa* korostettaisiin ensinnäkin avohuollon sijoituksen suunnitelmallisuutta. Sijoituksesta päätettäessä olisi määriteltävä sen tavoitteet ja arvioitu kesto. Tämä tulisi tehdä ensisijaisesti asiakassuunnitelmassa, jossa määriteltäisiin yhdessä asiakkai-

den kanssa sijoituksen tavoitteet, arvioitu kesto sekä tapaamisajankohta, jossa sijoituksen tavoitteiden toteutumista arvioidaan.

Voimassa olevan lastensuojelulain 14 §:n mukaista sijoitusta perhehoitoon tai laitoshuoltoon on käytännössä käytetty siten, että lasta on saatettu siirrellä toistuvasti kodin ulkopuoliseen hoitoon ja takaisin kotiin. Säännökseen on kaivattu rajoitusta, jonka jälkeen sijoitusta ei enää saisi jatkaa tai uusia, vaan lapsen tilanne tulisi pyrkiä vakiinnuttamaan pysyvämmillä ratkaisuilla. Useat sijoitukset järkyttävät erityisesti pienen lapsen perusturvallisuutta ja saattavat vakavasti vaurioittaa hänen kehitystään.

Ehdotetussa säännöksessä edellytetään selvitettäväksi mahdollinen sijaishuollon tarve viimeistään silloin, jos lapsen kodin ulkopuolisen sijoituksen tarve jatkuu yli kolme kuukautta. Säännöksen tarkoituksena on estää lasten pallottelu kodin ja sijoituspaikan välillä ja turvata lapsen ihmissuhteiden pysyvyyttä. Jos avohuollon sijoitusta tällöin jatketaan, tilanne tulee arvioida uudelleen jälleen kolmen kuukauden kuluttua. Avohuollon sijoitusta suunniteltaessa tulisi erityisesti ottaa huomioon, että päämääränä on lapsen ja perheen kuntoutuminen, ei pitempiaikainen sijoitus kodin ulkopuolelle. Tällöin avohuollon sijoituspaikan olisi pystyttävä tiiviisiin kuntouttavaan työhön lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa.

8 luku. Kiireellinen sijoitus

38 §. *Lapsen kiireellinen sijoitus.* Voimassa olevan lastensuojelulain 18 §:ssä säädetään kiireellisestä huostaanotosta. Lastensuojelulain uudistamiseen liittyvissä kuulemistilaisuuksissa keväällä 2005 tuotiin esille kiireellisen huostaanoton käsitteen epätarkoituksenmukaisuus. Nimike kiireellinen huostaanotto ei anna oikeaa kuvaa kyseisen toimenpiteen luonteesta ja tarkoituksesta verrattuna varsinaiseen huostaanottoon. Tästä syystä kiireellinen huostaanotto ehdotetaan korvattavaksi käsitteellä kiireellinen sijoitus.

Ehdotetun pykälän *1 momentti* vastaa asiallisesti osittain voimassa olevan lastensuojelulain 18 §:n 1 momenttia. Kyseisen säännöksen mukaan, jos lapsi on velvollisuutta huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen koskevassa pykälässä mainitusta syystä välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen huostaanoton ja sijaishuollon tarpeessa, voidaan hänet ottaa sosiaalilautakunnan huostaan alistamatta päätöstä hallinto-oikeuden vahvistettavaksi.

Säännöstä on täydennetty siten, että siinä kuvataan kiireellisen sijoituksen sisältöä. Edellä mainittujen edellytysten täytyessä lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti ehdotetun uuden sijaishuoltomuotojen jaon mukaisesti sijaiskoti- tai ammatillisen perhekotihoidon tai laitoshuoltoon taikka järjestää muulla tavoin hänen tarvitsemansa hoito ja huolto. Säännöksessä tarkoitettuna muuna tapana järjestää lapsen hoito voidaan pitää esimerkiksi lapsen sijoittamista väliaikaisesti lapselle läheisen sukulaisen luokse, jos se on lapsen edun mukaista.

Lapsen kiireellistä sijoitusta edellyttävät tilanteet saattavat olla hyvin monenlaisia. Äkillisen sijoituksen tarve voi syntyä esimerkiksi, jos lapsen huoltajat ovat väliaikaisesti kykenemättömiä hoitamaan lasta esimerkiksi humalatilan vuoksi, mutta jatkossa lapsen tilanne voidaan turvata avohuollon tukitoimin. Tällöin lapsi saatetaan palauttaa kotiinsa

jo muutaman päivän sisällä. Pitempiaikainen sijoitustarve voi johtua esimerkiksi siitä, että vanhempien epäillään pahoinpitelevän lasta, ja asian selvittäminen vaatii perusteellisia tutkimuksia, joihin vanhemmat eivät muuten suostu. Äkillinen joutuminen eroon perheestä on lapselle aina vahingollista, joten ensisijaisesti tulisi pyrkiä valmistelemaan sijoitusta yhteistyössä perheen kanssa. Ristiriitatilanteissa joudutaan punnitsemaan välittömän vaaran vakavuutta lapselle verrattuna eron aiheuttamaan järkytykseen.

Pykälän 2 *momentin* mukaan päätöksen kiireellisestä sijoituksesta tekee sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen määräämä sosiaalihuollon ammatillisista kelpoisuusehdoista annetun lain mukainen sosiaalityöntekijä. Tämä on mahdollista myös voimassa olevan lainsäädännön perusteella. Lastensuojelulain 18 §:n 1 momentin mukaan lapsi voidaan ottaa sosiaalilautakunnan huostaan alistamatta päätöstä hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Sosiaalihuoltolain 10 §:n 2 momentin ja 12 §:n 2 momentin mukaan, sosiaalityöntekijän ammatillisen kelpoisuuden omaavalla sosiaalityöntekijällä, jonka sosiaalihuollosta vastaava toimielin on tehtävään määrännyt, on oikeus toimielimen vahvistamien perusteiden ja yleisten ohjeiden mukaisesti toimielimen puolesta päättää kiireellisissä tapauksissa tahdosta riippumattoman huollon antamisesta ja siihen liittyvistä muista toimenpiteistä ja näissä tapauksissa käyttää toimielimen puhevaltaa itse tai asiamiehen välityksellä.

Ehdotetussa laissa omaksutun päätöksentekojärjestelmän mukaisesti päätösvalta osoitetaan suoraan viranhaltijatasolle.

Pykälän 3 *momentissa* säädettäisiin kiireellisen sijoituksen oikeusvaikutuksista. Voimassa olevaan lastensuojelulakiin ei sisälly vastaavaa säännöstä. Kiireellisen huostaanoton on tulkittu vastaavan oikeusvaikutuksiltaan 16 §:n mukaista huostaanottoa, mutta olevan kestoltaan rajatumpi. Kiireellinen sijoitus rajoittaisi huoltajien oikeuksia jäljempänä ehdotetun 45 §:n mukaisesti siten, että sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä olisi sijoituksen aikana oikeus päättää muun muassa lapsen hoidosta, olinpaikasta ja yhteydenpidosta.

39 §. Kiireellisen sijoituksen lakkaaminen. Kiireellisen huostaanoton lakkaamisesta säädetään voimassa olevan lastensuojelulain 18 §:n 2 momentissa. Säännöksen mukaan kiireellinen huostaanotto lakkaa viimeistään 14 päivässä päätöksen tekemisestä, jollei sitä sanottuna aikana oteta 17 §:ssä tarkoitettuna huostaanottoasiana käsiteltäväksi. Huostaanottoasia on tällöin käsiteltävä viivytyksettä ja viimeistään 30 päivän kuluessa kiireellisen huostaanoton tekemisestä tai muussa tapauksessa huostaanottopäätös raukeaa. Erittäin painavasta syystä voidaan määrää aikaa jatkaa enintään 30 päivää. Lastensuojeluasetuksen 13 §:n 2 momentin mukaan lastensuojelulain 18 §:n 2 momentissa tarkoitettuna erittäin painavana syynä kiireellisen huostaanoton keston pidentämiseen voidaan pitää sitä, että asian ratkaiseminen edellyttää erityisen laajaa selvitystyötä esimerkiksi, kun on syytä olettaa lapsen joutuneen pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi tai kun lastensuojelulain 17 §:n 1 momentissa säädetty kuultavien henkilöiden määrä on suuri.

Kiireellisen huostaanoton aikarajoja on yleisesti pidetty tarpeellisina, mutta ne ovat käytännössä osoittautuneet liian tiukoiksi lapsen ja myös vanhempien oikeusturvan kannalta. Silloin kun asiassa päädytään huostaanoton valmisteluun, kiireellisen huostaanoton jälkeen on yleensä perusteellisesti perehdyttävä lapsen ja perheen tilanteeseen, jotta voidaan arvioida perheen edellytykset tukea lapsen kasvua ja kehitystä. Kireä aikataulu saattaa estää luomasta arvioinnissa tarvittavan myönteisen yhteistyösuhteen vanhempien

kanssa ja seurauksena voi olla tarpeeton tahdonvastainen huostaanotto. Puutteellinen tilanneselvitys saattaa myös johtaa siihen, että lapsi joudutaan palauttamaan epätyytyväisiin olosuhteisiin, jolloin usein seuraa toistuvia kiireellisiä huostaanottoja. Käytännössä määräajan riittävyyteen vaikuttaa myös se panostus, jolla akuutissa tilanteessa selvitetään lapsen ja perheen tilannetta ja tuetaan heitä. Sosiaalityöntekijällä tulee olla mahdollisuus paneutua keskittyneesti asiaan ja saada viivytyksettä tarvittavat konsultaatiot ja tukitoimet tilanteen hoitamiseksi.

Pykälän *1 momentin* mukaan, jos kiireellisen sijoituksen edellytykset päättyvät ennen jäljempänä 2 ja 3 momentissa mainittujen määräaikojen kulumista ja lapsi palautetaan kotiin, on sijoituksen lakkaamisesta tehtävä erillinen päätös. Myös kiireellisen sijoituksen raukeaminen 2 momentissa mainittujen määräaikojen päättyessä on syytä todeta erillisessä päätöksessä. Päätöksen voisi tehdä 13 §:n 2 momentissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä, joka on päättynyt kiireellisestä sijoituksesta, tai saman pykälän 3 momentissa tarkoitettu lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt ratkaisukäytännössään (Päätös 22.6.2004 dnro 2014/4/02) huomiota päätöksen tekemiseen kiireellisen huostaanoton lopettamisesta tilanteissa, joissa sijaishuollon tarve päättyy ennen lastensuojelulain 18 §:n 2 momentissa mainitun 14 päivän kulumista. Kyseisestä säännöksestä ei käy oikeusasiamiehen mukaan yksiselitteisesti ilmi, lakkaako huostaanotto lapsen kotiuttamiseen. Huostaanotto siirtää osan huoltajan oikeuksista sosiaalilautakunnalle ja antaa lautakunnalle melko laajat valtuudet päättää lapsen huolenpitoon liittyvistä asioista. Huostaanoton oikeusvaikutukset jatkuvat, vaikka lapsi sijoitetaan omaan kotiin tai huoltajalle. Tästä syystä huostaanoton jatkuminen tai lakkaaminen tulisi voida todeta yksiselitteisesti.

Pykälän 2 momentti vastaisi osittain voimassa olevan lain 18 §:n 2 momenttia, mutta muun muassa siinä mainittuja määräaikoja ehdotetaan muutettavaksi. Lisäksi määräajan jatkamista säädettäisiin ehdotetussa 3 momentissa nykyisestä poiketen.

Kiireellinen sijoitus lakkaisi pääsääntöisesti viimeistään 21 vuorokauden määräajassa sijoituksen alkamisesta, jollei kysymystä sijoituksen jatkamisesta tänä aikana ole saatettu hallinto-oikeuden käsiteltäväksi. Kiireellisen sijoituksen tarpeen jatkuessa asia tulisi siten huoltajan tai 12 vuotta täyttäneen lapsen vastustaessa huostaanottoa saattaa 21 vuorokauden määräajassa hallinto-oikeuden käsiteltäväksi. Sen sijaan jos huoltaja ja 12 vuotta täyttänyt lapsi eivät vastusta huostaanoton valmistelua, kiireellinen sijoitus lakkaisi kuitenkin vasta 45 päivän kuluttua sijoituksen alkamisesta. Koska kiireellinen sijoitus lakkaa muutoin 21 vuorokauden kuluttua, selvyiden vuoksi käsiteltäväksi ottamisesta suostumukseen perustavana huostaanottoasiana olisi tehtävä erillinen päätös, joka ei olisi valituskelpoinen. Huostaanottoasia olisi tällöin käsiteltävä viivytyksettä ja viimeistään 45 päivän kuluessa kiireellisen sijoituksen alkamisesta tai muussa tapauksessa sijoitus raukeaisi. Jälkimmäistä 45 päivän määräaika koskevan säännöksen tarkoituksena olisi, että kokonaan yksimielisissä tilanteissa huostaanottoasiaa ei tarvitsisi viedä hallinto-oikeuden käsiteltäväksi.

Pykälän *3 momentin* mukaan hallinto-oikeus voisi jatkaa 2 momentissa säädettyä 21 vuorokauden määräaika, jos se olisi huostaanottoasian valmistelun vuoksi tarpeen. Määräajan jatkamisen perusteena voisivat olla esimerkiksi voimassa olevan lastensuojelulasetuksen 13 §:n 2 momentissa mainitut syyt. Siten hallinto-oikeus voisi jatkaa määräaika esimerkiksi silloin, kun asian ratkaiseminen edellyttää erityisen laajaa selvitystyötä, esimerkiksi kun on syytä olettaa lapsen joutuneen pahoinpitelyn tai seksuaalisen

hyväksikäytön kohteeksi, tai kun kuultavien henkilöiden määrä on suuri. Hakemuksen määräajan jatkamisesta voisi tehdä 13 §:n 2 momentissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä eli käytännössä sama työntekijä, joka on tehnyt alkuperäisen sijoituspäätöksen tai saman pykälän 3 momentissa tarkoitettu lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

Sosiaalityöntekijän hallinto-oikeudelle tekemässä hakemuksessa tulisi todeta ne perusteet, joiden vuoksi määräaika tulisi jatkaa. Hallinto-oikeus voisi edellyttää valmistelun jatkamista sekä tarvittavien lisäselvitysten ja varsinaisen huostaanottoa koskevan hakemuksen esittämistä hallinto-oikeudelle sen asettamassa määräajassa uhalla, että asia muutoin raukeaisi. Hallinto-oikeuden määräämä lisävalmistelu-aika voisi olla enintään 60 päivää. Määräajan päätyttyä sijoitus raukeaisi, jollei hallinto-oikeudelle olisi toimitettu huostaanottoasiaa koskevaa hakemusta.

Kiireellisen huostaanoton ottamista käsiteltäväksi hallinto-oikeudessa ja asian käsittelyä koskevilla aikarajoilla edistetään lastensuojelun asiakkaan oikeusturvaa. Koska nykyiset aikarajat ovat kuitenkin vaikeimmissa tapauksissa osoittautuneet valmistelutoimien kannalta riittämättömiksi, olisi kaikkien osapuolten etujen mukaista mahdollistaa valmistelun loppuunsaattaminen. Määräajan tapauskohtaisen pidentämisen olisi oikeusturvasyistä tapahtuttava tuomioistuimessa eli hallinto-oikeudessa.

9 luku. Huostaanotto

40 §. *Velvollisuus huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen.* Ehdotettu pykälä vastaa asiallisesti pääosin lastensuojelulain 16 §:ää. Kyseisen säännöksen mukaan sosiaalilautakunnan on otettava lapsi huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka, jos lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. Lisäksi edellytetään, että avohuollon tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia taikka että ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja että sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

Pykälän muotoa ehdotetaan selkiytettäväksi jakamalla huostaanoton edellytykset kahteen eri momenttiin, joissa ensimmäisessä mainittaisiin mahdolliset huostaanoton perusteet, ja toisessa ne edellytykset, joiden tulee aina täytyä, jotta huostaanotto voidaan tehdä.

Pykälän 1 momentissa mainittaisiin lähinnä ne syyt, joista huostaanoton tarve johtuu. Säännös vastaisi pääosin voimassa olevan lain 16 §:n ensimmäistä jos-sanalla alkavaa lausetta. Voimassa olevasta laista poiketen kodin olosuhteiden sijasta säännöksessä ehdotetaan käytettäväksi sanaa kasvuolosuhteet. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on siten otettava lapsi huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto ensinnäkin säännöksen kohdan 1 mukaisesti, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka jos lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. Sanamuodon muutoksen tarkoituksena on laajentaa huostaanoton edellytyksiä tilanteisiin, joissa lapsen terveyden ja kehityksen vaarantumisen vakava uhka ei johdu suoranaisesti lapsen kotiin liittyvistä syistä, vaan muista kasvuolosuhteista. Säännöstä voitaisiin täl-

löin soveltaa myös esimerkiksi turvapaikan hakijoiden vastaanottoon tarkoitetuissa yksiköissä oleviin lapsiin. Heidän kohdalla ei varsinaisesti voida puhua kodin olosuhteista, mutta heidän terveys tai kehitys saattaa olla vakavasti uhattuna johtuen esimerkiksi kansainväliseen lapsikauppaan liittyvistä olosuhteista.

Huostaanoton edellytykseksi riittäisi edelleen lapsen terveyden ja kehityksen vaarantamisen uhka. Huostaanotto voidaan siten tehdä ennen kuin lapsen terveyden osoitetaan todellisuudessa jo vaarantuneen tai kehityksen viivästyneen.

Kohdan 2 mukainen lapsen omaan käyttäytymiseen liittyvä edellytys on tarkoitus pitää nykyisellään.

Pykälän 2 *momentti* vastaisi asiallisesti voimassa olevan lastensuojelulain 16 §:n toisen ja kolmannen jos-sanalla alkavan lauseen sisältöä. Siten säännöksen 1 kohdan mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on otettava lapsi huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos 7 luvussa tarkoitettut avohuollon tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi.

Avohuollon tukitoimien ei voida katsoa olevan säännöksen tarkoittamalla tavalla mahdollisia niissä tilanteissa, joissa lapselle tai perheelle on tarjottu tukitoimia, mutta lapsi tai perhe kieltäytyy niistä. Huostaanottoa ei siten estä se, että tarjottuja tukitoimia ei ole päästy tästä syystä toteuttamaan. Huostaanoton edellytyksenä ei ole kaikkien ehdotetun lastensuojelulain 7 luvun mukaisten tukitoimien kokeileminen, vaan ainoastaan niiden, joiden on arvioitu asiakassuunnitelman mukaisesti soveltuvan kyseisen lapsen tai perheen tukemiseen.

Joissakin tilanteissa myös muilla perheelle tai lapselle tarjotuilla tai järjestetyillä palveluilla tai tukitoimilla voi olla merkitystä arvioitaessa huostaanoton edellytyksiä. Tämä koskee esimerkiksi kansanterveyslain perusteella järjestettäviä palveluita silloin, kun niillä on tarkoitus asiakassuunnitelman mukaisesti vastata lapsen tai perheen ongelmiin ja tuen tarpeeseen. Esimerkiksi psyykkisesti sairaan lapsen hoito tulee järjestää ensisijaisesti terveydenhuollon viranomaisen toimesta. Huostaanottoon voidaan ryhtyä vasta, ellei huoltaja suostu viemään lasta välttämättömäksi arvioituun hoitoon tai kun hoito yksinään ei turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä.

Kohdan 2 mukaan huostaanoton edellytyksenä on, että sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. Huostaanottopäätöksessä tulisi kuvata nykyistä tarkemmin, millä tavalla huostaanotto ja siihen liittyvä sijaishuoltoon sijoittaminen vastaa lapsen tuen tarpeeseen ja tarjoaa paremman vaihtoehdon kuin kotiin jääminen. Lapsen etua tulisi arvioida ehdotetun 4 §:n mukaisesti. Huostaanottopäätöstä tehtäessä on punnittava muun muassa sitä, voidaanko sijaishuollossa huolehtia paremmin lapsen hoidosta ja huolenpidosta, järjestää valvontaa ja rajoja, varmistaa kasvuympäristön turvallisuus, turvata koulunkäynti, tarjota lapselle enemmän ymmärtämystä ja hellyyttä, turvata ruumiillinen koskemattomuus, valmentaa itsenäistymiseen tai lopettaa lapsen vahingollinen elämäntapa. On myös arvioitava, onko käytettävissä 50 §:ssä tarkoitettu lapsen tarpeita vastaava sijaishuoltopaikka.

41 §. Huostaanoton valmistelu. Huostaanottoa, sijaishuoltoon sijoittamista ja huostassa pidon lopettamista koskevaan päätöksentekoon liittyvästä kuulemisesta, tiedoksiannosta ja päätöksen alistamisesta säädetään voimassa olevan lastensuojelulain 17 §:ssä. Muutoin huostaanottoon liittyvää menettelyä on kuvattu laissa varsin niukalti. Huostaanottoa

ja sijaishuoltoon sijoittamista koskevan päätöksen valmistelusta säädetään lastensuojeluasetuksen 3 §:ssä, jonka mukaan valmistelun tulee tapahtua pääsääntöisesti kahden työntekijän parityönä. Kyseisen säännöksen mukaan lastensuojelun tehtävissä toimiva sosiaalityöntekijä valmistelee lapsen huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista koskevat asiat sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tuomioistuimelle annettavan selvityksen yhteistyössä lasten huoltoon perehtyneen toisen työntekijän kanssa. Sosiaalityöntekijä voi kuitenkin valmistella asian yksin, jos asian kiireellisyys sitä edellyttää tai jos yhteistyö erityisestä syystä on ilmeisen tarpeetonta.

Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin huostaanoton valmistelusta parityönä ja valmistelussa käytettävästä muusta asiantuntemuksesta. Säännös vastaisi osittain voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 3 §:ää.

Ehdotetun säännöksen mukaan huostaanotto tulisi aina valmistella kahden työntekijän parityönä. Huostaanoton valmistelussa päävastuussa olisi yleensä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, jolla tulee aina olla lain 13 §:n 3 momentin mukaan sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus. Toinen työntekijä voisi olla sosiaalityöntekijä tai muu riittävästi lastensuojeluun perehtynyt työntekijä kuten esimerkiksi kasvatus- ja perheneuvolan sosiaalityöntekijä tai psykologi. Erityisesti pienissä kunnissa parityö voidaan järjestää myös seudullisesti lastensuojelun erityisasiantuntemusta omaavan kiertävän sosiaalityöntekijän avulla.

Lisäksi valmistelutyön tukena tulisi olla käytettävissä oikeudellista ja muuta tarvittavaa asiantuntemusta. Moniammatillisen asiantuntemuksen turvaamisesta yleisesti kaikessa lastensuojelutyössä säädettäisiin edellä kunnan järjestämisvelvollisuutta koskevan 3 luvun 14 §:ssä.

Pykälän *2 momentissa* täsmennettäisiin huostaanottoa valmistelevan sosiaalityöntekijän oikeudesta saada sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 §:ssä mainituilta tahoilta lausuntoja, jos niitä tarvitaan huostaanoton valmistelussa, huostaanotosta päätettäessä tai sijaishuoltoa järjestettäessä. Mainitussa sosiaalihuollon asiakaslain säännöksessä säädetään sosiaaliviranomaisen tietojensaantioikeudesta, mutta siinä ei selkeästi velvoiteta muita viranomaisia laatimaan tarvittavia lausuntoja.

42 §. *Lapsen mielipiteen selvittäminen ja asianosaisten kuuleminen.* Säännös vastaa asiallisesti pääasiassa voimassa olevan lastensuojelulain 17 §:n 1 momenttia lukuunottamatta asiantuntijoiden kuulemista ja asiantuntijalausuntoja, joista säädettäisiin edellä 41 §:ssä.

Pykälän *1 momentissa* viitattaisiin lapsen mielipiteen selvittämisen ja kuulemisen osalta ehdotettuun 20 §:ään. Siten lastensuojelutoimenpiteitä toteutettaessa olisi selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide hänen iästään riippumatta sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Tilaisuus hallintolain 34 §:ssä tarkoitettuun kuulemiseen on varattava 12 vuotta täyttäneelle lapselle ennen päätöstä huostaanotosta ja siihen liittyvästä sijaishuoltoon sijoittamisesta sekä yhteydenpidon rajoittamisesta ja 15 vuotta täyttäneelle lapselle myös muissa häntä koskevissa lastensuojeluasioissa. Kuulemisen yhteydessä lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään tai ovat vastoin erittäin tärkeää yksityistä etua.

Pykälän *2 momentissa* lueteltaisiin ne henkilöt, joita on lapsen lisäksi kuultava hallintolain 34 §:n mukaisesti. Kuultavien piiriin kuuluisivat huostaanottoa ja siihen liittyvää

sijaishuoltoon sijoittamista koskevista asioista huoltajien, vanhempien ja edunvalvojan lisäksi sellaiset henkilöt, joiden hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on tai on ollut välittömästi ennen asian valmistelua. Sanamuodolla tarkoitettaisiin ainoastaan sellaisia henkilöitä, jotka ovat tosiasiallisesti vastanneet lapsen hoidosta. Sen sijaan kuulemisvelvoite ei koskisi esimerkiksi vanhemman avopuolisoa tai uutta lyhytaikaista kumppania, joka ei ole osallistunut lapsen hoitoon ja kasvatukseen.

Henkilöllä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on tai on välittömästi ennen asian valmistelua ollut, eli käytännössä yleensä perhehoitajalla ei nykyisestä poiketen olisi enää asianosaisasemaa sijaishuoltopaikan muuttamista ja huostassapidon lopettamista koskevista asioista. Tämän vuoksi heitä ei olisi myöskään enää kuultava hallintolain 34 §:n mukaisesti antaen tiedoksi kaikki asiaan liittyvät asiakirjat, vaan heidän kohdallaan riittävää olisi heidän mielipiteidensä ja näkemystensä selvittäminen muutoin.

Pykälän 3 *momentin* mukaisesti kuuleminen voitaisiin jättää suorittamatta, jos kuulematta jättämistä voidaan pitää perusteltuna lapsen ja kuultavan puuttuvan yhteydenpidon vuoksi, eikä kuulemisen voida olettaa olevan tarpeen asian selvittämiseksi tai kuultavan asuin- tai olinpaikkaa ei voida kohtuullisin toimenpitein selvittää. Säännös vastaa muutoin voimassa olevaa lakia, mutta puuttuvaa yhteydenpitoa koskevaan perusteeseen on lisätty edellytys, jonka mukaan kuulemisen ei lisäksi voida olettaa olevan tarpeen asian selvittämiseksi.

Pykälän 4 *momentti* koskisi tiedoksiantoa lapsen huostaanottamista, sijaishuoltoon sijoittamista tai huostassapidon lopettamista koskevasta päätöksestä. Päätös olisi annettava tiedoksi kaikille niille, joilla on oikeus tulla todisteellisesti kuulluksi asiassa.

43 §. *Päätöksenteko huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta.* Voimassa olevan lastensuojelulain 17 §:n 2 momentin mukaan, jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huoltajansa vastustaa huostaanottamista tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista taikka jos mainitussa asiassa ei ole voitu suorittaa vaadittua kuulemistä, on päätös alistettava 30 päivän kuluessa hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Päätöstä ei kuitenkaan tule alistaa hallinto-oikeuden vahvistettavaksi, jos kuulemistä ei ole voitu suorittaa sen johdosta, ettei kuultavan asuin- tai oleskelupaikkaa voida kohtuullisin toimenpitein selvittää tai jos lapsen ja kuultavan puuttuvan yhteydenpidon vuoksi kuulematta jättämistä voidaan pitää perusteltuna.

Ehdotettu säännös vastaisiin pääperiaatteiltaan lastensuojelulain 17 §:n 2 momenttia, mutta se olisi muutettu ehdotetun uuden päätöksentekojärjestelmän mukaiseksi.

Pykälän 1 *momentissa* säädettäisiin päätöksenteosta suostumukseen perustuvissa huostaanottoasioissa. Jos huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi ei vastusta huostaanottoa, sitä koskevan päätöksen tekee kunnan sosiaalihuollon johtava viranhaltija. Asiaan liittyvästä valmistelusta säädetään edellä 41 §:ssä.

Suostumukseen perustuvat huostaanottoasiat ja niihin liittyvät päätökset sijaishuoltoon sijoittamisesta tulisivat hallinto-oikeuden käsiteltäviksi ainoastaan kunnan viranhaltijan tekemistä päätöksistä mahdollisesti tehtyjen valitusten kautta. Koska kyseessä olevissa tilanteissa asiaan ei sisälly lähtökohtaisesti erimielisyyttä asiaan osallisten kesken, tämän voidaan katsoa olevan riittävää asianosaisten oikeusturvan kannalta. Päätöstä tehtäessä olisi huolehdittava siitä, että asianosaisille annetaan riittävästi tietoa päätökseen liittyvästä valitusmahdollisuudesta.

Mikäli joku 42 §:n 2 momentissa mainituista kuultavista henkilöistä on jätetty kuulematta saman pykälän 3 momentin mukaisella perusteella, mutta muut asianosaiset suostuvat huostaanottoon, sitä koskeva päätös voidaan tehdä nyt kyseessä olevan 43 §:n 1 momentin säännöksen mukaisesti viranhaltijan päätöksellä.

Pykälän 2 momentissa säädetään huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista koskevan päätöksen tekemisestä tilanteissa, joissa huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa niitä. Näistä niin kutsutuista tahdonvastaisista huostaanotoista ja niihin liittyvästä sijaishuoltoon sijoittamisesta päätettäisiin hallinto-oikeudessa kunnan viranhaltijan hakemuksesta. Hakemuksen voisi tehdä kunnan sosiaalihuollosta vastaava johtava viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian.

Hakemuksen tekemisen nimenomainen uskominen viranhaltijalle korostaisi asiantunteumuksen ja nopeuden merkitystä tahdonvastaisen huostaanottoasian valmistelussa. Aloiteoikeuden antaminen kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle saattaisi viivästyttää tarpeettomasti päätöksentekoa. Koska hakemuksen tekemisessä ei ole kysymys päätöksen vaan hakemuksen tekemisestä, ei asiassa ole erityistä syytä käyttää kollegiaalista harkintaa.

Pykälän 3 momentin mukaan sijaishuoltopaikan muuttamista koskevan päätöksen voisi tehdä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

44 §. *Hakemus hallinto-oikeudelle.* Tahdonvastaista huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista koskeva asia tulisi hallinto-oikeudessa vireille 43 §:n 2 momentin mukaisesti kunnan viranhaltijan tekemällä hakemuksella.

Koska huostaanottoasian tulisi aina olla huolellisesti valmisteltu ennen kuin se tulee hallinto-oikeuden käsiteltäväksi, asianosaisille eli lapselle itselleen tai huoltajille ei ehdotettaisi säädettäväksi suoraa vireillepano-oikeutta hallinto-oikeudessa, vaan heidän aloitteestaan asia tulisi hallinto-oikeuteen ainoastaan valitusasiana. Tilanteissa, joissa esimerkiksi lapsi tai huoltaja vaatii huostaanottoa kunnan viranhaltijoiden päädyttyä toiselle kannalle, tulisi viranhaltijan tehdä asiassa kielteinen päätös, josta lapsi tai huoltaja voisi valittaa hallinto-oikeuteen. Jos vanhempien ei voida tällöin katsoa voivan puolueettomasti valvoa lapsen etua, alle 15-vuotiaalle itsenäistä puhevallan käyttöoikeutta vailla olevalle lapselle tulisi tarvittaessa hakea 22 §:n mukaisesti edunvalvojaa valituksen tekemiseksi.

Ehdotetun pykälän mukaan viranhaltijan tekemään hakemukseen tulisi liittää lähinnä nykyisen hallinto-oikeuden alustusmenettelyä vastaava asian ratkaisuun vaikuttava aineisto. Viranhaltijan hakemukseen sisältyvät vaatimukset on yksilöitävä ja perusteltava monipuolisesti. Nämä seikat ovat keskeisiä hallinto-oikeuden ratkaisutoiminnan kannalta. Hallinto-oikeus voi arvioida tahdonvastaisen huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoittamisen tarpeellisuutta vain riittävän laajan ja monipuolisen valmisteluaineiston pohjalta.

Pykälän 1 momentin mukaan hakemuksen tulisi sisältää ensinnäkin säännöksen kohdassa 1 mainitut vaatimukset ja niiden perustelut. Perusteluihin sisältyisi myös lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tekemä yhteenveto lapsen ja perheen tilanteesta eli niin kutsuttu sosiaalityön selvitys.

Lisäksi kohdan 2 mukaisesti hakemukseen tulee liittää 30 §:n mukainen asiakassuunnitelma, jossa arvioidaan lapsen tarpeita, sijaishuollon tarkoitusta ja tavoitetta sekä arvioi-

tua kestoja ja kuvataan lapsen yhteydenpitoa vanhempiin ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin.

Edelleen kohdan 3 mukaan hakemukseen tulee liittää selvitys 42 §:n mukaisesta mielipiteen selvittämisestä ja kuulemisesta eli niin kutsuttu kuulemiskertomus, joka sisältää muun muassa kopion kutsusta kuulemistilaisuuksiin ja kuulemisista tehdyt allekirjoitetut muistiot sekä lapsen ja huoltajien mahdolliset kirjalliset vastustuskirjelmät.

Lisäksi kohdan 4 mukaisesti hakemuksen tulisi sisältää tarvittaessa asiantuntijoiden lausunnot sekä kohdassa 5 mainitut mahdolliset muut päätöksentekoon vaikuttavat selvitykset ja asiakirjat

Pykälän 2 *momentin* mukaan 1 momentissa mainitut asiakirjat voidaan tarvittaessa toimittaa erikseen, jos niitä ei ole hakemuksen kiireellisyydestä johtuen vielä voitu laatia. Esimerkiksi asiakassuunnitelmaa ei välttämättä ole vielä voitu laatia tilanteissa, joissa huostaanottoasia koskee ensimmäistä kertaa lastensuojelun asiakkaaksi tullutta lasta, joka on jouduttu sijoittamaan kiireellisesti.

45 §. Huostaanotetun lapsen huolto. Huostaan otetun lapsen huollosta säädetään voimassa olevan lastensuojelulain 19 §:ssä. Kyseisen pykälän 1 momentin mukaan, kun lapsi on otettu sosiaalilautakunnan huostaan, sosiaalilautakunnalla on huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä olinpaikasta. Sosiaalilautakunnan tulee kuitenkin pyrkiä yhteistoimintaan lapsen vanhempien ja muiden huoltajien kanssa.

Lastensuojelulakia koskevan hallituksen esityksen (HE 13/1983) perustelujen mukaan sosiaalilautakunnalle kuuluvan päätösvallan laajuus lapsen tosiasiallisen hoidon järjestämisessä määräytyy huostaanoton tarkoituksen toteuttamisen perusteella. Ristiriitatilanteissa on harkittava tapauskohtaisesti onko kysymys huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseen vaikuttavista asioista ja tämän perusteella päätettävä, kuuluuko asia sosiaalilautakunnan vai vanhempien päätettäviin.

Voimassa olevassa laissa vanhempien ja toimielimen vastuunjako huostassa olevan lapsen huollossa ei ole kaikilta osin riittävän selkeästi säädetty. Nykyisten säännösten perusteella on epäselvää, mikä merkitys huoltajan vastustuksella on lapsen ollessa huostassa esimerkiksi järjestettäessä lapselle tämän tarvitsemaa terveydenhuoltoa ja koulutusta.

Huostaanoton jälkeen huoltajat edustavat lasta tämän henkilöä koskevissa asioissa, jollei laissa ole toisin säädetty. Huostaanotosta huolimatta lapsen huoltajilla on siten oikeus päättää esimerkiksi lapsen uskontokunnasta samassa laajuudessa kuin ennen huostaanottoa. Myös lapsen nimestä päättäminen kuuluu yksinomaan lapsen vanhemmille. Sosiaalilautakunnalla ei ole myöskään oikeutta käyttää puhevaltaa huostaan otetun lapsen kansallisuutta koskevassa asiassa. Sitä vastoin sosiaalilautakunnalla on oikeus käyttää puhevaltaa huostaan otetun lapsen passia koskevassa asiassa (passilain 5 §).

Lastensuojelulain 19 §:n 2 momentin mukaan sosiaalilautakunta tai laitoksen johtaja päättää huostaanotetun lapsen ja tämän vanhempien ja muiden lapselle läheisten henkilöiden välisestä yhteydenpidosta siten kuin 24 ja 25 §:ssä tarkemmin säädetään. Huostaanoton aikana esimerkiksi lapsen tapaamista koskevaa asiaa ei siten voida ottaa käsiteltäväksi yleisessä tuomioistuimessa.

Ehdotetun pykälän *1 momentissa* lueteltaisiin ne huoltajan oikeudet, joista sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä olisi oikeus määrätä, jollei huostaanotosta päättävä viranomainen toisin määrää. Nykyisten lapsen hoidon, kasvatuksen, valvonnan ja muun huolenpidon sekä olinpaikan lisäksi säännöksessä mainittaisiin selkeyden vuoksi myös opetuksen ja terveydenhuollon järjestäminen. Sosiaalihuollosta vastaava toimielin voisi siten päättää muun muassa lapsen tarvitsemasta erityisopetuksesta ja hoitotoimenpiteistä.

Joissakin tapauksissa käytännön ongelmia on aiheutunut myös liittyen huoltajan oikeuteen päättää lapsen nimestä. Säännökseen ei kuitenkaan ehdoteta sisällytettäväksi sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle oikeutta päättää lapsen nimestä, vaan siihen liittyvät ongelmat olisi tarkoituksenmukaisempaa ottaa huomioon nimilainsäädännössä vaatimalla sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen lausunto huostaan otetun lapsen nimen muuttamisesta. Tätä koskeva nimilain muutos olisi tarkoituksenmukaista tehdä esimerkiksi lastensuojelulain uudistamisen yhteydessä.

Huostaanottopäätöksen tekevällä viranomaisella ei olisi myöskään oikeutta määrätä lapsen taloudellisia asioita koskevasta edunvalvonnasta, vaan siitä päättäminen kuuluisi holhousviranomaisille. Asiasta säädettäisiin jäljempänä 46 §:ssä.

Säännöksessä olisi tarkoituksenmukaista osoittaa oikeus huoltoon kuuluvista seikoista päättämiseen edelleen sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Käytännössä päätösvalta on luonteeltaan suurelta osin tosiasiallista hallintotoimintaa ja sitä koskevat ratkaisut tekevät toimielimen alaiset viranhaltijat sekä työntekijät. Se, kuka päätösvaltaa kulloinkin käyttää, määräytyisi kunnan delegointisäännösten mukaan.

Pykälän 2 momentin mukaan huostaanotosta päättävän viranomaisen tulisi rajoittaa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen päätösvaltaa 1 momentissa mainitusta, jos se olisi huostaanoton tarkoitus huomioon ottaen ilmeisesti liian laaja. Tämä olisi mahdollista sekä viranhaltijan tehdessä suostumukseen perustuvaa päätöstä huostaanotosta että hallinto-oikeuden päättäessä huostaanotosta viranhaltijan hakemuksen perusteella. Huostaanotosta päättävällä viranomaisella tarkoitettaisiin siten tahdonvastaisissa huostaanottoasioissa hallinto-oikeutta ja suostumukseen perustuvissa toimitissa ehdotetun 13 §:n 1 momentin mukaista kunnan sosiaalihuollosta vastaavaa johtavaa viranhaltijaa tai hänen määräämäänsä viranhaltijaa.

Päätöksentekijän tulisi siten noudattaa suhteellisuusperiaatetta. Huostaanotosta päätettäessä ei kuitenkaan voida varmuudella tietää, mitä lasta koskevia päätöksiä tulevaisuudessa tarvitaan. Tästä syystä olisi sallittava, että päätösvaltaa muotoiltaessa varaudutaan sellaisiin tilanteisiin, jotka todennäköisesti tulevat esille, vaikka niitä päätöshetkellä ei kaikkia tarvittaisikaan. Rajoittamisvelvollisuus olisi siten vain, jos päätösvallan laajuus on ilmeisen liiallinen. Sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle siirtyvien oikeuksien rajoittaminen tulisi kyseeseen esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsi vaarantaa kehitystään omalla käytöksellään ja vanhemmat ovat lapsen kasvatuksen osalta neuvottomia, mutta kykeneviä päättämään muista lapsen asioista.

Ennen huostaanottopäätöksen tekemistä lapsen huoltajan kanssa tulisi neuvotella ja käydä läpi sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle siirtyvät huoltajan oikeudet. Ne tulisivat siten osaksi huostaanottopäätöstä, johon huoltaja joko suostuisi tai jota hän vastustaisi. Jos huoltaja ei suostuisi huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi tarvittavien

oikeuksien siirtoon, kyseessä olisi tahdonvastainen huostaanotto, josta päättäisi hallinto-oikeus.

Pykälän 3 *momentti* koskisi yhteydenpidosta päättämistä huostaanoton aikana ja se olisi asiallisesti voimassa olevan lain 19 §:n 2 momenttia vastaava. Lapsen ollessa huostaan otettuna yhteydenpidosta päättäisi ehdotetun lain 62 ja 63 §:n mukaisesti sosiaalihuollosta vastaava toimielin tai laitoksen johtaja. Asia ei siten kuuluisi yleisen tuomioistuimen toimivaltaan.

Pykälän 4 *momentissa* säädettäisiin yhteistoiminnasta lapsen huoltajan ja vanhempien kanssa sekä lapsen edun ja huostaanoton tarkoituksen huomioon ottamisesta päätöksenteossa. Pykälä koskisi sekä huostaan otetun lapsen huollosta että yhteydenpidosta päättämistä.

46 §. *Lapsen huollosta päättäminen huostassapidon aikana.* Pykälässä säädettäisiin tuomioistuimen mahdollisuudesta päättää myös huostassapidon aikana lapsen huollosta ja edunvalvonnasta. Tältä osin viitattaisiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin ja holhustoimesta annettuun lakiin.

Pykälän 1 *momentti* vastaisi asiallisesti voimassa olevan lastensuojelulain 19 §:n 3 momenttia. Siinä säädettäisiin siten ensinnäkin lapsen huollosta päättämisestä huostaanoton aikana.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 9 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin voi uskoa lapsen huollon vanhempien ohella tai sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle, joka on antanut tähän suostumuksensa. Saman pykälän 2 momentin mukaan, jos vanhemmat tai toinen heistä on huoltaja, tuomioistuin voi uskoa lapsen huollon vanhempien sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle vain, jos siihen on lapsen kannalta erittäin painavia syitä.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun asetuksen (556/1994) 11 §:n mukaan, kun lapsi on pysyvästi muiden kuin huoltajiensa taikka huoltajansa hoidettavana, sosiaalilautakunnan tulee ryhtyä toimenpiteisiin lapsen huollon järjestämiseksi vanhempien välisellä sopimuksella tai tuomioistuimen päätöksellä, jos tätä on lapsen edun kannalta pidettävä aiheellisena. Asiaa harkitessaan sosiaalilautakunnan on erityisesti otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide sekä lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden huoltajien välinen suhde.

Huoltajina tai oheishuoltajina voivat tulla kyseeseen esimerkiksi lapsen sukulaiset tai muut lapselle läheiset henkilöt. Huoltajaksi voitaisiin määrätä nykyiseen tapaan joissakin tilanteissa myös esimerkiksi lasta pitkään perhehoitosopimuksen perusteella hoitanut perhehoitaja.

Ehdotetun 1 momentin mukaisesti tuomioistuin voisi päättää huollon ohella myös siitä, kenelle lapsen edunvalvonta on uskottava. Siten esimerkiksi sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä olisi oikeus panna vireille edunvalvojan määräämistä koskeva asia, jos sijaisedunvalvojan määrääminen olisi tarpeen lapsen edun turvaamiseksi. Vastaava säännös sisältyy voimassa olevan lastensuojelulain 19 §:n 3 momenttiin. Vaikka sosiaalilautakunnalle siirtyy ehdotetun 45 §:n mukaisesti huostaanoton jälkeen oikeus päättää joistakin lapsen huoltoon sisältyvistä asioista, huostaanottopäätös ei kuitenkaan millään tavalla vaikuta huoltajan asemaan lapsen edunvalvojana. Huostaanotosta huolimatta

lapsen edunvalvojana toimivalla huoltajalla on oikeus käyttää lapsen puolesta puhevaltaa kaikissa lapsen omaisuutta koskevissa asioissa ja esimerkiksi nostaa varoja lapsen pankkitililtä. Jos lapsi on esimerkiksi saanut perinnön isovanhemmiltaan, lapsen edunvalvojalla voi tosiasiaa olla määrättävänä merkittäväkin lapselle kuuluva varallisuus.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin pääasiassa voimassa olevan lastensuojelulain 34 §:n 2 momenttia vastaavasti perhehoitajan tukemisesta huollon siirron jälkeen. Säännöksen sanamuotoa on muutettu siten, että säännöksessä viitataan perhehoitajalakiin aiemman lastensuojelulain kumotun pykälän sijasta. Lisäksi säännökseen on lisätty mahdollisuus maksaa sijaisperheelle lapsen huollon siirron jälkeen korvauksen ohella myös palkkiota erityisistä syistä.

47 §. Huostassapidon kesto ja lakkaaminen. Voimassa olevan lastensuojelulain 20 §:ssä säädetään huostaanoton lakkaamisesta. Kyseisen säännöksen mukaan sosiaalilautakunnan on lopetettava huostassapito, kun 16 §:n mukaista huostassapidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole, jollei lopettaminen ole selvästi vastoin lapsen etua. Lapsen etua harkittaessa on otettava huomioon sijaishuollon kesto aika, lapsen ja sijaishuoltoa antavan välillä vallitsevan suhteen laatu sekä lapsen ja hänen vanhempiansa välinen kanssakäyminen. Huostassapito lakkaa, kun lapsi täyttää 18 vuotta tai solmii avioliiton.

Lastensuojelulain 20 § velvoittaa viranomaiset oma-aloitteisesti tarkistamaan huostaanoton edellytysten voimassa olon. Lakkaamisedellytysten tarkistaminen tapahtuu yleensä huoltosuunnitelmaneuvoitteluiden yhteydessä. Käytännössä on kuitenkin esiintynyt tilanteita, joissa ei aktiivisesti työskennellä lapsen kotiuttamiseksi eikä huostassapidon lopettamisen edellytyksiä tarkisteta pitkiin aikoihin, jopa vuosiin.

Toisaalta lastensuojelulain valmisteluun liittyvissä kuulemistilaisuuksissa keväällä 2005 tuotiin esille lapsen kannalta erittäin ongelmallisia tilanteita, joissa vanhempien toistuvat huostaanoton lakkauttamishakemukset sekä niiden käsittely sosiaaliviranomaisessa ja tuomioistuimessa estävät lapsen kiinnittymisen sijaishuoltopaikkaan, vaikka esimerkiksi vanhemman vaikean päihde- tai mielenterveysongelman vuoksi kotiuttaminen ei tulisi kysymykseen. Voimassa oleva lastensuojelulaki ei mahdollista riittävästi lapsen tilanteen rauhoittamista tällaisissa tilanteissa. Käytännössä ongelmana on myös lasten epätarkoituksenmukainen lyhytaikainen siirtely biologisten vanhempien ja sijaisperheen välillä, joka estää pysyvien ja turvallisten ihmissuhteiden kehittymisen.

Lastensuojelulakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 13/1983) todetaan, että mikäli lapsen ollessa sijaishuollossa huoltajan elämäntilanteessa ei kohtuullisessa ajassa tapahdu lapsen edun mukaisia muutoksia, tulee pyrkiä vakiinnuttamaan lapsen olosuhteet. Lastensuojelulaissa ei ole kuitenkaan säädetty mahdollisuutta esimerkiksi määräaikaiseen tai pysyvään huostaanottoon, vaan huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi.

Lastensuojelulaissa ei ole myöskään viittauksia adoptioon, josta säädetään laissa lapseksiottamisesta (153/1985). Suomen lainsäädäntö lähtee periaatteesta, että adoptio on pääsääntöisesti kaikkien osa-puolten hyväksymä. Lapseksiottaminen vaatii vanhemman suostumuksen, mutta se voidaan kuitenkin edellä mainitun lain 9 §:n mukaan vahvistaa ilman sitä, jos harkitaan, että lapseksiottaminen on ilmeisen ratkaisevasti lapsen edun mukaista. Ratkaisussa punnitaan, onko vanhemmalla riittävä aiheita olla antamatta suostumustaan, kun otetaan huomioon lapsen ja vanhemman välinen kanssakäyminen sekä heidän välillään vallitseva suhde ja sen laatu.

Vanhempien tahdon vastainen adoptio on Suomessa nykyisin kuitenkin erittäin harvinaisen. Suomessa toteutetaan huostaanottoina sellaisetkin sijoitukset, jotka useissa muissa maissa tyypillisesti johtaisivat adoptioon. Vanhemmilla säilyvät huostaanoton yhteydessä edelleen rajoitetut huoltajan oikeudet sekä oikeus edustaa lasta. Huostaanotto ei myöskään katkaise lapsen ja vanhempien yhteydenpitoa. Myös perheoikeudelliset suhteet, kuten perimysoikeus, säilyvät ennallaan huostaanotosta huolimatta. Huostaanotto turvaa siten adoptiota paremmin biologisten vanhempien oikeuksia. Sen sijaan erityisesti hyvin pienenä pitkäaikaisesti sijoitetun lapsen kannalta adoptio olisi tutkimusten mukaan parempi ratkaisu. Pitkään huostassa olleet lapset kokevat, etteivät he kuulu kellekään eikä mihinkään, mikä vaikeuttaa selvästi identiteetin kehitystä. Sekä Suomesta että muualta on tutkimuksia siitä, että lastensuojelutarpeen vuoksi adoptoidut lapset selviävät merkittävästi paremmin kuin pitkään huostassa olleet. Lapsen etua harkittaessa on tarpeen joissain tilanteissa selvittää myös adoption mahdollisuus. Myöskään adoptio ei välttämättä katkaisisi lapsen ja vanhempien yhteydenpitoa, vaikka perheoikeudelliset suhteet päättyvätkin.

Pykälän *1 momentin* mukaan huostaanotto olisi edelleen voimassa toistaiseksi. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä olisi velvollisuus tarkistaa huostaanoton edellytysten olemassa olo säännöllisesti pidettävien asiakassuunnitelmaneuvoitteluiden yhteydessä. Tämän lisäksi huoltajalla, vanhemmilla ja 15 vuotta täyttäneellä lapsella olisi mahdollisuus hakea huostaanoton lopettamista. Lopettamista koskevasta hakemuksesta annettu päätös olisi luonteeltaan hallintopäätös, josta olisi mahdollisuus valittaa hallinto-oikeuteen.

Huostaanoton lopettamisen edellytykset säilyisivät asiallisesti vastaavina kuin voimassa olevan lastensuojelulain 20 §:ssä. Siten päätös huostassapidon lopettamisesta tulisi tehdä, kun ehdotetun 40 §:n mukaista huostassapidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole. Huostaanottoa ei kuitenkaan saisi lopettaa, jos lopettaminen on selvästi vastoin lapsen etua. Päätöksen tekisi 13 §:n 1 momentissa mainittu sosiaalihuollon johtava viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin niistä perusteista, joilla lapsen etua arvioidaan tehtäessä päätöstä huostaanoton lopettamisesta. Lapsen etua harkittaessa tulisi ehdotetun 4 §:n yleissäännöksen lapsen edun arvioinnista lisäksi ottaa huomioon sijaishuollon kesto aika, lapsen ja sijaishuoltoa antavan välillä vallitsevan suhteen laatu, lapsen ja hänen vanhempiensa välinen kanssakäyminen sekä lapsen mielipide.

Vaikka alkuperäiset huostaanottoon johtaneet syyt poistuisivatkin, on erikseen arvioitava, mitä huostassapidon ja siten myös sijaishuoltosijoituksen päättyminen merkitsisi lapsen kannalta. Turvallisten ja pysyvien ihmissuhteiden merkitys on huostaanotetulle lapselle erityisen suuri, koska hänellä on usein jo sijaishuollon alkaessa taustallaan epävakaa ja epäsuotuisat ihmissuhteet ja kasvuolosuhteet. Siksi huostaanotetun lapsen muutoksensietokyky on yleensä heikompi kuin normaalioloissa kasvaneilla lapsilla. Lapselle syntyy usein voimakas tunne- ja kiintymyssuhde häntä hoitaviin sijaisvanhempiin, eikä häntä tällöin voida vaurioita aiheuttamatta irrottaa sijaisperheestä ja siinä kehittyneistä ihmissuhteista.

Huostassapidon lakkaaminen ja lapsen palaaminen kotiin merkitsee uutta suurta muutosta lapsen elämässä. Mitä useampia muutostilanteita lapsi kohtaa, sitä huonommin hän pystyy selviytymään niistä. Huostassapidon lakkaamista on siitä syystä valmisteltava yhtä huolellisesti kuin huostaanottoa. On myös tilanteita, joissa lapsi kokee sijaisper-

heen omaksi kodikseen asuttuaan siellä pitkään. Pykälän mukaan sijaishuoltoa ei tule lopettaa, jos se on selvästi vastoin lapsen etua. Tällöin joudutaan punnitsemaan lapsen ja vanhempien suhdetta ja heidän välistään yhteydenpitoa sekä lapsen suhdetta sijaisperheeseen. Ratkaisua tehtäessä lapsen omalla mielipiteellä ja toivomuksilla tulee olla suuri painoarvo.

Pykälän 3 momentin mukaan huostassapito lakkaisi, kun lapsi täyttää 18 vuotta. Voimassa olevan lastensuojelulain 20 §:n viimeisessä virkkeessä todetaan huostaanoton päättyvän tämän ohella myös lapsen solmiessa avioliiton. Käytännössä joissakin tapauksissa on ollut ongelmana se, että alaikäisen lapsen solmimasta avioliitosta huolimatta lastensuojelun palvelujen ja sijaishuollon tarve olisi jatkunut. Tällöin lapseen ei kuitenkaan voida voimassa olevan lain mukaan enää kohdistaa minkäänlaisia lastensuojelutoimenpiteitä, ellei hän itse niihin suostu. Ehdotetun 3 momentin mukaan lapsen solmima avioliitto ei olisi enää sellainen syy, jonka vuoksi huostaanotto lakkaisi automaattisesti, vaan tällöin huostaanoton lopettamisesta tulisi tehdä tarvittaessa erillinen päätös.

48 §. Huostaanottopäätöksen raukeaminen. Pykälässä säädettäisiin huostaanottopäätöksen raukeamisesta. Voimassa olevan lastensuojelulain 21 §:n mukaan päätös huostaanotosta raukeaa, jollei sitä ole pantu täytäntöön kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun päätös on saanut lainvoiman. Säännöstä täsmennettäisiin siten, että jo huostaanottopäätöksen täytäntöönpanoon ryhtyminen estäisi päätöksen raukeamisen. Jos päätöksen täytäntöönpanoa ei ole aloitettu kolmessa kuukaudessa, voidaan olettaa, ettei sijaishuollon tarvetta enää ole.

Käytännössä ongelmana on ollut joissakin tapauksissa lapsen piilottaminen tai nuoren karkumatka ennen kuin huostaanottopäätös on pantu täytäntöön. Myös jotkin muut täytäntöönpanoa estävät toimet saattavat yksittäistapauksissa johtaa siihen, että huostaanottopäätöstä ei voida kolmen kuukauden aikana panna täytäntöön.

Korkein hallinto-oikeus on ratkaisussaan KHO:2006:17 ottanut kantaa huostaanottopäätöksen raukeamiseen. Korkein hallinto-oikeus katsoi, että kun lautakunta on huostaanottoa koskevan päätöksensä jälkeen ja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa huostaanottopäätöksen lainvoimaiseksi tulosta poliisille osoitetulla virka-apupyynnön esittämisellä, sijaiskodin hankkimisella tai muulla sellaisella toimella ryhtynyt huostaanoton täytäntöönpanoon, huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskeva lainvoimaiseksi tullut päätös ei ole lastensuojelulain 21 §:n nojalla rauennut, vaikka lapsi olisi pakoillut tai häntä olisi piiloteltu yli kolme kuukautta huostaanottopäätöksen lainvoimaiseksi tulon jälkeen.

Toisaalta korkein hallinto-oikeus (KHO 11.05.1999 t 1070) on tulkinnut huostaanoton rauenneeksi tilanteessa, jossa lapset olivat jatkuvasti sijoitettuna kotiinsa yli kahden vuoden ajan. Lasten huostaanottoa koskevat päätökset olivat näissä olosuhteissa jääneet tosiasiallisesti täytäntöön panematta ja siten rauenneet. Huostaanotetun lapsen sijoittamisesta väliaikaisesti vanhempiensa tai muiden huoltajiensa kasvatettaviksi säädetään jäljempänä ehdotetun lain 49 §:n 3 momentissa. Huostaanotetun lapsen sijoitus kotiin voisi säännöksen mukaan kestää enintään kuusi kuukautta.

Mikä tahansa toimenpide ei olisi ehdotetussa säännöksessä tarkoitettua huostaanoton täytäntöönpanoon ryhtymistä. Toimenpiteen tulisi olla sellainen, kuten esimerkiksi sijaishuoltopaikan hankkiminen, että sen tarkoituksena on huostaanoton konkreettinen toteuttaminen.

10 Luku. Sijaishuolto

Sijaishuoltoa koskevat yleiset säännökset

49 §. Sijaishuolto. Voimassa olevan lastensuojelulain 22 §:n 1 momentin mukaan lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuoltoon voidaan sijoittaa vain sosiaalilautakunnan huostaan ottama lapsi. Yksityisesti sijoitettujen lasten hoidon valvonnasta säädetään 41 §:ssä. Pykälän 2 momentin mukaan sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona tai laitoshuoltona taikka muulla tarkoituksenmukaisella tavalla. Alle 12-vuotiaan lapsen saa sijoittaa koulukotiin tai muuhun siihen rinnastettavaan yksityiseen lastensuojelulaitokseen vain yhdessä hänen vanhempansa, huoltajan tai sen henkilön kanssa, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on. Pykälän 3 momentin mukaan lapsi voidaan sijoittaa väliaikaisesti myös vanhempiensa tai muiden huoltajiensa hoidettavaksi ja kasvatettavaksi.

Ehdotetun pykälän *1 momentti* vastaisi asiallisesti voimassa olevan lastensuojelulain 22 §:n 1 momentin ensimmäistä ja toista virkettä, mutta säännöksen sanamuotoa on pyritty täsmentämään. Siten lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan säännöksen mukaan huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella.

Pykälän *2 momentin* mukaan lapsen sijaishuolto voitaisiin järjestää sijaiskotihoitona, ammatillisena perhekotihoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden mukaisella tavalla. Säännös vastaa pääosin voimassa olevan lastensuojelulain 22 §:n 2 momenttia. Säännöksessä pyritään kuitenkin selkiyttämään eri sijaishuoltomuodoista käytettäviä nimikkeitä. Voimassa olevassa laissa mainittu perhehoito on jaettu kahteen eri sijaishuoltomuotoon, sijaiskotihoitoon ja ammatilliseen perhekotihoitoon.

Perhehoitajalain mukaisen toimeksiantosuhteen perusteella annettava sijaishuolto ja yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain (603/1996) mukaisen luvan saaneissa perhekodeissa annettava sijaishuolto ovat molemmat sosiaalihuoltolain mukaista perhehoitoa ja kodit, joissa hoitoa annetaan, sosiaalihuoltolaissa tarkoitettuja perhekoteja. Toiminnot eroavat kuitenkin olennaisesti toisistaan. Toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa lapsi saa mahdollisimman paljon tavanomaista perhettä vastaavan kasvuympäristön. Luvanvaraisessa perhehoidossa lasten kanssa asuvilla ja lasten hoidosta ja kasvatuksessa vastaavilla henkilöillä on soveltuva ammatillinen koulutus ja heidän lisäksi yksikössä on yleensä palkattua henkilökuntaa.

Säännöksen tarkoituksena on jakaa sijaishuoltomuodot kolmeen eri ryhmään, joista kukin olisi tarkoitettu tietynlaisia hoitoa ja kasvatusta tarvitseville lapsille. Sijaiskoti olisi tarkoitettu lapsille ja nuorille, joiden hoito ja kasvatusta ei vaadi lasta hoitavalta henkilöltä esimerkiksi erityisiä ammatillisia valmiuksia. Ammatillisilla perhekodeilla olisi edellytyksiä hoitaa vaativampaa hoitoa ja kasvatusta vaativia lapsia ja nuoria. Lastensuojelulaitokset tarjoaisivat hoitoa ja kasvatusta kaikkein vaikeahoitoisimmille lapsille ja nuorille.

Sijaiskodilla tarkoitettaisiin perhehoitajalain mukaisen toimeksiantosuhteen perusteella annettavaa sijaishuoltoa tavallisessa perheessä. Nimellä viitataan tämän sijaishuoltomuodon perheen- ja kodinomaisuuteen. Sijaiskodin toiminnan edellytyksistä säädetäisiin jäljempänä ehdotetussa 55 §:ssä.

Ammatillisella perhekodilla tarkoitettaisiin yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain mukaisen luvan saanutta perhekotia, jossa lapsi asuu yhteisessä kodissa mainitun lain 4 §:n mukaisen vastuuhenkilön ja toisen lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa. Sijaishuoltomuotona ammatilliset perhekodit olisivat sijaiskotien ja lastensuojelulaitosten välimuoto. Niissä yhdistyisi perheenomaisessa yhteisössä toteutuva vanhemmuus ja ammatillinen osaaminen. Ammatillisessa perhekodissa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavilta henkilöiltä vaadittaisiin pääsääntöisesti sosiaali- tai terveydenhuollon ammatillinen koulutus. Ammatillisen perhekodin toiminnan edellytyksistä säädetään jäljempänä 56 §:ssä.

Muut sijaishuoltoa järjestävät toimintayksiköt olisivat lastensuojelulaitoksia. Lastensuojelulaitosten nimikkeistä ja toiminnan edellytyksistä säädettäisiin jäljempänä 57 – 60 §:ssä.

Lisäksi ehdotetun 2 momentin säännöksessä voimassa olevassa laissa oleva sanamuoto muu tarkoituksenmukainen tapa järjestää lapsen sijaishuolto on korvattu sanamuodolla lapsen tarpeiden mukaisella tavalla. Tällä on tarkoitus korostaa sijaishuoltopaikan valintaa nimenomaan lapsen tarpeiden perusteella. Muu lapsen tarpeiden mukainen tapa sijaishuollon järjestämiseen voi olla esimerkiksi sijoitus terveydenhuollon yksikköön tai sukulaisperheeseen taikka eräissä tilanteissa 3 momentissa mainittu väliaikainen sijoitus kotiin.

Ehdotettuun 2 momenttiin ei ehdoteta otettavaksi voimassa olevaan lakiin sisältyvää säännöstä, jonka mukaan alle 12-vuotiaan lapsen saa sijoittaa koulukotiin tai muuhun siihen rinnastettavaan yksityiseen lastensuojelulaitokseen vain yhdessä hänen vanhempansa, huoltajan tai sen henkilön kanssa, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on. Ehdotetun 2 momentin ja jäljempänä sijaishuoltopaikan valintaa koskevan 50 §:n tarkoituksena on ohjata valitsemaan lapsen kulloistenkin tarpeiden mukainen sijaishuoltopaikka. Tällöin lakiin ei olisi tarkoituksenmukaista ottaa edellä mainitun kaltaisia ehdottomia ikärajoja, vaan sijaishuoltopaikan valinnassa olisi aina kyse lapsikohtaisesta harkinnasta.

Ehdotetun pykälän 3 momentin mukaan huostaan otettu lapsi voitaisiin sijoittaa kotiin väliaikaisesti vanhempiensa tai muiden huoltajiensa hoidettavaksi ja kasvatettavaksi enintään kuuden kuukauden ajaksi. Säännöksellä täsmennettäisiin voimassa olevan lain 22 §:n 3 momentin säännöstä, jonka mukaan lapsi voidaan sijoittaa väliaikaisesti myös vanhempiensa tai muiden huoltajiensa hoidettavaksi ja kasvatettavaksi.

Sijoitus kotiin voitaisiin tehdä ensinnäkin silloin, kun valmistellaan lapsen kotiin palaamista kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen. Viimeistään säännöksessä mainitun kuuden kuukauden kuluttua tulisi ratkaista, voidaanko huostaanotto lopettaa vai onko lapsen sijaishuoltoa syytä jatkaa. Huostaanotettu lapsi voitaisiin sijoittaa kotiin myös silloin, kun se on lapsen edun kannalta muusta syystä perusteltua. Mainittu muu syy voi koskea esimerkiksi tilanteita, joissa huostaanoton perusteena ovat olleet poikkeuksellisesti sellaiset seikat, esimerkiksi lapselle välttämättömän sairaanhoidon turvaaminen, että lapsi voidaan niistä huolimatta turvallisesti sijoittaa kotiin.

Säännöstä ei tarkoitettaisi sovellettavaksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa riidoissa, jos kyseisistä asioista on jo annettu tuomioistuimen päätös tai tehty sosiaalilautakunnan vahvistama sopimus. Toisaalla tehtyä päätöstä ei ole tarkoituksenmukaista kiertää siten, että esimerkiksi kiireellistä huostaanottoa ja lapsen sijoittamista toisen

vanhemman luokse käytettäisiin estämään lapsen tapaamisia. Tarvittaessa huolto- ja tapaamisriidoissa ovat käytettävissä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (619/1996) mukaiset täytäntöönpanokeinot.

50 §. Sijaishuoltopaikan valinta. Pykälässä säädettäisiin sijaishuoltopaikan valinnassa noudatettavista arviointikriteereistä ja lapsen terveydentilan tarkastamisesta sijaishuoltoon sijoittamisen yhteydessä. Vastaavaa säännöstä ei sisälly voimassa olevaan lastensuojelulakiin, joten se olisi asiallisesti uusi.

Pykälän 1 momentin mukaan sijaishuoltopaikan valinnassa tulee ensinnäkin kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä hoidon jatkuvuuteen.

Sijaishuoltopaikan valinnassa tulisi siten ottaa huomioon se, millä perusteilla huostaanotto on tehty ja mitkä ovat huostaanoton tarpeesta johtuvat lapsen fyysiset, psyykkiset, emotionaaliset ja sosiaaliset tuen tarpeet. Lapselta saattaa esimerkiksi puuttua pysyvä ja läheinen kiintymyssuhde. Tällöin lapsen tarpeisiin voitaisiin todennäköisesti vastata parhaiten sijaiskodissa tai ammatillisessa perhekodissa, jossa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavat aikuiset asuvat hänen kanssaan yhteisessä kodissa. Toisaalta lapsen hoito saattaa vaatia erityistä ammatillista osaamista, joka voidaan taata paremmin laitoksessa tai ammatillisessa perhekodissa, erityisesti jos lapsella on jo läheinen kiintymyssuhde esimerkiksi vanhempiansa tai muuhun huoltajaansa.

Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee myös kiinnittää erityistä huomiota hoidon jatkuvuuteen. Lapsella tulee olla mahdollisuus huostaanotosta huolimatta pysyviin ihmissuhteisiin ja kasvu ympäristöön. Lisäksi sijaishuoltopaikan valinnassa tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen etninen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin lapsen terveydentilan tutkimisesta sijaishuoltoon sijoittamisen yhteydessä. Tällainen säädös sisältyi vuonna 1936 säädettyyn lastensuojelulakiin, mutta voimassa olevassa laissa vastaavaa säännöstä ei ole. Lapsen terveydentilaa ei aina ole riittävästi selvitetty, vaikka tiedetään, että lastensuojelun piiriin tulevien lasten terveydentila on keskimääräistä huonompi. Lapsen terveydentilan selvittäminen säännönmukaisesti on tarpeen muun muassa siksi, että lapsi saisi heti sijaishuollon alettua tarvitsemansa hoidon. Sijaishuoltopaikka tarvitsee tiedon lapsen terveydentilasta mahdollisine hoito-ohjeineen.

Terveydentilan tutkiminen edellyttäisi lapsen perusteellista lääkärintarkastusta. Tutkimus olisi syytä tehdä jo huostaanottoa valmisteltaessa, mutta viimeistään sijaishuollon alkaessa. Terveystarkastus tulisi tehdä myös sijoituksen päättyessä.

51 §. *Yhteistyö sijaishuollon aikana.* Pykälässä säädettäisiin lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lapsen tilanteen tuntevan lastensuojelun työntekijän sekä lapsen sijaishuollosta vastaavien työntekijöiden yhteydenpidosta sijaishuollon aikana lapsen ja vanhempien sekä toisaalta sijaishuoltopaikan edustajien kanssa. Yhteydenpidon tarkoituksena on turvata lapsen huollon jatkuvuus.

Pykälän 1 momentti vastaa osin voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 5 §:n 3 momenttia. Kyseisen säännöksen mukaan lapsen huostaanoton valmistelleen työntekijän ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sijaishuollossa vastaavan työntekijän tulee olla yhteistyössä sijaishuoltoon sijoitetun lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa näiden tarvitse-

man huollon jatkuvuuden turvaamiseksi. Säännöksen sanamuotoa on pyritty selkiyttämään.

Pykälän 2 *momentti* vastaa asiallisesti voimassa olevan lastensuojelulain 23 §:ää. Lastensuojelulain 23 §:n mukaan sijaishuoltoon sijoitetun lapsen huoltoon liittyvissä kysymyksissä on kuultava henkilöä tai henkilöitä, joiden kanssa sosiaalilautakunta on tehnyt lapsen perhehoidosta sopimuksen tai lastensuojelulaitoksen johtajaa, jollei kuuleminen ole asian ratkaisun kannalta tarpeetonta.

Säännöksen sanamuotoa on pyritty selkiyttämään. Mainittujen henkilöiden kuulemisen sijasta puhutaan mielipiteen selvittämisestä, joka vastaa paremmin ehdotetussa laissa käytettyjä käsitteitä. Kuuleminen viittaisi liiaksi hallintolain 34 §:n mukaiseen todisteelliseen kuulemiseen päätöksenteon yhteydessä, vaikka tässä yhteydessä kyse on tosiasialliseen hallintotoimintaan sisältyvästä mielipiteen selvittämisestä lapsen hoitoa ja kasvatusta koskevista seikoista.

Lisäksi ne tahot, joiden mielipide on selvitettävä, kuvataan säännöksessä ehdotettuja uusia käsitteitä käyttäen. Sijaiskodin edustajalla tarkoitetaan 55 §:ssä mainittua henkilöä tai henkilöitä, joiden kanssa sosiaalihuollosta vastaava toimielin on tehnyt perhehoitajalain mukaisen sopimuksen lapsen hoidosta. Säännöksessä mainitaan myös 56 §:n mukaisen ammatillisen perhekodin ja lastensuojelulaitoksen edustaja. Muutos johtuu ehdotetun 49 §:n mukaisesta sijaishuoltopaikkojen jakamisesta sijaiskoteihin, ammatillisiin perhekoteihin ja lastensuojelulaitoksiin.

Lapsen asema sijaishuollossa

52 §. *Tietojen antaminen lapselle ja mahdollisuus henkilökohtaiseen keskusteluun.* Voimassa olevan lastensuojelulain 26 §:n 1 momentissa velvoitetaan sosiaalilautakunta omasta aloitteestaan selvittämään sijaishuollossa olevalle lapselle hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaan asiakirjojen ja muun aineiston perusteella, miksi hänet on otettu huostaan sekä selostamaan niitä toimia, joihin hänen asiassaan on ryhdytty tai joihin aiotaan ryhtyä. Saman pykälän 2 momentin mukaan lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään tai ovat vastoin erittäin tärkeää yksityistä etua. Säännöstä täydentää sosiaalihuollon asiakaslain tietojen antamista asiakkaalle koskeva 11 §.

Pykälän 1 *momentti* vastaa voimassa olevan lastensuojelulain 26 §:n 1 momenttia. Voimassa olevan lain kyseisen pykälän 2 momenttia vastaava säännös on siirretty edelle ehdotettuun 20 §:ään, joka koskee sijaishuollon lisäksi myös muuta lapsen mielipiteen selvittämistä ja kuulemista. Kuitenkin myös selvittäessä sijaishuollossa olevalle lapselle, miksi hänet on otettu huostaan ja niitä toimia, joihin hänen asiassaan on ryhdytty tai joihin aiotaan ryhtyä, on varmistettava, ettei lapselle anneta sellaisia tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään tai ovat vastoin erittäin tärkeää yksityistä etua.

Pykälän 2 *momentti* vastaa pääosin eduskunnan hyväksymien lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten (HE 225/2004) mukaista 26 §:n 3 momentin sanamuotoa. Säännökseen on kuitenkin lisätty keskustelumahdollisuuden lisäksi mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää. Sosiaalityöntekijän tai muun lapsen hyvin tunnevan lastensuojelun työntekijän tulisi tavata sijaishuollossa olevaa lasta ja tässä yhteydessä keskustella hänen kanssaan myös

kahden kesken ilman sijaishuoltopaikan edustajien läsnäoloa. Jotta lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä olisi mahdollisuus valvoa lapsen sijoituksen ja hoidon sekä kasvatuksen asianmukaisuutta sijaishuoltopaikassa, tulisia tapaamisia sijaishuoltoon sijoitetun lapsen kanssa järjestää riittävän usein, kaikissa tapauksissa vähintään puolen vuoden välein. Tapaamisista sovittaisiin tarkemmin asiakassuunnitelmassa. Käytännössä tapaaminen voitaisiin toteuttaa esimerkiksi asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä.

53 §. Ihmissuhteet ja yhteydenpito. Voimassa olevan lastensuojelulain 24 §:ssä säädetään sijaishuollossa olevan lapsen oikeudesta jatkuviin ja turvallisiin ihmissuhteisiin sekä oikeudesta pitää yhteyttä hänelle läheisiin henkilöihin. Lain 25 §:ssä säädetään yhteydenpidon rajoittamisesta ja eduskunnan edellä mainittujen lastensuojelulain muutosten yhteydessä hyväksymässä 25 a §:ssä yhteydenpidon rajoittamista koskevasta päätöksestä. Yhteydenpidon rajoittamista koskevat pykälät sisältyvät jäljempänä rajoitustoimenpiteitä koskevan 11 luvun 62 ja 63 §:ään.

Pykälän *1 momentti* vastaisi lastensuojelulain 24 §:n 1 momenttia siinä muodossa, kun eduskunta on sen hyväksynyt edellä mainittujen lainmuutosten yhteydessä.

Pykälän *2 momentin* ensimmäinen virke vastaisi asiallisesti voimassa olevan lastensuojelulain 24 §:n 2 momenttia, jonka mukaan sosiaalilautakunnan on tuettava ja autettava lapsen ja hänen vanhempiansa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa. Säännöksen sanamuotoa on pyritty täsmentämään. Siten siinä puhutaan avustamisen sijasta yhteydenpidon edistämisestä, joka edellyttää aktiivisia toimia.

Pykälän 2 momentin toinen virke vastaa voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 5 §:n 1 momenttia. Voimassa olevan säännöksen mukaan lapsen hoito ja huolto on järjestettävä niin, että sijoituspaikan etäisyys ei ole este yhteydenpidolle hänelle tärkeisiin henkilöihin. Sanamuotoa on muutettu käyttämällä lapselle tärkeiden henkilöiden sijasta lapselle läheisiä henkilöitä.

54 §. Käyttövarat. Voimassa olevan lastensuojelulain 46 §:n 2 momentissa säädetään käyttövaroista ja itsenäistymisvaroista. Säännöksen mukaan, kun lapsen tai nuoren hoito ja kasvatus on järjestetty lain 14 §:n tai 5 ja 6 luvun mukaisesti kodin ulkopuolella tai 34 §:n mukaisena jälkihuoltona, on hänen opintojaan, harrastuksiaan ja henkilökohtaisia tarpeitaan varten annettava käyttövaroja sekä itsenäistymistä varten varattava riittävä määrä varoja siten kuin asetuksella tarkemmin säädetään. Käyttövaroista säädetään tarkemmin lastensuojeluasetuksen 6 e §:ssä.

Ehdotetussa laissa käyttövaroista ja itsenäistymisvaroista säädettäisiin erillisissä pykälissä. Niitä koskeva sääntely on nostettu asetuksesta kokonaisuudessaan lain tasolle, sillä kyse on lapselle kuuluvista oikeuksista, joista tulee perustuslain mukaan säätää laissa. Sääntely vastaisi sisällöllisesti pääosin voimassa olevaa lainsäädäntöä.

Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin ensinnäkin siitä, milloin lapsella tai nuorella on oikeus käyttövaroihin. Säännös vastaa asiallisesti lähinnä edellä mainittua lastensuojelulain 46 §:n 2 momenttia.

Lisäksi säännöksessä säädetään siitä, mihin tarkoituksiin kodin ulkopuolelle sijoitetulla lapsella tai nuorella on oikeus saada taloudellista tukea. Kunnan tulee huolehtia, että lapsen tai nuoren opintoja, harrastuksia ja henkilökohtaisia tarpeita tuetaan tarvittaessa

taloudellisesti. Siten kodin ulkopuolelle sijoittamisen ei pitäisi milloinkaan johtaa esimerkiksi lapsen harrastusten katkeamiseen, vaan niissä vaadituista esimerkiksi taloudellisista edellytyksistä tulisi huolehtia sijoituksen jälkeenkin.

Voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 6 e §:n 3 momentin mukaan käyttövaroja ei anneta aikana, jona lapsi tai nuori kykenee itse itsensä elättämään. Ehdotettuun pykälään ei sisälly vastaavaa säännöstä. Kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen tai nuoren mennessä esimerkiksi kesätöihin voidaan kuitenkin nuoren kanssa sopia, miltä osin hänen saamansa tulot kattavat tuona aikana esimerkiksi säännöksessä tarkoitettuja harrastuksista ja henkilökohtaisista tarpeista aiheutuvia menoja.

Pykälän 2 *momentissa* säädetään lapsen omaan käyttöön annettavien käyttövarojen määrästä. Säännös vastaa asiallisesti lähinnä lastensuojeluasetuksen 6 e §:ää. Säännöksessä mainitut käyttövarat on tarkoitettu annettavaksi 1 momentissa mainitun taloudellisen tuen lisäksi. Niiden tarkoituksena on opettaa lapselle tai nuorelle itsenäistä rahankäyttöä. Käyttövarojen määrä on jaettu lapsen iän mukaan siten, että alle 15-vuotialle lapsille käyttövaroja annettaisiin sen mukaan, mikä vastaa hänen yksilöllistä tarvettaan. Sen sijaan 15 vuotta täyttäneelle lapsen tai nuoren osalta on säädetty käyttövarojen vähimmäismäärästä, joka olisi vähintään kolmasosa elatusturvalain (671/1998) mukaisen elatustuen määrästä. Vuoden 2006 elatustuen määrän mukaisesti tämä tekisi noin 39 euroa kuukaudessa eli 10 euroa viikossa.

Pykälän 3 *momentin* mukaan lapsi saisi 2 momentin mukaisesti hänen omaan käyttöönsä annetut varat yksinomaiseen vallintaansa. Siten esimerkiksi lapsen edunvalvojana toimivalla huoltajalla ei olisi oikeutta määrätä varojen käytöstä. Lapsen tai nuoren omaan käyttöön annettavia käyttövaroja varten lapselle voidaan tarvittaessa perustaa oma tili.

Pykälän 4 *momentin* mukaan lapsen sijoituspaikan tulee pitää kirjaa lapselle annettujen käyttövarojen maksamisesta. Säännöksen tarkoituksena on edistää asianmukaisia käytäntöjä käyttövarojen maksamisessa ja siten lapsen oikeusturvaa.

Pykälän 5 *momentissa* säädettäisiin sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen velvollisuudesta antaa selvitys käyttövarojen maksamisesta. Säännöksen tarkoituksena on niinkään edistää lapsen oikeusturvaa.

Sijaiskotihoito

55 §. *Sijaiskoti.* Pykälässä säädettäisiin ensinnäkin siitä, mitä sijaiskodilla lastensuojelussa tarkoitetaan. Lisäksi pykälässä säädettäisiin sijaiskodissa hoidettavien lasten lukumäärästä ja toiminnalta muutoin vaadittavista edellytyksistä.

Perhehoitoa säännellään sosiaalihuoltolaissa ja perhehoitajalaissa. Sosiaalihuoltolaissa on säännökset siitä, mitä perhehoidolla ja perhekodilla tarkoitetaan sekä hoidettavien henkilöiden enimmäismääristä. Perhehoitajalaissa säädetään muun muassa perhehoitajan kelpoisuudesta. Perhehoitoa annetaan lastensuojelulapsille, kehitysvammaisille, vanhuksille ja psykiatrista hoitoa tarvitseville. Voimassa olevassa lainsäädännössä ei ole hoitoon liittyviä kutakin asiakasryhmää koskevia erityissäännöksiä. On tarkoituksenmukaista, että kunkin asiakasryhmän edellyttämän hoidon erityispiirteet otetaan huomioon

asianomaisia asiakkaita koskevassa erityislainsäädännössä. Lastensuojelulaissa olisi siten erityissäännökset lastensuojelulain nojalla annettavasta perhehoidosta.

Sosiaalihuoltolain 26 a §:n 1 momentin mukaan perhekodissa voidaan samanaikaisesti hoitaa enintään neljää henkilöä hoitajan kanssa samassa taloudessa asuvat alle kouluikäiset lapset ja muut erityistä hoitoa tai huolenpitoa vaativat henkilöt mukaan luettuna, jollei kyse ole hoidon antamisesta sisaruksille tai saman perheen jäsenille. Saman pykälän 2 momentin mukaan sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, voidaan perhekodissa hoitaa samanaikaisesti enintään seitsemää henkilöä, jos perhekodissa annettavasta hoidosta, kasvatuksesta tai muusta huolenpidosta vastaa vähintään kaksi hoitopaikassa asuvaa henkilöä, joista ainakin toisella on perhehoitajalain 1 §:n 3 momentissa ja toisella sanotun pykälän 2 momentissa säädetty kelpoisuus. Pykälän 3 momentin mukaan erityisestä syystä voidaan 1 ja 2 momentissa säädettyistä samanaikaisesti hoidettavien henkilöiden enimmäismääristä poiketa. Erityisenä syynä pidetään lähinnä tilannetta, jossa perhehoidossa samanaikaisesti hoidetaan vain täysi-ikäisiä henkilöitä, joiden keskinäinen kanssakäyminen ja perhehoitosijoituksen laatu yhdessä toimintakyvyn ja hoidon tarpeen kanssa tekevät mahdolliseksi poikkeamisen enimmäismäärästä.

Perhehoitajalain 1 §:n 2 momentin mukaan perhehoitajaksi voidaan hyväksyä henkilö, joka koulutuksensa, kokemuksensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella on sopiva antamaan perhehoitoa. Pykälän 3 momentin mukaan 2 momentissa säädetyn lisäksi vaaditaan sosiaalihuoltolain 26 a §:n 2 momentin tarkoittamissa tapauksissa, että ainakin toisella hoitopaikassa asuvista hoito- ja kasvatustehtäviin osallistuvista henkilöistä on tehtävään soveltuva koulutus ja riittävä kokemus hoito- tai kasvatustehtävistä.

Ehdotetun pykälän 1 momentissa määriteltäisiin sijaiskoti. Sijaiskodilla tarkoitettaisiin perhehoitajalain mukaisen toimeksiantosopimuksen tehneen perhehoitajan kodissaan antamaa lapsen hoitoa ja kasvatusta siten, että lapsi ja perhehoitaja asuvat yhteisessä kodissa. Itsenäistymässä oleva lapsi tai nuori voisi kuitenkin asua sijaiskodin välittömässä läheisyydessä sijaitsevassa erillisessä asunnossa. Sijaiskodin tarkoituksena olisi antaa lapselle mahdollisimman perheen- ja kodinomaisen hoito ja kasvatusta.

Pykälän 2 momentin mukaan sijaiskodissa voitaisiin samanaikaisesti hoitaa enintään neljää lasta mukaan luettuna perhehoitajan kanssa samassa taloudessa asuvat alle kouluikäiset lapset, jollei kyse ole hoidon antamisesta sisaruksille tai saman perheen jäsenille. Sijaiskotihoitoa antavalla perhehoitajalla olisi oltava perhehoitajalain 1 §:n 2 momentissa säädetty kelpoisuus.

Lastensuojelun yksityisten palvelujen lupa- ja valvontakäytäntöjä selvittäneen työryhmän, niin sanotun valvontatyöryhmän, muistiossa (Sosiaali- ja terveysministeriö, Työryhmämuistioita 2001:29) esitetään, että toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa lasten määrään tulisi lukea mukaan perheen kaikki alaikäiset, eikä vain alle kouluikäiset, lapset. Muistion johdosta annetuissa lukuisissa lausunnoissa tästä esitettiin toisistaan poikkeavia näkemyksiä. Osa lausunnonantajista kannatti työryhmän ehdotusta sellaisenaan tai tietyillä varauksilla, esimerkiksi siten, että mukaan laskettaisiin vain alle 16-vuotiaat omat lapset; osa vastusti rajoitusta. Lausunnoissa todettiin muun muassa, että sisarusarjojen sijoittaminen samaan perheeseen tai muuhun hoitopaikkaan ei saisi vaikeutua. Todettiin myös, että ehdotus olisi taloudellisesti tiukka vaatimus perhekodeille ja saattaisi asettaa perhekodit eriarvoiseen asemaan riippuen siitä, onko perheessä omia lapsia. Uusien perhekotien perustaminen saattaisi myös vaarantua. Todettiin myös, että jo lähellä aikuistumista olevat perheen omat lapset voivat antaa myönteistä mallia sijoitetuil-

le lapsille. Toisaalta huomautettiin esitetyn rajoituksen tuovan esiin toiminnan vaativuutta ja karistavan kuvitelmia siitä, että omat lapset hoituisivat ”siinä sivussa”.

Käytännön lastensuojelutyöstä saadun kokemuksen mukaan toimeksiantosuhteisiksi perhehoitajiksi hakeutuvilla on usein omia alaikäisiä lapsia. Jos hoidettavien lasten enimmäismäärään laskettaisiin mukaan kaikki perhehoitajan kanssa samassa taloudessa asuvat alaikäiset lapset, se voisi vähentää halukkuutta ryhtyä perhehoitajaksi. Seurauksena voisi olla myös se, että perhehoitajiksi voitaisiin ryhtyä nykyistä myöhäisemmällä iällä eli vasta sitten, kun perheen omat lapset ovat jo täysi-ikäisiä. Lasten hoitoajat sijaisperheissä ovat usein pitkiä ja sijoitettavien lasten edun mukaista on, että sijaisvanhemmat olisivat mahdollisimman lähellä tavanomaista vanhemmuuden ikää.

Pykälän 1 momentissa tarkoitettu erillisessä asunnossa asuva itsenäistymässä oleva lapsi tai nuori laskettaisiin mukaan lapsilukumäärään. Hoidon antaminen sisaruksille tai saman perheen lapselle olisi erityinen syy poiketa hoidettavien lasten enimmäismäärästä. Poikkeaminen olisi mahdollista silloin kun sijoitettavana on samaan sisarussarjaan kuuluvia lapsia.

Pykälän 3 *momentin* mukaan sijaiskodissa voitaisiin samanaikaisesti hoitaa enintään kuutta lasta mukaan luettuna hoitajien kanssa samassa taloudessa asuvat alle kouluikäiset lapset, jos sijaiskodissa annettavasta hoidosta vastaisi vähintään kaksi siellä asuvaa henkilöä. Hoidosta ensisijaisesti vastaavalla perhehoitajalla olisi oltava tällöin perhehoitajain 1 §:n 3 momentissa säädetty kelpoisuus ja toisella hoitajalla saman lain 1 §:n 2 momentissa säädetty kelpoisuus.

Sijaiskotihoiton luonteesta johtuu, ettei perhehoitajilta ole syytä edellyttää esimerkiksi sosiaalihuollon ammatillista kelpoisuutta.

Pykälän 4 *momentissa* viitattaisiin muilta osin sosiaalihuoltolain 25 ja 26 §:ssä sekä perhehoitajalain 1 §:n 3 momentissa säädettyihin toiminnan edellytyksiin.

Ammatillinen perhekotihoito

56 §. *Ammatillinen perhekoti.* Pykälässä säädettäisiin siitä, mitä ammatillisella perhekodilla tarkoitetaan, perhekodissa hoidettavien lasten lukumäärästä sekä toiminnalta muutoin vaadittavista edellytyksistä.

Pykälän 1 *momentissa* määriteltäisiin ammatillinen perhekoti. Ammatillisella perhekodilla tarkoitettaisiin yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain mukaisen luvan saanutta perhekotia, jossa lasten kanssa yhteisessä kodissa asuu vähintään kaksi hoidosta ja kasvatuksesta vastaavaa henkilöä. Toisen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön olisi oltava mainitun lain 4 §:ssä tarkoitettu vastuuhenkilö. Itsenäistymässä oleva lapsi tai nuori voisi kuitenkin asua perhekodin välittömässä läheisyydessä sijaitsevassa erillisessä asunnossa.

Ammatilliset perhekodit olisivat luonteeltaan sijaiskodin ja laitoksen väliin sijoittuva sijaishuoltomuoto. Perheenomaisuutta niihin toisi edellytyksenä oleva vähintään kahden hoito- ja kasvatustuessa olevan henkilön asuminen yhdessä hoidettavien lasten tai nuorten kanssa sekä hoidettavien lukumäärän rajaaminen kuuteen. Perhekodin tulisi olla

siellä asuvien hoito- ja kasvatusvastuussa olevien henkilöiden tosiasiallinen ja ensisijainen koti. Jos lapset ja nuoret tosiasiallisesti asuvat eri rakennuksissa kuin perhekodin vastuuhenkilöt, kysymyksessä ei ole säännöksessä tarkoitettu perhekoti. Poikkeuksena ovat itsenäistymässä olevat lapset tai nuoret. Ammatillisuutta korostavat henkilöstöltä edellytettävät kelpoisuusvaatimukset, jotka eivät kuitenkaan ole yhtä korkeat kuin lastensuojelulaitosten henkilöstöltä edellytettävät.

Pykälän 2 *momentissa* säädettäisiin hoidettavien lasten lukumäärästä. Ammatillisessa perhekodissa voitaisiin samanaikaisesti hoitaa enintään kuutta lasta, jollei kyse ole hoidon antamisesta sisaruksille tai saman perheen jäsenille. Enimmäismäärään luettaisiin mukaan perhekodissa asuvien hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa samassa taloudessa asuvat muut alle kouluikäiset lapset ja perhekodissa mahdollisesti hoidettavat muut henkilöt. lukumäärästä ja henkilöstöltä edellytettävistä kelpoisuuksista.

Pykälän 3 *momentin* mukaan kahta hoidettavaa lasta kohden ammatillisessa perhekodissa tulisi työskennellä vähintään yksi hoito- ja huolenpitovastuussa toimiva henkilö. Vastuuhenkilöllä olisi oltava sosiaalihuollon henkilöstön ammatillisista kelpoisuuksista annetun lain 10 §:n 4 momentissa säädetty kelpoisuus. Vastuuhenkilön lisäksi perhekodissa asuvalla hoito- ja kasvatusvastuussa olevalla henkilöllä olisi oltava perhehoitajalain 1 §:n 2 momentissa säädetty kelpoisuus. Jos perhekodissa hoidetaan samanaikaisesti useampaa kuin neljää lasta, kolmannella hoito- ja kasvatusvastuussa olevalla henkilöllä olisi oltava sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuksista annetun lain 8 §:ssä säädetty kelpoisuus.

Sosiaalihuollon henkilöstön ammatillisista kelpoisuuksista annetun lain 10 §:n 4 momentin mukainen kelpoisuus on tehtävään soveltuva korkeakoulututkinto, alan tuntemus sekä riittävä johtamistaito. Ottaen huomioon ammatillisen perhekotitoiminnan luonteen, ei tässä yhteydessä kuitenkaan olisi tarkoituksenmukaista asettaa kovinkaan tiukkoja vaatimuksia arvioitaessa säännöksessä mainittua johtamistaitoa. Ammatillisessa perhekodissa työskentelevältä henkilöstöltä edellytettävä mainitun lain 8 §:n mukainen kelpoisuus tarkoittaa tehtävään soveltuva sosiaali- ja terveysalan perustutkintoa tai muuta vastaavaa tutkintoa.

Ammatillisten perhekotien hoito- ja kasvatusvastuussa olevia henkilöitä koskevat kelpoisuusvaatimukset ovat perusteltuja etenkin sen vuoksi, että sijaishuoltoon sijoitetut lapset tarvitsevat nykyisin hyvin monenlaista tukea. Heillä on saattanut olla jo esimerkiksi monia sijoituksia syntymäkotinsa ulkopuolelle ja paljon muitakin traumatisoivia kokemuksia. Heille on erityisen tärkeää, että sijaishuoltopaikan henkilöstöllä on työhönsä koulutukseen perustuvaa riittävää tietopohjaa ja että henkilöstö on riittävän kokenutta ja ammattitaitoista.

Pykälän 4 *momentin* mukaan ammatillisessa perhekodissa tapahtuvaan sijaishuoltoon sovelletaan muutoin sosiaalihuoltolain 25 §:n 2 momentissa ja 26 §:n 2 momentissa sekä yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetussa laissa säädettyjä toiminnan edellytyksiä.

Laitoshuolto

57 §. *Lastensuojelulaitokset.* Pykälä vastaa lähinnä voimassa olevan lastensuojelulain 29 §:ää. Säännöstä on täsmennetty lisäämällä siihen mahdollisuus järjestää laitoksessa myös avohuollon tukitoimena tapahtuva sijoitus. Tämän lain 11 luvun mukaisia rajoitustoimenpiteitä voidaan kuitenkin kohdistaa ainoastaan sijaishuollossa oleviin eli huostaanotettuihin tai kiireellisesti sijoitettuihin lapsiin. Avohuollon tukitoimena tapahtuvan laitossijoituksen edellytyksenä on siten, että lapsen tilanne huomioon ottaen ei ole tarvetta käyttää edellä mainittuja rajoitustoimenpiteitä.

Lastensuojelulaitosten nimikkeitä koskevaa luetteloja on pyritty ajanmukaistamaan. Voimassa olevassa laissa mainittujen lastenkotien, nuorisokotien ja koulukotien lisäksi laissa mainitaan lastensuojelulaitoksina vastaanottokodit, perhekoti-yhteisöt ja perhetukikesköt. Tämä vastaa pääosin edellä mainitun valvontatyöryhmän ehdotuksia.

Perhekoti-yhteisöllä tarkoitettaisiin kahden tai useamman perhekodin yhteisöä, jolla on yhteinen vastuuhenkilö ja yhteinen taustayhteisön tuki. Myös perhekoti-yhteisö luokiteltaisiin lastensuojelulaitokseksi, mutta sen henkilöstömäärissä voitaisiin ottaa huomioon toiminnan erityisluonne kuten se, että ainakin osa kasvatustyössä olevasta henkilökunnasta ja vastuuhenkilö asuvat lasten kanssa yhteisessä kodissa. Tällöin henkilökuntamäärään voitaisiin lähtökohtaisesti soveltaa samoja normeja kuin ammatillisissa perhekodeissa. Tyypiesimerkki tämän luonteisesta toiminnasta ovat nykyiset SOS-lapsikylät.

Perhetukikeskityksellä tarkoitettaisiin esimerkiksi voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 8 §:n 3 momentissa mainittuja äiti- ja lapsikoteja. Kyseinen nimeke viittaisi muun muassa ensikoteihin ja turvakoteihin sekä muihin sellaisiin lastensuojeluyksiköihin, joihin on lasten lisäksi sijoitettu heidän muita perheenjäseniään tuen tarjoamiseksi koko perheelle. Henkilökuntamäärä olisi tällöin suhteutettava aina kulloinkin kyseessä olevan toiminnan luonteeseen.

Edellä mainittujen lisäksi lastensuojelulaitos voisi olla myös vastaanottokoti. Vastaanottokoti olisi lastensuojelulaitos, johon otetaan lyhytaikaisesti myös kiireellisissä tilanteissa sijoitettuja lapsia hoidettavaksi siihen asti, kun pysyvämpi sijaishuoltopaikka saadaan järjestetyksi. Vastaanottokodissa voidaan myös arvioida lapsen tilannetta ja hänelle sopivaa sijaishuoltomuotoa.

Jotta säännöksellä ei tarpeettomasti estettäisi mahdollisten uusien sijaishuollon toimintamuotojen kehittämistä, mainittaisiin siinä, että lastensuojelun sijaishuoltoa ja sijoitusavohuollon tukitoimena voidaan järjestää myös jossakin muussa, edellä mainittuihin rinnastettavassa lastensuojelulaitoksessa.

58 §. *Kasvuolot ja toimitilat.* Voimassa olevan lastensuojelulain 30 §:ssä säädetään kasvuoloista ja toiminnan edellytyksistä laitoksessa. Kyseisen pykälän 1 momentin mukaan lapsen kasvatuksessa ja kasvuolojen järjestämisessä on noudatettava, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:ssä on säädetty. Pykälän 2 momentin mukaan laitoksessa on oltava riittävät ja asianmukaiset toimitilat ja toimintavälineet sekä tarpeellinen määrä sosiaalihuollon ammatillista ja muuta henkilöstöä. Laitoksen hoitopaikkojen ja sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön määrästä säädetään lastensuojeluasetuksen 8 §:ssä.

Lastensuojelulaitosten toimintaedellytyksiä koskevat nykyisin suurelta osin asetustasoiset säännökset ehdotetaan otettavaksi lastensuojelulakiin. Kasvuoloista ja toimitiloista säädettäisiin ehdotetussa 58 §:ssä, hoitopaikkojen määrästä 59 §:ssä ja henkilöstöstä 60 §:ssä.

Ehdotetun pykälän *1 momentin* ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lastensuojelulain 30 §:n 1 momenttia. Laitoksessa annetun hoidon ja kasvatuksen sisältö määräytyy siten lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:n nojalla. Lisäksi pykälän 1 momenttiin on lisätty voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 5 §:n 1 momentin mukainen säännös, jonka mukaan lapsen hoito ja kasvatusta on järjestettävä ja lasta kohdeltava siten, että hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin laitoksen toimitiloista ja toimintavälineistä sisällöllisesti voimassa olevan lastensuojelulain 30 §:n 2 momenttia vastaavasti. Toimitilojen voidaan katsoa olevan riittävät ja asianmukaiset silloin, kun laitoksessa asuvalla lapsella on mahdollisuus riittävään yksityisyyteen. Lapsella on oltava mahdollisuus rauhalliseen yksinoloon ja oman identiteetin kannalta välttämättömään omaan alueeseen. Laitoksessa on lisäksi oltava tilat yhteistä käyttöä varten. Tavoitteena tulisi olla tilava, normaaliympäristössä sijaitseva perheasunto, jossa kodinomaisuus ja viihtyvyys on turvattu.

Pykälän *3 momenttiin* on otettu voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 8 §:n 1 momenttia vastaavat säännökset lastensuojelulaitoksen asuinyksiköistä. Edellä mainitun valvontatyöryhmän ehdotusten mukaisesti säännökseen on otettu rajoitus sille, kuinka monta asuinyksikköä samaan rakennukseen voidaan sijoittaa. Valvontatyöryhmän ehdottaman kolmen asuinyksikön sijasta ehdotetaan mahdollisuutta neljään asuinyksikköön samassa rakennuksessa. Valvontatyöryhmän käyttämän rakennusryhmän käsitteen sijasta käytetään käsitettä rakennus. Tämän tarkoituksena on mahdollistaa esimerkiksi SOS-lapsikylä -tyyppinen toiminta, jossa samaan rakennusryhmään saattaa kuulua useampiakin erillisiä asuinyksiköitä. Tällöin asuinyksiköt sijaitsevat ympäröivään rakennuskantaan sulautuvissa rakennuksissa, jotka voivat olla esimerkiksi rivi- tai paritaloja. Säännöksen tarkoituksena on estää suurten, esimerkiksi koko kerrostalon kattavien laitosten syntyminen. Osaltaan tätä estäisi myös jäljempänä 59 §:ssä säädetty rajoitus, jonka mukaan samaan rakennukseen saisi olla sijoitettuna enintään 24 lasta tai nuorta.

Pykälän *4 momenttiin* sisältyisi mahdollisuus antaa laitosten toimitiloista ja toimintavälineistä tarkempia määräyksiä sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella.

59 §. *Yhdessä hoidettavien lasten ja nuorten lukumäärä.* Pykälässä säädettäisiin osin voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 8 §:n 1 momenttia vastaavasti lastensuojelulaitosten hoitopaikkojen määrästä.

Voimassa olevassa lastensuojeluasetuksessa laitospaikkojen määrä on säädetty enintään kahdeksaan asuinyksikköä kohden. Kyseiset lastensuojeluasetuksen lastensuojelulaitoksia koskevat säännökset ovat peräisin 1980-luvulta. Ne vastaavat tarpeisiin, joita on perustaltaan tasapainoisilla lapsilla, jos he esimerkiksi huoltajan kuoleman tai muun vastaavan syyn vuoksi tarvitsevat kodinomaista hoitoa ja huolenpitoa. Kodin ulkopuolelle sijoitettavat lapset ja nuoret oireilevat kuitenkin nykyisin hyvin monin tavoin ja tarvitsevat apua muun muassa huume- ja muihin päihdeongelmiin, psykiatriisiin ongelmiin ja vakaviin käyttäytymishäiriöihin. Laitoksiin sijoitettujen lasten vaikeat ongelmat sekä näin suuressa lapsiryhmässä tiheänä toistuva lasten vaihtuvuus aiheuttavat paljon levot-

tomuutta. Lapsen mahdollisuudet sopeutua vaihtuvaan ryhmään ja kuntoutua siinä heikenevät olennaisesti ryhmäkoon kasvaessa.

Tämän vuoksi asuinyksikössä hoidettavien lasten tai nuorten enimmäismäärää ehdotetaan alennettavaksi kuuteen. Yhdessä asuinyksikössä saataisiin siten pykälän 1 momentin mukaan hoitaa yhdessä enintään kuutta lasta tai nuorta ja samaan rakennukseen sijoitettuna enintään 24:ää lasta tai nuorta.

Pykälän 2 momenttiin on otettu mahdollisuus poiketa lääninhallituksen luvalla edellä 1 momentissa mainituista hoitopaikkojen määrästä niissä laitostyypeissä, joissa se toiminnan luonteen vuoksi voi olla tarkoituksenmukaista. Laitoksen henkilöstön lukumäärä on tällöin suhteutettava yksikössä hoidettavien lasten ja nuorten määrään, heidän tarvitsemaansa hoitoon ja huolenpitoon sekä yksikön toiminnan luonteeseen. Säännöstä voitaisiin soveltaa 57 §:ssä mainitussa perhetukiyksikössä, jossa lapsen hoidosta vastaa pääasiallisesti hänen kanssaan laitoksessa oleva huoltaja, ja kiireellisissä tapauksissa lasten vastaanottoa harjoittavassa vastaanottokodissa.

Voimassa olevan sääntelyn ongelmana on se, että lapsia pidetään laitoksissa usein ja muutenkin kuin lyhytaikaisesti niin kutsutusti ylipaikoilla vetoamalla asetuksessa mainittuun kiireellisiin tapauksiin koskevaan poikkeukseen. Tällöin henkilöstön määrää ei lisätä vastaamaan laitoksessa todellisuudessa olevien lasten määrää. Toisaalta ottaen huomioon esimerkiksi vastaanottokotien toiminnan luonteen, käytännössä esiintyy joskus tilanteita, joissa esimerkiksi sisarusten kiireelliseksi sijoittamiseksi lapsia on laitoksessa väliaikaisesti yli normaalin hoitopaikkamäärän. Kiireellisiä tilanteita koskevaa poikkeusta ei siten ole tarkoituksenmukaista kokonaan poistaa. Jotta poikkeamismahdollisuutta käytettäisiin asianmukaisesti, siihen vaadittaisiin lääninhallituksen lupa. Kun kyse on julkisesta toiminnasta, esimerkiksi kunnan ylläpitämästä lastensuojelulaitoksesta, lääninhallituksen tulisi hyväksyä poikkeaminen toimintaa valvovana viranomaisena.

60 §. Henkilöstö. Pykälä vastaa asiallisesti lähinnä voimassa olevan lastensuojelulain 30 §:n 2 momentissa mainittua ja asetuksen 8 §:n 2 ja 3 momenttia, mutta säännöksiä on muun muassa edellä mainitun valvontatyöryhmän ehdotusten mukaisesti täsmennetty.

Henkilöstön määrää ja osin henkilöstön koulutustakin koskevia vaatimuksia ehdotetaan nostettavaksi. Kuten edellä paikkalukua koskien todettiin, kodin ulkopuolelle sijoitettavat lapset ja nuoret oireilevat nykyisin hyvin monin tavoin ja tarvitsevat apua monenlaisiin ongelmiin. Erilaiset lapset tarvitsevat erilaisia palveluja ja henkilöstöltä vaaditaan hyvin laaja-alaista ammattitaitoa sekä kykyä pitkäjänteiseen työskentelyyn tilanteissa, joissa tuloksia on odotettavissa vasta pitkäaikaisen työskentelyn seurauksena. Tästä syystä nykyiset lastensuojeluasetuksen säännökset laitosten lapsiryhmien enimmäiskoosta ja henkilöstömitoituksesta eivät vastaa nykyhetken tarpeita.

Lastensuojeluasetuksen 8 §:n mukaisten henkilöstömitoitusten määrittelyn jälkeen on tapahtunut muutoksia myös työntekijöiden työajassa. Viikkotyöaika on 1990-luvun aikana vähentynyt 40 tunnista 38,45 tuntiin. Jos yksikössä on kuusi työntekijää, merkitsee tämä viikossa noin yhden työvuoron vähennystä henkilöstön kokonaistyöpanoksessa.

Asetuksen säännökset henkilöstömäärästä eivät myöskään ole yksiselitteiset sen suhteen, ketkä kaikki lasketaan mukaan hoito- ja kasvatushenkilökuntaan, vaan säännöksiä tulkitaan monella tavalla.

Pykälän 1 momentin mukaan lastensuojelulaitoksessa on oltava lasten ja nuorten tarvitsemaan huoltoon sekä hoitoon nähden riittävä määrä sosiaalihuollon ammatillista ja muuta henkilöstöä. Säännöksen tarkoituksena on asettaa ne arviointikriteerit, jotka laitoksen tulee henkilöstön määrän ja kelpoisuuksien suhteen aina täyttää.

Pykälän 2 momentissa säädetään tarkemmin henkilöstön määrästä. Asuinyksikössä tulee olla vähintään seitsemän hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää. Työntekijöiden määrää asuinyksikköä kohden ehdotetaan siten nostettavaksi nykyisestä vähintään viidestä vähintään seitsemään. Ehdotus vastaa valvontatyöryhmän ehdotusta. Hoito- ja kasvatustehtävissä oleviin työntekijöihin luetaan ainoastaan varsinaisissa hoitotehtävissä oleva henkilöstö. Siihen ei siten sisälly muun muassa laitoksen keittiö-, siivous- tai muissa ylläpitotehtävissä oleva henkilökunta tai toisaalta muuta kuin päivittäistä hoitoa antava hoitohenkilökunta kuten lääkärit ja psykologit.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin tarkemmin henkilöstön kelpoisuuksista. Asuinyksikön hoito- ja kasvatustehtävissä toimivista henkilöistä vähintään kolmella tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain 6 §:ssä tarkoitettu sosiaali- tai terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto. Kyseisen koulutuksen voidaan katsoa sopivan erityisen hyvin vaativiin kasvatustehtäviin lastensuojelulaitoksessa. Laitoksen työvuoroja laadittaessa tulisi käytännössä kiinnittää huomiota siihen, että hoito- ja kasvatustehtävissä olisi erityisesti lasten valvellaoloaikaan aina vähintään yksi sosiaalihuollon ammattikorkeakoulututkinnon suorittanut kasvattaja.

Muilla hoito- ja kasvatustehtävissä olevilla tulisi olla vähintään sanotun lain 8 §:n mukainen sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinto tai muu sitä vastaava tutkinto tai nuorisotoimen tai kasvatusalan soveltuva ammatillinen kelpoisuus. Tehtävistä riippuen mainittu muu vastaava tutkinto voisi olla esimerkiksi lähihoitajan tutkintoa vastaava lapsi- ja perhetyön perustutkinto sekä nuorisotoimen ja vapaa-ajan ohjauksen tutkinto. Henkilöstön koulutusvaatimuksissa on otettava huomioon kunkin toimintayksikön asiakaskunnan erityistarpeet. Esimerkiksi päihde- ja huumeriippuvaisten lasten ja nuorten hoitoon erikoistuneella yksiköllä tulisi olla henkilökunnan joukossa alan koulutuksen ja työkokemuksen omaavia työntekijöitä.

Laitoksen hoito- ja kasvatustehtävistä vastaavalla johtajalla tulisi olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuksista annetun lain 10 §:n 4 momentin mukainen kelpoisuus.

Pykälän 4 momentin mukaan lääninhallitus voi erityisestä syystä myöntää lastensuojelulaitokselle luvan poiketa tämän pykälän säännöksistä, jos lasten ja nuorten hoito sekä kasvatustarpeita voidaan muutoin turvata. Koska säännökset koskevat myös muun muassa kunnan ylläpitämiä laitoksia, joihin ei voimassa olevan lainsäädännön mukaan vaadita vastaavaa lupaa, säännöksessä mainittaisiin näissä tapauksissa mahdollisuudesta poiketa henkilökuntaa koskevista edellytyksistä valvovana viranomaisena toimivan lääninhallituksen hyväksyessä sen. Henkilöstön lukumäärä ja kelpoisuudet on tällöin suhteutettava yksikön toiminnan luonteeseen. Pykälän 1 momentissa mainittujen edellytysten tulee kuitenkin aina täytyä.

Poikkeaminen henkilöstömitoituksen vähimmäismäärästä on perusteltua esimerkiksi SOS-lapsikylissä tai muissa yksiköissä, joissa toiminta perustuu siihen, että hoitaja tai johtaja asuu yksikössä ja työskentelee siten keskimääräistä työaikaan enemmän hoito- ja kasvatustehtävässä.

11 luku. Rajoitustoimenpiteet

61 §. Säännösten soveltamisala. Pykälä vastaisi asiallisesti lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten yhteydessä (HE 225/2004) lastensuojelulakiin lisättävää 23 a §:ää.

62 §. Yhteydenpidon rajoittaminen. Pykälä vastaisi lastensuojelulain 25 §:ää sellaisena, kun eduskunta on hyväksynyt sen lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten yhteydessä.

63 §. Yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös. Pykälä vastaisi lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten yhteydessä lastensuojelulakiin lisättävää 25 a §:ää.

64 §. Rajoitustoimenpiteiden käyttämisen yleiset edellytykset. Pykälä vastaisi lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten yhteydessä lastensuojelulakiin lisättävää 30 a §:ää.

65 §. Aineiden ja esineiden haltuunotto. Pykälä vastaisi lastensuojelulain 31 §:ää sellaisena, kun eduskunta on hyväksynyt sen lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten yhteydessä.

66 §. Henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus. Pykälä vastaisi lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten yhteydessä lastensuojelulakiin lisättävää 31 a §:ää.

67 §. Omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen. Lähetysten luovuttamatta jättäminen. Pykälä vastaisi lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten yhteydessä lastensuojelulakiin lisättävää 31 b §:ää.

68 §. Kiinnipitäminen. Pykälä vastaisi lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten yhteydessä lastensuojelulakiin lisättävää 31 c §:ää.

69 §. Liikkumisvapauden rajoittaminen. Pykälä vastaisi lastensuojelulain 32 §:ää sellaisena, kun eduskunta on hyväksynyt sen lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten yhteydessä.

70 §. Eristäminen. Pykälä vastaisi lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten yhteydessä lastensuojelulakiin lisättävää 32 a §:ää.

71 §. Erityinen huolenpito. Pykälä vastaisi lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten yhteydessä lastensuojelulakiin lisättävää 32 b §:ää.

72 §. Erityisen huolenpidon järjestäminen. Pykälä vastaisi lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten yhteydessä lastensuojelulakiin lisättävää 32 c §:ää.

73 §. Erityisen huolenpidon toimeenpano. Pykälä vastaisi lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten yhteydessä lastensuojelulakiin lisättävää 32 d §:ää.

74 §. Rajoitustoimenpiteiden kirjaaminen. Vaikutus huoltosuunnitelmaan sekä hoito- ja kasvatussuunnitelmaan. Pykälä vastaisi asiallisesti lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien lastensuojelulain muutosten yhteydessä lastensuojelulakiin lisättävää 32 e §:ää.

12 Luku. Jälkihuolto

75 §. Lapsen ja nuoren oikeus jälkihuoltoon. Voimassa olevan lastensuojelulain 34 §:ssä säädetään sosiaalilautakunnan tehtävistä jälkihuollon järjestämisessä. Kyseisen pykälän 1 momentin mukaan sosiaalilautakunnan on aina järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuolto sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jälkihuolto toteutetaan tukemalla sijaishuollossa ollutta lasta tai nuorta sekä hänen vanhempiaan ja huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on, siten kuin perhe- ja yksilökohittaisen lastensuojelun toimintamuotoja ja periaatteita koskevassa lastensuojelulain 3 luvussa sekä sosiaalipalveluja ja muita tukitoimia koskevassa 13 §:ssä, perhehoitoa ja laitoshoidtoa tukitoimena koskevassa 14 §:ssä ja ihmissuhteita ja yhteydenpitoa sijaishuollossa koskevassa 24 §:ssä on säädetty. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy, kun nuori täyttää 21 vuotta.

Lastensuojelulain 34 §:n 2 momentissa säädetään perhehoitajien tukemisesta tilanteissa, joissa lapsen huolto on vanhempien sijasta uskottu perhehoitosopimuksen tehneille henkilöille.

Ehdotetussa 75 §:ssä säädettäisiin lapsen ja nuoren oikeudesta jälkihuoltoon ja jäljempänä 76 §:ssä jälkihuollon sisällöstä. Jälkihuoltoon oikeutettujen lasten ja nuorten piiriä ehdotetaan täsmennettäväksi ja laajennettavaksi. Lisäksi kunta voisi järjestää jälkihuoltoa myös muulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle, jos se on tarpeen nuoren itsenäistymisen tukemiseksi. Myös jälkihuollon sisältöä koskevaa sääntelyä ehdotetaan täsmennettäväksi.

Ehdotetun pykälän 1 momentin mukaan kunnan velvollisuutta jälkihuollon järjestämiseen laajennettaisiin sijaishuollossa olleiden lasten ja nuorten lisäksi koskemaan myös niitä lapsia tai nuoria, jotka ovat olleet vähintään kuuden kuukauden ajan sijoitettuna kodin ulkopuolelle avohuollon sijoitusta koskevien 37 §:n säännösten mukaisesti.

Jälkihuolto tulisi järjestää alle 18-vuotiaille lapsille välittömästi säännöksessä mainitun kodin ulkopuolisen sijoituksen päätyttyä, riippumatta siitä, minkä ikäinen lapsi tuolloin on. Lisäksi jälkihuolto olisi järjestettävä kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleelle 18-21 -vuotiaalle nuorelle.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän olisi huolehdittava siitä, että lapselle tai nuorelle tehdään jälkihuoltosuunnitelma aina sijaishuollon tai 37 §:n mukaisen vähintään puoli vuotta kestäneen sijoituksen päättyessä. Niissä tilanteissa, joissa jälkihuolto ei syystä tai toisesta järjestettäisi, tulisi tästä tehdä erillinen päätös, joka olisi valituskelpoinen. Päätöksessä tulisi kertoa ne syyt, joiden perusteella jälkihuoltoa ei sillä erää järjestetä. Perusteena kielteiselle päätökselle voisi olla jäljempänä 2 momentissa mainittu syy tai muutoin ainoastaan jokin lapsesta tai nuoresta itsestään johtuva seikka, kuten se, että lapsen tai nuoren tilanne on jo muuten riittävän turvattu. Jos lapselle tai nuorelle ei järjestettäisi jälkihuollon toimenpiteitä hänen omasta kieltäytymisestään johtuen, olisi

hänellä milloin tahansa ennen 2 momentissa mainitun 21 vuoden ikää mahdollisuus uudelleen hakea itselleen jälkihuollon järjestämistä. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulisi erityisesti kertoa lapselle tai nuorelle tästä mahdollisuudesta jälkihuoltoa koskevan suunnitelman ja mahdollisen kielteisen päätöksen tekemisen yhteydessä.

Uutena asiana lakiin ehdotetaan mahdollisuutta järjestää jälkihuoltoa myös muulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle. Kunta voisi tällöin tarvittaessa järjestää nuorelle jälkihuoltoa, vaikka häntä ei olisikaan aiemman lastensuojeluasiakkuuden aikana sijoitettu kodin ulkopuolelle tai sijoitus olisi kestänyt alle puoli vuotta. Nuoren itsenäistymistä voitaisiin tukea jälkihuollon keinoin esimerkiksi tuetulla asumisella.

Pykälän 2 momentin mukaan kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyisi nykyiseen tapaan, kun nuori täyttää 21 vuotta. Kunnan velvollisuutta järjestää nuorelle jälkihuolto ei olisi tarkoituksenmukaista ulottaa nykyisenlaisena subjektiivisena oikeuteen koskemaan enää yli 21-vuotiaita lastensuojelulain mukaan sijoitettuna olleita nuoria. Jälkihuollon palvelujen jatkamisen sijasta yli 21-vuotias nuori voitaisiin tarvittaessa ohjata käyttämään hänen tilanteeseensa sopivia kunnan yleisiä nuorille aikuisille tarkoitettuja palveluja.

Oikeus jälkihuoltoon olisi luonteeltaan subjektiivinen oikeus ja siten periaatteessa riippumaton siitä, katsotaanko lapsella tai nuorella olevan jälkihuollon tarvetta. Pykälän 2 momentissa rajattaisiin selvyyden vuoksi järjestämisvelvollisuuden ulkopuolelle tilanteet, joissa lapsella ei objektiivisesti katsottuna voida enää olettaa olevan jälkihuollon tarvetta. Säännös koskisi tilanteita, joissa lapsella ei ole ollut varsin nuorena tapahtuneen sijoituksen jälkeen lastensuojelun tarvetta useisiin vuosiin. Voimassa olevan lain sanamuoto ulottaa periaatteessa jälkihuollon järjestämisvelvollisuuden myös näihin tilanteisiin, eikä lain esitöissä ole käsitelty tätä kysymystä lainkaan. Tämän vuoksi lain tulkinnassa on esiintynyt epäselvyyttä siitä, koskeeko jälkihuoltovelvollisuus myös näitä lapsia, jotka ovat olleet sijoitettuna esimerkiksi hyvin pieninä, mutta joilla ei ole ollut enää ennen täysi-ikäiseksi tuloaan ehkä vuosiin lastensuojelun tarvetta.

76 §. Jälkihuollon sisältö. Pykälän 1 momentissa jälkihuollon sisältö kuvataan pääosin voimassa olevan lain 34 §:n 1 momenttia vastaavasti. Uutena asiana jälkihuollon sisältö kytketään lapsen tai nuoren tuen tarpeeseen perustuvaan 30 §:n mukaiseen asiakassuunnitelmaan.

Jälkihuoltoon sisältyy esimerkiksi nuoren tukeminen koulutukseen ja työelämään sijoittumisessa. Myös nuoren asumisen järjestäminen on tärkeä osa jälkihuoltoa. Nuoren sijoittanut kunta on velvollinen järjestämään nuorelle asunnon jälkihuollon ajaksi. Asumisvaihtoehtoja arvioitaessa on huomioitava mikä on nuoren tuen tarve ja määrä eri asumismuodoissa. Nuoren tuen tarpeen mukaan asumisvaihtoehtoina voivat tulla kyseeseen esimerkiksi asuminen edelleen sijoituspaikassa, asunto tukiperheen tai laitoksen yhteydessä, asunto, jossa työntekijä käy säännöllisesti tai tarvittaessa, taikka muu asunto.

Jälkihuollon aikana nuorelle tulisi turvata ainakin yksi tukeva aikuissuhde. Tukena voi olla esimerkiksi aikaisemman sijaishuoltopaikan aikuinen, tukihenkilö, sosiaalityöntekijä tai perhetyöntekijä. Sijaishuollon päättyessä sen mukana syntyneet aikuiskontaktit usein päättyvät nuoren lähtiessä sijaishuoltopaikasta. Aikuistuvan nuoren oma sosiaalinen tukiverkko ei välttämättä tue nuorta riittävästi ja monet, tavallisessa arkipäivässä tarvittavat taidot voivat olla puutteellisia. Nuori tarvitsee usein tässä uudessa elämän-

vaiheessa itsenäistymisen tueksi tuttua ja luotettavaksi koettua aikuista, jolta on lupa pyytää apua.

Pykälän 2 momentin mukaan jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän on laadittava yhdessä nuoren kanssa suunnitelma, jossa kuvataan jälkihuollon päättymisen jälkeen nuorella tarvittaessa käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet. Säännöksen tarkoituksena on korostaa sitä, että itsenäistymässä olevaa nuorta ei tulisi jättää vaille mitään tukea hänen täytettyään 21 vuotta, vaan hänet tulisi tällöin tarvittaessa ohjata ja saattaa kunnan muiden palvelujen piiriin.

77 §. Itsenäistymisvarat. Pykälässä säädettäisiin lapsen tai nuoren kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen maksettavista lapsen tai nuoren itsenäistymistä varten varattavista varoista. Lähtökohtana säännöksessä on, että kunnan on aina varattava lapsen tai nuoren itsenäistymistä varten tarpeellinen määrä varoja.

Pykälä vastaa asiallisesti lähinnä voimassa olevan lastensuojelulain 46 §:n 2 momentissa ja lastensuojeluasetuksen 6 c §:ssä säädettyä. Asetuksen 6 c §:n 1 momentissa säädetään kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimia, sijaishuoltoa tai jälkihuoltoa koskevien säännösten mukaisesti sijoitettuna olleen lapsen tai nuoren itsenäistymisvaroista. Itsenäistymisvaroja varten on varattava kalenterikuukausittain määrä, joka vastaa vähintään 30 prosenttia lapsen tai nuoren sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/92) 14 §:ssä tarkoitetuista tuloista, korvauksista tai saamisista. Määrää laskettaessa ei lapsilisää kuitenkaan oteta huomioon.

Lastensuojeluasetuksen 6 c §:n 2 momentin mukaan kunnan on taattava nuorelle riittävät varat itsenäistymiseen myös silloin, kun nuorella ei ole omia tuloja eli hänelle ei kerry itsenäistymisvaroja. Säännöksen mukaan, jollei lapsella tai nuorella ole sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitettuja tuloja, korvauksia tai saamia taikka jos ne ovat riittämättömät, hänelle on annettava kunnan varoista hänen itsenäistymistään varten tarpeelliset varat, kuitenkin enintään määrä, joka on yhtä suuri kuin perhehoitajalle maksettavasta palkkiosta ja korvauksesta annetun asetuksen (420/92) 3 §:ssä tarkoitettu käynnistämiskorvauksen enimmäismäärä. Säännöksen mukaisesti esimerkiksi vuonna 2006 itsenäistymisvarojen enimmäismäärä on siten 2 358 euroa.

Ehdotetussa pykälän 1 momentissa, joka vastaa pääosin nykyistä lastensuojeluasetuksen 6 c §:ää, säädettäisiin lapsen tai nuoren itsenäistymistä varten varattavien varojen keräytymisestä silloin, kun lapsella tai nuorella on sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitettuja tuloja, korvauksia tai saamia. Säännöksen mukaan lapsen tai nuoren itsenäistymistä varten olisi kalenterikuukausittain varattava määrä, joka vastaa vähintään 40 % hänen sanotussa asiakasmaksulain säännöksessä tarkoitetuista tuloistaan, korvauksistaan tai saamisistaan.

Asiakasmaksulain 14 §:n tarkoittamia tuloja, korvauksia ja saamia ovat muun muassa henkilölle tulevat juoksevat etuudet, kuten elatusapu, elatustuki, eläkkeet, elinkorot, avustukset tai muut jatkuvat taikka kertakaikkiset tulot, korvaukset tai saamiset.

Ehdotuksessa esitetään, että kunta siirtäisi lapselta perittävistä asiakasmaksulain tarkoittamista juoksevista etuuksista vähintään 40 % lapselle varattaviin itsenäistymisvaroihin. Itsenäistymisvarojen tasoa on perusteltua nostaa nykyisestä 30 %:sta ehdotetulle tasolle, jotta lapselle itselleen kuuluvat tulot voitaisiin entistä laajemmin käyttää lapsen vastai-

siin, hänen itsenäistymistään tukeviin tarkoituksiin. Muutos poistaisi myös nykyisen asetuksen tulkinnassa esiintyneet epäselvyydet kertakaikkisten korvausten huomioimisessa itsenäistymisvaroja varattaessa. Tällaisia kertakaikkisiä korvauksia – esimerkiksi lapsen saama perintö tai ryhmähenkivakuutuskorvaus – on joissain tapauksissa käytetty hoidon korvaukseksi, siten, että näistä tuloista on 30 prosenttia siirretty itsenäistymisvaroihin ja loppuosa (70 %) on käytetty hoidon korvaukseksi. Tällaista menettelyä on pidettävä epätydyttävänä lapsen kannalta.

Ehdotetussa muodossaan säännös merkitsee sitä, että mikäli lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle sijoitusta avohuollon tukitoimena, sijaishuoltoa tai jälkihuoltoa koskevien säännösten mukaan ja lapsella on asiakasmaksulaissa tarkoitettuja tuloja, on kunnan varattava näistä tuloista vähintään 40 % lapsen tai nuoren itsenäistymistä varten. Mainittuja lapsen itsenäistymisvaroja ei saa käyttää annetun hoidon ja huollon korvaamiseen. Kun kysymys on lapsen kertakaikkisesta tulosta, kuten esimerkiksi vakuutuskorvauksesta, perinnöstä tai vastaavasta tulosta tai saamisesta, ei näitä tuloja voi käyttää lähtökohtaisesti annetun hoidon korvaamiseen, vaan ne tulisi kokonaisuudessaan siirtää lapsen itsenäistymisvaroihin. Kunta voi kodin ulkopuolisen sijoituksen aikana varata lapsen edellä mainituista varoista ja saamisista isommankin osan lapsen itsenäistymistä varten. Säännös on siten luonteeltaan minimisäännös.

Pykälän 2 *momentissa* säädettäisiin tilanteesta, jossa kodin ulkopuolelle sijoitetulla lapsella ei ole asiakasmaksulaissa tarkoitettuja tuloja. Tällaisessa tilanteessa kunnan on tuettava lasta tai nuorta nykyiseen tapaan asumiseen, koulutukseen ja muuhun itsenäistymiseen liittyvissä menoissa itsenäistymisvaroilla, joiden määrä on enintään yhtä suuri kuin perhehoitajalle maksettava käynnistämiskorvauksen enimmäismäärä. Kuluvana vuonna kyseinen enimmäismäärä on 2358 euroa.

Kunnan on huolehdittava, että kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen lapsen tai nuoren itsenäistymisvaiheessa itsenäistymisvarat tosiasiallisesti käytetään lapsen itsenäistymistä tukevaan toimintaan tai hankintoihin. Tarkoitettuja menoja voivat olla esimerkiksi oman asunnon kalustus, työpaikan saamiseksi tarvittavat hankinnat kuten matkakortti, opiskelun edellyttämä materiaali ja muut perustellut menot. Kunnan on huolehdittava ennen itsenäistymisvarojen maksamista siitä, että esimerkiksi lapsen tai nuoren perustarpeista asumisen järjestelyissä huolehditaan riittävällä tavalla, mikäli lapsella itsellään ei ole riittävästi varoja tai mahdollisuuksia asumisesta aiheutuviin kustannuksiin ja asumisen perushankintoihin.

Pykälän 3 *momentissa* säädettäisiin sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen oikeudesta päättää itsenäistymisvarojen antamisen ajankohdasta. Koska itsenäistymisvarat on tarkoitettu nimenomaan tukemaan lapsen tai nuoren itsenäistymistä, on perusteltua, että sosiaalihuollosta vastaava toimielin voi päättää siitä, milloin itsenäistymisvarat lapselle tai nuorelle tosiasiallisesti maksetaan. Itsenäistymisvarojen käytöstä tulee nuoren tehdä yhdessä sosiaaliryhtymän kanssa pääpiirteittäinen suunnitelma.

Lähtökohtana on se, että itsenäistymisvarat maksetaan tai suoritetaan lapselle tai nuorelle sijoituksen päätyttyä. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen harkinnan mukaan varat voidaan luovuttaa itsenäistymässä olevalle lapselle tai nuorelle esimerkiksi jälkihuollon vielä kestäessä, hänen siirtyessä itsenäisesti asumaan. Itsenäistymisvarat on kuitenkin maksettava viimeistään jälkihuoltoajan päättyessä nuoren täytettyä 21 vuotta.

Itsenäistymisvarojen tarkoituksena on auttaa nuorta alkuun omassa elämässään. Itsenäistymisvaroja ei tule maksaa, jos on ilmeistä, että niitä on tarkoitus käyttää epäasiallisesti esimerkiksi päihteisiin.

Lapsella tai nuorella ei ole oikeutta erikseen vaatia varojen luovuttamista sillä perusteella, että ne ovat kertyneet hänen tuloistaan, korvauksistaan tai saamisistaan tai että lapsi on saavuttanut täysi-ikäisyyden. Kysymys on sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen lakiin perustuvasta oikeudesta nostaa sanotut varat ja toisaalta velvollisuudesta varata ne lapsen itsenäistymistä varten.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen velvollisuudesta antaa selvitys itsenäistymisvarojen kertymisestä ja maksamisesta. Säännöksen tarkoituksena on edistää lapsen tai nuoren oikeusturvaa.

13 luku. Valvonta

78 §. Kunnan ilmoitus sijoitettavasta lapsesta. Pykälän mukaan lain 16 §:n 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa, joissa lapsi on sijoitettu jonkin muun kuin sijoituksen tehneen kunnan alueelle, sijoittajakunnan tulisi ilmoittaa lapsen sijoituksesta sijoituskunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jonka olisi pidettävä rekisteriä alueelleen sijoitetuista lapsista. Säännös olisi asiallisesti uusi. Sen tarkoituksena on edesauttaa lapsen tarvitsemien palvelujen ja tukitoimien järjestämistä sijoituskunnassa ja varmistaa myös valvonnan toteuttamisessa tarvittavien tietojen saaminen. Muun muassa apulaisoikeuskansleri on tuonut kyseisen säännöksen tarpeen esille huostaanotettujen lasten perusopetuksen toteutumista koskeneessa päätöksessään (dnro 3/50/04, 5.9.2005).

79 §. Sijaishuollon valvonta. Säännöksessä pyritään selkiyttämään sijaishuollon valvontaa koskevaa sääntelyä siltä osin, kun valvonta koskee lastensuojelulain perusteella kotikuntansa ulkopuolelle sijoitettujen lasten asemaa ja heidän saamiaan palveluja. Säännökset koskisivat yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain perusteella lastensuojelulaitoksessa ja ammatillisessa perhekodissa annettavaa hoitoa, julkisesti ylläpidettyjä lastensuojelulaitoksia sekä toimeksiantosopimukseen perustuvaa sijaiskodissa annettavaa hoitoa. Erityisesti sijaisperheiden osalta valvonta on nykyisin riittämättömästi säädelty. Ehdotettu säännös pohjautuu osittain edellä mainitun lastensuojelun yksityisten palvelujen valvontatyöryhmän ehdotuksiin.

Pykälän 1 momentin mukaan sijoittajakunnan tehtävänä on valvoa, että lapsen sijoitus toteutuu tämän lain mukaisesti ja lapsi saa sijoituksen aikana ne tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet, jotka sijoituskunnan on 16 §:n 2 ja 3 momentin mukaisesti järjestettävä. Tämä velvoite on nykyisin johdettavissa muun muassa lastensuojelulain 19 §:n mukaisesti sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen oikeudesta määrätä huostaanotetun lapsen huoltoa koskevista asioista ja huolehtia tähän liittyen siitä, että lapsi saa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain mukaisen huollon.

Pykälän 2 momentin mukaan sijaiskodin, ammatillisen perhekodin tai lastensuojelulaitoksen toimintaa valvovat lapsen sijoittaneen kunnan lisäksi asianomaisen toimintayksikön sijaintikunta ja lääninhallitus. Valvontaa toteuttaessaan niiden tulee toimia yhteistyössä lapsen sijoittaneen kunnan kanssa. Sijaintikunnan rooli valvonnassa korostuisi

todennäköisesti ehdotetun 78 §:n myötä, kun sijaintikunnalle kertyisi tieto sen alueelle sijoitetuista lapsista.

Pykälän 3 *momentin* mukaan, jos lapsen sijoittanut kunta havaitsee asianomaisessa sijaiskodissa tai ammatillisessa perhekodissa taikka lastensuojelulaitoksessa epäkohtia tai puutteita, sen tulee salassapitovelvoitteiden estämättä ilmoittaa asiasta heti kyseisen sijaishuoltopaikan sijaintikunnalle ja lääninhallitukselle sekä tiedossaan oleville muille lapsia samaan sijaishuoltopaikkaan sijoittaneille kunnille. Säännös on lastensuojelulaisessa asiallisesti uusi, mutta käytännössä sen tarkoittamalla tavalla toimitaan jo nykyisin. Säännöksen tarkoituksena on varmistaa sijaishuoltopaikoissa havaittuja puutteita koskevan tiedon välittyminen valvonnasta vastaaville tahoille ja sitä kautta turvata sijoitetun lapsen hyvinvointi ja turvallisuus sijaishuollon aikana.

Pykälän 4 *momentin* mukaan, kun lääninhallitus saa tiedon sijaisperheen tai ammatillisen perhekodin taikka lastensuojelulaitoksen toiminnassa tai niiden toteuttamassa hoidossa havaituista puutteista, sen tulee asian selvittämiseksi tarvittaessa kutsua koolle lapsia kyseiseen sijaishuoltopaikkaan sijoittaneiden kuntien, sijaishuoltopaikan sijaintikunnan sekä kyseessä olevan sijaishuoltopaikan edustajat.

Lääninhallituksen tulee lisäksi tarvittaessa suorittaa tarkastus sijaishuoltopaikassa yhteistyössä edellä mainittujen tahojen kanssa. Tarkastuksesta tulee laatia pöytäkirja, joka toimitetaan kaikille edellä mainituille tahoille.

80 §. Lääninhallituksen suorittama muu valvonta. Lääninhallituksilla on valvonta- ja kanteluviranomaisina keskeinen asema lapsen oikeusturvan varmistamisessa lastensuojelussa. Lääninhallitus voi kuntalain 8 §:n 2 momentin nojalla kantelun johdosta tutkia, onko kunta toiminut voimassa olevien lakien mukaan. Lääninhallituksella on lisäksi myös oma-aloitteinen oikeus puuttua havaitsemiinsa lainvastaisuuksiin niissä tapauksissa, joissa sille on erityislaeissa säädetty tehtäväksi valvoa kyseistä toimintaa. Yleinen lääninhallituksen ohjausta ja valvontaa koskeva säännös sisältyy sosiaalihuoltolain 3 §:ään.

Lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevissa lastensuojelulain muutoksissa lastensuojelulakiin lisätään 32 f §, jonka mukaan lääninhallituksen on erityisesti seurattava lastensuojelulaitosten toimintaa ja valvottava tämän lain nojalla tapahtuvaa rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Lääninhallitus voi valvontaa toteuttaessaan varata lapselle tilaisuuden luottamukselliseen keskusteluun lääninhallituksen edustajan kanssa. Lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevassa valvonnassa lääninhallituksen tulisi siten myös kuulla laitoksessa olevia lapsia.

Ehdotetun pykälän 1 *momentti* vastaisi edellä mainittua 32 f §:n mukaista säännöstä muutoin, mutta säännöksen sanamuotoon ehdotetaan lisättäväksi lääninhallituksen velvollisuus seurata lastensuojelulaitosten toimintaa nimenomaan tarkastuskäynnein. Lääninhallituksen tulisi siten edellä 79 §:ssä säädetyn lisäksi tehdä myös omasta aloitteestaan tarkastuskäyntejä niin yksityisiin kuin julkisiin lastensuojelulaitoksiin.

Pykälän 2 *momentin* ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lastensuojelulain 33 §:ää, jossa säädetään yksityisen laitoksen perustamisesta ja valvonnasta. Säännöksen mukaan yksityisen lastensuojelulaitoksen perustamiseen, laajentamiseen ja toiminnan olennaiseen muuttamiseen antaa luvan lääninhallitus. Luvan myöntämisestä ja lääninhallituksen suorittamasta yksityisen laitoksen valvonnasta säädetään lisäksi yksityisten

sosiaalipalvelujen valvonnasta annetussa laissa, joka todetaan ehdotetun säännöksen toisessa virkkeessä.

81 §. *Yksityisesti sijoitettujen lasten hoidon valvonta.* Yksityisesti sijoitettujen lasten hoidon valvonnasta säädetään voimassa olevan lastensuojelulain 41 §:ssä sekä lastensuojeluasetuksen 17 §:ssä. Lastensuojelulain 41 §:n 1 momentin mukaan lapsesta, jonka muu kuin sosiaalilautakunta on sijoittanut pysyväisluonteisesti yksityiskotiin, on viipymättä ilmoitettava sosiaalilautakunnalle. Ilmoituksen on velvollinen tekemään sekä lapsen huoltaja että henkilö, jonka hoitoon lapsi on sijoitettu. Pykälän 2 momentin mukaan sosiaalilautakunnan on ilmoituksen saatuaan selvitettävä sopiiko yksityiskoti olosuhteiltaan lapsen hoitoon ja kasvatukseen, kykeneekö lapsen luokseen ottanut henkilö huolehtimaan lapsesta sekä onko sijoitus lapsen edun mukainen. Pykälän 3 momentin mukaan, jos yksityiskoti tai siinä annettu hoito ja kasvatustodetaan sopimattomaksi tai puutteelliseksi, sosiaalilautakunnan on yritettävä saada aikaan korjaus. Jollei korjausta saada aikaan, lautakunta voi kieltää lapsen pitämisen tässä yksityiskodissa.

Lastensuojeluasetuksen 17 §:n 1 momentin mukaan lastensuojelulain 41 §:n 1 momentissa tarkoitettussa ilmoituksessa on mainittava 1) lapsen, hänen vanhempiansa tai muun huoltajansa sekä lapsen hoitoonsa ottaneen henkilön osoite- ja henkilötiedot; 2) lapsen sijoittaja; sekä 3) selvitys sijoituksen alkamisesta, päättymisestä ja perusteesta. Saman pykälän 2 momentin mukaan sosiaalilautakunnan on selvitettävä lapsen hoitoonsa ottaneelle henkilölle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä tuettava hoitajaa järjestämällä tarpeelliset tukitoimet lapsen hoidon ja kasvatuksen edistämiseksi ottaen erityisesti huomioon, mitä lastensuojelulain 13 §:ssä säädetään. Lisäksi 3 momentissa säädetään sosiaalilautakunnan velvollisuudesta pitää luetteloa yksityisesti sijoitetuista lapsista.

Nykyinen yksityiskoteihin sijoitettuja lapsia koskeva sääntely ei käytännössä ole toiminut siten, että kyseessä olevien lasten etu ja oikeudet tulisivat kaikissa tilanteissa riittävästi turvatuiksi. Käytännössä on ilmennyt epäselvyyksiä joissakin tapauksissa jopa yksityissijoituksen suhteesta huostaanottoon. Sosiaaliviranomaiset ovat saattaneet hyväksyä yksityisen sijoituksen esimerkiksi isovanhemmille vaihtoehtona lapsen huostaanottamiselle. Yksityinen sijoitus ei kuitenkaan ilman erillistä huoltajamääräystä vaikuta lapsen huoltajuuteen, joten vanhempi on edellä mainituissa tilanteissa edelleen oikeutettu päättämään lapsen huollosta ja halutessaan ottamaan milloin tahansa lapsen takaisin luokseen asumaan.

Myöskään yksityisiä sijoituksia koskevaa ilmoitusvelvollisuutta ei aina noudateta, josta johtuen sosiaaliviranomaisilla ei ole tietoa kunnan alueelle sijoitetuista lapsista. Käytännössä yksityisesti sijoitetuille lapsille ja heitä hoitaville henkilöille ei ole tarjottu myöskään riittävästi heidän tarvitsemaansa, esimerkiksi lastensuojelun avohuollon tukea.

Ehdotettu pykälän *1 momentti* vastaisi asiallisesti voimassa olevan lastensuojelulain 41 §:n 1 momenttia. Sen mukaan lapsesta, jonka muu kuin sosiaalihuollosta vastaava toimielin on sijoittanut pysyväisluonteisesti yksityiskotiin, on viipymättä ilmoitettava sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Ilmoituksen on velvollinen tekemään sekä lapsen huoltaja että henkilö, jonka hoitoon lapsi on sijoitettu.

Lisäksi säännökseen ehdotetaan otettavaksi valtuutus säätää tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella siitä, mitä tietoja mainitun ilmoituksen tulisi sisältää.

Pykälän 2 momentti vastaisi asiallisesti lähinnä voimassa olevan lastensuojelulain 41 §:n 2 momenttia. Ilmoituksen saatuaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen olisi selvitettävä sopiiko yksityiskoti olosuhteiltaan lapsen hoitoon ja kasvatukseen, kykeneekö lapsen luokseen ottanut henkilö huolehtimaan lapsesta sekä onko sijoitus lapsen edun mukainen. Ehdotetussa 2 momentissa edellä mainittuihin toimielimen tehtäviin on lisätty lähinnä menettelyllinen säännös, jonka mukaan yksityisen sijoituksen hyväksymisestä on tehtävä päätös.

Pykälän 3 momentin mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen olisi selvitettävä lapsen hoitoonsa ottaneelle henkilölle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä tuettava hoitajaa järjestämällä tarpeelliset tukitoimet lapsen hoidon ja kasvatuksen edistämiseksi ottaen erityisesti huomioon, mitä lastensuojelulain avohuollon tukitoimia koskevassa 7 luvussa säädetään. Yksityistä sijoitusta voitaisiin siten tukea tarvittaessa lastensuojelun avohuollon tukitoimilla. Säännös vastaisi asiallisesti voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 17 §:n 2 momenttia. Säännös tulisi sisällyttää asetuksen sijasta lakiin, koska siinä on kyse lapsen ja lasta hoitavan henkilön oikeuksista tukeen yksityisen sijoituksen aikana.

Pykälän 4 momentti olisi asiallisesti uusi. Sen mukaan ehdotetussa 2 momentissa mainitut edellytykset sijoituksen jatkamiselle ja 3 momentin mukainen mahdollinen tuen tarve olisi tarkistettava tarvittaessa. Sijoituksen jatkuessa pitkään voi tulla kyseeseen myös lapsen huoltajamääräyksen tarkistaminen.

Voimassa olevan lastensuojeluasetuksen 17 §:n 3 momenttiin sisältyvää säännöstä vastaavasti sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on pidettävä rekisteriä yksityisesti sijoitetuista lapsista.

Pykälän 5 momentti vastaisi pääosin voimassa olevan lastensuojelulain 41 §:n 3 momenttia. Säännöksen mukaan, jos yksityiskoti tai siinä annettu hoito ja kasvatustodetaan sopimattomaksi tai puutteelliseksi, sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on yrittävä saada aikaan korjaus. Jollei korjausta saada aikaan, toimielin voi kieltää lapsen pitämisen tässä yksityiskodissa.

Säännökseen on lisätty sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen toimintavelvollisuutta täsmentävä lause, jonka mukaan toimielimen on edellä mainituissa tilanteissa huolehdittava, että lapsen huolto järjestetään hänen etunsa ja tarpeidensa mukaan. Tämä voi tarkoittaa joissakin tilanteissa myös huostaanoton edellytysten täyttyessä lapsen sijoittamista sijaishuoltoon.

14 luku. Oikeudenkäyntiä koskevia säännöksiä

82 §. *Oikeudenkäyntiä koskevat yleiset säännökset.* Hallintotuomioistuimia koskevassa prosessilaissa hallintolainkäyttölaissa pyritään säätämään kattavasti ja yksityiskohtaisesti hallintotuomioistuinten menettelystä niiden käsitellessä hallinto-oikeuksien tehtäviin sisältyviä erilaisia valitus- ja hallintoriita-asioita sekä ylimääräistä muutoksenhakua.

Pääsääntöisesti lakeja säädettäessä noudatetaan periaatetta, jonka mukaan menettelyä koskevat säännökset tulee säätää yleisissä, tuomioistuintoimintaa koskevissa laeissa. Tuomioistuinten menettelysäännösten tulisi olla pitkälti samankaltaisia asiaryhmistä

riippumatta. Koska eri asioita koskevat hallintomenettelyt poikkeavat hyvin erilaisista lähtökohdista ja pyrkimyksistä johtuen toisistaan, hallintolainkäytössä voi kuitenkin syntyä tilanteita, missä on perusteltua säätää asiaryhmäkohtaisia menettelysäännöksiä. Näin ollen ei voida täysin välttää tilannetta, jossa yksityistä oikeustilaa sääntelevään lainsäädäntöön on sisällytettävä asian tuomioistuinmenettelyyn kuuluvia erityissäännöksiä. Nämä erityislainsäädäntöön sisältyvät, tuomioistuintoimintaa sääntelevät erityissäännökset eivät kuitenkaan saa olla kovin suuressa ristiriidassa hallintotuomioistuimen yleisen, hallintolainkäyttölaissa säädetyn menettelytapasäännösten kanssa.

Hallintolainkäyttölain menettelysäännökset on laadittu lähinnä silmälläpitäen valitusasioiden käsittelyä. Tahdonvastaisten huostaanottoasioiden ratkaiseminen edellyttää Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaisesti asian käsittelyä tuomioistuimessa, joka Suomessa on hallinto-oikeus. Nykyisin asia on ratkaistu siten, että kaikki tahdonvastaiset huostaanottoasiat tulee saattaa alistuksina hallinto-oikeuksien käsiteltäviksi. Asian vireille tulo ei siten edellytä yksityiseltä asianosaiselta mitään aktiivista toimenpidettä kuten esimerkiksi valituksen tekemistä, vaikka myös valituksen tekeminen alistuksen lisäksi on mahdollista. Alistusasioiden käsittelystä hallinto-oikeudessa ei ole täsmällisiä säännöksiä. Mikäli asianosainen tekee asiassa valituksen, asian käsittely kaikilta osin, esimerkiksi selvittämismenettelynsä jakautumisen osalta, on selkeämpää. Tämä johtuu siitä, että hallintolainkäyttölain säännökset on kirjoitettu silmällä pitäen kirjallista valituskäsittelyä.

Asian ensiasteen käsittely tuomioistuimessa korostaisi tahdonvastaiseen huostaanottoon liittyviä oikeusturvanäkökohtia. Yksityinen asianosainen ja lastensuojeluviranomainen ovat hakemusasian tuomioistuinmenettelyssä yhdenvertaisempia, kuin jos tuomioistuinmenettelyn lähtökohdaksi on hallintoviranomaisen tekemä hallintopäätös ja siitä tehty valitus tai päätöksen alistaminen vahvistettavaksi. Nykyinen lautakuntakäsittely jäisi kokonaan pois, sillä se ei toisi asialle lisäarvoa, vaan ainoastaan pitkittäisi lainvoimaisen päätöksen aikaansaamista.

Hakemuksena vireille tulevan lastensuojeluasian käsittelystä ensiasteen tuomioistuimessa eli hallinto-oikeudessa on perusteltua säätää joitakin erityissäännöksiä, jotka palvelisivat erityisesti lastensuojeluasiaan liittyvän oikeudenkäynnin erityispiirteitä. Päätöksentekoa näissä asioissa pitäisi saada joustavoitetuksi ja nopeutetuksi, koska asianosaisten huostaanoton vastustaminen aiheuttaa asian viemisen joka tapauksessa tuomioistuinmenettelyyn.

Ensiasteen päätöksenteon siirtäminen hallintoviranomaiselta tuomioistuimelle edellyttää, että hallinto-oikeus voisi antaa asian käsittelyä koskevia väliaikaisia määräyksiä ja esimerkiksi pidentää kiireellisen huostaanoton jälkeen valmisteluaikaa, jonka kuluessa tahdonvastaista huostaanottoasiaa koskeva hakemus tulisi jättää hallinto-oikeudelle. Lapsella, hänen huoltajillaan ja muilla asianosaisilla sekä lastensuojeluviranomaisella voi olla hyvinkin erilaisia käsityksiä siitä, miten lapsen huolto ja kasvatusta oikeudenkäynnin aikana on järjestettävä. Asian ollessa hallinto-oikeuden ratkaistavana, ei ole perusteltua, että lastensuojeluviranomainen voisi oikeudenkäynnin aikana päättää sellaisista seikoista, jotka ovat erimielisyyden kohteena. Hallinto-oikeudelle tulisi näistä syistä säätää säännönmukaisesta hallintolainkäytöstä poikkeavia valtuuksia päättää väliaikaisin määräyksin lapsen huollosta ja kasvatuksesta oikeudenkäynnin aikana.

Tuomioistuimen asian selvittämiseen tähtävä, hallintolainkäyttölain 33 §:n 1 momenttiin perustuvaa toimivaltaa tulee erityisesti tahdonvastaisen huostaanottoasian käsitte-

lyssä painottaa säätämällä lastensuojelulaissa selvittämiselvollisuutta korostavien, rajoitettujen suullisten käsittelyjen järjestämisestä.

Lisäksi lastensuojelulaissa säädettäisiin kaikkia lastensuojeluasioiden tuomioistuinkäsittelyä koskevia säännöksiä muun muassa lapsen kuulemisesta ja avustamisesta tuomioistuimessa sekä asioiden käsittelystä kiireellisenä.

Edellä mainittujen säännösten lisäksi lastensuojeluasioiden käsittelystä säädetään muun muassa hallinto-oikeuslaissa (430/1999). Hallinto-oikeuslain 7 §:n mukaan lapsen huostaanottoa, sijaishuoltoon sijoittamista, huostassa pidon lakkaamista tai yhteydenpidon rajoittamista koskevien asioiden käsittelyyn ja ratkaisemiseen hallinto-oikeudessa osallistuu asiantuntijajäsen. Asiantuntijajäsenen on oltava ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut, lastensuojeluun hyvin perehtynyt henkilö (hallinto-oikeuslain 8 §). Asiantuntijajäsen on tärkeä tuomioistuimen asiantuntemuksen turvaamisen, ratkaisuaineiston arvioimisen ja suullisessa käsittelyssä myös prosessinjohdon kannalta.

83 §. Väliaikainen määräys. Väliaikainen määräys tulee tavallisimmin kysymykseen, kun tahdonvastaista huostaanottoa koskevan hakemuksen tehnyt viranhaltija katsoo, että lapsen hoito on välttämätöntä järjestää kodin ulkopuolella odottamatta huostaanottoasian ratkaisua. Asiassa ei kuitenkaan tällöin vielä ole tehty sijaishuoltoa koskevaa päätöstä, joka voitaisiin määrätä täytäntöönpantavaksi, kuten voimassa olevan lain mukaan on asianlaita huostaanottoasioiden tullessa vireille hallinto-oikeudessa valituksena viranomaisen päätöksestä tai alistuksena viranomaispäätöksen vahvistamiseksi. Näin ollen tarvitaan kokonaan uusi säännös siitä, kuinka toimitaan oikeudenkäynnin vaatimana aikana.

Lähtökohtaisesti lastensuojeluviranomaiset voivat ryhtyä tahdonvastaisen huostaanoton täytäntöönpanoon sijoittamalla lapsi sijaishuoltoon vasta sen jälkeen, kun hallinto-oikeus on antanut hakemuksen hyväksyvän päätöksen määräten sen valituksesta huolimatta mahdolliseksi panna täytäntöön. Uusi säännös koskisi tilannetta, jossa tuomioistuimelle hakemuksen tehnyt lastensuojeluviranomainen katsoo, että lapsen edun kannalta on välttämätöntä järjestää lapselle sijaishuolto ja ratkaista lapsen hoitoon ja kasvatukseen kuuluvat käytännön kysymykset jo tuomioistuinprosessin aikana.

Hallinto-oikeuden ratkaisu väliaikaismääräyksestä tulee yleensä tehdä välittömästi.

Varsinaisen huostaanottoa koskevan hakemusasian oikeudenkäynti vie oman aikansa, koska hakemuksen lisäksi saattaa olla tarpeen hankkia lisää oikeudenkäyntiaineistoa asian lopulliseksi ratkaisemiseksi. Lisäksi asianosaisten kuulemismenettely on pakollinen ja vaatii aikaa, sillä esimerkiksi suullisen käsittelyn järjestäminen ja siihen valmistautuminen ei voi tapahtua välittömästi.

Väliaikainen määräys olisi pääsääntöisesti voimassa, kunnes tuomioistuin antaa asiasta päätöksen. Väliaikainen määräys voitaisiin kuitenkin sitä ennen peruuttaa tai sitä voitaisiin muuttaa. Säännöksen rationa oleva turvaamistarkoitus edellyttää, että väliaikainen määräys on voitava antaa asian käsittelyn vaiheesta riippumatta. Määräys voitaisiin antaa asianosaisia enempää kuulematta, jos se kiiretilanteissa on välttämätöntä.

Väliaikaisen määräyksen sisältöä harkittaessa on käytettävä lievintä, riittävää toimenpiteitä. Käytännössä lastensuojeluviranomainen tehdessään tahdonvastaista huostaanottoa koskevan hakemuksen hallinto-oikeudelle todennäköisesti usein samalla vaatii, että

tuomioistuin antaa väliaikais määräyksen kiireellisen sijoituksen perusteella sijoitetun lapsen sijoituspaikan pysyttämiseksi, kunnes hallinto-oikeus on asian lopullisesti ratkaissut. Hallinto-oikeus ei kuitenkaan ole määräyksen sisältöä harkitessaan sidottu tähän vaatimukseen. Toisaalta kiireellisen sijoituksen perusteella kodin ulkopuolelle sijoitettua lasta ei kiireelliselle sijoitukselle edellä 39 §:n 3 momentissa säädetyn määräajan päätyttyä ole välittömästi palautettava kotiin, jos huostaanottohakemus on pantu hallinto-oikeudessa vireille, mutta hallinto-oikeus ei ole vielä ratkaissut väliaikaisen määräyksen antamista koskevaa kysymystä.

84 §. *Rajoitettu suullinen käsittely hallinto-oikeudessa.* Kunnan lastensuojeluviranomaisten valmisteleva ja lautakunnassa tehty tahdonvastainen lastensuojelupäätös tulee voimassa olevan lastensuojelulain mukaan tuomioistuimen käsiteltäväksi hallinto-oikeudelle tehtävän alistuksen tai muutoksenhaun perusteella. Hallinto-oikeudessa sovelletaan niin sanottua tutkintamenetelmää. Hallintolainkäyttölain 33 §:n 1 momentin mukaan hallinto-oikeuden prosessinjohtovaltuuksiin kuuluu asian selvittäminen riippumatta asianosaisen omasta aktiivisuudesta. Hallintotuomioistuimen ratkaisu ei siten saa perustua pelkästään asianosaisten aktiivisuuteen tosiseikkojen esilletuomisessa, vaan hallinto-oikeuden on asianosaisten myötävaikutuksesta tai vastustuksesta riippumatta pyrittävä tarvittaessa hankkimaan lisäselvityksiä ja kuultava oma-aloitteisesti asiantuntijoiksi luonnehdittavia lausunnonantajatahoja ja asiaa valmistelleita viranomaisia. Lisäksi hallinto-oikeus voi asian selvittämiseksi toimittaa suullisen käsittelyn. On kuitenkin varsin poikkeuksellista, että hallintotuomioistuin toimittaa suullisen käsittelyn ilman, että asianosaiset sitä vaativat. Suullisten käsittelyjen järjestäminen tuomioistuimen aloitteesta on mielekästä vain, jos tuomioistuimella on tiedossa sellaista selvitystä, mikä ei ole jo kirjallisesti esitetty ja sitä on saatavissa henkilötodistelun kautta.

Käytännössä ainakin lastensuojeluasioissa asianosaisilla on tiedossaan parhaat todistelu lähteet. Näissä asioissa oikean ratkaisun aikaansaamiseksi on keskeistä nimenomaan tosiseikaston mahdollisimman hyvä selvittäminen. Oikeudellisten johtopäätösten tekeminen riippuu siitä, minkälaisen kuvan päätöksentekijä saa esimerkiksi vanhempien kyvyistä ja mahdollisuuksista elämänsä järjestämisestä siten, että lapsen kehitys ja hyvinvointi voidaan turvata. Tavoiteltavana oikeushyvinä on lapsen etu. Yksityisille asianosaisille ja viranomaisille voi kuitenkin syntyä varsin erilaisia näkemyksiä siitä, miten lapsen etu parhaiten toteutuu. Voi käydä niin, että päätöksentekijän tietoon ei asiassa saateta kaikkia konkreettisia, asian ratkaisulle relevantteja tietoja. Oikean ratkaisun kannalta olisi tärkeää saada selville esimerkiksi, millaiset kodin olosuhteet todellisuudessa ovat ja kuinka juuri asianosainen lapsi on niihin reagoanut.

Jotta hallinto-oikeudet pystyisivät mahdollisimman tehokkaasti suoriutumaan lastensuojeluasioiden käsittelystä ja niillä olisi todellista merkitystä oikeusturvan antajina, oikeudenkäynnin muotoa tulisi ohjata siihen suuntaan, että tuomioistuimessa tapahtuvalla entistä tehokkaammalla valmistelulla pystyttäisiin hahmottamaan oikein ja selkeästi ne kysymykset, joiden johdosta asianosaiset eivät ole suostuneet huostaanottoon. Oikeudenkäynnin tulisi systemaattisesti keskittyä näihin, riittäväksi jääneisiin kohtiin. Muuten on vaarana, että tuomioistuinkäsittely hajoaa ratkaisun kannalta epäolennaisten yksityiskohtien selvittelyyn ja pääkysymykset jäävät selvittämättä.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin mahdollisuudesta järjestää rajoitettu suullinen käsittely tahdonvastaista huostaanottoa koskevan hakemusasian tullessa vireille hallinto-oikeudessa.

Käytännössä rajoitetuista suullisista käsittelyistä olisi perusteltua tehdä lähes säännönmukainen prosessitoimi. Koska olosuhteet eri huostaanottoasioissa ja hankittu kirjallinen selvitys vaihtelevat eri asioissa varsin paljon, rajoitetun suullisen käsittelyn järjestäminen on kuitenkin syytä jättää hallinto-oikeuden itsensä harkintaan. Siitä ei ole syytä säätää pakolliseksi eikä edes riippuvaiseksi yksityisten asianosaisten tai viranomaisen näkemyksestä sen tarpeellisuudesta.

Näyttökysymykset ratkaistaan kirjallisen aineiston ja henkilötodistelun kautta. Tuomioistuimella ei ole tietoa, minkälaista näyttöä ylipäättänsä on olemassa ja minkälaiseen näyttöön osapuolet haluavat vedota. Tässä mielessä prosessinjohtoon tulisi kuulua entistä systemaattisemmin se, että asianosaisten kanssa heti alkuun pyrittäisiin selvittämään näytön saatavuus ja heidän halukkuutensa siihen vetoamiseen. Tämä kävisi yksinkertaisimmin niin, että heti hakemuksen saavuttua hallinto-oikeuteen siellä pidettäisiin rajoitettu suullinen käsittely, joka muistuttaisi käräjäoikeuksien suullista esivalmistelua. Rajoitettuun suulliseen käsittelyyn kutsuttaisiin kaikki itsenäisesti puhevaltaansa käyttävät asianosaiset sekä hakemuksen tehnyt viranomainen uhalla, että poissaolo ei estä valmistelun jatkamista ja asian päättämistä.

Pykälän 2 *momentissa* säädettäisiin asian käsittelyn jatkumisesta rajoitetun suullisen käsittelyn jälkeen. Rajoitetun suullisen käsittelyn perusteella aloitettaisiin joko kirjalliseen käsittelyyn pohjautuva valmistelu tai suoraan suulliseen käsittelyyn pohjautuva valmistelu.

On oletettavaa, että kaikki kutsutut eivät välttämättä saavu hallinto-oikeuden rajoitettuun suulliseen käsittelyyn. Vaikka he jättäisivät saapumatta tähän käsittelyyn, se ei merkitsisi, että he menettäisivät puhevaltansa vaatia suullisen käsittelyn järjestämistä kirjallisesti joko ennen rajoitettua suullista käsittelyä taikka sen jälkeen aina lopullisen päätöksen tekemiseen asti. Passiivisuuden vaikutus jäisi hallinto-oikeuden harkittavaksi samoin kuin sen vaikutus korkeimmassa hallinto-oikeudessa jatkovalituksen yhteydessä tehtävään vaatimukseen pitää suullinen käsittely. Yksityisen asianosaisten tulisi kuitenkin pystyä hyvin perustelemaan, miksei hän tarjotusta tilaisuudesta huolimatta osallistunut suulliseen käsittelyyn.

Mikäli asianosaiset ilmoittaisivat rajoitetussa suullisessa käsittelyssä, että asia voidaan heidän puolestaan ratkaista kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston pohjalta, tämä saattaisi vähentää mahdollisuutta saada asia palautetuksi korkeimmasta hallinto-oikeudesta hallinto-oikeuteen näytön vastaanottamiseksi suoritettavaan suulliseen käsittelyyn, vaikka sellainen vaatimus tehtäisiin jatkovalituksen yhteydessä korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Nykyisellään tällaisen vaatimuksen tekeminen useimmiten johtaa asian palauttamiseen hallinto-oikeuteen. Palauttamisesta aiheutuu oikeudenkäynnin pitkittymistä ja osin jääviysongelmia hallinto-oikeuksissa.

85 §. *Yhden hallinto-oikeustuomarin päätös- ja toimivalta.* Hallinto-oikeuden päätöksen tekeminen normaalissa, kolmen tuomarin ja esittelijän kokoonpanossa tai kolmen tuomarin kokoonpanossa yhden tuomarin toimiessa esittelijäjäseneä edellyttää tuomioistuimen organisoimista siten, että kaikilla päätökseen osallistuvissa on mahdollisuus tustua riittävässä määrin ratkaistavaan asiaan. Käytännössä tämä päätöksentekojärjestys kuormittaa neljää tai vähintään kolmea tuomioistuimen juristia. Heillä on kullakin kuitenkin samanaikaisesti käsiteltävänä useita, jopa kymmeniä muitakin, vireillä olevia asioita. Tästä syystä uudessa lainsäädännössä on tarkoin arvioitava myös sitä, mitä asioita hallinto-oikeuksien ratkaistaviksi on syytä saattaa ja missä kokoonpanossa hallinto-

oikeudet kykenevät riittävästi suoriutumaan päätehtävästään eli oikeussuojan antamisesta.

Pykälän 1 momentin 1 kohdassa säädettäisiin mahdollisuudesta ratkaista kiireellisen sijoituksen määräajan jatkamista ja väliaikaisen määräyksen antamista koskeva asia yhden hallinto-oikeustuomarin kokoonpanossa.

Kiireellisen sijoituksen määräaika on oikeusturvanäkökohdasta johtuen syytä säätää suhteellisen lyhytkestoiseksi. Kyseisen määräajan puitteissa ei siten aina voida riittävästi selvittää, minkälaisiin mahdollisiin jatkotoimenpiteisiin asiassa olisi syytä ryhtyä ja tuleeko asiassa esimerkiksi kysymykseen huostaanotto. Kiireellisen sijoituksen määräajan päätyminen ei saa automaattisesti johtaa kiireellisen sijoituksen päättymiseen ja lapsen palauttamiseen kotiin etenkin silloin, kun lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen selvittäminen on jäänyt kesken ja selvittämisen jatkaminen on selvästi perusteltua. Toisaalta kiireellinen sijoituksen kesto ei ole sitä vastustavien asianosaisten oikeusturvan kannalta syytä säätää pelkästään selvitystyötä tekevän viranomaisen harkinnasta riippuvaiseksi taikka peräti toistaiseksi voimassaolevaksi. Kiireellisen sijoituksen määräajan päättyessä kysymys sijoituksen jatkamisesta on syytä saattaa mahdollisesta tahdonvastaisesta huostaanotosta päättävän tahon eli hallinto-oikeuden ratkaistavaksi.

Tuomioistuimen ratkaisu tällaisessa, ajallisesti lyhytkestoisen määräajan jatkamista koskevassa kysymyksessä tulisi tehdä nopeasti. Tuomioistuimen nopea päätöksenteko on tärkeää, koska asiassa on kysymys yksilöiden itsemääräämisoikeuden rajoittamiseen kuuluvasta päätöksestä. Yhden tuomarin ratkaisu voi tapahtua merkittävästi nopeammin kuin asian saattaminen ratkaistavaksi kolmen tuomarin tai kolmen tuomarin ja esittelijän kokoonpanon tehtäväksi. Yksilön oikeusturva ei vaarannu, vaikka hallinto-oikeuden päätösvalta säädetään mahdolliseksi siirtää tässä asiassa yhden tuomarin toimivaltaan. Yhden hallinto-oikeustuomarin lakiin perustuva harkinta takaa riittävästi sen seikan tutkimisen, onko edellytyksiä kiireellisen sijoituksen jatkamiseen olemassa.

Pykälän 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetun väliaikaisen määräyksen antamisesta on niinkään päätettävä hallinto-oikeudessa nopeasti. Näissä tilanteissa lastensuojeluviranomaisen näkemyksen mukaan huostaanottihakemuksen perusteet voivat olla sellaiset, että lapsen hoito ja huolto edellyttää lapsen välitöntä sijoittamista pois kodista tai muusta olinpaikasta, missä tarve huostaanottihakemuksen tekemiseen on syntynyt. Tällöinkin yksityisen asianosaisten oikeussuojan kannalta on erityisen tärkeää, ettei hallinto-oikeuden ratkaisu lapsen olinpaikasta oikeudenkäynnin aikana viivästy ja aiheuta siten epävarmuutta lapsen väliaikaisen hoidon ja huollon järjestämisessä.

Mahdollisuutta väliaikaisen määräyksen antamiseen voidaan pitää eräänlaisena oikeudenkäynnin tarkoitusperän turvaamistoimena. Jos sellainen annetaan, sitä voidaan myöhemmin muuttaa. Jos päätetään, ettei väliaikaista määräystä anneta, myöhemmin kuitenkin sellainen voidaan antaa. Kummassakaan tilanteessa ei oikeusturvan voida arvioida vaarantuvan, vaikka vain yksi tuomari voisi päättää väliaikaisesta määräyksestä. Väliaikaisen määräyksen antamisesta päättäminen on verrattavissa veroasioissa ulosoton kieltämistä ja keskeyttämistä koskeviin päätöksiin. Tällaisenkin ratkaisun voi tehdä yksi hallinto-oikeustuomari. Yhden tuomarin ratkaisu syntyy merkittävästi nopeammin kuin asian saattaminen ratkaistavaksi kolmen tuomarin tai kolmen tuomarin ja esittelijän kokoonpanon tehtäväksi.

Pykälän 2 *momentin* mukaan yksi hallinto-oikeustuomari voisi toimittaa 84 §:ssä säädetyn rajoitetun suullisen käsittelyn, jos siihen ei liity suullisen todistelun vastaanottamista. Tällaisessa rajoitetussa suullisessa käsittelyssä on kyse lähinnä oikeudenkäyntimateriaalin hankkimisesta. Hallinto-oikeusasetuksen 12 §:n mukaan hallinto-oikeussihteerikin voi hallinto-oikeuden puolesta hankkia selvityksiä. Siihen ei tarvita yhdenkään tuomarin myötävaikutusta. Suullisesti saatavan selvityksen hankkimista ei kuitenkaan ole perusteltua uskoa muiden kuin ratkaisukokoonpanoon kuuluvan tuomarin toimitettavaksi. Suullisen käsittelyn yhteydessä voidaan joutua ratkaisemaan erilaisia prosessinjohtoon kuuluvia kysymyksiä, missä käytetään tuomioistuimen päätösvaltaa. Toisaalta asiaratkaisun sisältävän, lopullisen päätöksen tekemisen päätösvaltaisen kokoonpanon sitominen tällaiseen prosessin johtamiseksi suoritettavaan suulliseen käsittelyyn on myös raskas ja henkilöresurssien kannalta ylimitoitettu. Hallinto-oikeuslain 12 §:n mukaan yksi hallinto-oikeustuomari voi nykyisinkin jo päättää suullisen käsittelyn järjestämisestä. Tällainen ratkaisu sisältää muun muassa harkinnan suullisen käsittelyn tarpeesta, minkä yksi tuomari tekee koko kollegion puolesta ainakin silloin, kun hän päättää, että suullinen käsittely toimitetaan.

Säännöksessä tarkoitetun rajoitetun suullisen käsittelyn pitäminen yhden tuomarin kokoonpanossa ei edellä kuvattuihin, jo voimassa olevassa lainsäädännössä oleviin toimivaltasäännöksiin verrattuna merkitse oikeusturvan heikentymistä. Muut asiaratkaisuun osallistuvat kokoonpanon jäsenet voivat riittävästi vaikuttaa itse asian ratkaisuun ja vielä prosessinjohtokysymyksiin, koska selvittämistoimia voidaan jatkaa aina tarpeen vaatiessa. Käsittelykokoonpanon keventämisellä on merkittävä vaikutus hallinto-oikeuksien toimintaresursseihin. Kokoonpanon keventämisellä pyritään varmistamaan, etteivät käsittelyajat lastensuojeluasioissa pidenny, vaikka tuomioistuinmenettelyyn tulee leikin lisävaiheita.

86 §. *Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa.* Pykälän 1 *momentti* vastaa asiallisesti osittain lapsenhuoltolain 15 §:n 2 momenttia. Säännöksen tarkoituksena on täsmentää sitä, että pienen lapsen ei ainakaan vastoin tahtoaan tarvitsisi osallistua itseään koskevan lastensuojeluasian tuomioistuinkäsittelyyn.

Lapsen oman mielipiteen selvittäminen on usein päätöksenteon oikeudenmukaisuuden varmistamiseksi tarpeellista. Lapsen kuuleminen häntä koskevassa asiassa on myös erityisesti lapsen oikeusaseman kannalta ensiarvoisen tärkeää. Kuitenkin kovin nuoren lapsen pakottaminen osallistumaan vastoin tahtoaan lastensuojeluasian tuomioistuinkäsittelyyn siihen liittyvine, aikuisten maailmaan kuuluvine muotoseikkoineen ja sisältöineen voi aiheuttaa lapselle kohtuutonta ahdistusta ja kääntyä itse tarkoitustaan eli lapsen etua ja asian selvittämistä vastaan.

Hallintolainkäyttölain 19 §:n mukaan edunvalvojan, huoltajan tai muun laillisen edustajan käyttäessä puhevaltaa on kuultava hänen päämiestään ja vastaavasti päämiehen käyttäessä puhevaltaa on kuultava edunvalvojaa, huoltajaa tai muuta laillista edustajaa, jos kuuleminen on tarpeen päämiehen edun vuoksi tai asian selvittämiseksi. Lastensuojeluasioissa alle 12-vuotiaan lapsen kuuleminen suoritetaan pääasiassa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen edustajien toimesta. Lapsen huoltajan riitauttaessa kuulemisen puolueettomuuden 12 vuotta täyttäneellä lasta on useimmissa hallinto-oikeuksissa kuultu myös hallinto-oikeuskäsittelyn aikana tuomioistuimessa kaikkien asianosaisten läsnä ollessa. Mainittu 12 vuoden ikäraja on johdettu lastensuojelulaissa olevasta puhevallan käytön ikärajasta. Useimmat hallinto-oikeudet ovat katsoneet, ettei tuomioistuimilla ei ole oikeutta käyttää kuulemisen tapaan nähden harkintaa ja tarpeen vaatiessa kieltäytyä

kuulemasta lasta tuomioistuimessa. Käytännössä on syntynyt tilanteita, joissa lapsi jopa itse vastustaa tulla kuulluksi oikeudessa. Lapsen kuuleminen asianosaisten läsnä ollessa voi myös aiheuttaa lapselle vaikean lojaliteettikriisin, missä lapsen olisi ikään kuin jouduttava valitsemaan hänelle läheisten ihmissuhteiden välillä.

Edellä mainittujen tilanteiden välttämiseksi tulee tuomioistuinten harkintavaltaa lapsen kuulemisessa lisätä. Lisäksi lasten kehitystasossa on suuria eroja. Lainsäädännössä tulisi jättää tuomioistuimen harkintaan, onko alle 15-vuotiasta lasta syytä kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa. Näin ainakin silloin, kun käsiteltävänä oleva huostaanoton perusteen selvittäminen ei riipu lapsen näkemyksestä asiaan.

Pykälän 2 *momentissa* säädettäisiin siitä, miten lapsen kuuleminen suoritetaan. Lapsen kuulemiseen liittyvästä menettelystä on syytä säätää lastensuojelulaisissa, jotta menettely saadaan tuomioistuimissa yhteneväiseksi ja lapsen edun turvaavaksi.

Itsenäisesti puhevaltaansa käyttävä eli 15 vuotta täyttänyt lapsi on oikeutettu osallistumaan oikeudenkäyntiin sen kaikissa muodoissa, sillä lastensuojeluasialla koskee aina häntä henkilökohtaisesti. Häntä kuullaan kirjallisessa oikeudenkäynnissä varaamalla hänelle tilaisuus antaa vastineensa muiden esittämistä vaatimuksista ja oikeudenkäyntiin toimitetusta ja hankitusta asiakirja-aineistosta. Mikäli asiassa järjestetään 84 §:ssä tarkoitettu rajoitettu suullinen käsittely tai asian selvittämiseksi hallintolainkäyttölain 37 tai 38 §:ssä tarkoitettu suullinen käsittely, 15 vuotta täyttänyt lapsi kutsutaan aina henkilökohtaisesti tulemaan tilaisuuteen paikalle. Tuomioistuimen harkintaan jää, pitääkö se 15 vuotta täyttäneenkään lapsen paikalla olemista niin välttämättömänä, että hänet veloitetaan tulemaan käsittelyyn. Asianosaisen asemassa oleva, 15 vuotta täyttänyt lapsi voidaan kutsua myös siten, että saapuminen tuomioistuimen suulliseen käsittelyyn jää hänen itsensä harkintaan, jolloin kutsussa voidaan käyttää esimerkiksi sanamuotoa ”jos katsoo etunsa sitä vaativan”. Näin on siinäkin tapauksessa, että hänellä on rinnakkainen puhevalta huoltajansa kanssa.

Voimassa olevaa lastensuojelulakia eri hallintotuomioistuimissa soveltaessa menettelyt erityisesti 12 vuotta täyttäneen lapsen kuulemisen toteuttamisessa vaihtelevat. Kirjallisena etenevässä tuomioistuinprosessissa asianosaisen asemassa olevaa, 12 vuotta täyttänyttä lasta kuullaan joko lähettämällä suoraan hänelle itselleen oikeuden selvityspyyntö taikka toimittamalla se lapselle sosiaaliviranomaisen välityksellä. Alle 12-vuotiasta lasta kuullaan kirjallisesti tuomioistuimen toimesta vain poikkeuksellisesti. Silloin se tapahtuu edellä kerrotuilla tavoilla.

Tavallisimmin alle 12-vuotiaan kuuleminen tapahtuu suullisesti. Siinä on hyvinkin erilaisia toimittamismuotoja. Lasta voidaan kuulla tuomioistuimessa koko ratkaisukokoonpanon läsnä ollessa tai suppeamman kokoonpanon, kuten esimerkiksi esittelijän ja asiantuntijan toimesta. Toinen tapa on kuulla lasta siinä ympäristössä, mihin hän on sijoitettuna oikeudenkäynnin aikana. Yleensä asianosaiset tai sosiaaliviranomaisen edustajat eivät ole läsnä lasta kuultaessa. Lapsen kuuleminen dokumentoidaan tavallisesti äänittämällä kuulemistilanne tai videoimalla se. Kuuleminen voidaan myös kirjata laatumalla kuulemisesta pöytäkirja. Yksityisille asianosaisille ja sosiaaliviranomaisille tavallisimmin varataan tilaisuus tutustua kuulemisaineistoon eli ääni- tai videonauhoitukseen ja kirjalliseen pöytäkirjaan, mutta heille ei etukäteen varata tilaisuutta vaikuttaa kuulemistilaisuuden sisältöön esimerkiksi asettamalla lapselle omia kysymyksiä.

Yli 12-vuotiasta eli muodollisesti asiaosaisen asemassa olevaa lasta kuullaan nykyisin useimmissa hallinto-oikeuksissa suullisesti hallinto-oikeuden suullisessa käsittelyssä. Lähes kaikissa hallinto-oikeuksissa katsotaan, että hänellä on oikeus olla läsnä koko käsittelyn ajan ja muilla asianosaisilla on myös oikeus olla läsnä häntä kuultaessa, jos he näin vaativat.

Ehdotetun säännöksen mukaan lapsen kuuleminen voisi tapahtua kirjallisesti tai suullisesti. Alle 15-vuotiaan lapsen suullinen kuuleminen voisi tapahtua tuomioistuimen istunnossa tai muulla tuomioistuimen harkitseamalla tavalla ja lapsen kuulemisen voisi suorittaa yksi tai useampi tuomioistuimen jäsen.

Alle 15-vuotiaan lapsen kuuleminen voisi tapahtua suullisesti asianosaisten ja sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen alaisen viranhaltijan läsnä olematta, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen lapsen itsenäisen mielipiteen varmistamiseksi. Oikeudenkäynnin osapuolten mahdollisuuksia vaikuttaa oikeudenkäyntiaineiston sisältöön ei rajoitettaisi, kun asianosaisille ja viranomaisille varattaisiin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteiden mukaisesti riittävässä määrin mahdollisuuksia tuoda omat näkemyksensä esille lapsen kuulemisen kautta tuomioistuimen hankkimasta oikeudenkäyntiaineistosta.

87 §. Avustajan määrääminen lapselle. Lapsen oikeusturvan kannalta voi joskus olla perusteltua, että lapselle määrätään oma avustaja oikeudenkäyntiin tuomioistuimen toimesta. Pykälän 1 momentin mukaan aloitteen tähän voi tehdä lapsi itse tai hänen laillinen edustajansa, mutta tuomioistuin voi määrätä avustajan myös oma-aloitteisesti. Lapsella ja hänen huoltajillaan voi olla sama avustaja, mikäli ei voida katsoa, että heidän etunsa ovat ristiriidassa keskenään. Heidän mahdollisuutensa saada oikeusapulaissa tarkoitettua oikeusapua ratkaistaan kunkin asianosaisen kohdalta erikseen.

Pykälän 2 momentin mukaan, mikäli tuomioistuin määrää lapselle avustajan oma-aloitteisesti, tulee avustajan palkkio ja korvaukset kokonaisuudessa aina maksaa valtion varoista siitä riippumatta, olisiko lapsi oikeutettu oikeusapulain mukaiseen oikeusapuun vai ei. Lapselle ei voida tällöin aiheuttaa mitään kustannuksia oikeusavun saamisesta, vaikka hän oikeusapulain mukaan arvioiden joutuisi taloudellisen asemansa perusteella suoriutumaan kustannuksista kokonaan tai osittain. Siten omavastuuprosentti määrätään näissä tilanteissa aina nolllaksi.

88 §. *Käsittelyn kiireellisyys.* Lastensuojelua koskevat hakemus- ja valitusasiat olisi käsiteltävä hallinto-oikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa kiireellisesti.

Vuonna 2005 hallinto-oikeuksien ratkaisujen keskimääräinen käsittelyaika kaikissa asiaryhmissä oli yhteensä oli 8,4 kuukautta. Eri hallinto-oikeuksien välillä keskimääräinen käsittelyaika kaikissa asiaryhmissä yhteensä vaihteli niin, että pisimmillään se oli 11,7 kuukautta Kouvolan hallinto-oikeudessa ja lyhimmillään se oli 6,3 kuukautta Turun hallinto-oikeudessa.

Yksilö- ja perhekohtaiset lastensuojelua koskevat alistus- ja muutoksenhakuasiat on säädetty voimassa olevan lastensuojelulain 39 §:ssä käsiteltäväksi kiireellisinä. Näistä asioista huostaanottoasiat muodostavat suurimman ryhmän. Niissä käsittelyajat ovat verrattuna hallinto-oikeuksien kaikkien asioiden käsittelyaikoihin selvästi lyhyemmät eli kiireellisyysvaatimusta on ainakin muihin asiaryhmiin verrattuna noudatettu.

**Huostaanottoasioiden lukumäärä ja keskimääräiset käsittelyajat
hallintotuomioistuimissa vuona 2005**

Hallinto-oikeus	KPL	Keskimääräinen käsittelyaika (kk)
Helsingin hallinto-oikeus	269	6,0 kk
Hämeenlinnan hallinto-oikeus	146	6,1 kk
Kouvolan hallinto-oikeus	87	6,7 kk
Kuopion hallinto-oikeus	163	6,4 kk
Oulun hallinto-oikeus	62	6,8 kk
Rovaniemen hallinto-oikeus	33	7,1 kk
Turun hallinto-oikeus	123	4,6 kk
Vaasan hallinto-oikeus	61	4,5 kk
Yhteensä	944	6,0 kk
Korkein hallinto-oikeus	214	9,3 kk

Tuomioistuinkäsittelyn kiireelliseksi säätämiseen on yleisesti suhtauduttava varoen. Mikäli hallintotuomioistuimiin saapuvista asioista merkittävä osa määrätään kiireellisesti käsiteltäväksi, eivät tuomioistuimet voi käytännössä noudattaa tuota määräystä, jolleivät ne saa tätä varten erikseen lisää henkilöstöä. Toisaalta sellaisten asioiden käsittely, mitä ei ole määrätty käsiteltäväksi kiireellisenä, voi viipyä kohtuuttoman kauan, kun kiireellisen käsittelyn saavat asiaryhmät jatkuvasti ohittavat niiden käsittelyvuoron. Esimerkiksi Oulun hallinto-oikeudessa 13.3.2006 vireillä olevista 980 asiasta peräti 250 oli asiaryhmissä, missä käsittelyn tulisi olla lain säännöksen nojalla kiireellistä.

Koska vastaavanlainen käsittelyn kiireellisyyttä koskeva säännös sisältyy voimassa olevaan lastensuojelulakiin ja kun näissä asioissa käsittelyn kestolla on aidosti tärkeä merkitys oikeussuojan kannalta, käsittelyn kiireellisyyttä koskeva säännös on syytä ottaa myös uuteen lakiin.

15 luku. Muutoksenhaku

89 §. Muutoksenhakuoikeus. Pykälässä säädettäisiin muutoksenhakuun oikeutetuista henkilöistä.

Itsenäinen muutoksenhakuoikeus olisi ensinnäkin pääsääntöisesti 15 vuotta täyttäneellä lapsella. Yhteydenpidon rajoittamista koskevissa asioissa muutosta voisi hakea jo 12 vuotta täyttänyt lapsi.

Lapsen asianosaisuus ja puhevallan käyttäminen sekä valitusoikeus on käsitteellisesti erotettava toisistaan. Kaikilla vajaavaltaisilla eli alle 18-vuotiailla on asianosaisen asema lastensuojeluasioissa, koskevathan kyseessä olevat toimenpiteet mitä suuremmassa määrin alaikäisen henkilöä taikka hänen henkilökohtaista etua tai oikeutta. Lapsella tulee olla oikeus itsenäisesti taikka edunvalvojansa, huoltajansa tai muun laillisen edustajansa välityksellä esittää vaatimuksia kysymyksessä olevassa asiassa sekä hallintoviranomaisen käsittelyssä että oikeudenkäynnissä.

Asianosaisasemaan kuuluu olennaisena osana oikeus käyttää itsenäisesti puhevaltaa ja hakea muutosta hallintopäätökseen. Henkilöllä, jolla on muutoksenhakuoikeus asiassa tulee myös olla oikeus puhevallan käyttämiseen sekä hallintomenettelyssä että sitä seuraavassa mahdollisessa tuomioistuinmenettelyssä. Tästä syystä lapsen oikeus käyttää puhevaltaa ja oikeus hakea muutosta on lastensuojeluasioissa syytä säätää yhtenäisellä tavalla. Tällöin on keskeistä arvioida, minkä ikäisenä lapsella voi olla itsenäinen kyky käyttää puhevaltaansa ja kyky itsenäisesti hakea muutosta lastensuojeluasiassa annettuun päätökseen hänen laillisten edustajiensa näkemyksistä riippumatta.

Hallintolain (434/2003) 14 §:n 3 momentin mukaan 15 vuotta täyttäneellä alaikäisellä on oikeus käyttää puhevaltaa asiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä taikka hänen henkilökohtaista etua tai oikeutta. Puhevalta on rinnakkainen alaikäisen huoltajan tai laillisen edustajan kanssa. Alle 15-vuotias ei siten pääsäännön mukaan voi käyttää puhevaltaa hallintoasiassa. Poikkeuksena tähän muun muassa voimassa olevassa lastensuojelulain 35 §:ssä säädetään 12 vuotta täyttäneelle oikeus hakea muutosta eräisiin keskeisiin lastensuojelua koskeviin asioihin kuten huostaanottoa koskeviin päätöksiin. Tästä on johdettavissa, että hänellä on myös itsenäinen puhevalta tällaista asiaa hallintoviranomaisessa käsiteltäessä.

Hallintolainkäyttölain 18 §:n 3 momentin mukaan alaikäisellä, joka on täyttänyt 15 vuotta, on oikeus käyttää huoltajansa tai muun laillisen edustajansa ohella erikseen puhevaltaa tuomioistuinasiasassa, joka koskee alaikäisen henkilöä tai henkilökohtaista etua tai oikeutta. Lastensuojelulain 35 §:n muutoksenhakumahdollisuuden ulottaminen aina 12-vuotiaaseen asti on oikeuskäytännön mukaan tuonut hänelle puhevallan tuomioistuinmenettelyyn.

Kaikkia alaikäisiä ei voida puhevallan käytön suhteen asettaa samanlaiseen asemaan, vaan asiassa on otettava huomioon heidän kehitystasonsa, oikeussuojantarpeensa sekä hallintomenettely- ja oikeudenkäyntimenettelykelpoisuutensa. Kun asetetaan ikärajoja alaikäisten itsenäisen puhevallan käytölle, on keskeistä arvioida, minkä ikäisenä lapsella keskimäärin voisi olla riittävästi kykyä toimia hallintomenettelyssä tai tuomioistuinprosessissa vaadittavalla tavalla ja kykyä itsenäisesti hakea muutosta lastensuojeluasiassa annettuun päätökseen huoltajan näkemyksistä riippumatta. Täysin yksilökohtaista harkintaa ei tässä suhteessa voida pitää yleisellä tasolla perusteltuna. Joissakin tapauksissa voi kuitenkin esimerkiksi osoitettu kehitysviivästymä tai sairaus vaikuttaa siihen, että alaikäinen, jolle keskimäärin olisi ikänsä vuoksi perusteltua suoda puhevalta asiassa, ei voikaan sitä tosiasiasassa käyttää. Silloin puhevallan tosiasiallinen käyttö olisi joka tapauksessa järjestettävä edunvalvojan kautta, oli tämä sitten huoltaja tai erillinen edunvalvoja.

Alle 15-vuotiaan kyky toimia hallintoasiassa itsenäisenä osapuolena on tämän ikäisten taitoihin nähden arvioitu ainakin keskimäärin siinä määrin puutteelliseksi, että varsinkin tuoreessa, 1.1.2004 voimaan tullessa hallintolaissa säädetään itsenäisen, huoltajan tai edustajan kanssa rinnakkaisen puhevallan käytön alaikärajaksi 15 vuoden iän. Hallituksen esityksessä (HE 72/2002) ehdotettiin ikärajan laskemista 12 vuoteen, mutta eduskunta päätti sen säilyttämisestä entisellään eli sellaisena kuin se oli hallintolain voimaantullessa kumotussa hallintomenettelylaissa (598/1982). Tosin hallintovaliokunta huomautti mietinnössään (HaVM 29/2002 vp) erityislaeissa olevan paljon lapsen puhevaltaa ja kuulemistä koskevia säännöksiä.

Huoltajan lapsen muutoksenhakuoikeuden ja puhevallan käytöstä erillinen lapsen itsenäinen muutoksenhakuoikeus ja erillinen puhevalta eivät merkitse pelkästään oikeutta tulla kuulluksi asiassa ja antaa kuulemiseen varatun tilaisuuden kautta mielipide asiassa niin halutessaan. Ne merkitsevät myös mahdollisuutta olla läsnä hallintomenettelyssä ja mahdollisen oikeudenkäynnin joka vaiheessa ja ottaa kantaa muiden asianosaisten vaatimuksiin. Hallintoviranomainen tai tuomio-istuimien ei voi ottaa huomioon asianosaisten näkemyksiä ikään kuin hallintomenettelyn tai oikeudenkäynnin sivusta viran puolesta omasta aloitteesta ja evätä asianosaiselta läsnäolo-oikeutta. Tällainen ei ole mahdollista oikeudenmukaisessa hallintomenettelyssä eikä varsinkaan oikeudenmukaisessa oikeudenkäynnissä.

Aina vajaavaltaisen esiintyessä itsenäisesti hallintoviranomaisessa tai tuomioistuimessa voi syntyä epäily siitä, onko asianosaisella riittävästi kykyjä tuoda esille oman etunsa kannalta tärkeitä näkökohtia ja pystyykö hän todella toimimaan asianosaiselta edellytetyllä tavalla, kuten esimerkiksi laatimaan sellaista muutoksenhakukirjelmää, jossa on osattu selkeästi tuoda esille valituksen menestymisen kannalta relevantit vaatimukset ja niiden perustelut. Mikäli lastensuojeluasioissa alle 15-vuotiaalla yhä edelleen säilytetään nykyisen lain kaltainen itsenäinen puhevalta ja muutoksenhakumahdollisuus, se toisaalta merkitsee, että hänen edunvalvojansa, huoltajansa tai muun laillisen edustansa mahdollisuutta ja oikeutta valvoa 12-14 vuotiaan etua itse asiassa rajoitetaan siitä, millainen se muutoin olisi hallintolainkäyttölain ja hallintolain nojalla. Näiden lakien perusteellahan heillä olisi oikeutta käyttää alaikäisen puhevaltaa ja muutoksenhakuoikeutta yksinomaisesti.

Lastensuojelulaissa itsenäisen muutoksenhakuoikeuden ja samalla itsenäisen puhevallan käyttö-oikeuden alaikäraja on nykyisin säädetty 12 vuoden ikä. Näin alhaista ikärajaa toimia itsenäisenä asianosaisena hallintoviranomaisissa tai tuomioistuimissa ei ole muissa pohjoismaissa.

Itsenäiseksi toimijaksi hallintomenettelyssä ja tuomioistuimessa 12-vuotias lapsi on varsin nuori. Hallintomenettelyssä ja tuomioistuimessa esiintyminen, mihin puhevallan suominen lapselle johtaa, ei välttämättä edistä menettelyjen päämäärää eli asian ratkaisemista lapsen edun parhaiten huomioon ottavalla tavalla. On kyseenalaista, johtaako lapsen läsnäolo ja hänen panoksensa prosessin aktiivisena toimijana parempaan lopputulokseen. Lastensuojeluasia koskee ilman muuta lasta voimakkaasti. Näin ollen lapselle voi usein olla parempi, että hän ei joutuisi niinkään ottamaan kantaa muiden asianosaisten usein toisilleen vastakkaisiin vaatimuksiin, taikka että niitä ei edes lapselle esitettäisi.

Vaikka lapsen puhevallan käyttämisen ikärajaa ehdotetaan osittain nostettavaksi nykyisestä, sen ei kuitenkaan voida arvioida merkitsevän lapsen tosiasiallisen oikeusaseman heikentymistä. Hallintoviranomaisen ja tuomioistuimen olisi edelleenkin kuultava ja otettava arviossaan huomioon lapsen mielipide. Käytännössä se lähinnä merkitsee, että 12–14 vuotiaan lapsen mielipiteen selvittämisen jälkeen häntä ei enää tarvitse kutsua aktiiviseksi toimijaksi hallintomenettelyyn eikä ennen kaikkea oikeudenkäyntiin.

Lapsen oikeusturvan kannalta on merkittävää, että 12-vuotiaan ja sitä vanhemman lapsen huostaanoton vastustaminen aiheuttaa, että huostaanotosta päättäminen siirtyy viranhaltijapäätöksestä hallinto-oikeuden hakemuskäsittelyyn siten kuin 43 §:ssä on säädetty. Näin ollen huostaanotto tulee ainakin yhden asteen tuomioistuin-käsittelyyn ilman, että lapsen täytyisi tehdä asiassa valitustakaan.

Lisäksi on huomattava, että lapselle voidaan 22 §:ssä säädetyillä edellytyksillä määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta lapsen puhevaltaa. Mikäli lapselle on määrätty edunvalvoja, hän edustaa lasta hallintomenettelyssä ja oikeudenkäynnissä lapsen iästä riippumatta. Hän voi myös lapsen puolesta päättää muutoksenhakuoikeuden käyttämisestä.

Vaikka huoltajaan nähden erillinen puhevallan käyttöoikeus ja muutoksenhakuoikeus olisivat pääsääntöisesti vasta 15 vuotta täyttäneellä lapsella, olisi vastaavat oikeudet perusteltua säilyttää 12 vuotta täyttäneellä lapsella yhteydenpidon rajoittamista koskevissa asioissa. Lastensuojeluun liittyvä, yhteydenpidon rajoittamista koskeva asia on luonteeltaan sellainen, että sitä koskeva päätös muita säännöksessä lueteltuja päätöksiä enemmän voi olla sellainen, että jo 12 vuotta täyttänyt voi konkreettisesti kokea päätöksellä etuaan ja oikeuttaan loukatuksi. Kysymyksen on kanssakäymisen rajoittamisesta lapselle läheisen henkilön kanssa ja jopa tilanteista, joissa lapsi haluaisi yhteydenpitoa rajoitettavan, mutta viranomaisen ei ole katsonut siihen olevan perustetta. Näissä tapauksessa lapsen oikeusturvan voidaan poikkeuksellisesti arvioida edellyttävän, että 12 vuotta täyttänyt lapsi voi itsenäisesti käyttää puhevaltaansa ja myös tyytymättömänä hallintoviranomaisen ja hallinto-oikeuden ratkaisuun tehdä ratkaisusta muutoksenhakuvaatimuksen.

Säädettäessä muiden, lapselle läheisten henkilöiden oikeudesta hakea muutosta lastensuojeluasiassa annettuun päätökseen, on arvioitava, miten eri lastensuojeluasiat poikkeavat luonteeltaan ja vaikutuksiltaan toisistaan ja milloin tästä johtuen eri tahoille on syytä avata muutoksenhakumahdollisuus.

Kaikki lastensuojelussa tehtävät muutoksenhakukelpoiset päätökset koskevat aina myös huoltajan etua ja oikeutta sillä tavoin, että hänelle on syytä säätää muutoksenhakuoikeus.

Lastensuojeluasioissa annetut päätökset voivat useimmiten vaikuttaa myös lapsen ja huoltajuudesta erotetun vanhemman olosuhteisiin sillä tavoin, että päätöksien voidaan katsoa koskevan myös tällaisen vanhemman etua ja oikeutta. Muutoksenhakuoikeus on tästä syystä perusteltua säätää vanhemmille ylipääntensä lukuun ottamatta sijoitusta avoimuuden tukitoimena koskevia päätöksiä ja muun henkilön kuin vanhemman itsensä yhteydenpidon rajoittamista sekä muita rajoitustoimenpiteitä koskevia päätöksiä. Näissä tilanteissa voidaan arvioida olevan kysymyksen sellaisista asioista, joissa ratkaisut eivät koske läheisesti pelkästään vanhemman asemassa olevan etua tai oikeutta eikä lapsenkaan edun voida arvella edellyttävän vanhemman muutoksenhakuoikeuden ulottamista niihin.

Lapsen hoidosta tosiasiallisesti voi vastata muukin henkilö kuin lapsen huoltaja tai vanhempi. Lapsi voi ilman lastensuojelutoimenpiteitäkin asua muun henkilön kuin huoltajansa luona. Kysymyksessä olevalla henkilöllä ja lapsella saattaa olla erittäin kiinteä ja hyvä suhde, jonka tosiasialliseen katkeamiseen sijoittaminen voi johtaa. Huostaanottotilanteessa ja kiireellisen sijoituksen kysymyksessä ollessa muutoksenhakuoikeuden antaminen tällaiselle henkilölle on perusteltua lähinnä sen varmistamiseksi, että lapsen etu tulee huomioiduksi riittävällä painolla.

Nykyisestä laista poiketen sijaishuollossa olevan lapsen sijaisvanhemmilla ei enää olisi muutoksenhakuoikeutta sijaishuoltopaikan muuttamista ja huostassapidon lakkaamista koskevissa asioissa. Sijaisvanhemmille ei sijoituksen myötä voida katsoa näissä asioissa

muodostuvan omaa itsenäistä etua tai oikeutta vaatia viranomaispäätöksiä muutettaviksi. Mikäli tällainen asia tulee vireille hallintoviranomaisessa tai myöhemmin tuomioistuimessa sijaisvanhempia voidaan luonnollisesti kuulla todistajina ja saada tätä kautta heidän tietonsa päätöksentekijän käyttöön. Muutoksella on se käytännön merkitys, että biologiset vanhemmat ja sijaisvanhemmat eivät joudu viranomaismenettelyssä ja etenkin tuomioistuinmenettelyssä vastapuoliksi. Vastapuoliasetelma heikentäisi heidän mahdollisuuksiaan toimia yhteistyössä huostaanotetun lapsen parhaaksi.

Ne henkilöt, joita yhteydenpidon rajoittaminen koskee, voisivat tehdä siitä valituksen. Rajoituspäätös koskee aina tällaisten henkilön etua ja oikeutta.

90 §. *Muutoksenhaku hallinto-oikeuteen.* Pykälässä säädettäisiin siitä, missä asioissa muutoksenhaku sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen alaisen viranhaltijan päätöksestä tapahtuu suoraan hallinto-oikeuteen. Voimassa olevassa lastensuojelulaissa muutoksenhaku on järjestetty siten, että sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen alaisen viranhaltijan päätöksestä ei voi hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeudelta, vaan päätökseen tyytymättömän on aina ensin saatettava päätös toimielimen käsiteltäväksi siten kuin sosiaalihuoltolain 7 luvussa säädetään.

Pykälän *1 momentissa* on lueteltaisiin ne sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen alaisen viranhaltijan päätökset, joista saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen.

Lapsen kiireellisestä sijoituksesta ja kiireellisen sijoituksen lakkaamisesta on tehtävä päätös. Vaikka kysymys onkin suhteellisen lyhytaikaisesta toimenpiteestä, on sitä koskevan muutoksenhakumahdollisuuden säätäminen oikeusturvanäkökohdasta lähtien välttämätöntä.

Kun viranhaltija voi 43 §:n 1 momentin perusteella tehdä huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista koskevan päätöksen, päätöksestä voisi valittaa hallinto-oikeuteen. Valituksen voisi tehdä 89 §:n 1 momentissa mainittu henkilö. Valituksen voisi siten tehdä huoltajakin, vaikka hän ei olisi alun perin vastustanutkaan huostaanottoa. Näin huostaanottoasia voisi tulla hallinto-oikeudessa vireille sekä viranomaisen hakemuksena, kun tahdonvastaisuus on tullut ilmi jo viranomaismenettelyssä, että valituksesta.

Huostassapidon lakkaamisesta tehtävä päätös voi syntyä viranhaltijan omasta aloitteesta taikka siten, että jokin asianosainen vaatii viranhaltijaa lakkauttamaan huostassapidon. Kaikissa tapauksissa tällaisesta päätöksestä on voitava valittaa tuomioistuimeen.

Edelleen yhteydenpidon rajoittamisessa ja tässä säännöksessä mainituista muissakin rajoitustoimenpiteissä on kyse asioista, joista Suomen perustuslain 21 §:n perusteella pitää taata muutoksenhakumahdollisuus.

Säännöksen 1 momentissa on erityisesti kysymys muutoksenhakutien järjestämisestä. Kaikissa säännöksessä mainituissa asioissa viranhaltijan päätöksenteon kohteena ovat sellaiset edut, oikeudet tai velvollisuudet, jotka eivät juurikaan sisällä päätöksentekoon kuuluvaa harkintavaltaa, vaan päätösharkinta on hyvin lakisidonnasta. Oikeusturvan kannalta lainvoimaisen päätöksen aikaansaaminen niissä mahdollisimman pikaisesti on hyvin tärkeää. Muutoksenhaun ohjaaminen viranhaltijan päätöksestä ensiksi sosiaalihuollosta vastaavan toimielimeen oikaisuvaatimuksena ratkaistavaksi, voidaan arvioida näissä asioissa olevan tarpeellista ja viivästyttävän lainvoimaisen päätöksen aikaansaa-

mista. Usein joko päätöksen kautta tavoiteltu päämäärä taikka muutoksenhakumahdollisuudella tavoiteltu oikeusturva voisi jäädä kokonaan toteutumatta, jos muutoksenhakuportaita olisi liian monta.

Pykälän 2 *momentin* säännös valitusajasta ja viittaus hallintolainkäyttölakiin ovat tarpeellisia, koska valituksenalaisen päätöksen rajoitustoimenpiteistä saattaa tehdä muikin henkilö kuin sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen alainen viranhaltija.

Pykälän 3 *momentin* mukaan muutoksenhakuun sovelletaan muutoin sosiaalihuoltolain 7 luvun säännöksiä. Pykälän 2 ja 3 *momentin* säännöksillä ei ole tarkoitus asettaa mitään osin säännöksessä mainitsemattomien päätöksentekotilanteiden osalta valituskieltoa. Viime kädessä hallintolainkäyttölain ja perustuslain 21 §:n perusteella näin ollen määräytyy, onko 1 *momentissa* mainitsemattomassa asiassa tehtyä päätöstä pidettävä valituskelpoisena.

Jos ehdotetussa laissa päätöksentekijäksi ei ole erityisesti määritelty viranhaltijaa, päätöksentekijätaso jätetään kunnan itsensä päätettäväksi. Tällöin sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä tulee olla mahdollisuus valvoa viranhaltijoiden päätöksentekoa. Kysymys voi myös olla siitä, että tällaisissa asioissa voidaan ainakin osaksi käyttää myös kunnalliseen itsehallintoon kuuluvaa harkintavaltaa. Lastensuojeluasioihin liittyy myös sellaista päätöksentekoa, missä tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat on merkittävässä asemassa. Erityisesti tämäntyyppisissä asioissa päätöksenteon organisointi on perusteltua jättää kunnallisen päätöksenteon varaan.

Sikäli kun viranhaltija käyttää sosiaalihuoltolain 12 §:n 1 *momentin* perusteella hänelle delegoitua sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen päätöksentekovaltaa tämän lain mukaisessa lastensuojeluasiassa, muutoksenhakuun on sovellettava sosiaalihuoltolain 7 luvun säännöksiä. Muutoksenhaku ohjautuu tällöin ensiasteensa viranhaltijapäätöksestä toimielimelle. Päätöksen tyytymätön voi vasta sen jälkeen hakea muutosta toimielimen antamaan päätökseen hallinto-oikeudelta.

91 §. *Lainvoimaa vailla olevan päätöksen täytäntöönpano.* Huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskeva päätös voidaan voimassa olevan lastensuojelulain 38 §:n mukaan panna täytäntöön, jos täytäntöönpanon siirtäminen uhkaa lapsen terveyttä tai kehitystä ja viranomainen on määrännyt päätöksen heti täytäntöön pantavaksi.

Kun tahdonvastaisen huostaanottopäätöksen tekee tuomioistuin, on sille annettava samanlainen mahdollisuus määrätä päätös heti täytäntöön pantavaksi, kuin viranomaisella on suostumukseen perustuvan huostaanottopäätöksen suhteen. Muutoin 1 *momentin* säännös on samansisältöinen kuin voimassa olevassa lastensuojelulaissa. Välittömästi täytäntöönpanosta on siten tehtävä päätös ja sen on täytettävä laissa säädetyt edellytykset eli se, että täytäntöönpanon siirtäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä.

Selvyyden vuoksi säännöksessä mainittaisiin huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevien päätösten lisäksi kiireellistä sijoitusta koskevat päätökset. Lisäksi säännöksessä mainittaisiin yhteydenpitoa ja muita 11 luvussa tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä koskevat päätökset, joiden täytäntöönpanoa koskeva säännös on lisätään lastensuojelulakiin lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä koskevien muutosten yhteydessä. Kiireellinen sijoitus on luonteeltaan sellainen, että sen merkitys katoaisi kokonaan, jos sitä ei voitaisi panna täytäntöön ennen päätöksen lainvoimaiseksi tulemistä. Samoin on asianlaita lain 11 luvussa tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden osalta. Oikeussuojan ja päätöksenteon sel-

keyden kannalta on kuitenkin parempi, että viranomaisen nimenomaan kaikissa asioissa päätöksessään määrää täytäntöönpanosta, jotta osapuolille ei synny sellaista täytäntöönpanon pääsäännön mukaista käsitystä, että täytäntöönpano edellyttää päätöksen lainvoimaisuutta.

Pykälän 2 *momentissa* viitattaisiin 28 §:n 4 momenttiin, jossa säädetään lapselle suoritettavaa tutkimusta koskevan luvan täytäntöönpanosta.

Pykälän 3 *momentin* mukaan muutoksenhakuviranomaisella on valta kieltää tai keskeyttää täytäntöönpano.

Muutoin lastensuojelulain nojalla tehtävien erilaisten päätösten täytäntöönpanon sovellettaisiin hallintolainkäyttölain säännöksiä. Hallintolainkäyttölain 31 §:n 2 momentin mukaan päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana, jos laissa tai asetuksessa niin säädetään tai jos päätös on luonteeltaan sellainen, että se on pantava täytäntöön heti, tai jos päätöksen täytäntöönpanoa ei yleisen edun vuoksi voida lykätä. Asiassa ei ole syytä erikseen säätää viimeksi mainitusta laista poikkeavia säännöksiä muiden kuin edellisissä momenteissa mainittujen lastensuojeluun liittyvien päätösten täytäntöönpanon suhteen. Hallintolainkäyttölain säännökset antavat hallintoviranomaiselle riittävässä määrin mahdollisuuden harkita tekemänsä päätöksen täytäntöönpanon määrittämiseksi ja muutoksenhakuviranomaisille toimivallan pysyttää, kieltää tai keskeyttää täytäntöönpanon, jos hallintoviranomainen on tehnyt täytäntöönpanoa koskevan päätöksen.

92 §. *Muutoksenhaku korkeimpaan hallinto-oikeuteen.* Voimassa olevassa lastensuojelulaissa jatkovalitusmahdollisuus hallinto-oikeuden päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen on rajattu huostaanottoasioihin, sijaishuoltoon sijoittamista koskeviin asioihin sekä päätöksiin, jotka koskevat 13 §:n 1 momentissa säädettyjä asumista koskevia asioita.

Edellä mainittujen asioiden lisäksi säännöksen 1 *momentissa* mainittaisiin yhteydenpidon rajoittamista koskevat päätökset, joita koskevan valitusmahdollisuuden eduskunta hyväksyi lisättäväksi lastensuojelulakiin rajoitustoimenpiteitä koskevien säännösten säätämisen yhteydessä.

Jatkovalitusoikeutta laajennettaisiin koskemaan asuntoa koskevien asioiden lisäksi myös samassa 35 §:ssä säädettyjä taloudellisen tuen antamista koskevia asioita. Lisäksi valitusoikeus tulisi olla 28 §:n mukaisesta lapselle suoritettavaan tutkimukseen annettavaa lupaa sekä 12 luvun mukaista luonteeltaan subjektiivisena oikeutena pidettyä jälkihuoltoa koskevissa asioissa. Lastensuojelulakiin ehdotetaan selkeyden vuoksi otettavaksi säännös siitä, että muutosta voitaisiin hakea myös hallinto-oikeuden päätöksistä kuntien välisissä 16 §:n mukaista lastensuojelun järjestämis- ja kustannusvastuuta koskevissä hallintoriita-asioissa.

Pykälän 2 *momentissa* täsmennettäisiin hakemuksen tai päätöksen tehneen viranomaisen oikeutta hakea muutosta hallinto-oikeuden päätöksestä 1 momentissa tarkoitetuissa asioissa.

Pykälän 3 *momentin* mukaan hallinto-oikeuden antamaan muuhun kuin 1 momentissa mainittuun lastensuojelua koskevaan päätökseen ei saisi valittamalla hakea muutosta.

Pykälän *4 momentin* mukaan, mikäli hallinto-oikeus päättää kieltää tai keskeyttää valitusasian käsittelyn yhteydessä valituksenalaisen päätöksen täytäntöönpanon, mihin viranomaisen on päättänyt ryhtyä, ei tällaisesta päätöksestä saa valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Jos täytäntöönpanoa sen sijaan ei ole kielletty eikä keskeytetty, valitus voidaan tehdä. Tämä säännös vastaa hallintolainkäyttölain 1.10.2005 voimaantullutta 79 §:ää koskevaa muutosta (698/2005).

Pykälän *5 momentissa* kiellettäisiin valituksen tekeminen hallinto-oikeuden antamista 83 §:n mukaisista väliaikaisista määräyksistä.

Väliaikaisella määräyksellä on ratkaistava huostaanottoon liittyvät lapsen hoitoon ja kasvatukseen kuuluvat käytännön kysymykset hallinto-oikeusprosessin aikana silloin, kun huostaanottoasia tulee vireille tuomioistuimeen hakemuksena. Väliaikaismääräyksen antaa tuomioistuin. Siinä on siitä syystä otettu huomioon oikeussuojanäkökohdat erilaisella painolla kuin viranomaisen tekemässä täytäntöönpanon toimeenpanemista koskevassa päätöksessä. Hallinto-oikeus voi koko käsittelynsä ajan harkita väliaikaismääräyksen voimassapitämistä tai muuttamista, mikäli olosuhteet lapsen hoidon ja kasvatuksen suhteen muuttuvat. Sikäli kun huostaanottoasian käsittely hallinto-oikeudessa onnistutaa pysyttämään kestoltaan nykyisenä eli keskimäärin noin kuutena kuukauteena, ei oikeussuojan tarve väliaikaismääräyksen lyhytkestoisuuden vuoksi vaadi, että väliaikaismääräyksen oikeellisuus tulisi saattaa ylempään tuomioistuimen ratkaistavaksi

16 Luku. Voimaantulosäännökset

93 §. Voimaantulo. Pykälään sisältyisivät tavanomaiset voimaantuloa koskevat säännökset.

94 §. Siirtymäsäännökset. Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin lastensuojelulaitosten asuinyksikkökohtaista paikkalukua ja henkilöstön määrää sekä kelpoisuuksia koskevista siirtymääjasta. Kyseisten edellytysten tulisi täytyä kaikissa lastensuojelulaitoksissa viimeistään kolmen vuoden kuluessa lain voimaan tulosta.

Pykälän *2 momentti* koskee hallinto-oikeuksissa jo käsiteltävinä olevia asioita. Uusi laki muuttaisi eräiltä osin hallintoviranomaisen ja hallintolainkäyttöviranomaisen keskeistä toimivallanjakoa. Lisäksi menettelysäännökset ja aineellinen lainsäädäntö myös muuttuisi monessa kohdin. Ei olisi tarkoituksenmukaista, että hallintoviranomaispäätökset jäisivät mitättömiksi ja hallintomenettely jouduttaisiin aloittamaan uudestaan.

5 Pykäläehdotukset

Lastensuojelulaki

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Lapsen oikeus

Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvu-ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä oikeus erityiseen suojeluun.

2 §

Vastuu lapsen hyvinvoinnista

Lapsen huoltajalla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Huoltajan tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoi-keudesta annetussa laissa (361/1983) säädetään.

Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin.

Lastensuojelun on tuettava huoltajia, vanhempia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Mikäli lapsen turvallisuus, kehitys tai hyvinvointi vaarantuu, lapsi voidaan ottaa huostaan tai ryhtyä muihin toimenpiteisiin lapsen sijoittamiseksi siten kuin tässä laissa säädetään.

3 §

Lastensuojelu

Lastensuojelua ovat sekä ennaltaehkäisevä lastensuojelu että lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Ennaltaehkäisevällä lastensuojelulla tarkoitetaan kunnan peruspalvelujen piirissä, kuten neuvolassa, muussa terveydenhuollossa, päivähoidossa, koulussa ja nuorisotyössä annettavaa erityistä tukea, silloin kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana.

Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto.

Lastensuojelun keskeiset periaatteet

Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen koskemattomuuden; sekä
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen.

Lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi. Kun sijaishuolto on lapsen edun kannalta tarpeen, se on järjestettävä viivytyksettä.

Lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset

Lapselle on hänen kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava mahdollisuus esittää mielipiteensä häntä koskevassa lastensuojeluasiassa. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on otettava huomioon lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset.

Lapsi ja nuori

Tässä laissa pidetään lapsena alle 18-vuotiasta ja nuorena 18 – 20-vuotiasta.

Kasvuolojen kehittäminen ja kasvatuksen tukeminen*Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraaminen*

Kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja kunnan muiden viranomaisten on yhteistyössä seurattava lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on välitettävä tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmista sekä annettava asiantuntija-apua muille viranomaisille samoin kuin kunnan asukkaille ja kunnassa toimiville yhteisöille.

8 §

Palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi

Kunnan on sosiaali- ja terveydenhuoltoa, koulutointa sekä muita lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja kehittäessään huolehdittava siitä, että näiden palvelujen avulla tuetaan vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastaavia henkilöitä lasten kasvatuksessa ja saadaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Kunnan on järjestettävä tarvittaessa erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja nuoria tukevaa toimintaa.

Palveluja kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin.

9 §

Tuki koulunkäyntiin

Kunnan tulee järjestää koulupsykologi- ja koulukuraattoripalveluita, jotka antavat kunnan esi- ja perusopetuksen oppilaille riittävän tuen ja ohjauksen koulunkäyntiin ja oppilaiden kehitykseen liittyvien sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien poistamiseksi. Palvelujen tulee edistää koulun ja kodin yhteistyötä.

10 §

Lapsen huomioon ottaminen aikuisille suunnatuissa palveluissa

Kun aikuiselle annetaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, erityisesti päihdehuolto- ja mielenterveyspalveluja, tai kun aikuinen on muusta syystä sijoitettuna laitokseen taikka hoidettavana kodin ulkopuolella laitospäivähoito-olosuhteissa, on selvitettävä ja otettava huomioon myös hänen huollossaan tai kasvatettavanaan olevan lapsen hoidon ja tuen tarve.

Terveydenhuollon ja sosiaalihuollon viranomaisten on järjestettävä välttämättömät päihdehuoltolain (41/1986) mukaiset palvelut päihteitä käyttäville naisille syntyvien lasten suojaamiseksi.

3 luku

Lastensuojelun järjestäminen

11 §

Lastensuojelun järjestäminen ja kehittäminen

Kunnan on huolehdittava siitä, että lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Lapsi- ja perhekohtaista lasten-

suojelua on järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina sitä tarvitaan.

Kunnan on varattava riittävät voimavarat lastensuojelun järjestämiseen ja kehittämiseen. Lastensuojelun on oltava laadultaan sellaista, että se takaa lastensuojelun tarpeessa oleville lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen riittävän avun.

Kunnassa lastensuojelun toimeenpanoon liittyvistä tehtävistä vastaa sosiaalihuoltolain 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin (sosiaalihuollosta vastaava toimielin). Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on lastensuojelua järjestäessään oltava tarvittaessa yhteistyössä kunnan eri hallintokuntien, muiden viranomaisten samoin kuin muiden kuntien ja kuntayhtymien sekä muiden palveluja järjestävien yhteisöjen ja laitosten kanssa riittävien palvelujen järjestämiseksi ja asiantuntemuksen turvaamiseksi kunnassa.

12 §

Suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä

Kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi suunnitelma, joka hyväksytään kunkin kunnan kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Suunnitelma on otettava huomioon kuntalain (365/1995) 65 §:n mukaista talousarviota ja -suunnitelmaa laadittaessa.

Suunnitelmassa on esitettävä, millä tavoin lasten kasvuoloja aiotaan kehittää ja lastensuojelua järjestää suunnittelukauden aikana. Suunnitelmassa tulee olla tiedot:

- 1) lasten kasvuoloista ja hyvinvoinnin tilasta;
- 2) lasten hyvinvointia edistävästä ja ongelmia ehkäisevistä toimista;
- 3) lastensuojelun tarpeesta kunnassa;
- 4) lastensuojeluun varattavista voimavaroista;
- 5) lastensuojelulain mukaisten tehtävien hoitamiseksi käytettävissä olevasta lastensuojelun palvelujärjestelmästä;
- 6) yhteistyön järjestämisestä eri viranomaisten sekä lapsille ja nuorille palveluja tuottavien yhteisöjen ja laitosten välillä; sekä
- 7) suunnitelman toteuttamisesta ja seurannasta.

13 §

Lastensuojelutoimenpiteistä päättävä viranhaltija

Tämän lain 43 §:n 1 momentin mukaista huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista sekä 47 §:n mukaista huostassapidon lopettamista koskevissa asioissa päätöksentekovaltaa käyttää kunnan johtosäännön mukaan määräytyvä sosiaalihuollon johtava viranhaltija tai hänen määräämänsä viranhaltija. Mainittu viranhaltija päättää myös 28 §:ssä ja 43 §:n 2 momentissa tarkoitettujen hakemusten tekemisestä.

Lain 38 ja 39 §:n mukaista päätöksentekovaltaa lapsen kiireellistä sijoitusta koskevassa asiassa käyttää sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen määräämä sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (272/2005) 3 §:n mukaisen sosiaalityöntekijän ammatillisen kelpoisuuden omaava viranhaltija.

Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain 3 §:n mukainen sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus.

14 §

Moniammatillisen asiantuntemuksen turvaaminen

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on käytettävissään lapsen kasvun ja kehityksen, terveydenhuollon, oikeudellista sekä muuta lastensuojelutyössä tarvittavaa asiantuntemusta.

Edellä tarkoitetun asiantuntemuksen järjestämiseksi kunta tai useampi kunta yhdessä voi asettaa sosiaali- ja terveydenhuollon edustajista, lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoista sekä muista lastensuojelutyössä tarvittavista asiantuntijoista koostuvan lastensuojelun asiantuntijaryhmän. Lastensuojelun asiantuntijaryhmä avustaa sosiaalityöntekijää lastensuojelun toteuttamisessa sekä antaa lausuntoja lastensuojelutoimenpiteitä koskevan päätöksenteon tueksi.

15 §

Terveydenhuollon viranomaisten erityiset velvollisuudet

Terveydenhuollon viranomaisten on annettava lastensuojelussa asiantuntija-apua ja tarvittaessa järjestettävä lapsen tutkimus sekä hoito- ja terapiapalveluja lapselle tai nuorelle. Lastensuojeluasiakkaiden tarvitsemat vakavan mielenterveyden häiriön hoitoon ja seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn epäilyn selvittämiseen liittyvät palvelut on järjestettävä kiireellisinä.

Kun lapselle järjestetään 1 momentin mukaisesti yhteistyössä terveydenhuollon viranomaisten kanssa hoito vakavan mielenterveyden häiriön perusteella, hoidon tulee tapahtua lapsille tai perheille tarkoitettussa mahdollisimman kodinomaisessa ja lapsen kuntoutumisen vaatimat edellytykset täyttävässä hoitoyksikössä.

16 §

Lastensuojelun järjestämisestä vastuussa oleva kunta

Kunnan velvollisuudesta järjestää lastensuojelua on voimassa, mitä sosiaalihuoltolain 14 §:ssä ja 15 §:n 1 momentissa säädetään. Mitä mainitun lain 15 §:n 2 momentissa ja 42 §:n 1 ja 3 momentissa sekä 49 §:n 2 momentissa säädetään, sovelletaan myös tämän lain nojalla järjestettävään sijaishoti- ja ammatilliseen perhekotihoitoon sekä laitoshuoltoon. Sen estämättä, mitä edellä on säädetty, vastaa lapsen sijaishuollon järjestämisestä ja tästä aiheutuvista kustannuksista se kunta, jossa lapsen huostaanottamisen ja sijaishuollon järjestämisen tarve on syntynyt. Jäljempänä 12 luvussa tarkoitetun jälkihuollon on velvollinen järjestämään se kunta, joka on ollut vastuussa sijaishuollon järjestämisestä.

Kunnan, jossa lapsi tai nuori on avohuollon tukitoimena tai sijaishuoltoon sijoitettuna taikka jälkihuollossa (*sijoituskunta*), on järjestettävä yhteistyössä 1 momentin tai 17 §:n mukaan vastuussa olevan kunnan (*sijoittajakunta*) kanssa lapselle tai nuorelle hänen

huollon tai hoidon tarpeensa edellyttämät palvelut ja tukitoimet. Järjestetyistä palveluisista ja tukitoimista aiheutuneet kustannukset sijoituskunta on oikeutettu perimään sijoittajakunnalta.

Sijoituskunnan velvollisuudesta järjestää avohuollon tukitoimena tai sijaishuoltoon sijoitetun lapsen perusopetus säädetään perusopetuslaissa (628/1998) ja siitä aiheutuvien kustannusten korvaamisesta opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain (635/1998) 50 §:ssä.

17 §

Lastensuojelun järjestäminen eräissä erityistilanteissa

Jos lapsen sijoittamista sijaiskoti- tai ammatilliseen perhekotihoitoon tai laitoshuoltoon koskeva asia tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 2201/2003 nojalla on ratkaistava Suomessa, mutta mikään kunta ei ole 16 §:n mukaan velvollinen järjestämään kyseistä hoitoa tai huoltoa, sen järjestämisestä päättäminen kuuluu lapsen viimeisimmän asuin- tai oleskelukunnan viranomaisille. Jos lapsella ei ole ollut asuin- eikä oleskelukuntaa Suomessa, päätösvalta kuuluu sen kunnan viranomaisille, jossa lapsen vanhemmat tai toinen heistä asuu tai oleskelee taikka, jos kumpikaan vanhemmista ei asu eikä oleskele Suomessa, vanhempien tai toisen heistä viimeisimmän asuin- tai oleskelukunnan viranomaisille. Jos kummallakaan vanhemmista ei ole ollut asuin- eikä oleskelukuntaa Suomessa, päätösvalta kuuluu Helsingin kaupungin viranomaisille. Jos lapselle päätetään järjestää sijaiskoti- tai ammatillista perhekotihoitoa tai laitoshuoltoa Suomessa, vastaa sen järjestämisestä ja tästä aiheutuvista kustannuksista se kunta, jonka viranomainen on edellä sanotun mukaisesti päättänyt asiasta.

Lastensuojelun järjestäminen sellaiselle lapselle tai nuorelle, jonka vanhemmat tai toinen heistä on tai on ollut Suomen kansalainen, mutta jolla ei ole sosiaali- ja terveysministeriön selvityksen mukaan asuin- tai oleskelukuntaa Suomessa ja jonka sosiaali- ja terveysministeriö saamiensa alustavien tietojen perusteella ei katso saavan asianmukaista huoltoa asuin- tai oleskelumaassaan, kuuluu 1 momentissa säädettyjen perusteiden mukaan määräytyvälle kunnalle. Lastensuojelua voidaan tämän momentin nojalla järjestää vain, jollei 1 momentissa mainitusta asetuksesta muuta johdu.

Asianomainen kunta voi pyytää ulkoasiainministeriön välityksellä virka-apua lastensuojelutarpeen selvittämiseksi ulkomailla. Selvityksen voi ulkomailla tehdä myös sellainen henkilö, joka konsulipalvelulain (498/1999) 33 §:n mukaan voi suorittaa julkiselle notaarille kuuluvia tehtäviä.

18 §

Suhde muihin lakeihin

Tämän lain nojalla kunnan järjestämään toimintaan sovelletaan sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta annettua lakia (733/92), jollei lailla toisin säädetä.

Asiakasmaksut

Lastensuojelusta voidaan periä asiakasmaksuja siten kuin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetussa laissa (734/92) säädetään.

4 luku

Lapsen osallisuus*Lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen*

Lastensuojelua toteutettaessa on selvittävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvittävä hienovaraisesti sekä siten, että tästä ei aiheudu haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa ja hänelle läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin lastensuojeluasiakirjoihin.

Viisitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain (434/2003) 34 §:n mukaisesti häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa ja 12 vuotta täyttäneelle lapselle ennen päätöstä huostaanotosta ja siihen liittyvästä sijaishuoltoon sijoittamisesta sekä yhteydenpidon rajoittamisesta. Kuulemisen yhteydessä lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään tai ovat vastoin erittäin tärkeää yksityistä etua.

Lapsen puhevallan käyttö

Viisitoista vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella erikseen puhevaltaansa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa.

Kaksitoista vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella erikseen puhevaltaansa yhteydenpidon rajoittamista koskevassa asiassa.

Kaksitoista vuotta täyttäneen lapsen vastustaessa huostaanottoa ja siihen liittyvää sijais- huoltoon sijoittamista asia ratkaistaan hallinto-oikeudessa.

Edunvalvojan määrääminen huoltajan sijaiseksi

Lapselle voidaan lastensuojeluasiassa määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta lapsen puhevaltaa, jos

- 1) on erityinen syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa; ja

- 2) edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi.

Hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi voi tehdä holhoustoimesta annetussa laissa (442/ 1999) tarkoitettuna holhousviranomaisena toimiva maistraatti, sosiaalihuollosta vastaava toimielin tai huoltaja itse.

Holhousviranomaisena toimiva maistraatti voi määrätä edunvalvojan, jos huoltaja ja sosiaalihuollosta vastaava toimielin ovat siitä yksimieliset. Muutoin edunvalvojan määrää tuomioistuin. Edunvalvojan määräämiseen sovelletaan, mitä holhoustoimesta annetussa laissa tai muussa laissa säädetään sijaisen määräämisestä edunvalvojalle.

23 §

Edunvalvojan palkkio ja kustannukset

Edunvalvojan määräämisestä aiheutuneista kustannuksista sekä edunvalvojan palkkiosta ja kustannuksista vastaa se kunta, joka on 16 ja 17 §:n mukaisesti vastuussa lastensuojelun järjestämisestä.

24 §

Vastuu lapsen edun turvaamisesta

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava lapsen edun toteutumista ja avustettava virkansa puolesta lasta tai nuorta puhevallan käytössä sekä tarvittaessa ohjattava lapsi tai nuori oikeusavun piiriin taikka huolehdittava siitä, että lapselle haetaan 22 §:n mukaisesti edunvalvojaa.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä, jollei toimielin arvioi läsnäolon olevan ilmeisen tarpeetonta. Toimielimen tulee tarvittaessa ohjata lapsi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) mukaiseen soviteluun.

5 luku

Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen

25 §

Ilmoitusvelvollisuus

Sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja seurakunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt sekä muun sosiaalipalvelujen tuottajan, terveyden- tai sairaanhoitotoimintaa harjoittavan yhteisön taikka toimintayksikön, koulutuksen järjestäjän tai turvapaikan hakijoiden vastaanottotoimintaa taikka hätäkeskustoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa olevat henkilöt ja terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan salassapitovelvollisuuden estämättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he tehtävässään

ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu lasten kanssa työskentelevä henkilö tai yksityishenkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen häntä mahdollisesti koskevien salassapitosäännösten estämättä.

Lastensuojeluilmoituksista ja niiden sisällöstä on kunnassa pidettävä rekisteriä.

Jos lapsi muuttaa pois kunnasta lastensuojelutarpeen selvityksen aikana tai ollessaan muutoin lastensuojelun asiakkaana, sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on viipymättä ilmoitettava muutosta lapsen uudelle asuinkunnalle. Uudelle asuinkunnalle on toimitettava viipymättä myös ne asiaan liittyvät asiakirjat, joilla voi olla lastensuojelutarpeen arvioinnissa tai lastensuojelutoimenpiteiden järjestämisessä merkitystä. Lapsen uuden asuinkunnan on jatkettava lastensuojelutoimenpiteitä tai selvityksen tekemistä, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta.

26 §

Lastensuojeluasian vireille tulo ja asiakkuuden alkaminen

Lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on vastaanottanut 25 §:n mukaisen ilmoituksen tai vastaavan yhteydenoton taikka saanut muutoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta.

Lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Lisäksi sosiaalityöntekijän on viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ilmoituksen tai vastaavan yhteydenoton vastaanottamisesta ratkaistava, onko sen johdosta ryhdyttävä 27 §:n mukaisen selvityksen tekemiseen, vai onko ilmoitus selvästi luonteeltaan sellainen, ettei se johda toimenpiteisiin.

Lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun hakemuksen, lastensuojeluilmoituksen tai vastaavan yhteydenoton johdosta ryhdytään kiireellisesti lastensuojelutoimenpiteisiin tai päätetään tehdä 27 §:ssä mainittu selvitys. Sosiaalityöntekijän on tehtävä lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta merkintä lasta koskeviin lastensuojeluasiakirjoihin sekä ilmoitettava siitä huoltajalle tai muulle lapsesta pääasiallisesti huolta pitävälle henkilölle ja 15 vuotta täyttäneelle lapselle.

27 §

Lastensuojelutarpeen selvitys

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on tehtävä selvitys lapsen tilanteesta. Selvityksessä arvioidaan lapsen kasvuolosuhteita, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. Selvitys tehdään kyseessä olevan tapauksen olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa. Selvityksen tekemiseksi sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin.

Selvitys on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä, ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluasian vireille tulosta. Huoltajalle tai muulle lapsen hoidosta ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastaavalle henkilölle ja 15 vuotta täyttäneelle lapselle on ilmoitettava selvityksen valmistuttua lastensuojelun asiakkuuden jatkumisesta tai sen päättymisestä. Asiakkuus päättyy, mikäli selvitys ei anna aihetta lastensuojelutoimenpiteisiin.

28 §

Tuomioistuimen lupa lapsen tutkimiseen

Hallinto-oikeus voi 13 §:n 1 momentin mukaisesti määräytyvän viranhaltijan hakemuksesta antaa luvan lasta koskevaan lääkärin tai muun asiantuntijan suorittamaan tutkimukseen, jos tutkimus on lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi välttämätön, mutta sitä ei ole voitu tehdä huoltajan vastustuksen vuoksi.

Lupa annetaan määräajaksi. Ennen luvan antamista hallinto-oikeuden on kuultava lapsen huoltajaa ja sitä henkilöä, joka pääasiallisesti vastaa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Lisäksi asiassa on kuultava 15 vuotta täyttänyttä lasta ja tätä nuoremman lapsen mielipide on tarvittaessa selvítettävä.

E erityisen painavasta syystä lupa voidaan antaa, vaikka 2 momentissa mainittuja henkilöitä ei ole voitu kuulla.

Hallinto-oikeus voi päättäessään antaa luvan samalla määrätä, että luvan mukainen tutkimus saadaan aloittaa valituksesta huolimatta.

Hallinto-oikeuden lupaa koskevan päätöksen noudattamiseksi huoltajalle tai muulle lapsen hoidosta ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastaavalle henkilölle asetettavista velvoitteista on soveltuvin osin voimassa, mitä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta kokevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (619/1996) säädetään.

6 luku

Menettelysäännöksiä

29 §

Sosiaalityöntekijän oikeus tavata lapsi

Lastensuojelua toteutettaessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi riittävän usein henkilökohtaisesti.

Lapsen henkilökohtaisten tapaamisten järjestämisessä on pyrittävä yhteistoimintaan lapsen huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastaavan henkilön kanssa. Sosiaalityöntekijällä tai muulla lastensuojelun työntekijällä on tarvittaessa oikeus tavata lapsi myös ilman huoltajan suostumusta, jos sen arvioidaan olevan lapsen ikä ja olosuhteet huomioon ottaen lapsen edun mukaista. Lasta koskeviin asiakirjoihin on kirjattava ne syyt ja perusteet, jotka ovat edellyttäneet lapsen tapaamista vastoin

huoltajan suostumusta. Huoltajalle on ilmoitettava tapaamisesta, jollei se ole selvästi vastoin lapsen etua.

30 §

Asiakassuunnitelma

Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma, jollei asiakkuus pääty lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen tai kysymyksessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus.

Asiakassuunnitelma laaditaan ja tarkistetaan yhdessä lapsen ja huoltajan sekä tarvittaessa edunvalvojan, vanhemman, lapsen hoidosta ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastaavan tai muun lapselle läheisen henkilön kanssa. Asiakassuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan, sekä arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Asiakassuunnitelmaan on kirjattava myös asianomaisten eriävät näkemykset tuen tarpeesta ja palvelujen sekä muiden tukitoimien järjestämisestä. Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kaksi kertaa vuodessa.

Huostaanotettua lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan lisäksi sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille lapsesta pääasiallisesti huolta pitävillä henkilöillä sekä miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa. Huostaanotetun lapsen vanhemmille voidaan tarvittaessa laatia erillinen asiakassuunnitelma.

Jälkihuollossa olevaa lasta tai nuorta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet sekä erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle tai nuorelle sekä hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille hänen huollostaan ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastaaville henkilöille.

Asiakassuunnitelmaa täydennetään tarvittaessa erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla.

31 §

Asiakkaan asiassa pidettävä neuvottelu

Lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi voidaan järjestää neuvotteluja, joihin voivat lastensuojelun työntekijän arvion perusteella tarvittaessa osallistua lapsi, huoltajat ja vanhemmat sekä muut lapsen hoidosta ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastaavat henkilöt ja muut lapselle tai perheelle läheiset henkilöt sekä viranomais- ja muut yhteistyötahot.

Neuvotteluun osallistuville voidaan antaa lapsen tuen tarpeen selvittämiseksi ja lapsen tarvitseman huolenpidon järjestämiseksi välttämättömiä tietoja siten kuin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 16 ja 17 §:ssä sekä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 26 §:n 3 momentissa säädetään.

Lapsen läheisverkoston kartoittaminen

Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on mahdollisuuksien mukaan selvitettävä lapsen vanhemman, jonka luona lapsi ei pääasiallisesti asu, sukulaisten tai muiden lapselle läheisten henkilöiden mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan tai muutoin osallistua lapsen tukemiseen. Lapsen edun on aina oltava ensisijainen ratkaistaessa lapsen asumista ja sijoituspaikkaa.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee ryhtyä toimenpiteisiin lapsen huollon järjestämiseksi vanhempien välisellä sopimuksella tai tuomioistuimen päätöksellä, jos tätä on lapsen edun kannalta pidettävä aiheellisena.

Henkilölle, jolle on uskottu lapsen huolto lapsen vanhempien ohella tai sijasta ja jonka luona lapsi asuu, tulee tarvittaessa turvata perhehoitajalain (312/92) 4 §:n 1 ja 2 momentissa mainitut edellytykset lapsen hoitamiseksi ja kasvattamiseksi.

Asioiden kirjaaminen

Lastensuojelun työntekijöiden tulee merkitä lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin lastensuojeluasian vireille tulosta lähtien kaikki lapsen tai nuoren tarvitsemien lastensuojelutoimenpiteiden järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä toimenpiteiden suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta tarpeelliset tiedot.

Lastensuojelun asiakasasiakirjojen laatimisesta voidaan antaa tarkempia säännöksiä sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella.

Avohuolto*Velvollisuus ryhtyä avohuollon tukitoimiin*

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä tämän luvun mukaisiin avohuollon tukitoimiin viipymättä,

- 1) jos kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa lapsen tai nuoren terveyttä tai kehitystä; taikka
- 2) jos lapsi tai nuori käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään.

Toimeentulon ja asumisen turvaaminen

Kun lastensuojelun tarve oleelliselta osin johtuu riittämättömästä toimeentulosta, puutteellisista asumisolosta tai asunnon puuttumisesta tai kun mainitut seikat ovat oleellise-

na esteenä lapsen ja perheen kuntoutumiselle, on kunnan viivytyksettä järjestettävä riittävä taloudellinen tuki sekä korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeen mukainen asunto.

Riittävä taloudellinen tuki ja asunto on järjestettävä myös 75 §:n mukaan jälkihuollon piirissä olevalle nuorelle, jos hänen kuntoutumisensa sitä edellyttää.

36 §

Lastensuojelun avohuollon tukitoimet

Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen tai nuoren myönteistä kehitystä. Niitä toteutetaan yhteistyössä lapsen tai nuoren sekä lapsen vanhempien, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastuussa olevien henkilöiden kanssa.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on sosiaalihuoltolain (710/82) 17 §:n 1 ja 2 momentissa mainittujen sosiaalipalveluiden kuten lasten päivähoidon ja kotipalvelun sekä toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) mukaisen toimeentulotuen ja ehkäisevän toimeentulotuen lisäksi järjestettävä lapsen ja perheen tuen tarpeisiin perustuvan asiakassuunnitelman mukaisesti lastensuojelun avohuollon tukitoimina

- 1) tukea lapsen ja nuoren sekä perheen ongelmatilanteen selvittämiseen;
- 2) lapsen tai nuoren taloudellinen ja muu tukeminen koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä;
- 3) tukihenkilö tai -perhe;
- 4) lapsen ja nuoren kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja;
- 5) perhetyötä tai koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshoitoon 37 §:n mukaisesti;
- 6) vertaisryhmätoimintaa;
- 7) loma- ja virkistystoimintaa; sekä
- 8) muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia.

37 §

Sijoitus avohuollon tukitoimena

Lapselle voidaan järjestää asiakassuunnitelman mukaisesti avohuollon tukitoimena tuen tarvetta arvioivaa tai kuntouttavaa sijaiskoti- tai ammatillista perhekotihoitoa taikka laitoshoidon yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksestaan pääasiallisesti vastuussa olevan henkilön kanssa.

Lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena lyhytaikaisesti myös yksin, jos se on tarpeen lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi tai lapsen kuntouttamiseksi taikka lapsen huolenpidon järjestämiseksi väliaikaisesti huoltajan tai sen henkilön sairauden vuoksi, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on. Lasta ei voida kuitenkaan sijoittaa avohuollon tukitoimena, jos 40 §:n mukaiset huostaanoton edellytykset täyttyvät.

Mikäli huoltaja, jonka luona lapsi ei pääasiallisesti asu, vastustaa sijoitusta avohuollon tukitoimena, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on ratkaistava asia lapsen edun mukaisella tavalla. Mikäli 15 vuotta täyttänyt lapsi itse pyytää sijoitusta avohuol-

lon tukitoimena, mutta hänen huoltajansa sitä vastustaa, on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ratkaistava asia lapsen edun mukaisella tavalla.

Sijoituksesta päätettäessä on määriteltävä sijoituksen tavoitteet ja arvioitu kesto. Kun lapsi on sijoitettu 2 momentin mukaisesti yksin, sijoituksen jatkamisen tarpeellisuus ja sen vaihtoehdot on arvioitava viimeistään kolmen kuukauden kuluttua sijoituksen alkamisesta. Jos sijoitusta jatketaan, arviointi on tehtävä kolmen kuukauden välein. Arvioinnin yhteydessä on selvítettävä myös mahdollinen huostaanoton tarve.

8 luku

Lapsen kiireellinen sijoitus

38 §

Lapsen kiireellinen sijoitus

Jos lapsi on jäljempänä 40 §:ssä mainitusta syystä välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa, voidaan hänet sijoittaa kiireellisesti sijaiskotihoidon, ammatilliseen perhekotihoidon tai laitoshuoltoon taikka järjestää muulla tavoin hänen tarvitsemansa hoito ja huolto.

Kiireellisestä sijoituksesta päättää 13 §:n 2 momentissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä.

Kiireellisen sijoituksen aikana sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää lapsen asioista siten kuin 45 §:ssä säädetään.

39 §

Kiireellisen sijoituksen lakkaaminen

Kun peruste kiireelliselle sijoittamiselle on lakannut tai sijoitus on rauennut, 13 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettun sosiaalityöntekijän on välittömästi tehtävä päätös sijoituksen lakkaamisesta.

Kiireellinen sijoitus raukeaa, jollei hakemusta sijoituksen jatkamisesta ole 21 päivässä sijoituksen alkamisesta saatettu hallinto-oikeuden käsiteltäväksi. Jos huoltaja ja 12 vuotta täyttänyt lapsi ovat suostuneet kiireellisen sijoituksen jatkamiseen huostaanottopäätöksen valmistelemiseksi, kiireellinen sijoitus raukeaa kuitenkin vasta, jollei päätöstä huostaanotosta ole tehty 45 päivässä sijoituksen alkamisesta.

Hallinto-oikeus voi 1 momentissa tarkoitettun sosiaalityöntekijän hakemuksesta jatkaa kiireellistä sijoitusta ajan, joka on tarpeen huostaanottoasian valmistelemiseksi, kuitenkin enintään 60 päivää. Määräajan päätyttyä sijoitus raukeaa, jollei huostaanottoa koskevassa asiassa ole tehty 43 §:n 2 momentissa tarkoitettua hakemusta hallinto-oikeudelle.

Huostaanotto

40 §

Velvollisuus huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen

Lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos:

- 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai
- 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos:

- 1) 7 luvussa tarkoitetut toimet eivät ole tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi; ja
- 2) sijaishuollon arvioidaan olevan 4 §:n mukaisesti lapsen edun mukaista.

41 §

Huostaanoton valmistelu

Lapsen huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista koskevat asiat valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä yhteistyössä toisen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojeluun perehtyneen työntekijän kanssa. Valmistelutyön tukena tulee olla käytettävissä oikeudellista asiantuntemusta ja muuta lastensuojelun toteuttamisessa tarvittavaa asiantuntemusta.

Edellä 1 momentissa mainitulla sosiaalityöntekijällä on sen lisäksi, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 §:ssä säädetään sosiaalihuollon toimielimen tietojensaantioikeudesta, oikeus saada mainitussa säännöksessä tarkoitetuilta tahoilta lausunnot, jos niitä tarvitaan huostaanoton valmistelussa, huostaanotosta päätettäessä tai sijaishuoltoa järjestettäessä.

42 §

Lapsen mielipiteen selvittäminen ja asianosaisten kuuleminen

Ennen päätöstä lapsen huostaanotosta, sijaishuoltoon sijoittamisesta ja huostassapidon lopettamisesta on selvitettävä lapsen oma mielipide ja varattava hänelle mahdollisuus tulla kuulluksi 20 §:n mukaisesti.

Lapsen huoltajalle, vanhemmalle ja edunvalvojalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi 1 momentissa mainituissa asioissa siten kuin hallintolain 34 §:ssä säädetään. Lisäksi henkilölle, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on tai on välittömästi ennen asian valmistelua ollut, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain 34 §:n mukaisesti huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista koskevassa asiassa ja hänen mie-

lipiteensä on selvitettävä sijaishuoltopaikan muuttamista ja huostassapidon lopettamista koskevassa asiassa.

Kuuleminen voidaan jättää suorittamatta, jos kuulematta jättämistä voidaan pitää perusteltuna lapsen ja kuultavan puuttuvan yhteydenpidon vuoksi, eikä kuulemisen voida olettaa olevan tarpeen asian selvittämiseksi, tai kuultavan asuin- tai olinpaikkaa ei voida kohtuullisin toimenpitein selvittää.

Henkilölle, jota on 2 momentissa mainitulla tavalla kuultava, on myös annettava tiedoksi lapsen huostaanottamista, sijaishuoltoon sijoittamista tai huostassapidon lopettamista koskeva päätös siten kuin hallintolaissa säädetään todisteellisesta tiedoksiannosta.

43 §

Päätöksenteko huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta

Huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista koskevan päätöksen tekee 13 §:n 1 momentin mukaan määräytyvä viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian, jos huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi ei vastusta päätöstä. Edellä mainittu viranhaltija tekee päätöksen myös silloin, jos asiassa ei ole voitu suorittaa kuulemista 42 §:n 3 momentissa manituista syistä.

Jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huoltajansa vastustaa huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista taikka jos mainitussa asiassa ei ole voitu suorittaa 42 §:n 2 momentissa edellytettyä kuulemista, asian ratkaisee hallinto-oikeus 13 §:n 1 momentin mukaan määräytyvän johtavan viranhaltijan hakemuksesta lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian.

Sijaishuoltopaikan muuttamista koskevan päätöksen tekee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

44 §

Hakemus hallinto-oikeudelle

Huostaanottoa ja siihen liittyvä sijaishuoltoon sijoittamista koskevan 43 §:n 2 momentissa mainitun viranhaltijan hakemuksen hallinto-oikeudelle tulee sisältää

- 1) vaatimukset ja niiden perustelut;
- 2) lasta koskeva 30 §:n mukainen asiakassuunnitelma;
- 3) selvitys 42 §:n mukaisesta mielipiteen selvittämisestä ja kuulemisesta;
- 4) tarvittaessa asiantuntijoiden lausunnot; sekä
- 5) mahdolliset muut päätöksentekoon vaikuttavat selvitykset ja asiakirjat.

Asiakassuunnitelma ja muut 1 momentissa mainitut asiakirjat voidaan tarvittaessa toimittaa erikseen, jos niitä ei ole hakemuksen kiireellisyydestä johtuen vielä voitu laatia.

45 §

Huostaanotetun lapsen huolto

Kun lapsi on otettu huostaan, sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, opetuksen ja terveydenhuollon järjestämisestä, val-

vonnasta ja muusta huolenpidosta sekä lapsen olinpaikasta, jollei huostaanotosta päättävä viranomainen toisin määrää.

Huostaanotosta päättävän viranomaisen tulee rajoittaa 1 momentissa tarkoitettua päätösvaltaa, jos se olisi huostaanoton tarkoitus huomioon ottaen ilmeisesti liiallinen.

Sosiaalihuollosta vastaava toimielin tai laitoksen johtaja päättää huostaanotetun lapsen ja tämän vanhempien sekä muiden lapselle läheisten henkilöiden välisestä yhteydenpidosta siten kuin 62 ja 63 §:ssä säädetään.

Käytettäessä 1 - 3 momenttien mukaista päätösvaltaa on pyrittävä hyvään yhteistoimintaan lapsen huoltajan ja vanhempien kanssa. Päätöstä tehtäessä on otettava huomioon lapsen etu ja huostaanoton tarkoitus.

46 §

Lapsen huollosta päättäminen huostassapidon aikana

Huostassapidon aikana tuomioistuin voi päättää siitä, kenelle lapsen huolto tai edunvalvonta on uskottava siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa tai holhoustoimesta annetussa laissa säädetään.

Sosiaalihuollosta vastaava toimielin voi maksaa lapsen ylläpidosta ja hoidosta aiheutuva korvausta sekä erityisistä syistä palkkiota perhehoitajalain mukaisesti perhehoitosopimuksen tehneille henkilöille ja tukea lapsen hoitoa ja kasvatusta muutoinkin myös sen jälkeen, kun lapsen huolto on vanhempien sijasta uskottu perhehoitosopimuksen tehneille henkilöille. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee, ennen kuin se tekee hakuksen tai antaa tuomioistuimelle selvityksen lapsen huollon siirtämisestä perhehoitosopimuksen tehneille henkilöille, pyrkiä sopimukseen heidän kanssaan tässä momentissa mainituista tukitoimista ja korvauksesta.

47 §

Huostassapidon kesto ja lakkaaminen

Huostaanotto on voimassa toistaiseksi. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava huostassapidon jatkamisen edellytykset asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä. Kun 40 §:n mukaista huostassapidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole, 13 §:n 1 momentin mukaan määräytyvän viranhaltijan tulee tehdä päätös huostassapidon lopettamisesta lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. Huostassapitoa ei kuitenkaan saa lopettaa, jos lopettaminen on selvästi vastoin lapsen etua.

Harkittaessa lapsen etua huostaanoton lopettamista koskevassa asiassa on otettava 4 §:n 2 momentissa mainitun lisäksi huomioon sijaishuollon kestoaika, lapsen ja sijaishuoltoantavan välillä vallitsevan suhteen laatu, lapsen ja hänen vanhempiansa välinen kanssakäyminen sekä lapsen mielipide.

Huostassapito lakkaa, kun lapsi täyttää 18 vuotta.

Huostaanottopäätöksen raukeaminen

Päätös huostaanotosta raukeaa, jollei sen täytäntöönpanoon ole ryhdytty kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun päätös on saanut lainvoiman.

10 Luku

Sijaishuolto**Sijaishuoltoa koskevat yleiset säännökset***Sijaishuolto*

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella.

Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää sijaiskotihoidona, ammatillisena perhekotihoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla.

Huostaanotettu lapsi voidaan sijoittaa väliaikaisesti enintään kuudeksi kuukaudeksi myös vanhempiensa tai muiden huoltajiensa hoidettavaksi ja kasvatettavaksi silloin, kun valmistellaan lapsen kotiin palaamista kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen, tai kun se on lapsen edun kannalta muusta syystä perusteltua.

Sijaishuoltopaikan valinta

Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä hoidon jatkuvuuteen. Lisäksi tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen sisaruussuhteet ja lapsen etninen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta.

Sijaishuoltoon sijoittamisen yhteydessä lapsen terveydentila tulee tutkia, ellei sitä ole tehty kuuden kuukauden aikana ennen sijoitusta.

Yhteistyö sijaishuollon aikana

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän sekä lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sijaishuollossa vastaavan työntekijän tulee olla yhteistyössä sijaishuoltoon sijoitetun lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa lapsen huollon jatkuvuuden turvaamiseksi.

Sijaishuoltoon sijoitetun lapsen huoltoon liittyvissä kysymyksissä on lisäksi selvittävää sijaiskodin tai ammatillisen perhekodin taikka lastensuojelulaitoksen edustajan mielipide, jollei mielipiteen selvittäminen asian ratkaisemisen kannalta ole tarpeetonta.

Lapsen asema sijaishuollossa

52 §

Tietojen antaminen lapselle ja mahdollisuus henkilökohtaiseen keskusteluun

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava siitä, että sijaishuollossa olevalle lapselle selvitetään hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla asiakirjojen ja muun aineiston perusteella, miksi hänet on otettu huostaan sekä selostettava niitä toimia, joihin hänen asiassaan on ryhdytty tai joihin aiotaan ryhtyä.

Lapselle on järjestettävä asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää ja keskustella häntä itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista.

53 §

Ihmissuhteet ja yhteydenpito

Sijaishuollossa lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä vastaanottamalla vieraita tai vierailemalla sijaishuoltoapaikan ulkopuolella sekä pitää heihin muuten yhteyttä käyttämällä puhelinta tai lähettämällä ja vastaanottamalla kirjeitä tai niihin rinnastettavia muita luottamuksellisia viestejä taikka muita lähetyksiä.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiensa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa. Lapsen sijaishuolto on järjestettävä niin, että sijoituspaikan etäisyys ei ole este yhteydenpidolle lapselle läheisiin henkilöihin.

54 §

Käyttövarat

Kun lapsi tai nuori on sijoitettu kodin ulkopuolelle sijoitusta avohuollon tukitoimena, sijaishuoltoa tai jälkihuoltoa koskevien säännösten mukaisesti, kunnan on huolehdittava, että hänen opintojaan, harrastuksiaan ja henkilökohtaisia tarpeitaan tuetaan tarvittaessa taloudellisesti.

Edellä 1 momentissa mainitun taloudellisen tuen lisäksi lapselle tai nuorelle on hänen omaan käyttöönsä annettava kalenterikuukaudessa käyttövaroja iästä ja kasvuympäristöstä riippuen seuraavasti:

- 1) alle 15-vuotiaalle lapselle määrä, joka vastaa hänen yksilöllistä tarvettaan; ja

- 2) 15 vuotta täyttäneelle lapselle tai nuorelle vähintään määrä, joka vastaa yhtä kolmasosaa elatusturvalain (671/1998) 7 §:ssä säädetystä yhdelle lapselle suoritettavasta elatustuen määrästä.

Alaikäisellä on oikeus itse päättää 2 momentin perusteella maksettujen varojen käytöstä sen estämättä, mitä holhoustoimesta annetussa laissa säädetään.

Lapsen sijoituspaikan tulee pitää kirjaa lapselle annettujen käyttövarojen maksamisesta.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on annettava selvitys käyttövarojen maksamisesta sijoituksen päätyttyä ja huoltajan, edunvalvojan tai 15-vuotiaan lapsen sitä pyytessä myös sijoituksen aikana.

Sijaiskotihoito

55 §

Sijaiskoti

Sijaiskodilla tarkoitetaan perhehoitajalain mukaisen toimeksiantosopimuksen tehneen perhehoitajan antamaa lapsen hoitoa ja kasvatusta siten, että lapsi ja perhehoitaja asuvat yhteisessä kodissa. Itsenäistymässä oleva lapsi tai nuori voi kuitenkin asua sijaiskodin välittömässä läheisyydessä sijaitsevassa erillisessä asunnossa.

Sijaiskodissa voidaan samanaikaisesti hoitaa enintään neljää lasta mukaan luettuna perhehoitajan kanssa samassa taloudessa asuvat alle kouluikäiset lapset, jollei kyse ole hoidon antamisesta sisaruksille tai saman perheen jäsenille. Sijaiskotihoitoa antavalla perhehoitajalla on oltava perhehoitajalain 1 §:n 2 momentissa säädetty kelpoisuus.

Jos sijaiskodissa annettavasta hoidosta vastaa vähintään kaksi siellä asuvaa henkilöä, sijaiskodissa voidaan samanaikaisesti hoitaa enintään kuutta lasta mukaan luettuna hoitajien kanssa samassa taloudessa asuvat alle kouluikäiset lapset. Hoidosta ensisijaisesti vastaavalla perhehoitajalla on oltava tällöin perhehoitajalain 1 §:n 3 momentissa säädetty kelpoisuus ja toisella hoitajalla saman lain 1 §:n 2 momentissa säädetty kelpoisuus.

Sijaiskotihoitoon sovelletaan muutoin sosiaalihuoltolain 25 ja 26 §:ssä sekä perhehoitajalaissa säädettyjä toiminnan edellytyksiä.

Ammatillinen perhekotihoito

56 §

Ammatillinen perhekoti

Ammatillisella perhekodilla tarkoitetaan yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain (603/1996) mukaisen luvan saanutta perhekotia, jossa lasten kanssa yhteisessä kodissa asuu vähintään kaksi hoidosta ja kasvatuksesta vastaavaa henkilöä. Toisen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön on oltava yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain 4 §:ssä tarkoitettu vastuuhenkilö. Itsenäistymässä oleva lapsi

tai nuori voi kuitenkin asua perhekodin välittömässä läheisyydessä sijaitsevassa erillisessä asunnossa.

Ammatillisessa perhekodissa voidaan samanaikaisesti hoitaa enintään kuutta lasta, jollei kyse ole hoidon antamisesta sisaruksille tai saman perheen jäsenille. Enimmäismäärään luetaan mukaan perhekodissa asuvien hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa samassa taloudessa asuvat muut alle kouluikäiset lapset ja perhekodissa hoidettavat muut henkilöt.

Ammatillisessa perhekodissa tulee kahta hoidettavaa lasta kohden työskennellä vähintään yksi hoito- ja kasvatusvastuussa toimiva henkilö mukaan lukien vastuuhenkilö ja toinen perhekodissa asuva henkilö. Vastuuhenkilöllä on oltava sosiaalihuollon henkilöstön ammatillisista kelpoisuuksista annetun lain 10 §:n 4 momentissa säädetty kelpoisuus. Toisella perhekodissa asuvalla lasten hoidosta ja kasvatuksesta vastaavalla henkilöllä on oltava perhehoitajalain 1 §:n 2 momentissa säädetty kelpoisuus. Jos perhekodissa hoidetaan samanaikaisesti useampaa kuin neljää lasta, kolmannella hoidosta ja kasvatuksesta vastaavalla henkilöllä on oltava vähintään sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuksista annetun lain 8 §:ssä säädetty kelpoisuus.

Ammatillisessa perhekodissa tapahtuvaan sijaishuoltoon sovelletaan muutoin sosiaalihuoltolain 25 §:n 2 momentissa ja 26 §:n 2 momentissa sekä yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetussa laissa säädettyjä toiminnan edellytyksiä.

Laitoshuolto

57 §

Lastensuojelulaitokset

Lastensuojelulaitoksia, joissa voidaan järjestää tässä laissa tarkoitettua lapsen sijaishuoltoa sekä 37 §:n mukainen avohuollon sijoitus, ovat lastenkodit, nuorisokodit, koulukodit, vastaanottokodit, perhekotiyhdistykset, perhetukiyksiköt sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset.

58 §

Kasvuolot ja toimitilat

Lapsen hoidossa, kasvatuksessa ja kasvuolosten järjestämisessä tulee noudattaa, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:ssä on säädetty. Lapsen hoito ja kasvatusta on järjestettävä ja lasta kohdeltava siten, että hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.

Lastensuojelulaitoksessa on oltava riittävät ja asianmukaiset toimitilat ja toimintavälineet.

Laitoksessa voi olla yksi tai useampi asuinyksikkö. Yksiköt voivat toimia myös toisistaan erillisinä. Samaan rakennukseen voi kuitenkin kuulua korkeintaan neljä asuinyksikköä.

Toimitiloista ja toimintavälineistä voidaan antaa tarkempia säännöksiä sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella.

59 §

Yhdessä hoidettavien lasten ja nuorten lukumäärä

Asuinyksikössä saadaan hoitaa yhdessä enintään kuutta lasta tai nuorta ja samaan rakennukseen sijoitettuna enintään 24:ää lasta tai nuorta.

Sen estämättä, mitä edellä 1 momentissa säädetään, voidaan 57 §:ssä tarkoitettussa perhetukiyksikössä ja kiireellisissä tapauksissa samassa pykälässä tarkoitettussa vastaanotokodissa hoitaa useampaakin lasta tai nuorta, jos lääninhallitus antaa siihen luvan. Henkilöstön lukumäärä on tällöin suhteutettava hoidettavien lasten tai nuorten lukumäärään, heidän tarvitsemaansa hoitoon ja huolenpitoon sekä toiminnan luonteeseen.

60 §

Henkilöstö

Lastensuojelulaitoksessa on oltava lasten ja nuorten tarvitsemaan huoltoon sekä hoitoon nähden riittävä määrä sosiaalihuollon ammatillista ja muuta henkilöstöä.

Asuinyksikössä tulee olla vähintään seitsemän hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää.

Asuinyksikön hoito- ja kasvatustehtävissä olevasta henkilöstöstä vähintään kolmella tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain 6 §:ssä tarkoitettu sosiaali- tai terveysalan koulutus. Muilla hoito- ja kasvatustehtävissä olevilla tulee olla vähintään sanotun lain 8 §:n mukainen sosiaali- ja terveysalan perustutkinto tai muu sitä vastaava tutkinto taikka nuorisotoimen tai kasvatustieteen soveltuva ammatillinen kelpoisuus. Laitoksen hoito- ja kasvatustehtävistä vastaavalla johtajalla tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuksista annetun lain 10 §:n 4 momentin mukainen kelpoisuus. Henkilöstön koulutusvaatimuksissa on otettava huomioon kunkin toimintayksikön asiakaskunnan erityistarpeet.

Lääninhallitus voi erityisestä syystä myöntää luvan tai hyväksyä valvovana viranomaisena poikkeamisen tämän pykälän säännöksistä, jos lasten ja nuorten hoito sekä kasvatustieteen soveltuva koulutus voidaan muutoin turvata. Henkilöstön lukumäärä ja kelpoisuudet on tällöin suhteutettava yksikön toiminnan luonteeseen.

11 luku

Rajoitustoimenpiteet

61 §

Säännösten soveltamisala

Tämän luvun 62 ja 63 §:ää sovelletaan sekä sijaiskotihoidon ja ammatillisena perhehoitona että laitoshuollon järjestetyssä sijaishuollossa ja 64—74 §:ää ainoastaan laitoshuoltona järjestettävässä sijaishuollossa.

Tämän luvun säännöksiä, jotka koskevat lastensuojelulaitoksen johtajalle tai muulle henkilöstölle annettua rajoitustoimivaltaa sovelletaan kaikissa 57 §:ssä tarkoitetuissa lastensuojelulaitoksissa riippumatta siitä kuuluuko mainittu henkilöstö virkasuhteiseen tai muuhun henkilökuntaan, jollei erikseen lailla toisin säädetä. Muun kuin virkasuhteisen henkilön rikosoikeudellisesta virkavastuusta rajoitustoimivallan käytössä säädetään rikoslain (39/1889) 40 luvun 12 §:ssä.

62 §

Yhteydenpidon rajoittaminen

Sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiansa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin saadaan 63 §:ssä tarkoitetulla päätöksellä rajoittaa, jos yhteydenpidosta ei ole voitu 30 §:ssä tarkoitetussa asiakassuunnitelmassa tai erityisestä syystä muutoin sopia lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheistensä kanssa, ja jos:

- 1) yhteydenpito vaarantaa lapsen sijaishuollon tarkoituksen toteuttamisen ja rajoittaminen on lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätöntä; tai
- 2) yhteydenpidosta on vaaraa lapsen hengelle, terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle; tai
- 3) rajoittaminen on välttämätöntä vanhempien tai perheen muiden lasten, sijaiskodin tai ammatillisen perhekodin taikka laitoksen muiden lasten tai henkilöstön turvallisuuden vuoksi; taikka
- 4) 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa yhteydenpitoa. Sama koskee myös 12 vuotta nuorempaa lasta, jos hän on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota.

Edellä 1 momentissa tarkoitetuin edellytyksin saadaan:

- 1) rajoittaa lapsen oikeutta tavata vanhempiaan tai muita läheisiään;
- 2) rajoittaa lapsen oikeutta pitää yhteyttä läheisiinsä puhelimitse tai muita yhteydenpidon välineitä käyttäen;
- 3) lukea ja pidättää lapsen lähettämä tai hänelle osoitettu yksittäinen kirje tai siihen rinnastettava muu luottamuksellinen viesti tai tarkastaa ja pidättää muu lähetys; sekä
- 4) ottaa rajoituksen ajaksi sijaishuoltopaikan haltuun lapsen hallussa olevat yhteydenpitoon käytettävät laitteet ja välineet tai rajoittaa niiden käyttöä.

Edellä 1 momentissa mainituin edellytyksin voidaan lapsen olinpaikka huostassapidon aikana jättää ilmaisematta vanhemmille ja huoltajille.

Edellä 1 - 3 momentissa tarkoitettua yhteydenpidon rajoittamista voidaan käyttää vain siinä määrin, kuin kussakin tapauksessa on laissa säädetyn tarkoituksen saavuttamiseksi välttämätöntä. Pidätetyt kirjeet tai muut luottamukselliset viestit on säilytettävä erillään muista lasta koskevista asiakirjoista siten, että ne ovat vain 63 §:n 2 momentissa tarkoitettujen tahojen luettavissa.

63 §

Yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös

Edellä 62 §:n 1 ja 3 momentissa tarkoitettua yhteydenpidon rajoittamisesta on tehtävä päätös, jonka tulee olla määräaikainen, enintään yksi vuosi kerrallaan. Päätöksessä on

mainittava rajoituksen syy, henkilöt joihin rajoitus kohdistuu, millaista yhteydenpitoa rajoitus koskee ja missä laajuudessa rajoitus toteutetaan.

Yhteydenpidon rajoittamisesta tekee päätöksen sosiaalihuollosta vastaava toimielin. Lyhytaikaisesta, enintään 30 vuorokautta kestävästä 62 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettusta rajoittamisesta voi kuitenkin päättää myös lastensuojelulaitoksen johtaja. Jos rajoittamista on tarpeen jatkaa tai se on alun perin tarpeen määrätä 30 vuorokautta pidemmäksi, päättää asiasta toimielin. Yhteydenpidon rajoitus on poistettava heti, kun se ei enää ole 62 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla tarpeellinen.

64 §

Rajoitustoimenpiteiden käyttämisen yleiset edellytykset

Laitoshuoltona järjestettävän sijaishuollon aikana lapsen saa tämän lain 65 - 73 §:n nojalla kohdistaa rajoitustoimenpiteitä vain siinä määrin kuin huostaanoton tarkoituksen toteuttaminen, lapsen oma tai toisen henkilön terveys tai turvallisuus taikka muun mainituissa säännöksissä säädetyn edun turvaaminen välttämättä vaatii. Toimenpiteet on toteutettava mahdollisimman turvallisesti ja lapsen ihmisarvoa kunnioittaen.

65 §

Aineiden ja esineiden haltuunotto

Jos lapsella on hallussaan päihtymistarkoituksessa käytettävää ainetta tai tällaisen aineen käyttöön erityisesti soveltuvia välineitä, ne on otettava laitoksen haltuun. Samoin on otettava laitoksen haltuun lapsella olevat aineet tai esineet, jotka on tarkoitettu lapsen itsensä tai toisen henkilön vahingoittamiseen. Laitoksen haltuun saadaan ottaa aineet tai esineet, jotka ominaisuuksiensa puolesta soveltuvat vaarantamaan lapsen omaa tai toisen henkilön henkeä, terveyttä tai turvallisuutta tai vahingoittamaan omaisuutta, jos on todennäköistä, että lapsi käyttää aineita tai esineitä tämän säännöksen tarkoittamalla tavalla. Haltuun otetun omaisuuden luovuttamiseen tai hävittämiseen sovelletaan, mitä muussa laissa säädetään. Alkoholilaisissa (1143/1994) tarkoitettua alkoholijuoman tai muun alkoholipitoisen aineen sekä lain 34 §:n 5 momentissa tarkoitettua juoman hävittämisestä säädetään alkoholilain 60 §:ssä. Haltuun otettu omaisuus on sijaishuollon päättyessä laitoksessa palautettava lapselle, jollei omaisuuden palauttamisesta tai hävittämisestä muussa laissa toisin säädetä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettua haltuunoton voi tehdä laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Asiasta on viipymättä ilmoitettava johtajalle tai hänen määräämälleen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalla henkilöllä, jonka tulee tehdä haltuunotosta päätös, jollei omaisuutta palauteta.

Laitoksen haltuun saadaan lisäksi ottaa lapsella olevat lapsen oman tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä tai laitoksen yleistä järjestystä todennäköisesti vakavasti haittaavat muut kuin 1 momentissa tarkoitettua aineet ja esineet. Haltuunotosta tekee päätöksen laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Toimenpidettä ei saa jatkaa pidempään kuin se säännöksessä mainitusta syystä ja lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta on välttämätöntä.

Henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus

Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on vaatteissaan tai muutoin yllään 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, hänelle saadaan asian tutkimiseksi tehdä henkilöntarkastus. Tarkastuksen tekee laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Tarkastus on tehtävä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ollessa, jollei erityisestä syystä muuta johdu. Tarkastuksen tekijän ja siinä läsnä olevan henkilön on oltava lapsen kanssa samaa sukupuolta, jollei kyseessä ole terveydenhuollon ammattihenkilö.

Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsi on käyttänyt 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja päihdyttäviä aineita, häneen saadaan kohdistaa henkilönkatsastus, joka voi käsittää puhalluskokeen suorittamisen tai veri-, hius-, virtsa- tai sylkinäytteen ottamisen. Katsastuksen toimittamisesta päättää ja katsastuksen toimittaa laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö tai muu tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon omaava henkilö. Katsastus tulee toimittaa niin, ettei siitä aiheudu tarpeetonta haittaa lapselle.

Jos henkilönkatsastuksen toimittaa muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö, läsnä on oltava laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva toinen henkilö tai muu tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon omaava henkilö. Verinäytteen saa ottaa vain terveydenhuollon ammattihenkilö. Katsastusta ei saa toimittaa eikä siinä olla läsnä lapsen kanssa eri sukupuolta oleva henkilö, jollei kyseessä ole terveydenhuollon ammattihenkilö.

Edellä 1 ja 3 momentissa säädetyn estämättä henkilöntarkastuksen tai henkilönkatsastuksen suorittava ja siinä läsnä oleva henkilö voi kuitenkin olla eri sukupuolta kuin lapsi, jos toimenpiteen suorittaminen välittömästi on välttämätöntä lapsen tai toisen henkilön turvallisuuden varmistamiseksi.

Omaisuuuden ja lähetysten tarkastaminen. Lähetysten luovuttamatta jättäminen

Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on hallussaan 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä saadaan hänen käytössään olevat tilat tai hallussaan oleva omaisuus tarkastaa.

Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapselle osoitettu kirje tai siihen rinnastettava muu luottamuksellinen viesti taikka muu lähetys sisältää 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, saadaan lähetyksen sisältö tarkastaa kirjettä tai muuta luottamuksellista viestiä lukematta.

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitettua tarkastamisesta päättää ja tarkastamisen tekee laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Tarkastaminen on tehtävä lapsen ja laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ollessa. Lapsen käytössä olevat tilat tai hallussa oleva omaisuus voidaan kuitenkin erityisestä syystä tarkastaa myös lapsen tai toisen henkilön läsnä olematta. Lapselle tulee selvittää tarkastuksen syy.

Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on lisäksi oikeus erityisestä syystä tehdä päätös siitä, että 2 momentissa tarkoitettu viesti on jätettävä kokonaan tai osaksi toimittamatta tai muu lähetys kokonaan tai osaksi luovuttamatta lapselle, jos viestin tai lähetyn sisällön voidaan olosuhteet kokonaisuutena huomioiden perustellusti arvioida vakavasti vaarantavan lapsen tai toisen henkilön henkeä, terveyttä, turvallisuutta tai kehitystä. Lähetys on viipymättä toimitettava toimielimelle päätöksentekoa varten.

68 §

Kiinnipitäminen

Laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi lapsen rauhoittamiseksi pitää kiinni lapsesta, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita ja kiinnipitäminen on lapsen oman tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden välittömän vaarantumisen vuoksi taikka omaisuuden merkittävän vahingoittamisen estämiseksi välttämätöntä. Kiinnipitäminen on oltava luonteeltaan hoidollista ja huollollista sekä kokonaisuutena arvioiden puolustettavaa, kun otetaan huomioon lapsen käyttäytyminen ja tilanne muutoinkin. Kiinnipitäminen voi pitää sisällään myös lapsen siirtämisen. Kiinnipitäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä.

Kiinnipitämisestä on siihen turvautuneen henkilön annettava laitoksen johtajalle kirjallinen selvitys. Laitoksen johtajan turvautuessa kiinnipitämiseen on selvitys annettava sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle.

Kiinnipitämisen liioittelusta säädetään rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä.

69 §

Liikkumisvapauden rajoittaminen

Lapselle saadaan, jos se on hänen huoltonsa kannalta välttämätöntä ja jos se on lapsen edun mukaista, asettaa määräajaksi kielto poistua laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asuinyksikön tiloista, jos:

- 1) lapsi on otettu huostaan sillä perusteella, että hän on vaarantanut vakavasti terveytensä tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin verrattavalla käyttäytymisellään; tai
- 2) lapsi laitoksessa käyttäytyy 1 kohdassa mainitulla tavalla; tai
- 3) rajoitus on lapsen hoidon tai huollon kannalta muutoin tarpeen lapsen suojelemiseksi häntä itseään vakavasti vahingoittavalta käyttäytymiseltä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu rajoittaminen ei saa ilman uutta päätöstä jatkua yli seitsemää vuorokautta. Yhtäjaksoisesti rajoittaminen saa jatkua enintään 30 vuorokautta. Rajoittamista ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen hoito ja kasvatus välttämättä edellyttää. Toimenpide on myös lopetettava heti, kun se ei enää ole 1 momentin tarkoittamalla tavalla välttämätön.

Laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi päättää yhteensä enintään seitsemän vuorokautta kestävästä rajoittamisesta. Tätä pidemmästä yhteensä enintään 30 vuorokautta kestävästä rajoittamisesta

tekee päätöksen sosiaalihuollosta vastaava toimielin. Asiasta on viipymättä ilmoitettava toimielimelle päätöksen tekemistä varten.

70 §

Eristäminen

Lapsi saadaan eristää laitoksen muista lapsista, jos hän käyttäytymisensä perusteella on vaaraksi itselleen tai muille taikka, jos eristäminen on muusta erityisen perustellusta syystä lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä. Eristämistä ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen huolenpito ja hoito välttämättä edellyttää. Eristämistä ei saa ilman uutta päätöstä jatkaa yhtäjaksoisesti yli 24 tuntia. Eristäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä.

Eristämisestä tekee päätöksen laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Eristämisen tulee tapahtua laitoksen hoito- ja kasvatushenkilöstön jatkuvan huolenpidon alaisena. Kun lapsi on määrätty eristettäväksi, on samalla määrättävä, kenen tehtävänä on huolehtia lapsen turvallisuudesta. Lapsen olosuhteet eristämisen aikana on järjestettävä niin, että lapsi saa riittävän huolenpidon ja hoidon sekä mahdollisuuden keskustella hoitajan kanssa.

Eristämistä voidaan välittömästi jatkaa uudella päätöksellä vain, jos 1 momentissa säädetty eristämisen edellytykset ovat edelleen olemassa. Edellytyksenä on lisäksi, ettei lapsen hoitoa ole edelleenkaan tarkoituksenmukaista tai mahdollista järjestää muulla tavalla. Tällöinkään eristämisen pisin kokonaisaika ei saa ylittää 48 tuntia.

Ennen eristämisen jatkamista koskevan päätöksen tekemistä on lapselle suoritettava lääkärintarkastus, mikäli se ei ole ilmeisen tarpeetonta. Tarvittaessa lääkärintarkastus tulee suorittaa myös eristämisen alkaessa tai eristämisen aikana.

Laitoksen johtajan tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan henkilön tulee viipymättä ilmoittaa eristämisestä tai sen jatkamisesta sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle.

71 §

Eriyinen huolenpito

Eriyisellä huolenpidolla tarkoitetaan sijaishuollossa olevalle lapselle lastensuojelulaitoksessa järjestettävää erityistä, moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa, jonka aikana lapsen liikkumisvapautta voidaan hänen hoitonsa ja huolenpitonsa edellyttämässä laajuudessa rajoittaa siten kuin jäljempänä 72 ja 73 §:ssä säädetään.

72 §

Eriyisen huolenpidon järjestäminen

Lapselle voidaan sijaishuollon aikana, jos hänen erittäin tärkeä yksityinen etunsa sitä välttämättä vaatii, järjestää erityistä huolenpitoa vakavan päihde- tai rikoskierteen katkaisemiseksi tai kun lapsen oma käyttäytyminen muutoin vakavasti vaarantaa hänen henkeään, terveyttään tai kehitystään. Eriyisen huolenpidon tavoitteena on katkaista lapsen häntä itseään vahingoittava käyttäytyminen ja mahdollista lapselle annettava ko-

konaisvaltainen huolenpito. Edellytyksenä on lisäksi, että sijaishuoltoa ei ole lapsen hoidon ja huolenpidon tarve huomioon ottaen mahdollista järjestää muulla tavoin.

Päätöksen erityisen huolenpidon järjestämisestä tekee sosiaalihuollosta vastaava toimielin. Päätöksentekoon ei sovelleta sosiaalihuoltolain 12 §:n 1 momenttia. Päätöksen on perustuttava erityisen huolenpidon järjestämistä varten tehtyyn lapsen tilanteen moniammatilliseen arvioon, joka perustuu kasvatukselliseen, sosiaalityön, psykologiseen ja lääketieteelliseen asiantuntemukseen.

Erityistä huolenpitoa voidaan järjestää enintään 30 vuorokauden ajan. Määräaika laskeaan erityisen huolenpidon tosiasiallisesta aloittamisesta. Päätös erityisen huolenpidon järjestämisestä raukeaa, jollei täytäntöönpanoa ole voitu aloittaa 90 vuorokauden kuluessa päätöksen tekemisestä. Erityistä huolenpitoa voidaan erittäin painavasta syystä jatkaa enintään 60 vuorokaudella, mikäli lapsen sijaishuollon järjestäminen sitä 1 momentissa mainituin perustein edelleen välttämättä vaatii. Erityinen huolenpito on lopetettava välittömästi, jos se osoittautuu tehottomaksi sille asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi tai kun sen tarvetta ei enää ole.

73 §

Erityisen huolenpidon toimeenpano

Erityistä huolenpitoa voidaan järjestää lastensuojelulaitoksessa, jonka käytettävissä on erityisen huolenpidon järjestämiseksi riittävä kasvatuksellinen, sosiaalityön, psykologinen ja lääketieteellinen asiantuntemus. Laitoksessa tulee olla toiminnan edellyttämä tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon omaava henkilöstö ja erityisen huolenpidon järjestämiseksi terveydellisiltä ja muilta olosuhteiltaan asianmukaiset tilat. Erityisen huolenpidon ajan lasta voidaan estää poistumasta näistä tiloista ilman lupaa tai valvontaa.

Erityisen huolenpidon aikana on 1 momentissa tarkoitetun asiantuntemuksen omaavien henkilöiden tavattava säännöllisesti lasta sekä osallistuttava lapsen erityisen huolenpidon suunnitteluun, toimeenpanoon ja arviointiin. Erityisen huolenpidon aikana lapselle on lisäksi tehtävä tarvittavat lääkärintarkastukset. Niistä ja muista erityisen huolenpidon toteuttamista koskevista toimenpiteistä ja niiden vaikutuksesta lapseen ja hänen tilanteeseensa sekä lapsen vastaisen sijaishuollon järjestämiseen on erityisen huolenpidon aikana pidettävä kirjaa. Kirjauksen sisällöstä voidaan tarvittaessa säätää tarkemmin sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asetuksella.

Lasta koskeva asiakassuunnitelma on tarkistettava erityisen huolenpidon päättyessä.

74 §

Rajoitustoimenpiteiden kirjaaminen. Vaikutus asiakassuunnitelmaan sekä hoito- ja kasvatussuunnitelmaan

Lain 65—70 §:ssä tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden käytön seurannan ja valvonnan turvaamiseksi on lastensuojelulaitoksen asianmukaisesti kirjattava käyttämänsä rajoitustoimenpiteet. Kirjaamisen tulee sisältää rajoitustoimenpiteen kuvaus, toimenpiteen peruste ja kesto, toimenpiteestä päättäneen, sen käytännössä toteuttaneen ja siinä läsnä olleen henkilön nimi sekä tarvittaessa 66 §:n 1 momentissa ja 67 §:n 3 momentissa tarkoi-

tettu erityinen syy. Lisäksi on mainittava toimenpiteen mahdollinen vaikutus hoito- ja kasvatussuunnitelmaan. Kirjaamisessa on myös mainittava, miten lasta on kuultu ennen rajoitustoimenpiteestä päättämistä tai sen toteuttamista ja lapsen mielipide asiasta. Kirjaamisen sisällöstä voidaan tarvittaessa säätää tarkemmin sosiaali- ja terveystieteiden asetuksella.

Lasta koskevaa asiakassuunnitelmaa tarkistettaessa tulee erityisesti arvioida lapsen kohdistettujen rajoitustoimenpiteiden tavoitteiden toteutumista ja niiden vaikutusta huoltosuunnitelmaan. Jos tarvetta asiakassuunnitelman välittömään tarkistamiseen ilmenee, laitoksen johtajan tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan henkilön tulee viipymättä ilmoittaa asiasta sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle.

Lapsen kanssa tulee riittävästi keskustella häneen kohdistettujen rajoitustoimenpiteiden syistä ja mahdollisista vaikutuksista hoito- ja kasvatussuunnitelmaan ja asiakassuunnitelmaan.

12 Luku

Jälkihuolto

75 §

Lapsen ja nuoren oikeus jälkihuoltoon

Sijaishuollon tai vähintään puoli vuotta kestäneen 37 §:n mukaisen sijoituksen avohuollon tukitoimena päättymisen jälkeen sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle tämän luvun mukainen jälkihuolto. Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle.

Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy, kun 1 momentissa tarkoitetun kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisestä on kulunut viisi vuotta, jos lastensuojelun tarve ei ole tänä aikana jatkunut. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta.

76 §

Jälkihuollon sisältö

Kunnan on järjestettävä jälkihuolto lapsen tai nuoren tuen tarpeeseen perustuvan 30 §:n 4 momentissa tarkoitetun asiakassuunnitelman mukaisesti tukemalla lasta tai nuorta sekä hänen vanhempiaan ja huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on siten kuten tämän lain avohuollon tukitoimia koskevassa 7 luvussa, perhehoitajien tukemista huollon siirron jälkeen koskevassa 46 §:n 2 momentissa, yhteydenpitoa koskevassa 53 §:ssä sekä tässä luvussa säädetään.

Nuoren jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän on laadittava yhdessä nuoren kanssa suunnitelma, jossa kuvataan jälkihuollon päättymisen jälkeen nuoren käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet.

Itsenäistymisvarat

Kun lapsi tai nuori on sijoitettu kodin ulkopuolelle sijoitusta avohuollon tukitoimena, sijaishuoltoa tai jälkihuoltoa koskevien säännösten mukaisesti, hänen itsenäistymistään varten on kalenterikuukausittain varattava määrä, joka vastaa vähintään 40 prosenttia hänen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitettuja jatkuvista tuloistaan, korvauksistaan tai saamisistaan. Määrää laskettaessa ei lapsilisää kuitenkaan oteta huomioon.

Jollei lapsella tai nuorella ole sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitettuja tuloja, korvauksia tai saamia taikka jos ne ovat riittämättömät, sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on tuettava sijoituksen päättyessä itsenäistymässä olevaa nuorta asumiseen, koulutukseen ja muuhun itsenäistymiseen liittyvissä menoissa itsenäistymisvaroilla, joiden määrä on enintään yhtä suuri kuin perhehoitajalle maksettavasta palkkiosta ja korvauksesta annetun asetuksen (420/92) 3 §:ssä tarkoitettu käynnistämiskorvauksen enimmäismäärä.

Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää itsenäistymisvarojen maksamisen ajankohdasta. Itsenäistymisvarat on annettava lapselle tai itsenäistymässä olevalle nuorelle jälkihuollon päättyessä tai viimeistään hänen täyttäessään 21 vuotta.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on annettava selvitys itsenäistymisvarojen kertymisestä ja maksamisesta sijoituksen päättyttyä ja huoltajan, edunvalvojan tai 15-vuotiaan lapsen sitä pyytäessä myös sijoituksen aikana.

13 luku

Valvonta*Kunnan ilmoitus sijoitettavasta lapsesta*

Tämän lain 16 §:n 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa, joissa lapsi on sijoitettu jonkin muun kuin sijoituksen tehneen kunnan alueelle, sijoittajakunnan tulee ilmoittaa tarvittavien lapsen palvelujen ja tukitoimien järjestämiseksi sekä sijaishuoltopaikan valvonnan toteuttamiseksi lapsen sijoituksesta sijoituskunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jonka on pidettävä rekisteriä alueelleen sijoitetuista lapsista.

Sijaishuollon valvonta

Sijoittajakunnan tehtävänä on valvoa, että lapsen sijoitus sijaiskotiin, ammatilliseen perhekotiin tai laitoshuoltoon toteutuu tämän lain mukaisesti ja lapsi saa sijoituksen aikana ne tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet, jotka sijoituskunnan on 16 §:n 2 ja 3 momentin mukaisesti järjestettävä.

Sijaiskodin, ammatillisen perhekodin ja lastensuojelulaitoksen toimintaa valvovat lisäksi asianomaisen sijaishuoltopaikan sijaintikunta ja lääninhallitus. Valvontaa toteuttaessaan niiden tulee toimia yhteistyössä 1 momentissa mainitun sijoittajakunnan kanssa.

Jos lapsen sijoittanut kunta havaitsee sijaishuoltopaikan toiminnassa epäkohtia tai puutteita, sen tulee salassapitovelvoitteiden estämättä ilmoittaa asiasta viipymättä 2 momentissa tarkoitetuille sijaintikunnalle ja lääninhallitukselle sekä tiedossaan oleville muille lapsia samaan sijaishuoltopaikkaan sijoittaneille kunnille.

Kun lääninhallitus saa tiedon sijaiskodissa, ammatillisessa perhekodissa tai lastensuojelulaitoksessa tai niiden toiminnassa havaituista puutteista, sen tulee asian selvittämiseksi tarvittaessa kutsua koolle sijaintikunnan ja sijoittajakuntien sekä kyseessä olevan sijaishuoltopaikan edustajat. Lääninhallituksen tulee lisäksi tarvittaessa suorittaa tarkastus sijaishuoltopaikassa yhteistyössä edellä mainittujen tahojen kanssa. Tarkastuksesta tulee laatia pöytäkirja, joka toimitetaan kaikille edellä mainituille tahoille.

80 §

Lääninhallituksen suorittama muu valvonta

Lääninhallituksen on seurattava lastensuojelulaitosten toimintaa edellä 79 §:ssä säädetyn lisäksi omasta aloitteestaan tapahtuvien tarkastuskäyntien avulla ja erityisesti valvottava tämän lain 11 luvun nojalla tapahtuvaa rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Lääninhallitus voi valvontaa toteuttaessaan varata lapselle tilaisuuden luottamukselliseen keskusteluun lääninhallituksen edustajan kanssa.

Yksityisen lastensuojelulaitoksen perustamiseen, laajentamiseen ja toiminnan olennaiseen muuttamiseen antaa luvan lääninhallitus. Luvan antamisesta ja lääninhallituksen suorittamasta yksityisen laitoksen valvonnasta säädetään yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetussa laissa.

81 §

Yksityisesti sijoitettujen lasten hoidon valvonta

Lapsesta, jonka muu kuin sosiaalihuollosta vastaava toimielin on sijoittanut pysyväisluonteisesti yksityiskotiin, on viipymättä ilmoitettava sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Ilmoituksen on velvollinen tekemään sekä lapsen huoltaja että henkilö, jonka hoitoon lapsi on sijoitettu. Ilmoituksen sisällöstä voidaan säätää sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asetuksella.

Ilmoituksen saatuaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on selvitettävä sopiiko yksityiskoti olosuhteiltaan lapsen hoitoon ja kasvatukseen, kykeneekö lapsen luokseen ottanut henkilö huolehtimaan lapsesta sekä onko sijoitus lapsen edun mukainen. Sijoituksen hyväksymisestä on tehtävä päätös.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on selvitettävä lapsen hoitoonsa ottaneelle henkilölle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä tuettava tarvittaessa hoitajaa järjestämällä tarpeelliset 7 luvun mukaiset tukitoimet lapsen hoidon ja kasvatuksen edistämiseksi.

Edellä 2 momentissa mainittuja edellytyksiä sijoituksen jatkumiselle ja 3 momentin mukaisten tukitoimien tarvetta on tarpeen mukaan seurattava. Kunnan on pidettävä rekisteriä kunnassa yksityisesti sijoitetuista lapsista.

Jos yksityiskoti tai siinä annettu hoito ja kasvatustodetaan sopimattomaksi tai puutteelliseksi, sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on yritettävä saada aikaan korjaus. Jollei korjausta saada aikaan, toimielin voi kieltää lapsen pitämisen tässä yksityiskodissa. Toimielimen on tällöin huolehdittava, että lapsen huolto järjestetään hänen etunsa ja tarpeidensa mukaan.

14 luku

Oikeudenkäyntiä koskevia säännöksiä

82 §

Oikeudenkäyntiä koskevat yleiset säännökset

Oikeudenkäynnistä tässä laissa tarkoitetuissa asioissa on voimassa, mitä hallintolainkäyttölaissa (586/1996) on säädetty, jollei tässä laissa toisin säädetä.

83 §

Väliaikainen määräys

Huostaanottoa koskevassa hakemusasiassa hallinto-oikeus voi antaa väliaikaisen määräyksen siitä, miten lapsen hoito ja kasvatustodetaan oikeudenkäynnin aikana järjestettäväksi. Määräys voidaan antaa asianosaisia enempää kuulematta, jos asiaa ei voida viivyttää. Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes hallinto-oikeus antaa huostaanottoasiassa päätöksen, jollei määräystä sitä ennen peruuteta tai muuteta.

84 §

Rajoitettu suullinen käsittely hallinto-oikeudessa

Huostaanottoa koskevan hakemusasian tultua vireille hallinto-oikeus voi järjestää hallintolainkäyttölain 37 §:n 3 momentissa säädetyn, rajoitetun suullisen käsittelyn selvittämiseksi asianosaisten vaatimukset ja niiden perusteet viranomaisen hakemuksen suhteen. Käsittelyssä on tarkoitus erityisesti selvittää, mistä asianosaiset ja hakemuksen tehnyt viranomainen ovat erimielisiä sekä mitä todisteita hakemuksen hyväksymisen tueksi ja hakemuksen hylkäämiseksi on esitettävissä.

Hakemusasian käsittely voi jatkua rajoitetun suullisen käsittelyn jälkeen kirjallisena käsittelynä tai asiassa voidaan järjestää suullinen käsittely siten kuin hallintolainkäyttölain 37 §:n 1 momentissa säädetään.

85 §

Yhden hallinto-oikeustuomarin päätös- ja toimivalta

Yksi hallinto-oikeuden tuomari voi tehdä hallinto-oikeuden päätöksen

- 1) edellä 39 §:n 3 momentissa tarkoitettussa kiireellisen sijoituksen määräajan jatkamisesta koskevassa asiassa; ja
- 2) edellä 83 §:ssä tarkoitettussa väliaikaisen määräyksen antamista koskevassa asiassa.

Lisäksi yksi hallinto-oikeustuomari voi järjestää 84 §:ssä tarkoitetun rajoitetun suullisen käsittelyn, jos käsittelyssä ei oteta vastaan suullista todistelua.

86 §

Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Kun tuomioistuin käsittelee lastensuojeluasiaa, se voi kuulla alle 15-vuotiasta lasta tuomioistuimessa, jos tämä on välttämätöntä asian ratkaisemisen kannalta. Kuuleminen voi tapahtua vain, jos lapsi tähän suostuu ja on ilmeistä, että kuulemisesta ei saata aiheutua lapselle haittaa.

Lapsen kuuleminen voi tapahtua kirjallisesti tai suullisesti. Lapsen suullinen kuuleminen voi tapahtua tuomioistuimen istunnossa tai muulla tuomioistuimen harkitsemalla tavalla. Alle 15-vuotiaan lapsen kuuleminen voi tapahtua suullisesti asianosaisten ja sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen alaisen viranhaltijan läsnä olematta, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen lapsen itsenäisen mielipiteen varmistamiseksi. Asianosaisille ja viranhaltijalle on varattava tilaisuus tutustua kuulemisen sisällöstä laadittuun tai tallennettuun oikeudenkäyntiaineistoon ja lausua mielipiteensä sen sisällöstä. Alle 15-vuotiaan lapsen kuulemisen voi suorittaa yksi tai useampi tuomioistuimen jäsen.

87 §

Avustajan määrääminen lapselle

Hallinto-oikeus tai korkein hallinto-oikeus voi määrätä lapselle avustajan lastensuojeluasian oikeuskäsittelyyn, jos lapsi tai hänen laillinen edustajansa sitä pyytää tai tuomioistuin harkitsee sen määräämisen muutoin tarpeelliseksi.

Jos hallinto-oikeus tai korkein hallinto-oikeus määrää avustajan, vaikka lapsi tai hänen laillinen edustajansa ei ole ilmoittanut sitä haluavansa, on avustajan määräämisestä soveltuvien osin ja avustajalle tulevasta palkkiosta ja korvauksesta voimassa, mitä oikeusapulaissa (257/2002) säädetään, riippumatta siitä, onko lapselle myönnetty tai myönnettäkö hänelle oikeusapulaissa tarkoitettua oikeusapua. Tältä osin oikeusapu annetaan korvauksetta.

88 §

Käsittelyn kiireellisyys

Tässä laissa tarkoitetut lastensuojelua koskevat päätös- ja muutoksenhakuasiat on käsiteltävä kiireellisinä.

15 luku

Muutoksenhaku

89 §

Muutoksenhakuoikeus

Muutosta 43 §:n mukaista huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista sekä 38 §:n mukaisessa kiireellistä sijoitusta koskevassa asiassa saa hakea erikseen 15 vuotta täyttänyt lapsi, lapsen vanhempi ja huoltaja sekä henkilö, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on tai on välittömästi ennen asian valmistelua ollut.

Muutosta 43 §:n 3 momentin mukaisessa sijaishuoltopaikan muuttamista ja 47 §:n mukaisessa huostassapidon lakkaamista koskevassa asiassa saa hakea erikseen 15 vuotta täyttänyt lapsi, lapsen vanhempi ja huoltaja.

Muutosta 37 §:n mukaista sijoitusta avohuollon tukitoimena koskevassa asiassa saa hakea erikseen 15 vuotta täyttänyt lapsi ja lapsen huoltaja.

Muutosta 62 §:n 3 momentissa tai 63 §:ssä tarkoitettuun yhteydenpidon rajoittamista koskevaan päätökseen saa hakea erikseen 12 vuotta täyttänyt lapsi sekä lapsen vanhempi, huoltaja tai muu henkilö, jonka yhteydenpitoa lapseen päätöksellä on rajoitettu. Muutosta 65 §:ssä, 67 §:n 4 momentissa, 69, 70 tai 72 §:ssä tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä koskevassa asiassa saa hakea erikseen 15 vuotta täyttänyt lapsi ja lapsen huoltaja.

Muilta osin muutoksenhakuoikeudesta ja puhevallan käyttämisestä on voimassa, mitä hallintolainkäyttölaissa niistä säädetään.

90 §

Muutoksenhaku hallinto-oikeuteen

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen alaisen viranhaltijan antamaan päätökseen tämän lain 38 §:n mukaista lapsen kiireellistä sijoitusta, 43 §:n 1 momentin mukaista huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, 43 §:n 3 momentin mukaista sijaishuoltopaikan muuttamista, 47 §:n mukaista huostassapidon lakkaamista, 62 §:n 3 momentissa tai 63 §:ssä tarkoitettua yhteydenpidon rajoittamista taikka 65 §:ssä, 67 §:n 4 momentissa, 69, 70 tai 72 §:ssä tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä koskevassa asiassa saa hakea valittamalla muutosta suoraan hallinto-oikeudelta siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään.

Muutosta muun henkilön kuin sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen alaisen viranhaltijan päätökseen haetaan valittamalla hallinto-oikeuteen. Valitus on tehtävä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksi saamisesta. Muutoksenhausta on muutoin voimassa, mitä hallintolainkäyttölaissa säädetään.

Muutoin muutoksenhakuun sovelletaan sosiaalihuoltolain 7 luvun säännöksiä ellei tässä laissa toisin säädetä.

Lainvoimaa vailla olevan päätöksen täytäntöönpano

Lapsen huostaanottoa, sijaishuoltoa, kiireellistä sijoitusta, yhteydenpidon rajoittamista sekä muita 89 §:n 4 momentissa tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä koskeva päätös voidaan muutoksenhausta huolimatta panna heti täytäntöön, jos täytäntöönpanoa ei voida lapsen terveyttä tai kehitystä vaarantamatta siirtää ja viranomainen tai tuomioistuin on määrännyt päätöksen heti täytäntöön pantavaksi.

Lapselle suoritettavaa tutkimusta koskevan luvan täytäntöönpanosta säädetään 28 §:n 4 momentissa.

Kun muutosta on haettu, muutoksenhakuviranomainen voi kieltää päätöksen täytäntöönpanon tai määrätä sen keskeytettäväksi.

Muutoksenhaku korkeimpaan hallinto-oikeuteen

Tämän lain 43 §:n mukaisesta lapsen huostaanottoa, sijaishuoltoon sijoittamista ja sijaishuoltopaikan muuttamista, 47 §:n mukaisesta huostassa pidon lakkaamista, 62 §:n 3 momentin tai 63 §:n mukaisesta yhteydenpidon rajoittamista, 35 §:n mukaisesta toimeentulon ja asumisen turvaamisesta, 28 §:n mukaisesta lupaa lapselle suoritettavaan tutkimukseen ja 12 luvun mukaisesta jälkihuoltoa koskevasta hallinto-oikeuden päätöksestä sekä 16 §:ssä säädettyä kuntien välistä järjestämis- ja kustannusvastuuta koskevassa hallintoriita-asiassa annetusta hallinto-oikeuden päätöksestä saa hakea valittamalla muu-
tosta korkeimmalta hallinto-oikeudelta siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään.

Hakemuksen tai päätöksen tehneellä viranomaisella on oikeus hakea muutosta hallinto-oikeuden päätöksestä 1 momentissa tarkoitetuissa asioissa korkeimmalta hallinto-oikeudelta.

Hallinto-oikeuden antamaan muuhun kuin 1 momentissa mainittuun lastensuojelua koskevaan päätökseen ei saa valittamalla hakea muutosta.

Hallinto-oikeuden asian käsittelyn aikana tekemästä päätöksestä, jolla muutoksenhaun alaisen päätöksen täytäntöönpano on kielletty tai keskeytetty, ei kuitenkaan saa valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Hallinto-oikeuden antamasta 83 §:ssä tarkoitettusta väliaikaisesta määräyksestä ei saa hakea erikseen muutosta.

16 Luku

Voimaantulosäännökset

93 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä xkuuta 2008. Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

Tällä lailla kumotaan 5 päivänä elokuuta 1983 annettu lastensuojelulaki (638/1983) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

Jos muussa lainsäädännössä viitataan vuoden 1983 lastensuojelulakiin, on sen sijasta sovellettava tätä lakia.

94 §

Siirtymäsäännökset

Tämän lain 59 §:n 1 momentin lastensuojelulaitoksen asuinyksikössä hoidettavien lasten lukumäärää, 60 §:n 2 momentin lastensuojelulaitoksen asuinyksikkökohtaista henkilöstön määrää sekä saman pykälän 3 momentin henkilöstön kelpoisuuksia koskevia edellytyksiä sovelletaan kaikissa lastensuojelulaitoksissa viimeistään 3 vuoden kuluttua lain voimaan tulosta.

Tätä lakia ei sovelleta valitukseen eikä alistukseen, joka tehdään ennen tämän lain voimaantuloa annetusta päätöksestä, eikä tällaisen asian käsittelyyn valituksen johdosta ylemmässä valitusviranomaisessa.

Sami Uotinen

9.5.2006

Eriävä mielipide lastensuojelulain kokonaisuudistus -työryhmän muistioon

Lastensuojelulakityöryhmän valmisteltavana on ollut lastensuojelulain kokonaisuudistus ja siihen liittyen on käsiteltävänä ollut useita periaatteellisiakin kysymyksiä liittyen mm. päätöksentekojärjestelmään ja lastensuojelutyön prosesseihin. Toimeksiannon laajuuteen verraten työlle varattu aikataulu on ollut erittäin tiukka ja osin jopa riittämätön.

Työryhmä ehdottaa tuntuvia muutoksia lastensuojelulaitosten asuinyksikköjen asiakkaiden lukumäärään, henkilöstön määrään ja kelpoisuuksiin. Henkilöstön vähimmäismäärää asuinyksikköä kohden ehdotetaan lisättäväksi viidestä seitsemään. Asiakkaiden enimmäismäärää ehdotetaan vähennettäväksi kahdeksasta kuuteen. Lisäksi henkilöstön kelpoisuusehtoihin ehdotetaan yksityiskohtaisia säännöksiä.

Tähän asiakasmäärän, henkilöstön määrän ja kelpoisuuden muodostamaan kokonaisuuteen liittyen ei kuitenkaan ole selvitetty riittävästi tämänhetkistä tilannetta eikä myöskään todellisia muutostarpeita. Muutosten aiheuttamat, todennäköisesti huomattavat, kustannusvaikutukset ovat jääneet epäselviksi. Henkilöstön saatavuuteen liittyviin tekijöihinkään ei ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota.

Näin ollen en voi Suomen Kuntaliiton toimiston edustajana yhtyä työryhmän ehdotuksiin tältä osin. Pelättävissä on, että laitoshuoltoon luotavat kustannuspaineet vähentävät resursseja lastensuojelun ensisijaiseksi katsottavasta avohuollosta. Edelleen on vaarana, että jo nyt tarpeeseen nähden lukumääräisesti riittämättömät sijaishuoltopaikat entisestään vähenevät.

On muistettava, että lain tasolla on kyse vähimmäisvaatimuksista, joita ei tulisi asettaa liian korkealle. Käytännön toiminnassa asiakkaiden tarpeet ja muut olosuhteet asettavat vaatimuksen henkilökunnan ja asiakkaiden lukumäärälle.

Myöskään kelpoisuusvaatimuksia ei tulisi luoda liian kapea-alaisiksi. Tämän lisäksi myös ns. avustavan henkilöstön määrä tulisi huomioida tämänytyppisiä mitoituksia laadittaessa. Muutoin on uhkana, että henkilöstörakenne ei vastaa käytännön vaan lainsäädännön tarpeita.

Sami Uotinen
neuvotteleva lakimies

- 2006: 1 Anita Haataja, Maija-Liisa Järviö, Esko Mustonen. Talousarvion sukupuolivaikutusten arviointi. Pilottihanke sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalta.
ISBN 952-00-1928-6 (nid.)
ISBN 952-00-1929-4 (PDF)
- 2 Sosiaali- ja terveysministeriön toimintasuunnitelma vuodelle 2006.
ISBN 952-00-1933-2 (nid.)
ISBN 952-00-1934-9 (PDF)
- 3 Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan tulossopimukset kaudelle 2004-2007. Tarkistusvuosi 2006.
ISBN 952-00-1937-5 (nid.)
ISBN 952-00-1938-3 (PDF)
- 4 Seppo Tuomola. Kansallisen terveyshankkeen piiriin kuuluvan hankerahoituksen vaikuttavuuden arviointi. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-1939-1 (PDF)
- 5 Ehkäisevää huumetyötä nuorten työpajoilla kehittävän hankkeen loppuraportti.
ISBN 952-00-1940-5 (nid.)
ISBN 952-00-1941-3 (PDF)
- 6 Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti.
ISBN 952-00-1942-1 (nid.)
ISBN 952-00-1943-X (PDF)
- 7 Lasten tuetut ja valvotut tapaamiset.
ISBN 952-00-1944-8 (nid.)
ISBN 952-00-1945-6 (PDF)
- 8 Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusryhmän periaatteet. Alueellisista ratkaisusta kansalliseen kokonaisuuteen.
ISBN 952-00-1948-0 (nid.)
ISBN 952-00-1949-9 (PDF)
- 9 Christel Lamberg-Allardt, Heli Viljakainen ja työryhmä. D-vitamiinitilanteen seurantatutkimus 2002-2004.
ISBN 952-00-1952-9 (PDF)
- 10 Päivähoitopaikkojen tilat ja turvallisuus. Helsingin ja Oulunsalon päivähoitohenkilökunnalle sekä lasten vanhemmille ja huoltajille suunnattujen kyselyjen tulokset. Toim. Airi Palosaari ja Olli Saarsalmi.
ISBN 952-00-1953-7 (nid.)
ISBN 952-00-1954-5 (PDF)
- 11 Kansallinen varautumissuunnitelma influenssapandemiaa varten. Kansallisen pandemiavarautumisen työryhmän ehdotus.
ISBN 952-00-1985-5 (nid.)
ISBN 952-00-1986-3 (PDF)

- 2006:12 Niilo Färkkilä. Sosiaali- ja terveydenhuollon maksupolitiikan ja maksujärjestelmän uudistaminen. Lausuntoyhteenveto toimikunnan mietinnöstä. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-1987-1 (PDF)
- 13 Kansallisen terveydenhuollon hankkeen seurantaraportti sosiaali- ja terveysministeriölle vuoden 2005 toiminnasta.
ISBN 952-00-1988-X (nid.)
ISBN 952-00-1989-8 (PDF)
- 14 Hallituksen tasa-arvo-ohjelman (2004-2007) seurantaraportti. Maaliskuu 2006. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-1960-X (PDF)
- 15 Ehdotus sosiaali- ja terveysministeriön hallinnon talousarvioehdotuksen rakenteen ja selvitysosien sisällön uudistamiseksi.
ISBN 952-00-2000-4 (nid.)
ISBN 952-00-2001-2 (PDF)
- 16 Niilo Färkkilä. Lasten päivähoiton tilannekatsaus. Syyskuu 2005.
ISBN 952-00-2002-0 (nid.)
ISBN 952-00-2003-9 (PDF)
- 17 Perhepäivähoidon kehittämishaasteita. Toim. Sanna Parrila.
ISBN 952-00-2008-X (nid.)
ISBN 952-00-2009-8 (PDF)
- 18 Terveydenhuollon varautumiskoulutuksen haasteita. Selvitys häiriötilanteiden ja poikkeusolojen koulutuksesta ammattikorkeakouluissa ja lääketieteellisissä tiedekunnissa.
ISBN 952-00-1962-6 (nid.)
ISBN 952-00-1963-4 (PDF)
- 19 Alkoholilolot EU-Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikan kehys 1990-2005.
ISBN 952-00-2010-1 (nid.)
ISBN 952-00-2011-X (PDF)
- 20 Alkoholiförhållandena i EU-Finland. Konsumtion, skadeverkningar och policyramar 1990-2005.
ISBN 952-00-2012-8 (inh.)
ISBN 952-00-2013-6 (PDF)
- 21 Alcohol issues in Finland after Accession to the EU. Consumption, Harm and Policy Framework 1990-2005.
ISBN 952-00-2014-4 (print.)
ISBN 952-00-2015-2 (PDF)
- 22 Carita Lahti, Sini Jämsén, Saara Tarumo. Samapalkkaisuuteen palkkausjärjestelmämuutostuksien. Työn vaativuuden ja henkilön pätevyyden arviointi Suomessa.
ISBN 952-00-2016-0 (nid.)
ISBN 952-00-2017-9 (PDF)
- 23 Valtioneuvoston vammaispoliittisen selonteon tausta-aineisto.
ISBN 952-00-2020-9 (nid.)
ISBN 952-00-2021-7 (PDF)
- 24 Työurat pitenevät? Veto-ohjelman indikaattorit.
ISBN 952-00-2030-6 (nid.)
ISBN 952-00-2031-4 (PDF)
- 25 Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio.
ISBN 952-00-2032-2 (nid.)
ISBN 952-00-2033-0 (PDF)